
Vergaderjaar 2003–2004

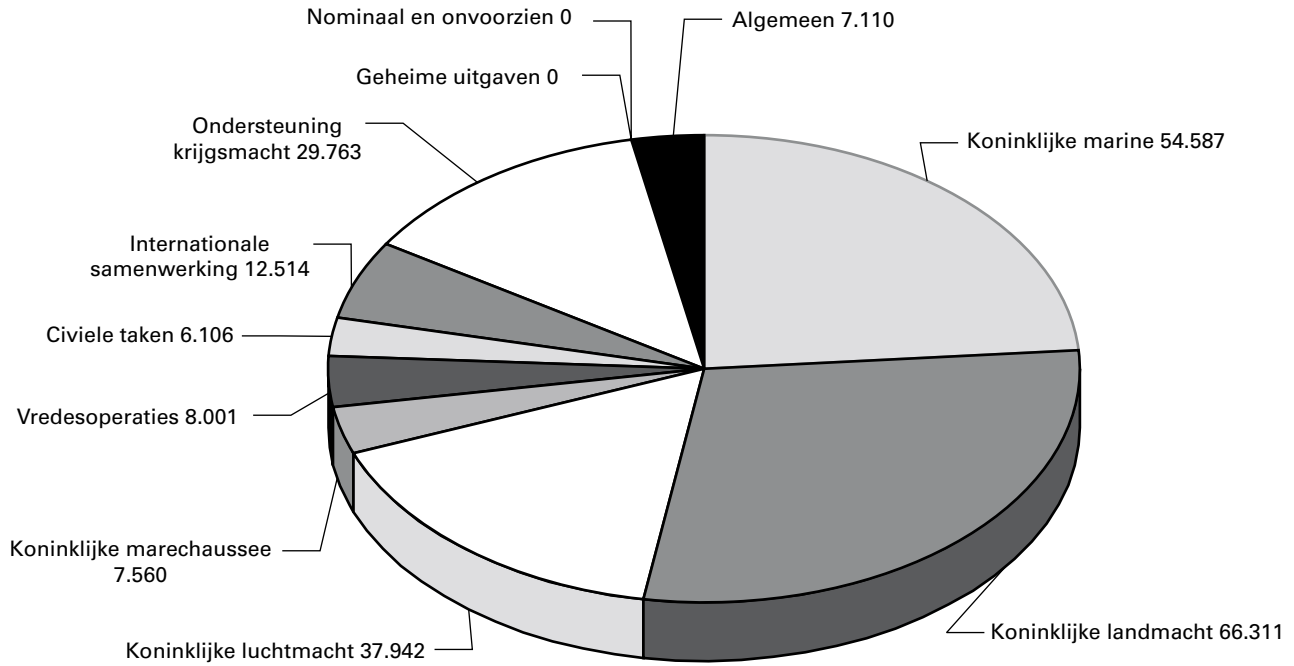
29 540

Jaarverslagen over het jaar 2003

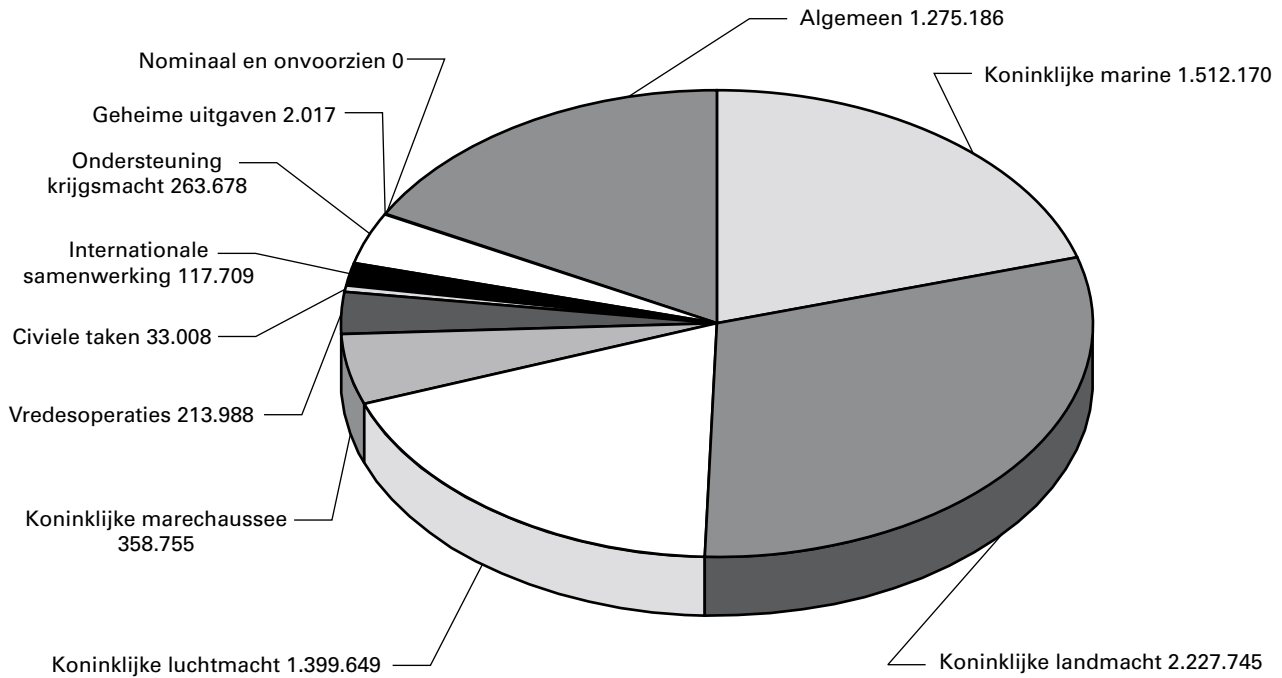
Nr. 22

JAARVERSLAG VAN HET MINISTERIE VAN DEFENSIE (X)
Aangeboden 19 mei 2004

Gerealiseerde ontvangsten

Gerealiseerde uitgaven

Inhoudsopgave

A.	Algemeen	6
1.	Voorwoord	6
2.	Dechargeverlening	8
3.	Leeswijzer	11
B.	Beleidsverslag	14
4.	Beleidsprioriteiten	14
5.	Beleidsartikelen	36
6.	Niet-beleidsartikelen	126
7.	Bedrijfsvoeringsparagraaf	151
8.	Toezichtrelaties	155
C.	Jaarrekening	157
9.	Verantwoordingsstaten	157
	9.1. De verantwoordingsstaat van het ministerie van Defensie	157
	9.2. De samenvattende verantwoordingsstaat van de agentschappen	158
10.	Financiële toelichting bij de verantwoordingsstaten	159
	10.1. Toelichting bij de beleidsartikelen	159
	10.2. Toelichting bij de niet-beleidsartikelen	182
	10.3. Toelichting bij de agentschappen	189
11.	Bijlage 1: Verdiepingsbijlage	217
12.	Bijlage 2: Aanbevelingen Algemene Rekenkamer	228
13.	Bijlage 3: Ramingskengetallen	229
14.	Bijlage 4: Saldibalans	243
15.	Bijlage 5: Lijst van afkortingen	255

A. ALGEMEEN

1. VOORWOORD

De afgelopen jaren is de verantwoording van het defensiebeleid verder verbeterd. De regels van de beleidsverantwoording dwingen Defensie zich beter rekenschap te geven van en inzicht te geven in de aard en de motivering van de gedane uitgaven. Dat is onder meer het resultaat van het door Defensie ingeslagen verbetertraject van de bedrijfsvoering van de defensieorganisatie en haar onderdelen. Dit is in toenemende mate volgens VBTB-criteria ingericht. De beschikbare instrumenten voor beheer en control worden steeds meer gericht en systematisch benut. Dit proces is nog niet voltooid, maar het Jaarverslag 2003, dat voor u ligt, is de weer-slag van de voortgang die is geboekt.

Onlangs hield ik een speech waarin het draagvlak voor Defensie in de samenleving aan de orde werd gesteld. Het transparant maken van het defensiebeleid, het inzichtelijk maken van de beleidskeuzes en, in dat verband, de verantwoording over de defensie-uitgaven, zijn hiervoor cruciale factoren. Er is een verband tussen de geloofwaardigheid van het openbaar bestuur en de mate van afrekenbaarheid ervan. Ook voor de militairen, die op soms riskante missies worden gestuurd, is het van groot belang de motieven en de resultaten van het gevoerde beleid uiteen te zetten.

In 2003 waren gelijktijdig meer Nederlandse militairen uitgezonden om deel te nemen aan militaire operaties dan ooit eerder het geval was. In totaal werden ongeveer 4 000 mensen uitgezonden in zeventien verschillende operaties. Dit betrof bijdragen aan onder meer SFOR in Bosnië-Herzegovina, de operatie «Display Deterrence» in Turkije, ISAF in Afghanistan, de operatie «Enduring Freedom», en, niet in de laatste plaats, de missie in Irak (SFIR).

De relatief omvangrijke bijdrage die Nederland levert aan internationale militaire missies is voor een belangrijk deel het resultaat van een uitgebalanceerd proces van opleiden en trainen van personeel, en het verwerven en onderhouden van modern materieel. Dit proces betreft het gereedstellen van eenheden. De mate waarin deze eenheden feitelijk kunnen worden gebruikt is bepalend voor de doelmatigheid van de defensie-inspanningen. Nederland scoort daarbij, in verhouding met andere Navo-bondgenoten, uitstekend. We beschikken over een kwalitatief hoogwaardige en technologisch geavanceerde krijgsmacht, die een gevechtswaarde vertegenwoordigt om «U» tegen te zeggen.

In het defensiebeleid heeft de feitelijke inzet, die nu eenmaal de kerntaak van Defensie is, prioriteit gekregen. Zoals uit het verslag blijkt is dit in een aantal gevallen ten koste gegaan van de ruimer gedefinieerde inzet-gereedheid, waarvoor bijvoorbeeld een bepaalde oefenfrequentie vereist is die niet gehaald kan worden als de eenheid is uitgezonden. De operationele gereedheid was over het algemeen voldoende. Behalve de voorrang die aan «inzet» is gegeven boven «algemene geoefendheid» hebben ook de gestegen kosten voor materiële en personele exploitatie de investeringen onder druk gezet. Hierdoor moesten de programma's op onderdelen worden geschrapt.

Het realiseren van de ombuigingen van het eerste kabinet-Balkenende was voor de krijgsmacht geen gemakkelijke opgave. Het tweede kabinet-

Balkenende heeft de buikriem nog verder moeten aanhalen, maar liet hierbij Defensie terecht buiten schot. In 2003 heeft de defensie-organisatie hard gewerkt aan de maatregelen die aan het eind van deze kabinetsperiode moeten leiden tot een nieuw evenwicht: tussen omvang van de krijgsmacht en het beschikbare budget.

De Minister van Defensie,

H. G. J. Kamp

2. DECHARGEVERLENING

Verzoek tot dechargeverlening van de Minister van Defensie aan de Voorzitters van de Eerste en de Tweede Kamer van de Staten-Generaal.

Onder verwijzing naar de artikelen 63 en 64 van de Comptabiliteitswet 2001 verzoek ik de beide Kamers van de Staten-Generaal de Minister van Defensie decharge te verlenen over het in het jaar 2003 gevoerde financiële beheer met betrekking tot de uitvoering van de begroting van het Ministerie van Defensie.

Ten behoeve van de oordeelsvorming van de Staten-Generaal over dit verzoek tot dechargeverlening is door de Algemene Rekenkamer als externe controleur op grond van artikel 82 van de Comptabiliteitswet 2001 een rapport opgesteld van haar bevindingen en haar oordeel met betrekking tot:

- a. het gevoerde financieel en materieelbeheer;
- b. de ten behoeve van dat beheer bijgehouden administraties;
- c. de financiële informatie in de jaarverslagen;
- d. de departementale saldibalansen;
- e. de totstandkoming van de informatie over het gevoerde beleid en de bedrijfsvoering;
- f. de in het jaarverslag opgenomen informatie over het gevoerde beleid en de bedrijfsvoering;

van het Ministerie van Defensie. Dit rapport wordt separaat door de Algemene Rekenkamer aan de Staten-Generaal aangeboden.

Bij het besluit tot dechargeverlening dienen, naast het onderhavige jaarverslag en het hierboven genoemde rapport van de Algemene Rekenkamer, de volgende, wettelijk voorgeschreven, stukken te worden betrokken:

- a. het Financieel Jaarverslag van het Rijk over 2003; dit jaarverslag wordt separaat aangeboden;
- b. de slotwet van het Ministerie van Defensie over het jaar 2003; deze slotwet is als afzonderlijk kamerstuk gepubliceerd;

het besluit tot dechargeverlening kan niet worden genomen, voordat de betrokken slotwet is aangenomen;

- c. Het rapport van de Algemene Rekenkamer over het jaar 2003 met betrekking tot de onderzoeken, bedoeld in artikel 83 van de Comptabiliteitswet 2001. Dit rapport, dat betrekking heeft op het onderzoek van de centrale administratie van 's Rijks schatkist en van het Financieel Jaarverslag van het Rijk, wordt separaat door de Algemene Rekenkamer aangeboden;
- d. De verklaring van goedkeuring van de Algemene Rekenkamer met betrekking tot de in het Financieel Jaarverslag van het Rijk over 2003 opgenomen rekening van uitgaven en ontvangsten van het Rijk over 2003 alsmede met betrekking tot de Saldibalans van het Rijk over 2003 (de verklaring van goedkeuring, bedoeld in artikel 83, derde lid, van de Comptabiliteitswet 2001).

Het besluit tot dechargeverlening kan niet worden genomen, voordat de verklaring van goedkeuring van de Algemene Rekenkamer is ontvangen.

De Minister van Defensie,
H. G. J. Kamp

mede namens

De Staatssecretaris van Defensie,
C. van der Knaap

Dechargeverlening door de Tweede Kamer

Onder verwijzing naar artikel 64 van de Comptabiliteitswet 2001 verklaart de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal dat de Tweede Kamer aan het hiervoor gedane verzoek tot dechargeverlening tegemoet is gekomen door een daartoe strekkend besluit, genomen in de vergadering van:

(datum) ..

De Voorzitter van Tweede Kamer,

Naam:

Handtekening:

Datum:

Op grond van artikel 64, tweede lid, van de Comptabiliteitswet 2001 wordt dit originele exemplaar van het onderhavige jaarverslag, na ondertekening van de hierboven opgenomen aantekening door de voorzitter van de Tweede Kamer, ter behandeling doorgezonden aan de voorzitter van de Eerste Kamer.

Dechargeverlening door de Eerste Kamer

Onder verwijzing naar artikel 64 van de Comptabiliteitswet 2001 verklaart de voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal dat de Eerste Kamer aan het hiervoor gedane verzoek tot dechargeverlening tegemoet is gekomen door een daartoe strekkend besluit, genomen in de vergadering van:

(datum)

De Voorzitter van de Eerste Kamer,

Naam:

Handtekening:

Datum:

Op grond van artikel 64, derde lid, van de Comptabiliteitswet 2001 wordt dit originele exemplaar van het onderhavige jaarverslag, na ondertekening van de hierboven opgenomen aantekening door de voorzitter van de Eerste Kamer, doorgezonden aan de Minister van Financiën.

3. LEESWIJZER

Opzet jaarverslag

Het jaarverslag bestaat naast deze leeswijzer, uit het voorwoord van de minister, de dechargeverlening, het beleidsverslag en de jaarrekening. De kern van het jaarverslag wordt gevormd door het beleidsverslag. Hierin wordt met name aandacht besteed aan de drie algemene beleidsdoelstellingen van Defensie, de aansluiting met de beleidsartikelen en de beleidsprioriteit «terrorismebestrijding», die naar aanleiding van de aanslagen van 11 september 2001 op de agenda is gezet. De gehanteerde begrotingsindeling in dit jaarverslag is gebaseerd op de begroting voor 2003 en bevat 7 beleidsartikelen en 4 niet-beleidsartikelen. De in de begroting 2002 zelfstandige beleidsartikelen 06 «Militaire Inlichtingen Dienst» (nu: Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst), 07 «Ziektekostenvoorziening Defensiepersoneel», 08 «Pensioenen, uitkeringen en wachtgelden» (nu Pensioenen en uitkeringen aangezien de wachtgelden bij de defensieonderdelen verantwoord worden) en 12 «Wetenschappelijk onderzoek en ontwikkeling» maken nu deel uit van het niet-beleidsartikel 90 «Algemeen», omdat het indirecte apparaatsuitgaven betreffen die gekoppeld zijn aan meerdere beleidsdoelstellingen. Het in de begroting 2002 opgenomen beleidsartikel «Defensie Interservice Commando» is nu als niet-beleidsartikel «Ondersteuning krijgsmacht» opgenomen, omdat de uitgaven die op dit artikel worden geraamd en gerealiseerd, eveneens aan meerdere beleidsdoelstellingen kunnen worden toegerekend.

In de jaarrekening worden de verantwoordingsstaten, de artikelsgewijze toelichtingen en de verantwoordingen van de agentschappen DTO en DGW&T gepresenteerd.

De in dit jaarverslag opgenomen mededeling beperkt zich nog tot een aantal ondersteunende processen. De mededeling over de bedrijfsvoering is ingebed in de plannings- en controlcyclus en gebaseerd op deelmededelingen van de bevelhebbers, de commandant Dico, de plaatsvervangend secretaris-generaal en de Chef defensiestaf. Verder verstrekt de mededeling over de bedrijfsvoering informatie over een aantal specifieke bedrijfsvoeringsthema's.

Wijze van toelichten

Het jaarverslag 2003 heeft ten dele het karakter van een uitzonderingsrapportage. Dit houdt in dat slechts aanvullende informatie is opgenomen als sprake is van substantiële afwijkingen ten opzichte van de in de begroting geformuleerde te bereiken doelstellingen, de te verrichten activiteiten en de hiervoor aan te wenden financiële middelen.

Bij de krijgsmachtdelen is een overzicht opgenomen van de operationele doelstellingen conform de begroting 2003. Indien zich gedurende 2003 bijzonderheden hebben voorgedaan ten aanzien van de realisatie van deze doelstellingen dan wel dat doelstellingen niet volledig zijn gerealiseerd wordt dit expliciet in het jaarverslag weergegeven met behulp van het **Δ symbool** in de kantlijn gevolgd door een toelichting. Hiermee wordt inzicht gegeven in de realisatie van de doelstellingen, de oorzaken van eventuele afwijkingen en de als gevolg hiervan te treffen maatregelen. De afwijkingen tussen begroting en realisatie bij de financiële middelen worden onderverdeeld in technische en beleidsmatige afwijkingen. De

technische afwijkingen betreffen bijvoorbeeld mutaties als gevolg van loon- en prijsbijstelling en hebben geen direct verband met de realisatie van de geformuleerde doelstellingen. Deze relatie bestaat wel bij de beleidsmatige afwijkingen die het gevolg zijn van (tussentijds opgekomen) beleidsprioriteiten.

Budgettaire gevolgen van het beleid

In deze beleidsverantwoording zijn bij de overzichten «Budgettaire gevolgen van het beleid», ook de realisatiegegevens over de jaren 1999, 2000, 2001 en 2002 opgenomen. Hierbij is getracht om de consistentie in de cijfers over de jaren zoveel mogelijk in stand te houden. Zo zijn hiertoe bij de drie grootste krijgsmachtdelen de uitgaven en ontvangsten met betrekking tot de civiele taken (Kustwacht voor de Nederlandse Antillen en Aruba, Kustwacht Nederland en de Explosievenopruiming) geëlimineerd en onder het beleidsartikel «Civiele taken» opgenomen. Voor wat betreft de uitgaven is, gezien de verwevenheid van een deel van deze uitgaven (met name de Kustwacht Nederland en de Explosievenopruiming), een «extrapolatie» toegepast op basis van de realisatiecijfers over het begrotingsjaar 2001.

De budgettaire gevolgen van de Nota van Wijziging zijn in de tabellen Budgettaire gevolgen van het beleid aangebracht, zodat de daar gepresenteerde bedragen in overeenstemming zijn met die zoals uiteindelijk op artikelniveau geautoriseerd. De verdeling over de artikelonderdelen is eerst in de loop van het begrotingsjaar uitgevoerd. Dit betekent dat de budgettaire kortingen uit de Nota van Wijziging veelal arbitrair zijn toegewezen aan een artikelonderdeel. Gezien de impact van de Nota van Wijziging op de onderliggende ramingen, betekent dit tevens dat in de bijlage Ramingskengetallen de cijfers voor de begroting 2003 niet zijn aangepast voor de gevolgen van de Nota van Wijziging. De herkenbaarheid van de daar gepresenteerde cijfers komt dit ten goede.

De budgettaire gevolgen van de jaarlijkse loon- en prijsbijstellingen zijn bij de toelichting van de realisatieverschillen afzonderlijk aangegeven. Deze bijstellingen hebben ook gevolgen voor de omvang van de investeringsprojecten. Daar waar noodzakelijk is dan ook, in de overzichten van de individuele projecten, de omvang van het projectbedrag aangepast aan het loon- en prijsniveau 2003. Inhoudelijke wijzigingen in de projectomvang worden bij het projectoverzicht nader toegelicht.

Toelichting verschillen

Bij de toelichting van de realisatieverschillen wordt onderscheid gemaakt tussen technische en beleidsmatige verschillen. Onder technische verschillen worden onder meer verstaan:

- uitdeling loonbijstelling: de ontwerpbegroting is voor wat betreft de bezoldiging geraamd op loonpeil 2002, de realisatie heeft plaatsgevonden in het lopende loonpeil hetgeen onvermijdelijk tot meer uitgaven heeft geleid, die zijn gecompenseerd via de uitdeling van de loonbijstelling door Financiën;
- uitdeling prijsbijstelling: de ontwerpbegroting is voor wat betreft de materiële uitgaven geraamd op prijspeil 2002, de realisatie heeft plaatsgevonden in het lopende prijspeil hetgeen onvermijdelijk tot meer uitgaven heeft geleid, welke gedeeltelijk (25%) zijn gecompenseerd via de uitdeling van prijsbijstelling door Financiën;
- bijdragen door defensieonderdelen in gezamenlijk te financieren

projecten (bijvoorbeeld MILSATCOM): een aantal projecten is van belang voor meer dan één defensieonderdeel, dit leidt er toe dat de uitgaven voor dergelijke projecten in zijn totaliteit ten laste van het artikel van het uitvoerende defensieonderdeel worden verantwoord, hetgeen daar onvermijdelijke meeruitgaven tot gevolg heeft en bij het bijdragende defensieonderdeel minderuitgaven.

Bij de toelichting op de realisatieverschillen is een grensbedrag gehanteerd van € 5 miljoen. Verschillen met een kleinere omvang worden niet toegelicht, tenzij de aard van het verschil het noodzakelijk maakt om toch een korte toelichting te verstrekken.

Voortgang materieelprojecten

Zoals in de Kamerbrief van 14 maart 2002 over de inrichting van de VBTB-begroting Defensie is uiteengezet, is de informatie uit het Materieelprojecten Overzicht (MPO) verwerkt in de investeringsoverzichten bij de respectievelijke beleidsartikelen in het jaarverslag. Daar wordt inhoudelijk ingegaan op de in het jaar 2003 bereikte voortgang ten aanzien van projecten uit het MPO.

B. BELEIDSVERSLAG

4. BELEIDSPRIORITEITEN

Inleiding

Dit beleidsverslag geeft een overzicht van het door Defensie gevoerde beleid in 2003. De beleidsprioriteiten die werden omschreven in de beleidsagenda van de Defensiebegroting voor 2003 zijn hierbij als uitgangspunt genomen. De organisatie, waar in 2003 in totaal een kleine 72000 mensen werkzaam waren, is voortdurend in verandering. Op alle mogelijke beleidsterreinen en op verschillende niveaus wordt iedere dag gewerkt aan de verdere ontwikkeling van de defensie-organisatie. Deze genereert het hoofdproduct van Defensie, snel en flexibel inzetbare militaire eenheden, professioneel opgeleid en van deugdelijk materieel voorzien. Er waren voor 2003 vijf beleidsprioriteiten in het defensiebeleid aangemerkt, waarvan de voortgang in dit beleidsverslag wordt beoordeeld. Deze betroffen

- de bestrijding van terrorisme
- de versterking van de Europese militaire capaciteiten in EVDB- en Navo-verband
- de uitvoering van de Defensienota 2000
- de voortzetting van het Veranderingsproces Defensie, met bijzondere aandacht voor de uitvoering van het Strategisch Akkoord
- de versterking van het personeelbeheer.

Het belangrijkste product dat Defensie levert zijn snel inzetbare militaire eenheden. Deze moeten waar ook ter wereld, onder uiteenlopende geografische en klimatologische omstandigheden kunnen worden ingezet. Daarvoor is een hoog niveau van inzetgereedheid van het materieel, alsmede een hoge geoefendheid van het personeel benodigd. In de begroting 2003 is vastgelegd welke middelen en inspanningen daarvoor nodig werden geacht. De gemiddelde investeringsquote was in het afgelopen jaar 16,9, terwijl een investeringspercentage van 19,7 was voorzien. De reden hiervoor was het opschorten van voorgenomen investeringen tijdens het voorbereiden van de ombuigingen. De investeringen werden na november hervat. Het beoogde oefenprogramma is niet in zijn geheel gehaald. Door materiële problemen en personele tekorten konden de krijgsmachtdelen niet altijd het gewenste aantal mensoefendagen, vaardagen of vliegreizen realiseren. Toch was de inzetgereedheid van de eenheden in het algemeen hoog.

Financiële omstandigheden in 2003

Als gevolg van de slechte economische omstandigheden en de gevolgen hiervan voor de rijksbegroting, besloot het kabinet Balkenende-I in 2002 tot omvangrijke bezuinigingen op Defensie. Deze zouden van € 120 miljoen in 2003 oplopen tot een structurele verlaging van de defensie-uitgaven van € 245 miljoen jaarlijks vanaf 2006. De taakstellingen in het Strategisch Akkoord betroffen een efficiencykorting van vier procent voor al het burgerpersoneel en het militair personeel. Tevens was er een volumekorting van vijf procent voor het burgerpersoneel (met uitzondering van het militaire en het burgerpersoneel bij de Koninklijke marechaussee). Deze kortingen hadden vooral «ontbureaucratisering» en «ontstaffing» tot doel. In het geval van Defensie betroffen ze echter niet uitsluitend staven, maar ook uitvoerende organisatiedelen en operationele eenheden.

Daarnaast werd besloten tot een beleidsintensivering voor de versterking van de Europese militaire capaciteiten (oplopend tot structureel € 50 miljoen vanaf 2006). In de begroting van 2003 moest voorts nog een financiële taakstelling uit het verleden worden verwerkt: de taakstelling voor Competitieve Dienstverlening (CDV, kabinet Kok-2, 1998–2002). Vooral het structureel niet uitkeren van driekwart van de prijsbijstelling over het jaar 2002 had verstrekkende gevolgen voor Defensie in 2003.

Door de bezuinigingen in het Strategisch Akkoord waren ingrepen in de operationele capaciteiten van de krijgsmacht onvermijdelijk. De taakstellingen waren in de brief «Defensie en het Strategisch Akkoord» (8 november 2002, Kamerstuk 28 600X, nr. 10) grotendeels verwerkt. Overigens bevestigde deze zogenaamde «Najaarsbrief» het belang van de eerste twee speerpunten van het defensiebeleid. Dit beleid staat geformuleerd in de beleidsagenda bij de Defensiebegroting voor 2003. Het gaat om respectievelijk de bestrijding van terrorisme en de versterking van de Europese militaire capaciteiten in EVDB- en Navo-verband.

In het voorjaar van 2003 bleek dat Defensie meer tijd nodig had voor de heroverweging van de doelen en de middelen die ter beschikking staan. Over de redenen daarvoor is de Kamer schriftelijk geïnformeerd (12 maart 2003, nr. def0300035). Tijdens de begrotingsbehandeling 2003 op 4 en 5 december 2002 kwam de regering de Tweede Kamer tegemoet door een aanzienlijk deel van de ingediende moties te betrekken bij het integrale planningsproces. Daarbij kwam dat de financiële situatie bij Defensie zorgwekkender was dan gedacht. De begroting van Defensie stond al enige jaren onder druk, mede als gevolg van het strakke financiële keurslijf waarin de Defensienota 2000 gegoten was. De druk nam verder toe door de bezuiniging in het Strategisch Akkoord. Er waren verdergaande ingrepen nodig dan in de Najaarsbrief was aangekondigd.

Daarnaast was de financiële situatie bij Defensie nijpender geworden omdat de defensiebegroting nauwelijks ruimte biedt om tegenvallers te verwerken en begrotingsrisico's op te vangen. Door de aanzienlijk gestegen materiële en personele exploitatielasten nam de budgetflexibiliteit de afgelopen jaren af. Deze wordt de komende jaren verder verkleind door de stijgende uitgaven voor wachtgelden. De structurele stijging van deze exploitatielasten in de afgelopen jaren had tot gevolg dat noodzakelijke investeringen in nieuwe capaciteiten achterbleven. Het tegenovergestelde is nodig: het creëren van financiële ruimte teneinde tijdig noodzakelijke investeringen in relevante ontwikkelingen te doen. Al met al stonden zowel de structurele betaalbaarheid als de toekomstige effectiviteit van de krijgsmacht fors onder druk.

Ten slotte waren er verkiezingen in het vooruitzicht en zou als gevolg daarvan een nieuw kabinet aantreden. Het was aan het nieuwe kabinet besluiten te nemen over het defensiebeleid voor de komende jaren, in een nieuw regeerakkoord.

Het Hoofdlijnenakkoord bevatte een intensivering om de inzetbaarheid van de krijgsmacht voor crisisbeheersingsoperaties te verbeteren. Deze loopt op van € 30 miljoen in 2004 tot € 100 miljoen in 2007 en is daarna structureel. Hoe deze intensivering wordt belegd komt uitgebreid aan de orde in de brief «Op weg naar een nieuw evenwicht: de krijgsmacht in de komende jaren», de zogenaamde «Prinsjesdagbrief» (16 september 2003, Kamerstuk 29 200X, nr. 4). Besloten is deze intensivering onder meer aan te wenden om de parate capaciteit en het voortzettingsvermogen van de

krijgsmacht voor de deelneming aan vredesoperaties op korte termijn te versterken. De intensiveringsmaatregelen uit het Hoofdlijnenakkoord, maar ook het grootste deel van de planmatige herschikkingen, de doelmatigheidsmaatregelen en de maatregelen die leiden tot het opheffen van eenheden of het afstoten van militaire capaciteiten zijn verwerkt in de Defensiebegroting voor 2004. Ze komen in dit beleidsverslag niet aan de orde.

Sommige besluiten konden echter al in dit verslagjaar worden uitgevoerd. De budgettaire en financiële gevolgen van deze ombuigingen, voor een totaal van € 147,3 miljoen, worden kort toegelicht in het overzicht in het tweede deel van dit beleidsverslag. Tevens wordt van deze maatregelen verslag gedaan bij het beleidsspeerpunt waaronder ze in de beleidsagenda in de Defensiebegroting 2003 waren ondergebracht. Een klein aantal maatregelen dat in de Najaarsbrief werd aangekondigd en vorig jaar werd uitgevoerd, viel niet onder de in de beleidsagenda van de Defensiebegroting 2003 vastgestelde beleidsspeerpunten. Het personeelsbestand van de krijgsmacht is in het afgelopen jaar als gevolg van de te behalen taakstellingen uit het Strategisch Akkoord al aanzienlijk verkleind. De maatregelen uit de Najaarsbrief hebben effect gehad op het personeelsbestand. Ze zijn gedeeltelijk ingehaald of overvleugeld door de maatregelen die in de Prinsjesdagbrief zijn vastgesteld, en die van toepassing waren op het begrotingsjaar 2003. Dit beleidsverslag behandelt het personeelsbeleid onder speerpunt 5. Ook werden de operationeel verouderde Bölkow-105 lichte transporthelikopters afgestoten. De Object Grondverdediging (OGRV) van de Koninklijke luchtmacht is gereduceerd met ruim 100 functies. Twee mijnenjagers zijn uit de vaart genomen. Op financiële gronden werd noodgedwongen afgezien van een aantal vernieuwingen, zoals de vervanging van de Hawk door de Patriot, het paraat stellen van een derde mariniersbataljon en de deelneming aan het Franse satellietwaarnemingsprogramma Helios-2.

Inhoud van het beleidsverslag

In het beleidsverslag wordt de voortgang bij de beleidsprioriteiten beschreven, zoals omschreven in de beleidsagenda 2003. In de nationale en internationale politiek-militaire omstandigheden van de zomer van 2002 was het duidelijk waar die zouden liggen. Onverminderd van belang waren de maatregelen uit het Actieplan van de regering die Defensie zou uitvoeren en de departementale taakgroep ter zake de voorkoming en de bestrijding van terrorisme. In het licht van de internationaal politieke ontwikkelingen lag tevens de focus op de versterking van de Europese militaire capaciteiten in EVDB-kader. Niet opgenomen in de beleidsagenda waren de toezeggingen die de regering in november 2002 deed tijdens de Navo-Top in Praag in het kader van het «Prague Capabilities Commitment» (PCC). De meeste projecten die hiervoor werden geïdentificeerd, waren wel al opgenomen onder het beleidsspeerpunt 2 «Europese capaciteitsversterking» of speerpunt 3 «Uitvoering Defensienota 2000» in de beleidsagenda. Nederland bracht deze projecten ook in als PCC-bijdrage. Dit is geen duplicering of politiek «vluggertje». De aandachtsgebieden van het PCC bevestigen dat Defensie op het juiste spoor zit ten aanzien van het toerusten van de krijgsmacht op de dreigingen in de wereld na 11 september 2001. Daarnaast was een krachtige en concrete aanpak van de tekortkomingen een belangrijke politieke katalysator voor de gerichte capaciteitsversterking in de Navo. In het beleids-

verslag zijn alle projecten terug te vinden, binnen het politieke of budgettaire kader waarin ze zijn belegd, met verwijzingen naar voren of verder terug in het verslag.

In augustus 2002 was de omvang van de taakstellingen duidelijk, maar niet hoe deze zouden worden behaald. Daarnaast vloeiden uit het nieuwe regeerakkoord beleidsintensiveringen voort. De projecten en maatregelen die onder de beleidsprioriteiten waren aangekondigd werden deels ingehaald of overvleugeld door de maatregelen uit de Prinsjesdagbrief. Dat maakte het jaar 2003 goeddeels een beleidsarm jaar. De uitkomsten van de herstructurering van de defensieorganisatie en de totstandkoming van het gezochte evenwicht tussen omvang en middelen enerzijds, en het budget anderzijds, moesten worden afgewacht.

Speerpunt 1: Bestrijding van terrorisme

In de strijd tegen het internationale terrorisme was ons land een betrouwbare partner. Nederland beschikt over een moderne, goed uitgeruste krijgsmacht die een belangrijke bijdrage kan leveren aan de bestrijding van het terrorisme, zowel in de vorm van militaire bijstand en steunverlening in Nederland als in het buitenland. Snelle inzetbaarheid, flexibiliteit en «joint» optreden van elementen van de krijgsmacht waren ook van belang bij de bestrijding van het terrorisme. De bevordering van de stabiliteit en de bestrijding van het internationale terrorisme door Nederlandse militairen elders in de wereld kwamen ten goede aan de veiligheid van Nederlandse en andere Europese burgers in hun eigen leefomgeving.

Defensie werkte actief mee aan het «Actieplan Terrorismebestrijding en Veiligheid» van de regering. De maatregelen die voortkwamen uit de aanbevelingen uit het eindrapport van de departementale taakgroep «Defensie en terrorisme» zijn in 2003 grotendeels uitgevoerd. Het departement was ook betrokken bij de uitvoering van de Gemeenschappelijke Verklaring over intensivering van de samenwerking tussen de landen van het Koninkrijk bij de bestrijding van het terrorisme.

Operatie Enduring Freedom (OEF)

«Enduring Freedom» is de onder leiding van de Verenigde Staten gevoerde strijd van de internationale gemeenschap tegen het internationaal terrorisme. Tot 1 juli 2003 stelde Nederland een fregat, een maritiem patrouillevliegtuig en een onderzeeboot ter beschikking. Deze hadden als taak het vergaren van inlichtingen en het uitvoeren van verkenningen, het escorteren van schepen en het «(unopposed) boarden» van verdachte vaartuigen. Het maritieme patrouillevliegtuig werd tevens ingezet boven Afghanistan, ten behoeve van de grondoperaties in Enduring Freedom en de «International Security Assistance Force» (ISAF).

Daarnaast was tot 1 april 2003 een KDC-10 tankervliegtuig gestationeerd op het vliegveld Manas in Kirgizië en werd een C-130 Hercules transportvliegtuig ingezet vanuit Termez in Afghanistan. Het maakte deel uit van een Noors-Deens-Nederlands transportdetachement. In EPAF-verband («European Participating Air Forces»), met Denemarken en Noorwegen, werden F-16 gevechtsvliegtuigen ingezet voor luchtsteunoperaties ten behoeve van de operaties van de grondeenheden in Enduring Freedom in Afghanistan. De toestellen waren gestationeerd op Manas. Aan de inzet in EPAF-verband kwam op 1 oktober een eind.

Maatregelen voor de verbeterde uitvoering en verankering van de derde hoofdtaak

De toenemende samenhang tussen interne en externe veiligheid, inherent aan de openheid van complexiteit van onze samenleving, vroeg nadrukkelijk de aandacht. De dreiging van het internationale terrorisme heeft de nationale bijstandstaken van de krijgsmacht aan betekenis doen winnen. Het belang van de derde hoofdtaak van de krijgsmacht – de ondersteuning van civiele autoriteiten – nam daarom onmiskenbaar toe.

Civiele autoriteiten moesten vanzelfsprekend kunnen rekenen op steun van de krijgsmacht. De krijgsmacht beschikt immers over specifieke kennis, vaardigheden en middelen, die voor deze autoriteiten belangrijk zijn. In samenwerking met andere overheidsdiensten werd deze ondersteunende taak verder voorbereid, onder meer aan de hand van nuttige maatregelen uit het rapport van de departementale taakgroep. Op hoofdlijnen kan gesteld worden dat de korte termijnmaatregelen zijn gerealiseerd, terwijl de lange termijnmaatregelen zijn opgenomen in het Defensieplan 2004–2013. In 2003 werd onder meer gewerkt aan de verdere uitvoering van maatregelen die reeds in gang waren gezet:

- de gezamenlijke beoefening van procedures van militaire en civiele autoriteiten wordt in het kader van het project Civiel Militaire Bestuursafspraken nader geïnventariseerd en op uitvoerbaarheid beoordeeld in overleg met het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, alsmede met overige betrokken ministeries;
- de nationale vertaling van bewakings- en beveiligingsmaatregelen in het kader van het alarmingsstelsel van de Navo (het «NATO Crisis Response System») is geactualiseerd en zal gedurende een oefening in maart 2004 getoetst worden;
- sinds 1 augustus 2003 zijn zowel een krijgsmachtbreed kenniscentrum voor bescherming tegen nucleaire, biologische en chemische middelen (NBC) alsmede een «joint» NBC-school opgericht. Ook civiele instanties kunnen van deze kennis gebruik maken;
- de Koninklijke landmacht heeft een parate NBC-verdedigingscompagnie opgericht, die tevens kan worden ingezet in het kader van militaire bijstand en steunverlening. De NBC-compagnie is inmiddels voor 70 procent gevuld. De eerste NBC-ontsmettingssystemen (vijf van de veertien) zijn ingestroomd en ingedeeld bij de NBC-verdedigingscompagnie. In 2004 wordt de rest van de ontsmettingssystemen geleverd;
- ten aanzien van de samenwerking met de politie op het gebied van explosievenverkenning en explosievenopruiming wordt overleg gevoerd met de ministeries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en van Justitie over de belegging van verantwoordelijkheden en de uitvoering van taken.

Maatregelen uit het Actieplan van de regering

Defensie werkt ook actief mee aan andere acties uit het «Actieplan Terrorismebestrijding en Veiligheid» van de regering:

- de versterking van de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD) met 25 functies is nagenoeg voltooid;
- de versterking van de Koninklijke marechaussee ten behoeve van persoonsbeveiliging, van buitengrenscontroles en van de beveiliging van de luchtvaart is geregeld. De extra capaciteit voor de versterking van de marechaussee teams voor grensoverschrijdende criminaliteit (36 functies) wordt naar verwachting medio 2004 gerealiseerd. Overi-

gens kost het in het algemeen moeite de zeer specialistische functies te vullen. In het kader van de voorziening in «air marshals» is personeel opgeleid en wordt in overleg met de luchtvaartsector gewerkt aan de praktische uitvoering hiervan. Binnenkort kan een proef worden genomen.

Maatregelen ambtelijke taakgroep «Defensie en terrorisme»

- de intensivering van de samenwerking tussen het Korps commando-troepen, de speciale eenheden van het Korps mariniers en de hierbij behorende ondersteunende eenheden wordt bestudeerd. In lopende operaties wordt reeds ervaring ter zake opgedaan;
- de maatregelen op het gebied van inlichtingen en veiligheid zijn gerealiseerd of hebben voldoende voortgang;
- aan de uitvoering van de maatregelen ter verbetering van de bewaking en beveiliging van defensieobjecten en -personeel wordt mede naar aanleiding van het onderzoek van de Algemene Rekenkamer extra aandacht besteed. Ook de maatregelen om de verbetering van de informatiebeveiliging te versnellen kregen daardoor extra prioriteit;
- het «joint» kenniscentrum van de EOD is op 1 december 2003 opgericht. De oprichting van het «joint» EOD (explosievenopruimingsdienst)-centrum ter ondersteuning van de krijgsmachtdelen verloopt volgens planning. De beoogde operationeel stelling van de Explosievenopruimingsdienst Defensie hangt samen met het gereedkomen van de bouw van nieuwe infrastructuur, in de planning voorzien voor medio 2007;
- ook de realisatie van projecten voor versterking van de bescherming tegen NBC-wapens verloopt nagenoeg volgens planning. Het betreft de projecten «Geïmproviseerde collectieve NBC-protectiesystemen», «Verwerving NBC-ontsmettingscapaciteit» en «Vervanging NBC-beschermende kleding».

Internationale samenwerking

De terroristische dreiging vergt toch vooral ook een internationaal antwoord. Dat vindt zijn weerslag in de beleidsvoornemens ter versterking van de Europese crisisbeheersingscapaciteiten in het kader van de EU Headline Goal en het «Prague Capabilities Initiative» (PCC) van de Navo. In Navo-verband worden geregeld ervaringen uitgewisseld en inspanningen op elkaar afgestemd om, waar mogelijk, gebruik te kunnen maken van de mogelijkheden tot internationale samenwerking.

Van de reeks van maatregelen uit het Prague Capabilities Commitment (PCC), overeengekomen tijdens de Navo-Top van Praag in november 2002, heeft een deel betrekking op de bestrijding van het terrorisme. Mede in dit licht is de discussie in de Navo over de structurele bijdrage van het bondgenootschap aan de bestrijding van het terrorisme op gang gekomen. Duidelijk is dat de Navo rekening moet houden met de terroristische dreiging tegen leden van het bondgenootschap. De rol van de Navo bij de bescherming tegen biologische en chemische wapens en versterking van de samenwerking op inlichtingengebied staan hierbij vanzelfsprekend hoog op de agenda. Bij speerpunt 2, versterking van de Europese militaire capaciteiten, komt de Nederlandse bijdrage aan het welslagen van het Prague Capabilities Commitment uitgebreider aan de orde.

De Verenigde Staten initieerden medio 2003 het «Proliferation Security Initiative» (PSI), dat is gericht op het tegengaan van de proliferatie van massavernietigingswapens. In eerste instantie was het PSI toegespitst op maritieme interdictie, het «boarden» van schepen. Er zijn nog vragen over de mogelijkheden tot internationale samenwerking op het gebied van inlichtingen en in zake juridische aangelegenheden. Defensie heeft op verzoek van het ministerie van Buitenlandse Zaken deelnemers en waarnemers afgevaardigd naar bijeenkomsten en oefeningen in PSI-verband.

Speerpunt 2: Versterking van de Europese militaire capaciteiten in EVDB- en Navo-verband

Het Europees Veiligheids- en Defensiebeleid ontwikkelde zich verder. De EU heeft in 2003 voor het eerst militaire en civiele operaties geleid. Operatie «Concordia», ter bescherming van internationale waarnemers in Macedonië, en operatie «Artemis», ter stabilisering van de provincie Bunia in de Congo, zijn inmiddels beëindigd. De politiemissie die begin 2004 van start gaat in Macedonië, operatie «Proxima», is voorbereid. De EU leidt thans de «EU Police Mission» (EUPM) in Bosnië-Herzegovina en is voornemens eind 2004 de huidige Navo-operatie Sfor over te nemen.

De Europese Raad ging in december 2003 akkoord met een versterking van de militaire staf van de EU met een planningcel voor civiel-militaire aspecten van crisisbeheersingsoperaties. Dit bevordert de gecoördineerde inzet van civiele en militaire middelen. In 2003 nam de EU een Veiligheidsstrategie aan, als kader waarbinnen de EU haar veiligheidspolitieke doelstellingen vorm geeft. Als belangrijkste bedreigingen noemt de Europese Veiligheidsstrategie terrorisme, proliferatie van massavernietigingswapens, regionale conflicten, «falende staten» en georganiseerde criminaliteit. De strategie onderstreept een integrale aanpak van deze bedreigingen en beklemtoont de noodzaak tot samenwerking tussen de Navo en de EU.

Versterking van de Europese militaire capaciteiten en opheffing van de vastgestelde militaire tekorten blijft onontbeerlijk om Europa beter te laten presteren in de Navo en de EU de militaire vermogens te verschaffen die passen bij haar buitenlandspolitieke verantwoordelijkheden. Capaciteitsversterking blijft voor Nederland derhalve prioriteit. In 2003 zijn vijftien projectgroepen van het «Europees Capability Action Plan» (ECAP) bijeengekomen om te zoeken naar multinationale oplossingen voor de vastgestelde tekorten. Om te bevorderen dat de projectgroepen tot concrete resultaten komen, stemde de Raad voor Algemene Zaken en Externe Betrekkingen (RAZEB) in november 2003 op initiatief van Nederland in met het voorstel de projectgroepen te binden aan duidelijke doelstellingen en streefdata. Nederland deed in 2003 ook voorstellen aan de andere lidstaten over de Europese capaciteitendoelstelling ná 2003. Volgens Nederland moeten eerst de huidige tekorten worden aangepakt. Vervolgens moet gestreefd worden naar kwaliteitsverbetering van de Europese krijgsmachten (sneller inzetbaar, groter expeditionair vermogen).

De Europese Raad besloot in juni 2003 tot de oprichting van een Europees Agentschap voor capaciteitenontwikkeling en materieelsamenwerking. Dit Agentschap moet een belangrijke bijdrage leveren aan de rationalisering van de Europese defensie-inspanningen. In november 2003 stelde de RAZEB een raamwerk vast voor de taken en organisatie van het Agent-

schap, dat in de loop van 2004 operationeel moet worden. De ministers van Defensie zullen in de RAZEB besluiten nemen over het Agentschap. Mede op aandringen van Nederland is als taak voor het Agentschap opgenomen dat het criteria moet gaan aanleggen waarlangs de kwaliteit van de aangeboden eenheden kan worden gemeten.

Ten slotte is met het oog op het naderende Nederlandse EU-Voorzitterschap sinds september 2003 binnen het ministerie van Defensie een taakgroep belast met de inhoudelijke en organisatorische voorbereidingen. De taakgroep beheert ook de lopende EVDB-dossiers.

In het kader van de Intergouvernementele Conferentie werd onderhandeld over een Grondwet voor de Europese Unie. Er is in 2003 overeenstemming bereikt over de defensie-artikelen daarin, maar vanwege het gebrek aan overeenstemming over andere aspecten is de Grondwet nog niet tot stand gekomen. Eén van de defensie-artikelen voorziet in de vorming van een «Gestructureerde Samenwerking»: een kopgroep van landen die bereid zijn sneller en dieper samen te werken bij de modernisering van hun krijgsmachten. Deze Gestructureerde Samenwerking kan pas verder haar beslag krijgen als alle lidstaten instemmen met de Grondwet als geheel.

EVDB-projecten

De versterking van de Europese militaire capaciteiten heeft van meet af aan centraal gestaan in het defensiebeleid ten aanzien van het EVDB. Er is een serie projecten vastgesteld waarmee Defensie via het ECAP bijdraagt aan de versterking van de Europese militaire capaciteiten. In dit verband beschikt Defensie over een structurele voorziening (de EVDB-voorziening), die voortvloeit uit het Strategisch Akkoord. Hierdoor komt tot 2007 nog eens € 180 miljoen beschikbaar (€ 130 miljoen tot 2006 en vervolgens structureel € 50 miljoen per jaar). In 2003 was er € 10 miljoen beschikbaar. Dat leidde tot de volgende besteding (vergelijk de opsomming onder de PCC-activiteiten in 2003):

- In het jaar 2003 is het contract getekend voor de verwerving van zes Fuchs N(B)C verkenningsvoertuigen. De eerste twee Fuchsen zullen in september en oktober 2004 worden geleverd, de overige voertuigen in het jaar 2005.
- Er is in 2003 onderzoek en ontwikkeling gedaan ten behoeve van de toekomstige verwerving van opsporingsapparatuur voor chemische wapens (project NEUS), alsmede alarmeringsdetectoren voor biologische strijdmiddelen. In combinatie met NEUS moeten deze middelen vroegtijdig het personeel alarmeren over de aanwezigheid van chemische en biologische strijdmiddelen. De contractondertekening is in het eerste kwartaal van 2004.
- Het realiseren van de faciliteiten voor een «Combined Joint Task Force» (CJTF) hoofdkwartier op het tweede amfibisch transportschip (LPD II). De werkzaamheden voor de diverse installaties en het netwerk zijn gestart. De realisatie verloopt volgens plan.
- «Tracking en tracing»: dit systeem moet inzicht geven in de goederenstroom naar en van het operatiegebied. Door de relatie van dit systeem met de invoering van het pakket voor «Enterprise Resource Planning» (ERP, het informatiebeheerssysteem) is de verwerving van een tracking en tracing systeem in afwachting van de ontwikkelingen ter zake uitgesteld.
- De verwerving van de noodzakelijke aanvullende uitrusting ten behoeve van de gereedstelling van het «Role 3»-veldhospitaal is uitge-

steld, maar gebeurt in 2005. Wel is inmiddels een gezamenlijk ontwerp gemaakt, zijn de overeenkomsten ter zake opgesteld en zijn er uitwisselingsprogramma's met het Verenigd Koninkrijk.

- Het hoofdkwartier van het Duits-Nederlandse legerkorps heeft van maart tot en met augustus 2003 als «High Readiness Forces» hoofdkwartier van de Navo het commando gevoerd over de «International Security Assistance Force» (ISAF) in Kaboel. Het is tevens aangeboden als hoofdkwartier voor de «NATO Response Force» (zie ook speerpunt 3, NRF).
- Luchtgrondwaarnemingsradarsysteem: Sostar-X is een internationale studie, met een aantal Europese partners, naar een luchtgrondwaarnemingsradar, alsmede het bouwen en testen ervan. Doordat de Verenigde Staten de export van vitale onderdelen vanuit dit land verbood, was het noodzakelijk een nieuw ontwerp te maken. Het programma is hierdoor acht maanden vertraagd.
- Het project FGBADS («Future Ground Based Air Defence Systems») bestaat uit de verwerving van een Shorad-wapensysteem (luchtverdedigingsystemen voor de korte afstand) als onderdeel van de voorgenomen overeenkomst met Noorwegen (zie hieronder), alsmede uit de aanschaf van een BMC4I-systeem («Battle Management Command Control Communications Computerization Intelligence»). Het BMC4I-systeem is een nieuw gevechtsleidingssysteem voor luchtverdediging dat is opgebouwd uit sensoren, commandocentra en verbindingsmiddelen. Het kan de aansturing verzorgen van de wapensystemen voor de korte en de zeer korte afstand, en regelt de interoperabiliteit met het Patriot-systeem. Voor het verwerven van het eerste deel van BMC4I, de initiële operationele capaciteit, is toestemming verleend.
- De Koninklijke marechaussee werd met 25 personen versterkt ten behoeve van de Nederlandse bijdrage aan de Europese politiecapaciteit voor militaire en civiele crisisbeheersing. Om een totale versterking met 100 personen te bereiken worden tot en met 2006 jaarlijks 25 nieuwe personen opgeleid.

Intensivering Europese militaire samenwerking

Duits-Nederlandse samenwerking: om financiële redenen zag Defensie zich gedwongen terug te komen op een beginselovereenkomst voor de overname van extra Patriot-luchtafweersystemen ter vervanging van de verouderde Hawk-systemen van de Koninklijke luchtmacht. Deze overname maakte deel uit van de in juni 2002 aan de Tweede Kamer gezonden intentieverklaring om de bilaterale defensiesamenwerking met Duitsland op uiteenlopende terreinen verder te verdiepen (Kamerstuk 28 000X, nr. 33). Ook maakte ze deel uit van de toezeggingen die tijdens de Top van Praag in november 2002 aan de Navo zijn gedaan. De overige samenwerkingsafspraken uit de intentieverklaring, zoals die met betrekking tot luchtverdedigingsystemen voor de korte afstand (Shorad), luchtmobiel optreden en de bescherming tegen nucleaire, chemische en biologische wapens, blijven van belang en zullen in overleg met Duitsland zoveel mogelijk worden uitgevoerd.

Het zogenaamde «Corps Troop Concept» is door Duitsland en Nederland verder uitgewerkt. In dit kader hebben Duitsland en Nederland afspraken gemaakt over de invulling van de legerkorpsstroepen voor het gezamenlijke, snel inzetbare legerkorps hoofdkwartier. Nederland heeft de leiding op het terrein van de genie, de «Intelligence, Surveillance, Target Acquisition and Reconnaissance» (Istar) en de logistiek.

Nederland droeg in 2001 € 45,4 miljoen bij aan het Duitse ontwikkelingsprogramma voor strategisch luchttransport (de Airbus 310). Hiervoor wierf Nederland trekkingsrechten op Duitse luchttransportcapaciteit. In 2003 zijn er 146 uren luchttransportcapaciteit benut, voor een bedrag van € 2,4 miljoen.

Frans-Nederlandse samenwerking: De behoefte aan inlichtingenvergaringsmiddelen is vastgesteld in het kader van de EU Headline Goal en het PCC van de Navo. Frankrijk en Nederland werken aan een gezamenlijke strategische onbemande vliegtuig (UAV)-capaciteit op middelbare hoogte (MALE UAV). Hierover biedt de Kamerbrief van 4 november 2003 nadere informatie (Kamerstuk 29 200X, nr. 50). De Frans-Nederlandse samenwerking omvat zowel de gezamenlijke ontwikkeling als de verwerving van een MALE UAV. De samenwerking houdt tevens training, onderhoud, logistiek en aanverwante zaken in. Uitgangspunt is dat het Nederlandse aandeel in de UAV-eenheid 25% bedraagt en dat Nederland een evenredig deel van de kosten voor zijn rekening neemt. De operationele behoeftstelling is nog niet gereed. Er is beter inzicht gewenst in de kwalitatieve en kwantitatieve behoefte, en ook in de benodigde personele samenstelling van een gezamenlijke Frans-Nederlandse eenheid, alsmede de onderhouds- en exploitatiekosten van de voorziene MALE UAV. Daartoe is een gezamenlijke haalbaarheidsstudie («feasibility study») voorzien. Deze studie startte in 2003 en duurt tot en met 2005. In het kader van dit project participeert personeel van de Koninklijke luchtmacht om ervaring op te doen in een Franse tijdelijke UAV-eenheid.

Noors-Nederlandse samenwerking: in juli 2003 werd een «Declaration of Intent» (DOI) getekend, ter intensivering van de Noors-Nederlandse militaire samenwerking. In dit licht wordt een «Army packagedeal» voorbereid, waarbij Noorwegen en Nederland materieel zullen ruilen. Thans is er een concept overeenkomst tussen de landen, die voorziet in een ruil van nieuwe Nederlandse Pantserhouwitzers, gebruikte Leopard 2A5 of 2A6 tanks, Leopard 2A4 onderstellen en communicatieapparatuur. Ook is het medegebruik van het Sperwer onbemande verkenningsvliegtuig opgenomen, voor de duur van drie jaar. De Noorse tegenprestatie betreft precisiemunitie voor de Pantserhouwitzer, materieel voor een nader te bepalen aantal (drie of vier) Shorad-pelotons (lichte, moderne luchtverdedigingsystemen voor de korte afstand «Norwegian Advanced Surface-to-Air Missile System», NASAMS), Leopard 2 brugleggende-, genie- en doorbraaktanks, 155 mm artilleriemunitie en het medegebruik van het Noorse Leguan wielvoertuig. Naar verwachting wordt deze «Army packagedeal» eind 2004 getekend. De tijdspanne waarover de ruil zich uitstrekt duurt tot 2010. Het is de bedoeling de ruil met gesloten beurzen te laten plaatshebben.

Met het oog op de lange tijd die voorzien is tot de «Army packagedeal» wordt getekend, werd in november 2003 besloten de mogelijkheden te onderzoeken voor een «Mini packagedeal», waarin een deel van het materieel uit de «Army packagedeal» is opgenomen.

NATO Response Force

De regeringsleiders van de Navo-lidstaten hebben tijdens de Top van Praag in november 2002 ingestemd met de oprichting van de «NATO Response Force» (NRF). Het concept van de NRF is daarna voortvarend uitgewerkt (zie ook de Kamerbrief van 2 oktober 2003, Kamerstuk 28 676, nr. 8). De NRF heeft een omvang van ongeveer 20 000 militairen en kan

binnen korte tijd (uiterlijk dertig dagen) worden ingezet in geval van bondgenootschappelijke verdediging, in de beginfase van crisis-beheersingsoperaties of bij een onverwachte escalatie van een conflict. Nederland nam aan de eerste lichting van de NRF, NRF-1, (oktober-december 2003) deel met één fregat, een aantal stafofficieren en logistieke ondersteuning. Aan het Duits-Nederlandse hoofdkwartier is de vierde rotatie toegewezen, die in de eerste helft van 2005 zal plaatshebben. Uit het oogpunt van operationele effectiviteit is tevens besloten dat eenheden van de Duits-Nederlandse landstrijdkrachten aan NRF-4 worden toegewezen.

Prague Capabilities Commitment

Tijdens de Navo-Top in Praag in november 2002 kwamen de landen van het bondgenootschap onder meer overeen hun gezamenlijke militaire capaciteiten te versterken. Dit had tot doel de nieuwe dreigingen, zoals internationaal terrorisme en de dreiging met massavernietigingswapens, op een effectieve manier het hoofd te bieden. Hiervoor werd het «Prague Capabilities Commitment» (PCC) aangegaan. Het PCC omvat capaciteiten op vier terreinen:

- verdediging tegen chemische, biologische, radiologische en nucleaire dreigingen;
- het verzekeren van veilige verbindingen en commandovoering en «information superiority»;
- de verbetering van de interoperabiliteit en de gevechtskracht van ontplooiende eenheden;
- de verzekering van snelle ontplooiing en het voortzettingsvermogen van strijdkrachten.

Nederland kan een geloofwaardige bijdrage aan het PCC leveren. De huidige herschikkingen, maar ook de al in de jaren negentig ingezette modernisering van de krijgsmacht, stellen mobiliteit, flexibiliteit, paraatheid en voortzettingsvermogen centraal. Het recente verleden toont aan dat de Nederlandse krijgsmacht daarnaast het vermogen heeft overtuigend bij te dragen aan crisisbeheersingsoperaties in het gehele geweldspectrum. Tegen deze achtergrond zijn bestaande plannen geïnventariseerd en bij de Navo ingediend als bijdrage aan het PCC. In 2003 zijn de onderstaande PCC-projecten ter hand genomen of verder ontwikkeld. Deze komen veelal op andere plaatsen in dit beleidsverslag uitgebreider aan de orde.

- de ontwikkeling van een capaciteit voor onbemande vliegtuigen (MALE UAV) met Frankrijk (zie speerpunt 2, EVDB-projecten);
- de oprichting van een inlichtingen (Istar)-bataljon door de Koninklijke landmacht (zie speerpunt 3, landmacht);
- de verwerving van een commandocapaciteit (BMC4I) voor luchtverdediging (zie speerpunt 2, de EVDB-projecten en speerpunt 3, landmacht);
- de verwerving van «tracking&tracing» apparatuur door de Koninklijke landmacht (zie speerpunt 2, de EVDB-projecten en speerpunt 3, landmacht);
- de verwerving van precisiemunitie (PGM) (zie speerpunt 3, landmacht);
- de verbetering van de luchtverdedigingscapaciteit tegen tactische ballistische raketten (vervanging Hawk, opwaardering Patriot) (zie speerpunt 2, het bilaterale samenwerkingsproject met Duitsland en zie speerpunt 3, landmacht);

- de versterking van het hoofdkwartier van het Duits-Nederlandse legerkorps (zie speerpunt 2, de EVDB-projecten en speerpunt 3, landmacht);
- de installatie van commandofaciliteiten op het LPD II (zie speerpunt 2, marine);
- onderzoek naar mogelijkheden voor verlengde drachtmunitie (zie speerpunt 3, marine);
- de verbetering van de detectie- en verwijderingscapaciteit voor zeemijnen, die hangende een onderzoek hiernaar is uitgesteld (zie speerpunt 3, marine).

Uit de voorziening in het Strategisch Akkoord (de EVDB-intensivering) kwam in 2003 € 10 miljoen beschikbaar. De intensivering stelde Nederland in staat zich tijdens de Top in Praag met concrete projecten te committeren aan het PCC. Het ging in 2003 om de volgende projecten:

- de aanschaf van zes NBC-verkennings- en detectievoertuigen (zie speerpunt 2, EVDB-projecten en speerpunt 3, landmacht);
- het onderzoeken en ontwikkelen (zie de EVDB-projecten hierboven) ten behoeve van de toekomstige verwerving van
 - opsporingsapparatuur voor chemische wapens («point detection»);
 - collectieve NBC-bescherming van staven, hospitalen en gemeenschappelijke ruimten;
 - het NBC «event response» team, dat thans operationeel is;
 - «disease surveillance systems» op NBC-gebied. De verwervingsprocedure begint in 2004.
- als gevolg van de herschikkingen en de keuzen die zijn gemaakt in het kader van het beleggen van de bezuinigingen is besloten dat Nederland niet langer deelneemt aan een militair satellietwaarnemingsprogramma (Helios 2).

Speerpunt 3: Uitvoering Defensienota 2000

Per krijgsmachtdeel is de onderstaande reeks van de planning uitgevoerd:

Koninklijke marine

- De *bouw van een tweede amfibisch transportschip* met commandofaciliteiten ligt op schema. Op 18 juni is de kiel gelegd. (Zie speerpunt 2, de EVDB-projecten).
- De *paraatstelling van het derde mariniersbataljon* is als gevolg van de maatregelen die in 2003 hun beslag kregen op Defensie en die samenhangen met de herstructurering van de krijgsmacht, gestopt.
- De *proeftocht van het derde LCF-fregat* wordt thans uitgevoerd. Het schip wordt naar verwachting medio 2004 in dienst gesteld.
- De *modernisering van de mijnenbestrijdingsvaartuigen* ligt op schema. België doet mee aan het project. Een proeftocht is voorzien in mei 2004. Er wordt gewerkt aan een gezamenlijke trainingsfaciliteit met de Belgische marine in Oostende. De versnelde invoering van mijnenveegcapaciteit is uitgesteld en afhankelijk gemaakt van de uitkomst van een studie naar de technische haalbaarheid, naar internationale samenwerkingsmogelijkheden en naar operationele en financiële gevolgen.
- De bouw van *twee hydrografische opnemingsvaartuigen* verloopt voorspoedig. Het eerste schip is in december 2003 in de vaart genomen. Het tweede schip volgt in de eerste helft van 2004.
- *Modernisering tien P-3C Orions*: de modernisering («Capability Upkeep Programme», CUP) van de maritieme patrouillevliegtuigen loopt op schema. Na het uitvoeren van de CUP is als gevolg van de herstructurering van de krijgsmacht de afstoting van de toestellen voorzien. Dit is

mede afhankelijk van politieke besluitvorming naar aanleiding van de studies over de voorgenomen afstoting van de toestellen en over de sluiting van het marinevliegkamp Valkenburg.

- De verwerving in «single service management» van *militaire satelliet communicatiesystemen* (Milsatcom) door de Koninklijke marine ten behoeve van de gehele krijgsmacht ligt op schema. In november 2003 werd het technische deel van het ankerstation overgedragen aan Defensie. Met systeemintegratie en ingebruikname door de marine, de landmacht en de luchtmacht, inclusief de koppeling met Titaan, is begonnen.
- De uitkomsten van de studies naar het mogelijk uitrusten van LCF-fregatten met *maritieme «Theatre Missile Defence» (TMD)-capaciteit* worden verwacht in 2005.
- De verwachte instroom van de *NH-90 maritieme helikopter* in 2007 is verder voorbereid. De uiteindelijke samenstelling van de NH-90 vloot maakt deel uit van de studie naar de integrale helikoptercapaciteit.

Koninklijke landmacht

- *Het voorzien in nieuwe «command and control» (C2) ondersteuningsmiddelen voor het «High Readiness Forces»-hoofdkwartier van het Duits-Nederlandse legerkorps*: de uitvoering van het voor 2003 vastgestelde deel van het Titaan-programma («Theater Independent Tactical Army and Airforce Network»). Dit is een meerjarig programma voor de verwerving van een beveiligd, flexibel en geïntegreerd communicatie- en informatiesysteem. Dit systeem moet een omvangrijke stroom gesprekken en dataverkeer ter ondersteuning van operaties in elk terrein verwerken.
- *Verdere paraatstelling pantserinfanteriebataljons*: als gevolg van de herschikkingen en de prioriteit die in het Hoofdlijnenakkoord wordt gegeven aan het verbeteren van de inzetbaarheid van de krijgsmacht voor crisisbeheersingsoperaties zal met ingang van 2004 de pantserinfanteriecapaciteit met drie zogenaamde «D»-compagnieën worden uitgebreid. Daardoor wordt de parate capaciteit vergroot («meer groen op de grond»). De maatregel in de Najaarsbrief om de oprichting van deze compagnieën met drie jaar te vertragen, is hiermee ongedaan gemaakt. Wanneer de staf van de 41e Gemechaniseerde brigade is opgeheven, worden de D-compagnieën in het nieuw op te richten vierde pantserinfanteriebataljon ondergebracht. Hierdoor krijgen de twee overblijvende gemechaniseerde brigades elk de beschikking over twee pantserinfanteriebataljons met ieder drie compagnieën.
- Het opwerktraject van de eenheid voor onbemande verkenningsvliegtuigen (*RPV-eenheid*) liep vertraging op. Hierdoor was de inzet van deze eenheid niet mogelijk. Na 1 januari 2005 is het opwerkingsproces voltooid.
- *Gevechtswaardeverbetering Leopard-2*: de gevechtswaardeverbetering verloopt volgens plan. De volledig parate landmacht zal op termijn 110 Leopard 2A6 tanks hebben.
- *MRAT*: de testen voor typeclassificatie met het «Medium Range Anti Tank»-wapensysteem zijn uitgevoerd. Instructeurs hebben in november en december 2003 een fabrieksopleiding gevolgd. De instroom verloopt volgens plan.
- *De voortzetting van het project vervanging van de pantservoertuigen*: dit project bestaat uit drie elementen:
 - Het eerste deelproject is de *invoering van de Fenek* in de versie voor algemene dienstdaken en als antitankversie (MRAT), die

- binnenkort instromen. Hoewel enige vertraging in de productie is opgetreden, zal dit naar verwachting niet leiden tot een vertraging van het totale project.
- Het tweede project is het *gepantserde wielvoertuig Boxer*. Als gevolg van het besluit van het Verenigd Koninkrijk met het project Boxer te stoppen vinden thans onderhandelingen plaats over het verdere verloop van het project. De intentie is het project samen met Duitsland verder voort te zetten. Naar verwachting is medio 2004 duidelijk hoe de verdere planning van dit project gestalte krijgt.
 - De noodgedwongen vertraging van het derde deel van het totaalproject, *het Infanterie Gevechtsvoertuig (IGV)*, was reden tot bezorgdheid. Inmiddels is in het kader van het Defensie Investeringsplan voorzien dat dit voor de landmacht cruciale project eerder gerealiseerd kan worden. Daarmee wordt een operationele tekortkoming weggenomen. Het project verloopt volgens plan; een DMP-C document is medio 2004 voorzien.
 - *Project PzH 2000*: het project PzH2000 betreft de vervanging van de vuurmonden die thans zijn ingedeeld bij de parate afdelingen veldartillerie. Het project verloopt volgens schema, de eerste twee (prototype) vuurmonden worden medio 2004 geleverd. Het totale project omvat 57 vuurmonden. Conform de huidige plannen zullen 36 vuurmonden worden ingedeeld bij de twee voorziene parate afdelingen en drie worden gebruikt voor opleidingen. Achttien van de vuurmonden maken deel uit van de beoogde overeenkomst met Noorwegen. De verwerving van een voorraad langedracht munitie maakt eveneens deel uit van het project.
 - *Wissellaadsysteem (WLS)*: Het project wissellaadsystemen ligt op schema. Een eerste serie zal eind juli 2004 geleverd worden voor tests en beproeving.
 - *Trekker oplegger combinatie (Tropco)*: het project Trekker oplegger combinatie ligt nog steeds op schema. De volgende mijlpaal is de levering van de eerste serie begin 2004.
 - *Integratie grondgebonden luchtverdediging (GLVD)*: de maatregelen uit de Najaarsbrief en de Prinsjesdagbrief leidden tot forse additionele kortingen in het functiebestand van de grondgebonden luchtverdedigingseenheden van de Koninklijke landmacht en Groep Geleide Wapens (GGW) van de Koninklijke luchtmacht:
 - de doorwerking van deze maatregelen leidde tot nader onderzoek naar de «Joint Air Defence School» (JADS), het «Joint Air Defence Centre» (JADC) en de platformfunctionaliteit. De taakstelling, de uiteindelijke omvang, de wijze van samenwerking en het tijdstraject worden in 2004 duidelijk.
 - De exacte behoefte aan infrastructuur op De Peel wordt door de veranderde plannen eveneens bijgesteld.
 - *Operationele gereedheidsstatus Air manoeuvre brigade*: tijdens de oefening «Gainful Sword» (gedurende de maand oktober in Polen) heeft de Air manoeuvre brigade (11 AMB) de operationele gereedheidsstatus behaald. De eenheid kan Air Manoeuvre-operaties zowel overdag als 's nachts plannen, voorbereiden, uitvoeren en voortzetten. Het is een volledig geïntegreerde eenheid, die laat zien dat «joint» samenwerking een meerwaarde oplevert.

Koninklijke luchtmacht

- *Deelneming aan de System Development and Demonstration fase van de JSF*: afgelopen jaar werd de «Preliminary Design Review» (PDR) uitgevoerd, waarin werd getoetst of het ontwerp van de JSF nog

steeds aan de eisen voldoet en of de ontwikkeling volgens planning verloopt. Hierbij werd geconcludeerd dat het grootste deel van het programma op schema ligt. Wel werden gewichtproblemen geconstateerd, vooral bij de STOVL («Short Take-Off and Vertical Landing»). De CTOL-variant («Conventional Take-Off and Landing»), de variant waar Nederland interesse in heeft, voldeed nog steeds aan de belangrijkste eisen. Om toch gewichtsreducties te behalen, is een extra ontwerp-inspanning benodigd. Daartoe wordt de SDD-fase met ongeveer één jaar verlengd. Als gevolg hiervan wordt ook de start van de productiefase waarschijnlijk met ongeveer één jaar vertraagd. Dit levert geen belemmering op voor de voorgenomen aanvang van de vervanging van de Nederlandse F-16's. Het afgelopen jaar werd gewerkt aan de planmatige transitievoorbereiding van de F-16 naar de JSF, een nadere uitwerking van het operatieconcept en de hierop te baseren kwantitatieve behoefte, de fasering van de vervanging en de uitwerking van de in de projectdefinitie genoemde gerelateerde investeringen. Ook werd met de internationale partners een start gemaakt met de besprekingen over een multilaterale overeenkomst voor de productie- en de instandhoudingsfase van de JSF. Begin 2004 komt de reguliere voortgangsrapportage aan de Tweede Kamer.

- *Versterking inzetbaarheid en voortzettingsvermogen van de Tactische helikoptergroep*: er is besloten vanaf 2004 geld te reserveren voor het uit te besteden componentenonderhoud. De aanscherping van bestaande contracten en/of afsluiting van nieuwe (prestatie-)contracten met de vliegtuigfabrikanten en verwerving van specifieke reservedelen zijn daarbij de meest effectieve opties. Waar tekorten in de personele capaciteit in de logistieke keten van invloed zijn op de inzetbaarheid, zal inhuur van extra personeel worden overwogen.
- *Verwervingsvoorbereiding middelzware transporthelikopters*: Defensie voert thans een studie uit naar de integrale helikoptercapaciteit en de samenstelling ervan (zie ook de NH-90 van de marine). De resultaten van deze studie worden gebruikt voor de eventuele verwervingsvoorbereiding van aanvullende middelzware transporthelikopters.
- *Inbouwen elektronische zelfbescherming in Chinook en Cougar*: de inzetbaarheid van de transporthelikopters wordt verder verbeterd met fondsen uit de EVDB-voorziening in het Strategisch Akkoord.
 - Het programma voor de inbouw van de elektronische zelfbescherming in de Chinook verloopt volgens plan.
 - Voor de problemen met de communicatiemiddelen in de Cougar is een acceptabele oplossing gevonden. De inbouw van de elektronische zelfbescherming in de Cougar is vertraagd.
- *Generieke capaciteitsverbetering gevechtshelikopters*: na parlementaire goedkeuring werd in december het contract voor de aanschaf van vierentwintig «Modernized Target Acquisition and Designation System» (MTADS)-systemen afgesloten.
- *Vervanging HAWK-systemen door drie Duitse Patriot-systemen*: als gevolg van de herschikkingen door de bezuinigingen en de financiële situatie bij Defensie is het verwerven van additionele Patriot-systemen van Duitsland geannuleerd. De HAWK-systemen worden afgestoten.
- *Aanvulling verbruikte precisiemunitie van de F-16*: de eerste leveringen vonden eind 2003 plaats. Voorts is overeengekomen dat de Koninklijke luchtmacht bij inzet in coalitieverband met de VS met prioriteit uit Amerikaanse wapenvoorraden kan putten.

Koninklijke marechaussee

De implementatie van de *Reorganisatie Staven van de Koninklijke marechaussee* realiseert een nieuw ontwikkelde organisatiestructuur en de

daaraan gekoppelde personele uitbreiding. Door de «verpaarsing» is minder personeel benodigd dan oorspronkelijk was voorzien. In het licht van het nieuwe besturingsmodel Defensie (zie speerpunt 4) is in 2003 besloten het Project Reorganisatie Staven in onderdelen te splitsen. De reorganisatie van de Korpsstaf is versneld om de knelpunten bij de Staf Koninklijke marechaussee op te lossen. Naar verwachting zal de uitvoering starten in het voorjaar van 2004. De reorganisatie van de districtsstaven en die van de beheerorganisatie zijn vergevorderd.

Als onderdeel van het Project Reorganisatie Staven zal, in het kader van een op maat gesneden personeelsbeleid, een *nieuwe P&O-structuur* worden ingevoerd. De verbeteringen ten aanzien van de capaciteit en de kwaliteit van het personeel in dit kader heeft tevens een gunstig effect op het *financieel beheer*. Los hiervan is het afgelopen jaar het merendeel van de in het Verbeterplan Financieel en Materieelbeheer opgenomen maatregelen uitgevoerd. De procesgang inzake het financieel beheer is verbeterd, wat door de Auditdienst Defensie en de Algemene Rekenkamer is bevestigd.

Ter optimalisering van de planning en controlcyclus zijn de operationele doelstellingen en normeringen verder geconcretiseerd, zijn processen beschreven, koppelingen met informatiesystemen verbeterd en zijn verbeterplannen opgesteld. Daarnaast is de kennis van planning en control vergroot door trainingen en opleidingen. Tevens wordt onderzoek gedaan naar het in gebruik nemen van een geautomatiseerd managementinformatiesysteem, waarbij aansluiting gewenst is bij informatiesystemen van de politie en justitie.

Milieubeleid en Ruimtelijke Ordening

Milieu

De doelstelling op het gebied van het verbeteren van het inzicht in de belasting van het milieu is gehaald. Alle defensieonderdelen hebben daartoe meet- en registratiesystemen ingevoerd. Defensie streeft ernaar zelf milieu- en klimaatvriendelijke energie op te wekken. Ter bevordering van windenergie is eind 2003 besloten tot oprichting van een windmolenpark in Coevorden. De opvolger van de Defensie Milieubeleidsnota 2000 is niet alleen voorbereid, maar ook voltooid in 2003. Het Milieujaarverslag 2003 wordt op de derde woensdag in mei 2004 uitgebracht.

Ruimtelijke ordening

- Het Structuurschema Militaire Terreinen-2 is aangehouden teneinde de gevolgen van de Prinsjesdagbrief te kunnen verwerken. De delen 2 en 3 zijn gereed, met uitzondering van de aan te passen behoefte aan oefenterreinen. Deze wordt opnieuw vastgesteld als gevolg van de komst van de eenheden uit Seedorf naar Nederland en de herplaatsing van verschillende onderdelen binnen Nederland.
- De risicoanalyses van munitiecomplexen zijn in 2003 volgens planning voortgezet. De analyses van de oorspronkelijke 42 complexen uit het programma zijn in de eerste helft van 2004 gereed.
- De definitieve geluidszones voor Woensdrecht, Eindhoven, Volkel en De Peel zijn nog niet vastgesteld. Oorzaak is dat de milieueffect-rapportages die hiervoor nodig zijn meer tijd vergen dan voorzien. Voor zes vliegbases is het geluidsisolatieprogramma in 2003 afgerond. Voor vier andere worden de laatste losse eindjes in 2004 afgehecht.

- De wijziging van de Luchtvaartwet is nog niet gereed. Oorzaak zijn slepende discussies rondom Schiphol en de Planologische Kern Beslissingen (PKB's) voor Maastricht en Lelystad. De verwachting is dat de wetswijziging voor de zomer van 2004 voor advies aan de Raad van State wordt aangeboden.

Speerpunt 4: De voortzetting van het Veranderingsproces Defensie / uitvoering Strategisch Akkoord

Het besturingsmodel dat Defensie voor ogen staat sluit zowel wat doelstellingen als inhoud betreft aan bij het rapport van de adviescommissie Opperbevelhebberschap van 19 april 2002. Niet alle aanbevelingen van deze commissie zijn opgevolgd, maar een versterking van de defensieorganisatie is onverminderd de doelstelling. De bezuinigingen in het Strategisch Akkoord vergden verdergaande bestuurlijke maatregelen dan de commissie in haar rapport had kunnen voorzien. Daarnaast sluiten de veranderingen aan bij het belang dat de regering hecht aan rijksbrede bestuurlijke vernieuwing en de modernisering van ambtelijke organisaties. Het nieuwe besturingsmodel zal de beleidsuitvoering bij Defensie verbeteren, doordat er meer aandacht is voor de uitvoeringsresultaten en omdat de mogelijkheden voor directieve planning en voor management control zijn verruimd. Het besturingsmodel gaat voorts uit van duidelijke procedures, vergaande eenvoud in de aansturing, effectieve informatievoorziening en waarborgen voor de samenhang. Het model moet ten slotte ook nog doelmatigheidswinst opleveren. De Kamer werd ter zake schriftelijk geïnformeerd in de brief «De topstructuur van Defensie (28 mei 2003, Kamerstuk 28 600X, nr. 46) en in de brief «Het besturingsmodel bij Defensie» (17 oktober 2003, Kamerstuk 29 200X, nr. 44).

Het nieuwe besturingsmodel gaat uit van de scheiding tussen beleid, uitvoering en toezicht. Het model is nog niet af. Bij de verdere uitwerking zullen de benodigde «checks and balances» worden gegarandeerd. Dit laat onverlet dat de secretaris-generaal de hoogste ambtenaar van de defensieorganisatie is.

Ontstaffing, ontbureaucratisering en de aanpassing van de operationele capaciteiten zijn in overeenstemming met het besturingsmodel. Dit wordt mede mogelijk gemaakt door de introductie van een nieuwe generatie informatiesystemen (op basis van «Enterprise Resource Planning», ERP) die de mogelijkheid bieden de organisatie in te richten naar de beste praktijken in het bedrijfsleven. Deze ontwikkelingen tezamen zullen leiden tot een vermindering van het aantal topfunctionarissen in de defensieorganisatie. Op 31 december 2003 waren er 149 topfunctionarissen bij Defensie, 106 militairen en 43 burgers. De vermindering betreft de functies voor vlag- en opperofficieren, alsmede voor burgerpersoneel vanaf schaal 16. Aan het einde van deze kabinetsperiode moet een concreet uitzicht bestaan op een vermindering met 20 tot 25 procent ten opzichte van het huidige aantal. Zo is het streven het aantal vlag- en opperofficiersfuncties verder te verkleinen tot 95 functies in 2005 en 85 functies in 2007.

Besturingsmodel. Het nieuwe besturingsmodel ziet er op hoofdlijnen als volgt uit:

- In overeenstemming met het uitgangspunt dat dupliceringen zoveel mogelijk moeten worden opgeheven, zullen in de centrale hoofd-directies voor personeel en voor materieel de corresponderende, beleidsmatige elementen van de staven bij de krijgsmachtdelen opgaan.

- De bezuinigingen in het Strategisch Akkoord vormden de belangrijkste aanleiding voor de verkleining en de reorganisatie van de staven, waaronder de bestuursstaf op het ministerie in Den Haag:
 - In overeenstemming met de aanbevelingen van de commissie Opperbevelhebberschap zijn heel veel taken en bevoegdheden overgegaan naar de chef Defensiestaf, zowel op het terrein van de plannen als op dat van de operaties. Het netto resultaat was dat er niet alleen taken overgingen van de bevelhebbers naar de chef Defensiestaf, maar dat ook veel ondersteunende taken bij het hierboven genoemde krijgsmachtdeeloverstijgende, «parse» Defensie Interservice Commando (Dico) worden belegd. Het Dico wordt omgevormd tot het Commando Dienstencentra (CDC, zie hieronder).
 - De huidige functies van de bevelhebbers, met uitzondering van die van de Koninklijke marechaussee, houden uiterlijk 2006 op te bestaan. Zij dragen vóór die tijd hun bevoegdheden over aan de chef Defensiestaf, aan de operationele commandanten, aan de nieuwe Defensiematerieelorganisatie (zie hieronder) en aan dienstencentra. Wat resteert van de huidige functie van bevelhebber na de overdracht van alle bevoegdheden is een adviesfunctie met betrekking tot krijgsmachtdeelspecifieke onderwerpen. Deze wordt belegd bij de commandanten van de operationele commando's.
 - De hoofddirecteur Algemene Beleidszaken is verantwoordelijk voor de algemene coördinatie van de internationale samenwerking, van de strategische beleidsvorming en de beleidsintegratie.
 - De commandanten van de drie operationele commando's worden verantwoordelijk voor het gereedstellingsproces en komen direct onder de chef Defensiestaf te vallen.
 - In de nieuw ingerichte Defensiestaf zullen officieren dienen die een groot deel van hun loopbaan hebben doorgebracht in het eigen krijgsmachtdeel. Hun specifieke kennis zal dan ook beschikbaar blijven voor de beleidsvoorbereiding en bij de aansturing van eenheden.
 - In het kader van de scheiding van beleid en uitvoering is al het personeelsbeleid geconcentreerd onder de hoofddirecteur Personeel, die lid is van de bestuursstaf.
 - Op materieellogistiek gebied worden de hoofddirectie Materieel, de directies Materieel en de bedrijven van de drie grote krijgsmacht-delen samengevoegd tot één Defensiematerieelorganisatie (DMO), met een leidinggevende die deel uitmaakt van de bestuursstaf.
 - De eenheid voor de ondersteuning van de krijgsmacht, het toekomstige Commando Dienstencentra (CDC) zal, net als zijn voorganger het Defensie Interservice Commando (Dico), beheersmatig rechtstreeks onder de secretaris-generaal vallen en geen deel uitmaken van de bestuursstaf. De dienstencentra zullen een klant-leverancier relatie met de operationele commando's onderhouden. Zij geven leiding aan de uiteenlopende ondersteunende en beheersmatige processen die steeds nadrukkelijker een krijgsmachtdeel-overschrijdend karakter krijgen.
- Omdat Defensie een operationeel bedrijf is, ligt de nadruk in het besturingsmodel op het genereren en inzetten van militaire capaciteiten. De samenstellende delen van de nieuwe defensieorganisatie zijn de operationele commando's, de dienstencentra waarin ondersteunende functies zijn ondergebracht, en de bestuursstaf die het integrale beleid ontwikkelt en de kaders waarbinnen de operationele commando's en de dienstencentra functioneren.

Speerpunt 5: Versterking van het personeelsbeheer

Defensie heeft in 2003 een begin gemaakt met een *aanzienlijke verkleining van het personeelsbestand* van de krijgsmacht. Daarmee wordt invulling gegeven aan de taakstelling uit het Strategisch Akkoord en de maatregelen uit de Prinsjesdagbrief. In het voorgaande jaar was er een forse stijging van de instroom van nieuw personeel met als gevolg een mogelijke incidentele overschrijding van de begrotingssterkte in 2003 (zie de brief «Personele reducties» van 4 april 2003, Kamerstuk 28 600X, nr. 42). Daarop zijn in april 2003 de instroombeperkingen van het burger- en militair personeel aangescherpt: een vrijwel volledige vacaturestop voor het burgerpersoneel en een forse beperking van de instroom van militairen. Tevens zijn maatregelen genomen om de reductie van staffuncties bij de Haagse Staven te versnellen. Voorts zijn regelingen overeengekomen die de vrijwillige uitstroom van oudere militairen (53 en 54 jaar) en burgerambtenaren (57 jaar en ouder) bevorderen. Genoemde maatregelen beogen het aantal overtollige werknemers te beperken en dientengevolge de sociale pijn voor het personeel te verlichten.

Dit pakket aan maatregelen heeft er toe geleid dat vooral in de tweede helft van 2003 de personele sterkte fors is afgenomen. Omdat evenwel de overschrijding in de eerste helft van 2003 niet meer ongedaan gemaakt kon worden, is *de overschrijding van de gemiddelde sterkte* van Defensie over 2003 uiteindelijk uitgekomen op 1965 vte'n. Het is derhalve niet gelukt de overschrijding van de begrotingssterkte voor 2003 in voldoende mate terug te dringen. Het gevoerde personeelsbeleid leidde er wel toe dat de situatie er voor 2004 beter uitziet. Omdat in de tweede helft van 2003 de personele sterkte fors daalde, is de sterkte per december 2003 (de «eindejaarssterkte») redelijk in balans met de begrotingssterkte 2004 zoals die in de Begroting 2004 is weergegeven. Hiermee ligt Defensie op schema met de reducties die in de bijlage van de Personeelsbrief (kamerbrief «Het personeelsbeleid van Defensie in de komende jaren; Verantwoord verkleinen, voortvarend vernieuwen» van 16 september 2003, Kamerstuk 29 200X, nr. 5) staan vermeld.

In december 2003 is met de centrales van overheidspersoneel het *geactualiseerde Sociaal Beleidskader Defensie (SBK)* vastgesteld, dat onder meer instrumenten bevat waarmee de vrijwillige uitstroom van defensiepersoneel bevorderd wordt. Met het SBK hoopt Defensie gedwongen ontslagen zoveel mogelijk te voorkomen. Gelijktijdig is een overeenkomst gesloten met drie bemiddelingsorganisaties die zorg dragen voor de individuele externe bemiddeling van overtollige medewerkers naar werk buiten Defensie. De begeleidingsorganisatie voor de ondersteuning van de uitstroom naar andere werkgevers staat gereed. Maatwerk en individuele begeleiding staan hierbij centraal.

Daarnaast is tijdens de behandeling van de Defensiebegroting 2004 op 21 en 22 oktober 2003 toegezegd dat het parlement jaarlijks op de hoogte zal worden gehouden van de *stand van zaken van de personele reducties*. Dit gebeurt in de in mei aan te bieden jaarverslagen. Dit betreft onder meer de uitstroom van overtollig defensiepersoneel naar ander werk en het aantal ontslagen werknemers dat niet direct uitzicht op een andere baan heeft. Verder is toegezegd dat in het jaarverslag gerapporteerd wordt over het aantal nieuwe gevallen van nadienende militairen. Deze toezeggingen betreffen de gevolgen van het met de Prinsjesdag- en Personeelsbrief ingezette beleid. Deze gevolgen zijn in 2004 merkbaar en deze rapportages zullen dan ook in het jaarverslag 2004 worden opgenomen. Bij het

indienen van de ontwerpbegroting 2005 in september van dit jaar wordt de Kamer een tussenstand gezonden.

Eén van de aandachtspunten is het aandeel *vrouwen in de defensie-organisatie* te vergroten. In de Personeelsbrief is vastgelegd dat bij de komende reorganisaties aandacht wordt gegeven aan vrouwelijke defensiemedewerkers, opdat de vastgestelde streefpercentages in 2010 behaald worden. Tevens is afgesproken de streefpercentages voor 2010 voor vrouwen in hogere functies te verhogen.

In 2003 is vooruitgang geboekt met de uitvoering van de «*Agenda voor het personeelsbeleid van de toekomst*» die in februari 2002 is verschenen. De belangrijkste resultaten:

- De rechtspositionele aanspraken van BOT- en BBT-militairen zijn grotendeels geharmoniseerd.
- In het kader van de verbetering van de loopbaanbegeleiding is medio 2003 overgegaan tot het systeem van een jaarlijks functioneringsgesprek met iedere defensiemedewerker. Het systeem van periodieke beoordelingen is hiermee komen te vervallen.
- De harmonisatie en het transparanter maken van het functie-toewijzingsproces binnen Defensie zijn ter hand genomen. Een nieuwe beleidsregel aanstelling, functietoewijzing en bevordering Defensie moet in 2004 in werking treden.
- De communicatie over de arbeidsvoorwaarden is verbeterd. Periodiek krijgen defensiemedewerkers op hun huisadres informatie toegezonden over arbeidsvoorwaardelijke thema's. Verder is op het intranet van Defensie een aparte website ingericht met een nieuwsrubriek en informatie over toekomstige wijzigingen in het arbeidsvoorwaardenbeleid.
- Onder leiding van de chef Defensiestaf worden periodiek informatiebijeenkomsten georganiseerd met de voorzitters van de centrales van overheidspersoneel over ontwikkelingen binnen de krijgsmacht. Zo wordt bijgedragen aan de verbetering van de communicatie met de centrales.

Budgettaire en financiële gevolgen van de beleidsprioriteiten

Voor 2003 zijn de in de onderstaande tabel opgenomen ombuigingen voor een totaalbedrag van € 147,3 miljoen voorgenomen. Deze ombuigingen worden nader toegelicht bij de betreffende (niet-)beleidsartikelen.

Bedragen x € 1 000

Ombuiging	Totaal- bedrag	(Niet-)beleidsartikel							
		01	02	03	04	11	60	80	90
Defensie Horeca Org (Paresto)	2 100								2 100
Vervanging Hawk door Patriot	- 3 000			- 3 000					
IV-marktordening	- 20 000	- 2 800	- 8 800	- 3 800	- 1 000		1 600		- 2 000
DVVO	- 3 000						- 3 000		
Afstoten 2 AMBV's (niet PAM)	- 2 300	- 2 300							
3 jaar vertr. oprichten 3 marnsbat	- 22 700	- 22 700							
3 jaar vertr. oprichten D-cien	- 1 700		- 1 700						
Overdragen OGRV taken bij Vops	- 3 500			- 3 500					
Afstoten BO-105	- 3 900			- 3 900					
Vertragen PAC III (twee jaar)	- 27 000			- 27 000					
Herfaseren LuH	- 500					- 500			
Subsidie taakstelling	- 2 400	- 24	- 168						- 2 208
Taakstelling inhuur externen	- 7 000	- 800	- 2 000	- 1 000	- 600		- 700		- 1 900
Ramingsbijstelling SDD	- 30 000			- 30 000					
Afromen ILC	- 7 500							- 7 500	
Selectieve vacature stop BP	- 7 500	- 2 000	- 3 900	- 800			- 700		100
Maatregel oudste jaar- gangen	- 4 700	- 1 600	- 1 800	- 1 300					
Beperking groei MP	- 2 700	- 800	- 1 100	- 700			- 100		
Totaal	- 147 300	- 33 000	- 19 500	- 75 000	- 1 600	- 500	- 6 100	7 500	- 4 100

Onderstaand wordt kort ingegaan op die ombuigingen die in 2003 niet (geheel) bovenstaande opbrengst hebben genereerd:

IV-marktordening

Deze maatregel omvat de vermindering van de automatiseringsuitgaven door tariefverlagingen van het agentschap DTO, zonder aantasting van de kwaliteit en kwantiteit van de geleverde diensten. In 2003 is op deze maatregel € 1,3 miljoen minder gerealiseerd.

DVVO

De voorgenomen besparing blijkt met de huidige defensiecapaciteit niet te realiseren. Bezien wordt op welke andere wijze de beoogde besparing (elders) kan worden behaald.

Afstoten BO-105

Begin 2003 bleek het onverkort doorvoeren van de afstoting van de BO-105 helikopters het op tijd behalen van de operationele gereedheid-status van 11 AMB in gevaar zou brengen. Op grond hiervan is toen besloten in 2003 maximaal 6 BO-105 helikopters aan te houden. Dit heeft tot gevolg gehad dat de opbrengst van deze reductie maatregel € 0,9 miljoen lager is uitgevallen.

Overdragen OGRV-taken

Tijdens de implementatie van deze maatregel bleek dat het onverminderd doorvoeren van de opheffing van pelotons voor object grondverdediging bij de Koninklijke luchtmacht zou leiden tot een aanzienlijke verstoring van de vredesbedrijfsvoering. Deze maatregel is derhalve gedeeltelijk teruggedraaid hetgeen een minderopbrengst van € 1,8 miljoen tot gevolg heeft gehad.

Selectieve vacaturestop Burgerpersoneel

De eindrealisatie van deze maatregel is € 0,8 miljoen hoger uitgekomen.

Maatregel oudste jaargangen

Het betreft hier de mogelijkheid voor militair personeel om op 53 of 54 jarige leeftijd vervroegd uit te treden. Op deze maatregel is € 1,4 miljoen minder gerealiseerd dan de beoogde opbrengst van € 4,7 miljoen.

Beperking groei militair personeel

Op deze maatregel is € 0,4 miljoen meer besparing gerealiseerd dan beoogd.

5. BELEIDSARTIKELLEN

Beleidsartikel 01 Koninklijke marine

Nader geoperationaliseerde doelstellingen

De geoperationaliseerde doelstellingen van de Koninklijke marine worden weergegeven in de onderstaande doelstellingenmatrix. Hierin is aangegeven hoeveel eenheden (kwantiteit) binnen welke termijn (reactietijd) beschikbaar dienen te zijn voor inzet ten behoeve van de drie hoofddoelstellingen van Defensie. Uitgangspunt daarbij is dat de eenheden binnen de aangegeven gereedheidstermijn voor het gehele geweldsspectrum inzetbaar zijn (kwaliteit). De indeling van de gereedheidstermijnen sluiten aan bij de Navo-indeling in High Readiness Forces (HRF) en Forces of Lower Readiness (FLR).

Type eenheid	Inzetbaar	Totaal	HRF		FLR
			Direct	Op korte termijn	Op lange termijn
	Gereedheidstermijn				
Δ Commandant der Zeemacht in Nederland	Fregatten*	13	3	7	2+1
	Bevoorradingsschepen	2		2	
	Amfibisch schip (LPD)	1		1	
	Onderzeeboten	4	1	2	1
Δ	Mijnenbestrijdingsvaartuigen	12	2	8	2
	Hydrografische vaartuigen	2		2	
Δ	Maritieme helikopters	20	7	9	4
Δ	Maritieme patrouille-vliegtuigen	7	2	3	2
Δ Commandant van het Korps Mariniers	Mariniersbataljons**	4	1	2	1
	Ondersteunende mariniersbataljons ***)	3	1	2	
	Bijzondere bijstandseenheid mariniers	1	1		
Commandant der Zeemacht in het Caribisch Gebied	Fregat	1	1		
	Maritieme helikopter	1	1		
	Maritieme patrouille-vliegtuigen	3	3		
	Ondersteuningsvaartuig	1		1	
	Marinierspeloton met gevechtssteun	6	2	4	
	Pelotons Antilliaanse militie	2		2	
	Peloton Arubaanse militie	1		1	

Δ Bovenstaande tabel geeft de operationele doelstellingen weer zoals opgenomen in de ontwerpbegroting. Indien het delta-teken is weergegeven, is sprake van een afwijking en is dit in onderstaande tekst nader toegelicht

* Het additionele fregat in de kolom FLR betreft een LCF in proeftochtstatus.

** Dit zijn manoeuvrebataljons, waarvan 3 MARNSBAT in oprichting was. Van dit MARNSBAT zijn permanent 2 compagnieën (6 pelotons) met een beperkte organieke ondersteuning gestationeerd in de West (zie CZM CARIB).

*** Betreffen het Gevechtssteun-, het Amfibisch Ondersteunings- en het Logistieke Bataljon.

Resultaat 2003

De gereedheidstermijnen zijn door een aantal materiële tegenvallers, de inzet voor ernstoperaties en de gevolgen van de personeelsreducties niet in alle gevallen gerealiseerd. Ook zijn veranderingen opgetreden in de

aantallen eenheden op grond van Strategisch Akkoord, het Hoofdlijnenakkoord en de operatie «Nieuw Evenwicht». Hierna wordt per type eenheid, voor zover er sprake is van significante afwijkingen, ingegaan op de oorzaken van de afwijkingen in de gereedheid, de getroffen maatregelen en de eventuele verandering van het aantal eenheden ten opzichte van de tabel.

Fregatten CZMNED

Als gevolg van het uit dienst stellen van de laatste twee S-fregatten zijn één gereede eenheid op korte termijn en één gereede eenheid op lange termijn verdwenen uit het bestand. Het totaal aantal fregatten van CZMNED is daardoor gedaald naar elf, waarvan drie direct, zes op korte termijn en twee op lange termijn inzetbaar dienen te zijn. Twee op korte termijn beschikbare eenheden betreffen de inmiddels in dienst gestelde fregatten van de De Zeven Provinciën-Klasse. Deze schepen zijn bezig met diverse beproevingen van het platform en de systemen en om deze reden nog niet volledig inzetbaar. Met de succesvol verlopen proeflanceringen door het eerste LCF-fregat ligt het gereedstellingsproces van deze fregatten echter wel op schema. Door de inzet van twee fregatten in de ernstoperaties «Enduring Freedom» en «Active Endeavour» hebben in de eerste helft van het verslagjaar minder eenheden kunnen werken aan het handhaven van hun gereedheid. Hierdoor zijn tekortkomingen ontstaan ten aanzien van de gereedheidsnorm van twee op korte termijn inzetbare eenheden. Na beëindiging van de deelname aan de operatie is het fregattenbestand weer opgewerkt tot het gewenste inzetbaarheidsniveau.

Mijnenbestrijdingsvaartuigen

Als gevolg van de maatregelen die zijn genomen na het Strategisch Akkoord, zijn twee korte termijn inzetbare mijnenbestrijdingsvaartuigen uit dienst gesteld en beschikbaar voor afstoting. Het totaal aantal mijnenbestrijdingsvaartuigen komt hiermee op tien.

Maritieme helikopters CZMNED

Vier van de acht op korte termijn inzetbare helikopters hebben gedurende de eerste helft van het jaar niet aan alle eisen van inzetbaarheid voldaan als gevolg van de nasleep van een incidenteel probleem met de staartrotoraandrijfstang. Daarnaast leiden de toenemende reparatielast door veroudering van de Lynx en de huidige personeelstekorten bij zowel het vliegend als het onderhoudspersoneel tot bijstelling van het onderhoudsregiem. Zeven op lange termijn gereede helikopters hebben daardoor in de tweede helft van het verslagjaar niet geheel voldaan aan alle normen van gereedheid. Gelet op de vervanging van de Lynx door de NH-90 helikopter en het daarmee samenhangende personeelsbeslag zal deze gereedheid pas op termijn verbeteren.

Maritieme patrouillevliegtuigen CZMNED

Als gevolg van een combinatie van problemen die samenhangen met het uitbestede groot meerjaarlijks onderhoud en de afwezigheid van vliegtuigen voor het project «Capability Upkeep» voldeden in het voorjaar drie korte termijn gereede eenheden en voldoet vanaf december één korte termijn gereede eenheid niet aan de materiële eisen voor tijdige inzet.

Mariniersbataljons met gevechts- en logistieke ondersteuning

Eén van de beide op korte termijn inzetgereede bataljons betreft het derde mariniersbataljon. Besloten is het bataljon niet meer paraat te stellen waardoor in het verslagjaar maar één bataljon op korte termijn inzetbaar is geweest.

Het op lange termijn inzetgerede bataljon bestond uit het vierde mariniersbataljon. Dit was een mobilisabele eenheid die in het kader van het nieuwe evenwicht is opgeheven.

Ondersteuningsvaartuig CZMCARIB

Omdat technische defecten de scheepsveiligheid van de Hr.Ms. Pelikaan hebben aangetast, voldoet het ondersteuningsvaartuig sinds oktober niet meer aan de eisen voor korte termijn inzetbaarheid. De reparatie is aan het eind van het verslagjaar nog niet voltooid en zal naar verwachting tot voorjaar 2004 doorlopen.

Veranderdoelstellingen

De veranderdoelstellingen van de Koninklijke marine als onderdeel van de versterking van het expeditionaire vermogen van de krijgsmacht en de verbetering van de mogelijkheden voor joint (met andere krijgsmacht-delen) en combined (met andere landen) optreden zijn voor het grootste deel geïmplementeerd. Uit de begroting 2003 resteren onderstaande acties waarbij de bijzonderheden worden aangegeven.

De afstoting van drie mijnenbestrijdingsvaartuigen in de periode 2000 tot 2002.

Voor de drie uit dienst gestelde mijnenjagers is ook in 2003 nog geen koper gevonden.

De afstoting van drie P-3C Orions in de periode 2001–2003

De op non-actief gestelde drie P-3C Orions zijn nog altijd beschikbaar voor verkoop. Zij staan opgeslagen bij het Portugese onderhoudsbedrijf teneinde zeker te stellen dat het noodzakelijke onderhoud bij verkoop kan worden uitgevoerd, zodat bij overdracht kan worden voldaan aan de eisen die de luchtvaartwet stelt.

Budgettaire gevolgen van beleid

Onderstaande tabel bevat de geraamde en gerealiseerde budgettaire gevolgen van beleid voor 2003.

Bedragen x € 1 000							
	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Verschil
Verplichtingen	1 223 124	1 990 253	1 359 010	1 054 978	1 343 124	1 201 975	141 149
Uitgaven							
Programmauitgaven							
Commandant der Zeemacht in Nederland	334 435	320 167	334 560	336 969	337 916	309 089	28 827
Commandant der Zeemacht in het Caribisch Gebied	54 753	61 246	66 003	71 428	62 156	70 458	- 8 302
Commandant van het Korps Mariniers	94 896	99 706	115 085	121 870	130 303	121 886	8 417
Ondersteunende eenheden	252 603	257 299	288 073	293 378	302 516	283 018	19 498
Subsidies	240	219	217	149	125	149	- 24
Investerings	402 484	410 823	408 222	380 308	435 756	411 534	24 222
Totaal programmauitgaven	1 139 411	1 149 460	1 212 160	1 204 102	1 268 772	1 196 134	72 638
Apparaatsuitgaven							
Admiraliteit	226 929	224 936	213 909	220 492	223 684	195 099	28 585
Wachtgelden en inactiviteitswedden	14 801	13 259	16 953	17 081	19 714	12 186	7 528
Totaal apparaatsuitgaven	241 730	238 195	230 862	237 573	243 398	207 285	36 113
Totaal uitgaven	1 381 141	1 387 656	1 443 022	1 441 675	1 512 170	1 403 419	108 751
Ontvangsten							
Totaal ontvangsten	61 218	45 979	45 280	57 078	54 587	115 920	- 61 333

Toelichting verschillen

De in 2003 gerealiseerde verschillen vinden hun oorzaak in de navolgende afwijkingen:

Afwijkingen in de verplichtingen

Omschrijving	bedrag
Technische afwijkingen	
Loonbijstelling	24 259
Prijsbijstelling	34 313
Decentralisatie en additionele P-gelden	13 169
Verschuiving lening KSG	20 241
Beleidsmatige afwijkingen	
Verschuiving bestelmomenten LCF	4 330
Verschuiving bestelmomenten LPD-2	- 24 280
Verschuiving bestelmomenten NH-90	36 818
Verschuiving bestelmomenten PAM	- 10 832
Verschuiving bestelmomenten CUP-Orion	10 560
Verschuiving bestelmomenten kapitale munitie	6 707
Verschuiving bestelmomenten ESSM	30 000
Verschuiving bestelmomenten munitie	- 17 484
Inhuur personeel	4 085
Brandstof	9 250
Onderhoud infrastructuur	7 723
Overige verschillen	- 7 710
Totaal	141 149

Afwijkingen in de programmauitgaven

Omschrijving	CZMNED	CZMCARIB	CKMARS	Ost eenh	Subsidies	Investeringen	Totaal
Technische afwijkingen							
Loonbijstelling	6 714	1 209	2 603	4 494			15 020
Prijsbijstelling	2 130	570	730	3 107		24 725	31 262
Kasritme overeenkomst KSG						12 527	12 527
Overheveling munitie naar exploitatie						- 14 600	- 14 600
Beleidsmatige afwijkingen							
Kasritme LCF						- 9 355	- 9 355
Kasritme PAM						- 16 774	- 16 774
Kasritme LPD II						- 1 908	- 1 908
Kasritme Hydrografische Opnemingsvaartuigen						- 10 745	- 10 745
Kasritme NH-90						3 148	3 148
Kasritme MILSATCOM						- 12 303	- 12 303
Kasritme ESSM						30 000	30 000
Kasritme CUP Orion						24 669	24 669
Kasritme munitie						4 332	4 332
Overheveling MULAN naar Dico						- 3 600	- 3 600
Overheveling MILSATCOM						12 410	12 410
Inhuur personeel	- 941	47	225	5 257			4 588
Uitstel 3e Marnsbat						- 19 100	- 19 100
Herbevoorrading Lynx-artikelen	- 5 809						- 5 809
Overige mutaties	26 733	- 10 128	4 859	6 640	- 24	796	28 876
Totaal	28 827	- 8 302	8 417	19 498	- 24	24 222	72 638

Afwijkingen in de apparaatsuitgaven

Omschrijving	Admi- raliteit	Wacht- gelden	Totaal
Technische afwijkingen			
Loonbijstelling	9 239		9 239
Prijsbijstelling	3 051		3 051
Overheveling munitie naar exploitatie	14 600		14 600
Decentralisatie P-gelden	9 768		9 768
Beleidsmatige afwijkingen			
Brandstoffen	9 250		9 250
Aanpassing kasritme munitie	- 17 484		- 17 484
Overige mutaties	161	7 528	7 689
Totaal	28 585	7 528	36 113

Toelichtingen bij de afwijkingen

Overheveling MULAN naar Dico

Als gevolg van de oprichting van de Defensie ICT-Uitvoeringsorganisatie (DICTU) worden de uitgaven die zijn bestemd voor het project MULAN ten laste van het artikel 60 «Ondersteuning krijgsmacht» verantwoord.

Overheveling MILSATCOM

De Koninklijke marine voert het project MILSATCOM ook voor de andere defensieonderdelen uit. De uitgaven ten behoeve van de andere defensieonderdelen worden ten laste van het artikel 01 «Koninklijke marine» verantwoord.

Onderhoud infrastructuur

Het korter worden van de doorlooptijden van groot onderhoud aan gebouwen vanaf het moment van aanbesteden tot het moment van afronden, hebben geleid tot hogere uitgaven en het vervroegen van betalingsmomenten.

Inhuur personeel

De hogere realisatie op de uitgaven en verplichtingen voor inhuur bij met name het Marinebedrijf wordt grotendeels veroorzaakt door de activiteiten die gerelateerd zijn aan het verkoopgereedmaken van schepen en de gevolgen van de uitstroombevorderende maatregelen die voor het Marinebedrijf leiden tot een zeer groot aantal vacatures.

Herbevoorrading Lynx-artikelen

Het project NH-90 heeft in de loop van 2003 zodanig vorm gekregen dat de noodzakelijk resterende levensduur van de Lynx kon worden bepaald. Op basis hiervan heeft een herijking van het noodzakelijke onderhoud plaatsgevonden. Met als resultaat dat de behoefte aan het aantal te kopen Rotorheads naar beneden is bijgesteld. Hierdoor zijn de verplichtingen en uitgaven lager uitgevallen dan was begroot.

Brandstoffen

Als gevolg van het eerder dan gepland beëindigen van groot onderhoud aan de brandstoftanks in Den Helder zijn deze eerder op de vereiste vullingsgraad gebracht en hebben daardoor meer uitgaven plaatsgevonden dan was voorzien.

Aanpassing bestelmomenten/kasritme

Bij de presentatie van de projectgegevens wordt nader ingegaan op de redenen van de aanpassingen.

Verschuiving bestelmomenten ESSM

De aanschaf van de vierde batch Evolved Seasparrow Missiles ten behoeve van de LCF's is vervroegd, zodat de fregatten bij indienststelling met deze raketten zijn uitgerust. Door deze aanpassing ten opzichte van het oorspronkelijke verwervingsschema is de realisatie van de verplichtingen en uitgaven voor 2003 toegenomen.

Uitstel 3e Marsbat

Als gevolg van het besluit om het 3e Mariniersbataljon niet op te richten zijn de hiervoor geraamde uitgaven niet tot realisatie gekomen.

Wachtgelden

Als gevolg van de stijging van het aantal personen dat onder de wachtgeldregeling valt en de uitstroombevorderende maatregelen in het kader van de versnelde afslanking van het personeelsbestand, zijn de uitgaven hoger dan begroot.

Afwijkingen in de ontvangsten

Omschrijving	Bedrag
Beleidsmatige afwijkingen	
Terugontvangsten BTW-Lynx	7 400
Stelselherziening BTW	- 55 000
Overige afwijkingen	- 13 733
Totaal	- 61 333

Terugontvangsten BTW-Lynx

Met het ministerie van Financiën is overeenstemming bereikt over de methode waarmee de BTW-vrijstelling van Lynx-boordhelikopters dient te worden gedeclareerd. Hierdoor is een eerste inhaal-tranche terugontvangst BTW gerealiseerd.

Stelselherziening BTW

De besprekingen met de Belastingdienst over een stelselherziening BTW met betrekking tot de herbevoorrading van reservedelen voor schepen, zijn nog niet voltooid, zodat de verwachte BTW-ontvangst nog niet heeft plaatsgevonden.

Activiteiten

De activiteiten van de Koninklijke marine worden onderverdeeld in operationele, ondersteunende en bestuurlijke activiteiten, die zijn ondergebracht bij de Resultaat Verantwoordelijke Eenheden (RVE'n). De Commandant der Zeemacht in Nederland (CZMNED), de Commandant der Zeemacht in het Caribisch Gebied (CZMCARIB) en de Commandant van het Korps Mariniers (CKMARNs) zijn verantwoordelijk voor de operationele activiteiten. Het Centrum voor Automatisering van Missiekritieke Systemen (CAMS), het Marinebedrijf (MB), het Koninklijk Instituut voor de Marine (KIM) en de Opleidingen Koninklijke marine (OKM) verzorgen de ondersteunende activiteiten. De bestuurlijke activiteiten worden door de Admiraliteit gecoördineerd en ondersteund.

De drie hoofdactiviteiten bij de operationele RVE'n zijn: het gereedstellen, het inzetbaar houden en het inzetten, anders dan door de CDS, van de operationele eenheden van de vloot, waaronder de vliegende eenheden, en de eenheden van het Korps Mariniers. Deze activiteiten omvatten onder andere een veelheid aan Navo-, «Partnership for Peace»-, multinationale- en nationale oefeningen, de uitvoering van kustwacht-taken alsmede de opwerkactiviteiten zowel op het niveau van de individuele eenheid als in nationaal verband. De ondersteunende RVE'n dragen respectievelijk zorg voor het onderhoud en de instandhouding van materieel dat in gebruik is bij en door de operationele eenheden (MB), de ontwikkeling en het onderhoud van operationele software (CAMS), de initiële opleiding van manschappen en de functieopleidingen (OKM) en de initiële opleiding van marineofficieren (KIM).

Commandant der Zeemacht in Nederland (CZMNED)

Prestatiegegevens CZMNED					
	Meeteenheid	Realisatie 2002*	Realisatie 2003**	Begroting 2003	Verschil 2003
Fregatten/bevoorradingsschepen/amfibisch schip (LPD)					
Standing Naval Forces Atlantic & Mediteranean	Vaardagen	170	271	294	
UK/NL Amphibious Force & Navo Striking fleet	Vaardagen	47	34	130	
Nationale en internationale oefeningen en overige activiteiten	Vaardagen	477	768	767	
Onderzeeboten					
Nationale en internationale oefeningen en overige activiteiten	Vaardagen	270	348	430	
Mijnenbestrijdingsvaartuigen					
Mine Counter Measure Forces North & South	Vaardagen	225	183	252	
Nationale en internationale oefeningen en overige activiteiten	Vaardagen	505	403	268	
Hydrografische vaartuigen					
Hydrografische opnemingen	Vaardagen	324	258	330	
Maritieme helikopters					
Standing Naval Forces Atlantic & Mediteranean	Vliegunen	0	113	166	
Nationale en internationale oefeningen en overige activiteiten	Vliegunen	2 580	3 103	3 579	
Maritieme patrouillevliegtuigen					
Stationering maritiem patrouillevliegtuig Kevlavik	Vliegunen	77	87	300	
Nationale en internationale oefeningen en overige activiteiten	Vliegunen	1 316	1 103	1 650	

* Naast de in de uitsplitsing genoemde vaardagen en vliegunen zijn in 2002 voor vredesoperaties 649 vaardagen fregatten, 862 vliegunen maritieme helikopters, 229 vaardagen onderzeeboten en 1571 vliegunen maritieme patrouillevliegtuigen gerealiseerd.

** Naast de in de uitsplitsing genoemde vaardagen en vliegunen zijn in 2003 voor vredesoperaties 211 vaardagen fregatten, 375 vliegunen maritieme helikopters, 97 vaardagen onderzeeboten en 980 vliegunen maritieme patrouillevliegtuigen gerealiseerd. Ook zijn 26 vaardagen fregatten en 222 vliegunen maritieme patrouillevliegtuigen gerealiseerd door inzet ter bestrijding van terrorisme in de operatie «Active Endeavour».

De realisatie van zowel de reguliere vaardagen als de vliegunen voor gereedstelling is door de uitgebreide ernstinzet lager dan begroot. De ernstinzet betreft de strijd tegen het internationaal terrorisme in de operatie «Enduring Freedom». Hiervoor zijn, in de eerste helft van het verslagjaar, een fregat, inclusief een maritieme helikopter, en een onderzeeboot ingezet. Daarnaast is gedurende verschillende perioden een maritiem patrouillevliegtuig boven Bosnië en Kosovo ingezet op verificatiemissies. Deze vliegtuigen hebben ook missies boven de Arabische Golf en Afghanistan gevlogen. Door het vervallen van de gezamenlijke UK/NL-training in verband met de inzet van de Engelse eenheden in Irak en de

inzet van het Amfibisch transportschip Hr.Ms. Rotterdam (met twee helikopters aan boord) in november en december bij Liberia, zijn het aantal UK/NL-vaardagen en het aantal vliegreuren voor helikopters verminderd. Het totaal aantal vaardagen voor operaties verantwoord bij het beleidsartikel 09 «Uitvoeren Vredesoperaties» en bij het beleidsartikel 01 «Koninklijke marine», is over het algemeen groter dan het oorspronkelijke aantal. Omdat slechts de additionele uitgaven voor crisisbeheersingsoperaties worden verrekend heeft deze onderrealisatie in het reguliere operatieschema geen gevolgen gehad voor de reguliere uitgaven.

Door beperkingen in de materiële beschikbaarheid van maritieme helikopters en de vacatures in het personeelsbestand, zijn niet alle vliegreuren gerealiseerd die noodzakelijk zijn voor het op peil houden van de gereedheid. Bij de maritieme patrouillevliegtuigen hebben het «Capability Upkeep Program» en de vertraging in het uitbestede reguliere groot onderhoud, tot een beperkte extra onderrealisatie van vliegreuren voor oefeningen geleid. Ten gevolge van de noodzakelijke extra onderhoudsactiviteiten heeft deze onderrealisatie geen effect gehad op de realisatie van de uitgaven.

Commandant der Zeemacht in het Caribisch gebied (CZMCARIB)

Prestatiegegevens CZMCARIB					
	Meeteenheid	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Vershil 2003
Fregatten		53	43	33	10
Presentie, surveillance en interdictie in bevelsgebied	Vaardagen	43	37	27	
Operationele gereedheid op peil houden	Vaardagen	7	2	2	
Bestrijding illegale handel verdovende middelen	Vaardagen	3	4	4	
Maritieme helikopters		102	80	135	- 55
Presentie, surveillance en interdictie in bevelsgebied	Vliegreuren	83	55	100	
Operationele gereedheid op peil houden	Vliegreuren	13,5	13	13	
Bestrijding illegale handel verdovende middelen	Vliegreuren	5,5	12	22	
Maritieme patrouillevliegtuigen		102	200	100	100
Presentie, surveillance en interdictie in bevelsgebied	Vliegreuren	88	170	70	
Operationele gereedheid op peil houden	Vliegreuren	14	30	30	
Ondersteuningsvaartuig		84	58	90	- 32
Presentie, surveillance en interdictie in bevelsgebied	Vaardagen	69	46	72	
Operationele gereedheid op peil houden	Vaardagen	15	12	18	
Marinierspelotons met gevechtssteun		12 547	9 100	14 500	- 5 400
Presentie, surveillance en interdictie in bevelsgebied	Mensoefendag	825	100	1 450	
Operationele gereedheid op peil houden	Mensoefendag	11 722	9 000	13 050	
Pelotons Antilliaanse en Arubaanse militie		1 377	1 411	800	611
Presentie, surveillance en interdictie in bevelsgebied	Mensoefendag	214	25	25	
Operationele gereedheid op peil houden	Mensoefendag	1 163	1 386	775	

Als gevolg van de technische staat van de maritieme helikopters viel de realisatie van helikoptervliegreuren lager uit dan was begroot. De weggevallen surveillancecapaciteit is gedeeltelijk opgevangen door de maritieme patrouillevliegtuigen. Als gevolg van de slechte technische staat van het ondersteuningsvaartuig is het schip slechts beperkt beschikbaar geweest en is aan het eind van het verslagjaar tot een aanvullende onderhoudsperiode besloten. Voor de marinierspelotons met gevechtssteun is één grote oefening vervallen waardoor niet alle oefendagen zijn gerealiseerd.

Als gevolg hiervan is de Antilliaanse militie aan het eind van een oefening op Aruba pas later teruggekeerd, waardoor de eenheid meer oefendagen heeft gerealiseerd dan was begroot.

Commandant Korps Mariniers (CKMARNs)

Prestatiegegevens CKMARNs					
	Meeteenheid	Realisatie 2002	Realisatie 2003**	Begroting 2003	Verschil 2003
Mariniersbataljons en ondersteunende MARNSBAT		139 523	98 007	120 403	- 22 396
UK/NL Landing Force & ACE Mobile Force (Land) Beschikbaar houden noodhulp-verkenningseenheid	Mensoefendag	14 667	1 473	42 050	
Gereedstelling Bataljons-groep, op 14 dagen notice*	Mensoefendag	16		24	
Training (nationaal en internationaal)	Mensoefendag	1 305		2000	
Opleidingen	Mensoefendag	103 539	76 303	61 329	
Bijzondere Bijstandseenheid Mariniers (BBE)		6 228	4 704	15 000	- 10 296
Gereedstelling	Mensoefendag	6 228	4 704	15 000	

* Een bataljonsgroep bestaande uit een MARNSBAT en toegesneden combat en combat service support vanuit de ondersteunende bataljons en de vloot, als strategische reserve voor SFOR.

** Naast de in de uitsplitsing genoemde mensoefendagen zijn in 2003 voor vredesoperaties 17 875 mensoefendagen toegerekend aan SFIR.

In verband met de crisisbeheersingsoperatie in Irak (SFIR) is prioriteit gegeven aan nationale trainingsactiviteiten. Tevens is de oefening met de UK/NL Landing Force komen te vervallen in verband met de deelname van de eenheden van het Verenigd Koninkrijk aan de operatie in Irak. Hierdoor is een verschuiving opgetreden in de realisatie van de voornoemde categorieën. De terugloop in het aantal opleidingsdagen door de vermindering van de instroom van nieuwe mariniers in verband met het uitstel van de oprichting van het derde mariniersbataljon wordt gecompenseerd door de extra opleidingsactiviteiten in het kader van de operatie SFIR. De beperkte aanvullende opleidingen voor het bataljon van de eerste shift alsmede de opleidingen ten behoeve van het korte termijn inzetbare bataljon zijn hierbij bepalend geweest. Hierdoor was het aantal mariniers in opleiding per saldo groter en waren meer mensoefendagen voor opleidingen nodig.

De bijzondere bijstandseenheid heeft voornamelijk kortdurende trainingsactiviteiten ontplooid waardoor het aantal mensoefendagen (voor trainingen langer dan 24 uur) lager uitviel dan was begroot. Ook is door de inzet van «guard teams» aan boord van schepen het aantal mensoefendagen BBE lager.

Prestatiegegevens Materieel logistiek

	Meeteenheid	Afnehmer	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Verschil 2003
Meerjaarlijks onderhoud (MJO)	Aantal	CZMNED CZMCARIB	3	1	3	- 2
Tussentijds onderhoud (TTO)	Aantal	CZMNED CZMCARIB	7	2 1	4	- 2 1
Reparatieorders	Aantal	CZMNED CZMCARIB CKMARNs Admiraliteit Extern	9 066	9 235 201 864 2 335 2 362	10 900	- 1 665 201 864 2 335 2 362
Modificatie opdrachten	Aantal	CZMNED CZMCARIB CKMARNs Admiraliteit Extern	*	753 1 18	300	453 1 18
Projecten nieuwbouw	Aantal	Admiraliteit Extern	* *	6	5	1
Projecten afstoting schepen	Aantal	Admiraliteit	*	2	1	1

* In 2002 is nog geen administratie gevoerd met betrekking tot het aantal modificaties, nieuwbouwprojecten en projecten «afstoting van schepen».

Het marinebedrijf heeft extra capaciteit ingezet voor de materieellogistieke ondersteuning bij het verkoopgereedmaken van twee fregatten voor de Griekse marine en de begeleiding van nieuwbouwprojecten. Dit heeft geleid tot extra uitgaven voor materiële exploitatie en voor de inhuur van personeel bij de ondersteunende eenheden. Door de optimalisering van het onderhoudsproces van multipurposefregatten, dat heeft geleid tot een reductie van het aantal TTO's en MJO's, is de extra realisatie gecompenseerd. Door de extra begeleiding van de nieuwbouw en afstoting is ook het aantal reparatieorders lager dan begroot. De toename van het aantal modificatieopdrachten is ontstaan door het «collectief» gereedmelden van de modificaties, uitgevoerd aan twee fregatten en het bevoorradingschip Amsterdam. Deze onderhoudsperioden waren in 2002 gestart.

Opleidingen

Prestatiegegevens Opleidingen						
	Meeteenheid	Afnemer	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003**	Verschil 2003
Initiële opleidingen OKM	Geslaagde cursisten	CZMNED	1 202	888	981	- 93
Initiële opleidingen MOC	Geslaagde cursisten	CKMARNs	381	367	650	- 283
Initiële opleidingen KIM	Geslaagde cursisten	CZMNED	41	72	159+72	
		CKMARNs	12	16	16	
Bij- en omscholingsopleidingen OKM	Geslaagde cursisten	CZMNED	10 544	9 066	11 580	- 2 514
		CZMCARIB		2 265		2 265
		Overig		1 059		1 059
		Intern KM				
		Extern				
Bij- en omscholingsopleidingen KIM	Geslaagde cursisten	CZMNED	42	44	20	24
		CZMCARIB	15			
		CKMARNs	5			
		Extern				
KIM publicaties	Aantal	KM-breed	36	55	44	11

* In 2002 is nog geen administratie gevoerd met betrekking tot het aantal initiële opleiding MOC en bij- en omscholingsopleidingen KIM.

** In de begroting was nog het aantal aanwezige cursisten van 247 opgenomen. In de uitwerking van de begroting wordt onderscheid gemaakt naar geslaagde cursisten (72 CZMNED en 16 CKMARNs) en overige cursisten (159).

Als gevolg van de neerwaartse bijstellingen in de aanstellingsopdracht die voortvloeide uit de personeelsreducties bij Defensie, viel het aantal initiële opleidingen Opleidingen Koninklijke marine (OKM) lager uit dan was begroot. Omdat het 3e Mariniersbataljon niet paraat wordt gesteld, is het aantal initiële opleidingen Mariniers Opleidings Centrum (MOC) naar beneden bijgesteld.

Subsidies

De Koninklijke marine heeft in 2003 totaal in € 0,125 miljoen aan subsidies verleend. Ten opzichte van het begrote bedrag van € 0,149 miljoen is overeenkomstig de taakstelling uit het Strategisch Akkoord een bezuiniging van € 0,024 miljoen gerealiseerd.

Investerings

Project Fregatten van de Zeven Provinciën-klasse

Doelstelling	Instandhouding van capaciteiten op het vlak van maritieme commandovoering, maritieme oorlogsvoering en luchtverdediging voor de lange afstand door het in gebruik nemen van vier Luchtverdedigings- en commandofregatten (LCF).					
Projectomvang	€ 1 607,7 miljoen (excl. bijdrage van het ministerie van Economische Zaken aan de APAR Risk Reduction Study van € 0,3 miljoen)					
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten	Bouw	Bouw	Bouw en proef- tocht LCF-1	Bouw en proef- tocht LCF-2, in dienststelling LCF-1	Bouw, proeftocht LCF-3 en inte- gratie hard- en software, in- dienststelling LCF-2	Uitgevoerd inclusief proef- lancering ESSM en SM2 LCF 1
Financiële resultaten						
Verplichtingen (x € 1 000)	60 489	83 485	39 400	50 417	51 763	56 093
Uitgaven (x € 1 000)	246 039	237 394	233 133	166 257	147 755	138 400

Onder andere ten gevolge van vertraging in de exploitatievoorbereiding, een afwijkend tempo in de verrekeningen van materiaalkosten door de werf, de goed verlopen platform- en SEWACO- proeftochten en het betaalverloop van de «Anti Air Warfare»-ontwikkeling is de realisatie in 2003 achtergebleven bij de begroting. De langere doorlooptijd van de contracten voor het meerwerk uit 2002 heeft ertoe geleid dat deze verplichtingen uiteindelijk dit jaar zijn gerealiseerd. Met de proeftochten en lanceringen ligt het project op schema.

Project Aanpassing Mijnenbestrijdingscapaciteit

Doelstelling	Instandhouding van de mijnenbestrijdingscapaciteit door modernisering van de jaagcomponent (sonar/ C2-deel).					
Projectomvang	€ 185,8 miljoen					
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten			Contract D1-brief (jagen)	Realisatiefase gestart	Uitvoering	
Financiële resultaten						
Verplichtingen (x € 1 000)	182	199	103 600	9 412	17 638	6 805
Uitgaven (x € 1 000)	3 063	3 287	466	26 274	33 592	18 368

De bouw van de trainerfaciliteiten is in verband met het uitwerken van de samenwerking met de Belgische marine vertrapd waardoor zowel de verplichtingen als de uitgaven zijn doorgeschoven naar 2004 en later. De geplande gereedheidsdatum (2006) voor de trainerfaciliteiten is hierdoor echter niet in het gedrang gekomen omdat de projectdefinitiestudie

volgens plan is afgerond. Tevens is een oorspronkelijk in 2003 geplande betaling voor het Sonarcontract al in 2002 tot realisatie gekomen, waardoor de realisatie in 2003 lager is dan was begroot.

Project Hydrografische opnemingsvaartuigen (HOV)

Doelstelling	Instandhouding van militair hydrografische capaciteit door vervanging van de twee verouderde Noordzee-opnemers door twee opnemingsvaartuigen en de afstoting van Hr.Ms. Tydeman					
Projectomvang	€ 54,5 miljoen					
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten	B/C-brief		D-brief, contract en start bouw		HOV-1 in de vaart	
Financiële resultaten						
Verplichtingen (x € 1 000)	246	49		48 060	2 137	3 055
Uitgaven (x € 1 000)		295		14 781	27 937	18 438

De bouw van de beide HOV's verloopt volgens schema. De realisatie van de uitgaven voor het onderhanden werk bij de werf loopt echter achter op het bouwschema.

Project Tweede Landing Platform Dock (LPD-2)

Doelstelling	Zeker stellen van het voortzettingsvermogen van het huidige LPD (Hr.Ms. Rotterdam) alsmede de uitbreiding van de amfibische liftcapaciteit en de strategische zeetransportcapaciteit door de verwerving van een tweede amfibisch transportschip. In het kader van EVDB wordt het schip voorzien van commandofaciliteiten					
Projectomvang	€ 220,1 miljoen exclusief € 36,9 miljoen voor commandofaciliteiten ten laste van beleidsartikel 11 «Internationale samenwerking»					
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten	A-brief		B/C-brief	D-brief, contract	Bouw	
Financiële resultaten						
Verplichtingen (x € 1 000)			2 200	152 703	51 583	27 303
Uitgaven (x € 1 000)			2 025	4 389	30 389	32 201

Door vertraging in de aanbesteding van het Sensor-, Wapen- en Commandosystemen-deel viel de verplichtingenrealisatie lager dan was begroot. De operationele indienststelling in 2007 blijft gehandhaafd.

Project vervanging Hr.Ms. Zuiderkruis

Doelstelling	Instandhouding van de Maritiem logistieke capaciteiten door vervanging van de Zuiderkruis.					
Projectomvang	€ 192,4 miljoen; dit bedrag moet nog worden bijgesteld naar prijspeil 2003					
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten						Uitgesteld
Financiële resultaten						

Het project is in het kader van de operatie «Nieuw Evenwicht» uitgesteld van 2007 tot 2010. De Hr.Ms. Zuiderkruis wordt langer in dienst gehouden en zal mogelijk (afhankelijk van de uitkomsten van het onderzoek Grote Oppervlakteschepen KM) worden opgevolgd door een multifunctioneel schip.

Project NH-90

Doelstelling	Instandhouding van de algemene maritiem-militaire capaciteiten alsmede capaciteiten op het vlak van tactisch (maritiem) luchttransport, opsporing en redding door de vervanging van de Lynx-helikopter door 20 NH-90 helikopters.					
Projectomvang	€ 883,2 miljoen					
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten	D-brief, contract					
Financiële resultaten						
Verplichtingen (x € 1 000)	908	509 197	26 700	3 483	1 087	37 905
Uitgaven (x € 1 000)	5 196	9 567	18 241	13 787	11 652	15 548

De toename van de verplichtingen ontstaat door het opnemen van de prijsbijstelling in het «Production Investment and Production»-contract ten behoeve van het opzetten van de productielijn en het uitvoeren van de productie.

Project CUP-Orion

Doelstelling	Instandhouding van de algemene maritiem-militaire capaciteiten alsmede capaciteiten op het gebied van surveillance boven land, opsporing en redding door de modernisering van tien Orions naar eenzelfde, op oppervlaktesurveillance gerichte basisconfiguratie en de multifunctionele uitrusting van zeven van de tien Orions.					
Projectomvang	€ 208,6 miljoen					
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten	B/C-brief	D-brief	Contract	In uitvoering	In uitvoering, 1e gereed	1e gereed, 2e in uitvoering
Financiële resultaten						
Verplichtingen (x € 1 000)		184 179	3 300	49	2 073	12 633
Uitgaven (x € 1 000)		6 058	12 791	9 419	26 406	52 284

Het eerste gemodificeerde Nederlandse toestel is op 19 november in Greenville (VS) door de firma Lockheed Martin officieel overgedragen aan de US Navy ten behoeve van inspecties en grond- en vliegende testen ter voorbereiding van de overdracht in 2004. Het tweede vliegtuig wordt vanaf september gemodificeerd. Als gevolg van de stand geleverd maar nog niet betaald materiaal in de «Foreign Military Sales» (FMS) overeenkomst met de Verenigde Staten, hebben inhaalbetalingen plaatsgevonden. Met amendment 1 van de FMS-overeenkomst is de prijsverhoging verwerkt in de overeenkomst en is de realisatie van de verplichtingen overeenkomstig gestegen.

Project Maritime Theatre Ballistic Missile Defense (MTBMD)

Doelstelling	Voorzien in een Europese capaciteit voor de verdediging van kustgebieden, havens en vlootverbanden tegen tactische ballistische raketten.					
Projectomvang	€ 148,6 miljoen					
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten				Concept valida- tion phase (CVP)	CVP afgerond	
Financiële resultaten						
Verplichtingen (x € 1 000)		5 263	500	25		518
Uitgaven (x € 1 000)		297	2 748	1 039	1 048	1 174

Vervanging Verbindingsapparatuur Mariniers (NIMCIS) eerste fase

Doelstelling	Verbetering van capaciteiten voor informatieuitwisseling van de operationele marinierseenheden alsmede de vervanging van verouderde radioapparatuur door een Nieuwe Generatie Mariniers Communicatie en Informatie Systeem (NIMCIS)					
Projectomvang	€ 73,9 miljoen					
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten				A-brief	B/C-brief	geen brief aangeboden
Financiële resultaten						
Verplichtingen (x € 1 000)						
Uitgaven (x € 1 000)						

De B/C-brief (de voorstudie/studiefase) is uitgesteld en zal nu worden gecombineerd met de verwervingsvoorbereidingsfase, waardoor het tijdschema voor invoering gehandhaafd blijft. Een gecombineerde B/C/D-brief zal medio 2004 aan de Kamer worden gezonden.

Project Marinierskazerne Buitenveld

Doelstelling	Voorzien in infrastructuur ten behoeve van het paraatstellen van 3 MARNSBAT, teneinde het voortzettingsvermogen van een mariniersbataljon voor vredesoperaties te waarborgen.					
Projectomvang						
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten						
Financiële resultaten						
Verplichtingen (x € 1 000)			600	13 338	14 595	
Uitgaven (x € 1 000)			500	7 138	10 395	3 487

Het project Marinierskazerne Buitenveld is in het kader van de operatie «Nieuw Evenwicht» geschrapt. De realisatie heeft betrekking op de afbouw van de reeds in gang gezette renovatie van een hoofdgebouw (thans in gebruik als kantoorfaciliteit ten behoeve van CZMNED) en een wettelijk verplichte bodemsanering.

Project Satellietcommunicatie voor militair gebruik (MILSATCOM)

Doelstelling	De verbetering van <i>command and control</i> en informatieverwerking door introductie van lange-afstand verbindingssystemen op basis van satellietcommunicatie.					
Projectomvang	€ 255,0 miljoen (dit project wordt mede ten behoeve van de andere krijgsmachtdelen uitgevoerd)					
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten	Korte termijn deel C1-brief		Korte termijn deel D1-brief, lange termijn deel C2-brief	Contract korte termijn, grond- station bouw- kundig opgele- verd, MOU-UHF	Realisatie	
Financiële resultaten						
Verplichtingen (x € 1 000)	272	33	3 000	82 577	3 824	3 380
Uitgaven (x € 1 000)	245	384	1 626	21 403	22 024	23 463

Beleidsartikel 02 Koninklijke landmacht

Nader geoperationaliseerde doelstellingen

De in de beleidsagenda uiteengezette hoofddoelstellingen van de krijgsmacht zijn voor de Koninklijke landmacht geoperationaliseerd in een doelstellingenmatrix van inzetbare eenheden en in veranderdoelstellingen. Uit de in de begroting 2003 opgenomen matrix blijkt hoeveel eenheden (kwantiteit) binnen welke termijn (reactietijd) beschikbaar zouden moeten zijn. Uitgangspunt daarbij is binnen de aangegeven reactietijd steeds de gereedheid te leveren benodigd voor het gehele geweldsspectrum (kwaliteit). Een operationele eenheid is inzetbaar wanneer aan de minimumeisen voor personeel, materieel en mate van geoefendheid wordt voldaan.

Doelstellingenmatrix

Type eenheid	Inzetbaarheid	Totaal	HRF		FLR	LTBF
			Direct	Korte termijn	Lange termijn	Reserve
HRF(L)HQ	Staf	1	1			
	Staff Support batallion	1	1			
	CIS bataljon	1	1			
	Special operations Staf	1	1			
	Commandotroepencompagnie	3	3			
Δ Air Manoeuvre Brigade ¹	Staf en Stafcompagnie	1	1			
Δ	Infanteriebataljon Luchtmobiel	3	3			
Δ	Mortiercompagnie Luchtmobiel	1	1			
Δ	Geniecompagnie Luchtmobiel	1	1			
Δ	Luchtverdedigingscompagnie Luchtmobiel	1	1			

Doelstellingenmatrix

Type eenheid	Inzetbaarheid	Totaal	HRF		FLR	LTFB
			Direct	Korte termijn	Lange termijn	Reserve
1 Divisie Gemechaniseerde Brigade (13, 41 en 43 Mechbrig) ²	Staf	1				1
	Staf en Stafcompagnie	3	1	1	1	
	Pantserinfanteriebataljon	6	1	1	1	3
	Tankbataljon	3	1	1	1	
	Brigade verkenningeskadron	3	1	1	1	
	Afdeling veldartillerie	3	1	1	1	
Δ	Pantserluchtdeelartilleriebatterij	3	1	1	1	
Δ	Pantsergeniecompagnie	3	1	1	1	
Divisie Gevechtssteun Commando	Staf	1	1			
	ISTAR bataljon Staf	1	1			
	ISTAR-module ³	3	1	2		
	Pantsergeniebataljon ⁴ Staf	3	1			2
	Pantsergeniecompagnie ⁴	6	1			5
	Geniebataljon ⁴ Staf	1	1			
	Constructiecompagnie ⁴	3	2	1		
	Brugcompagnie ⁵	2	1			1
	NBC-compagnie	1	1			
	Afdeling luchtdeelartillerie Staf	1	1			
Δ	Luchtdeelartilleriebatterij	3	1			2
	Pantserluchtdeelartilleriebatterij	2				2
	Divisie veldartilleriegroep Staf	1				1
	Afdeling veldartillerie	3				3
	MLRS-batterij	2	1			1
	Verbindingsbataljon	2	1+1/3e	1/3e	1/3e	
Divisie Logistiek Commando	Staf ⁶	1	1			
	Bevoorradings- en Transportbataljon ⁷	2	2/3e	2/3e	2/3e	
	Materieeldienstcompagnie	3	1	1	1	
	Geneeskundigbataljon ⁸	2	1/3e	1/3e	1/3e	1
National support command		1	1			
Nationale Reserve Bataljon ⁹		5	5			
NL-deel CIMIC Group North		1	2/3e	1/3e		
NL CIMIC Support Unit		1	1			

Δ Bovenstaande tabel geeft de operationele doelstellingen weer zoals opgenomen in de ontwerpbegroting. Indien het delta-teken is weergegeven, is sprake van een afwijking en is dit in onderstaande tekst nader toegelicht.

¹ De logistieke eenheden binnen de brigade zijn in het schema niet opgenomen. Hun gereedheid is gerelateerd aan de te ondersteunen eenheden.

² Bij inzet van een gemechaniseerde brigade als Peace Enforcing (PE) wordt deze aangevuld door de eenheden van de andere brigade.

³ Intelligence surveillance target acquisition and reconnaissance (Istar) module: deze modulair opgebouwde eenheid bestaat uit Verkennings-, Remotely Piloted Vehicle (RPV)-, Elektronische Oorlogsvoering (EOV), Militaire Inlichtingen (MI)- en Artillerie ondersteuningsmiddelen.

⁴ Bij inzet als onderdeel van een samengesteld noodhulpbataljon geldt de gereedheidstermijn van 10 dagen. Personeel ten behoeve van het noodhulpverkenningsteam heeft een gereedheidstermijn van 24 uur.

⁵ Drie parate NBC-pelotons zijn ingedeeld bij de constructiecompagnieën. Eén peloton heeft een gereedheidstermijn van 10 dagen.

⁶ Stafelement ten behoeve van Support Command 11 Air Manoeuvre Brigade.

⁷ De parate eenheden van beide bevoorradings- en Transportbataljons kennen gezamenlijk een interne driedeling. Hiermee is (samen met de brigadebevoorradingscompagnie) de ondersteuning (National Support Element) ten behoeve van maximaal 3 bataljons over 2 assen mogelijk.

⁸ Het parate deel van 400 Geneeskundigbataljon kent een interne driedeling. Hiermee is (samen met de brigadegeneeskundigcompagnie) de ondersteuning ten behoeve van maximaal 3 bataljons over 2 assen mogelijk.

⁹ Natresbataljons direct inzetbaar voor nationale taken.

Air Manoeuvre Brigade (als geheel)

Tijdens de oefening «Gainful Sword» in oktober 2003 is het optreden van het op dat moment aanwezige deel van 11 AMB door een internationaal evaluatieteam uitgebreid en intensief geëvalueerd op basis van de Navo-systematiek. 11 AMB is op basis van deze resultaten gecertificeerd als «Operationeel Gereed». In 2003 kampte 11 AMB met een personele onder-vulling. Daarom is de inzetbaarheid van de brigade als geheel in de doelstellingenmatrix aangemerkt als niet voldoende. De maatregelen waarop hierbij wordt gedoeld hebben met name betrekking op herschik-king van personeel. Naast het behalen van de operationele gereedheids-status heeft 11 AMB eenheden geleverd voor de ISAF-missie in Afgha-nistan.

Gemechaniseerde Brigade (13, 41 en 43 Mechbrig)

Het afgelopen jaar heeft 13 Mechbrig als eerste brigade twee opeenvol-gende uitzendingen SFOR verzorgd. Achtereenvolgens hebben 17 Pantser-infanteriebataljon en 11 Tankbataljon de rotaties SFOR 13 en 14 op succes-volle wijze uitgevoerd. De Brigade Pantsergeniecompagnie is daarbij verdeeld over beide rotaties ingezet. De overige eenheden van de brigade hebben een ondersteunende en/of aanvullende rol gespeeld (bijvoorbeeld de vulling mortierpeloton of stafwachtpeloton). Daarnaast hebben delen van de brigade deelgenomen aan de ISAF-missie (zoals helikopter-beveiligingsdetachementen).

De batterij Pantserluchtdoelartillerie werd in 2003 gedeeltelijk uitgezonden met de SFOR-missie. Het achterblijvende deel van deze eenheid is door personele onderbezetting niet in staat geweest om het gewenste oefen-en trainingsniveau te bereiken.

Voor 41 Mechbrig heeft het afgelopen jaar met name in het teken gestaan van de opleiding en training. In 2004 levert de brigade eenheden voor SFIR-3 en voor SFOR-15 en -16.

Het programma voor 43 Mechbrig stond in het teken van recuperatie, opleiden en trainen, opwerken na uitzending en het uitvoeren van natio-nale taken. Bij de uitvoering van deze derde hoofdtaak heeft de brigade bijgedragen aan de Amerikaanse voorbereidingen voor de derde Golf-oorlog (leegrijden POMS-sites en verscheping van het materieel) en ondersteuning van civiele autoriteiten in het kader van de bestrijding van de vogelpest.

Divisie Gevechtssteun Commando

De luchtdoelartilleriebatterij is in 2003 door personele onderbezetting niet in staat geweest om het gewenste oefen- en trainingsniveau te bereiken. In 2004 wordt de luchtdoelartilleriebatterij opgeheven.

Veranderdoelstellingen

De veranderdoelstellingen van de Koninklijke landmacht in 2003 zijn gericht op de versterking van de gevechtskracht en het expeditionair vermogen, met het oog op het gezamenlijk optreden van de krijgsmacht-delen en/of van staten. De doelstellingen betreffende materieelprojecten worden toegelicht bij de paragraaf investeringen.

HRF(L)HQ

Het High Readiness Forces (Land) Head Quarters is in 2003 succesvol ingezet als «Lead Nation» in de missie International Security Assistance Force. Ter ondersteuning van de staf zijn een «Communication and Information System» (CIS)-bataljon en een «Combat Service Support» (CSS)-bataljon opgericht.

Operationele Gereedheidsstatus (OGS) 11 Air Manoeuvre Brigade in 2003

In oktober 2003 heeft 11 AMB tijdens de oefening «Gainful Sword» in Polen haar operationele gereedheid aangetoond. 11 AMB vormt hiermee een unieke «Initial Entry Capability» binnen Europa. 11 AMB heeft aangetoond een volledig geïntegreerde eenheid te zijn, waarbij het synergetisch effect van de joint samenwerking duidelijk te zien is. Met de leidraad Air Manoeuvre beschikt de Nederlandse krijgsmacht over het eerste document dat de «joint» doctrine beschrijft.

Versterken van de gevechtskracht en het expeditie vermogen

Met het Strategisch Akkoord werd de doelstelling tot het paraatstellen van de mobilisabele D-compagnieën van de pantserinfanteriebataljons drie jaar vertraagd. Als uitvloeisel van de maatregelen om een betaalbare en inzetbare krijgsmacht te bewerkstelligen, is tot een vervroegde paraatstelling ten opzichte van het Strategisch Akkoord besloten. Vanwege de opheffing van de staf van de 41e Gemechaniseerde brigade worden de D-compagnieën nu vanaf 2004 in het nieuw op te richten 4e Pantserinfanteriebataljon ondergebracht. Hierdoor krijgen de overblijvende Gemechaniseerde Brigades elk de beschikking over twee Pantserinfanteriebataljons.

Delen van het Intelligence Surveillance Target Acquisition and Reconnaissance (ISTAR)-bataljon zijn vanaf medio 2003 inzetbaar. Het opwerktraject van de RPV-batterij heeft in 2003 vertraging opgelopen waardoor inzet van (delen van) deze eenheid niet mogelijk was.

Optimaliseren platform Peace Enforcement brigade

Het «oude» accentmodel waarin de drie brigades een half jaar de tijd hebben voor recuperatie, een half jaar voor opleiding en training en vervolgens een half jaar inzetbaar zijn, is aangepast. In het verbeterde accentmodel krijgen de brigades meer tijd om te oefenen en te trainen, maar zijn vervolgens ook langer beschikbaar voor uitzending; één jaar en niet slechts een half jaar zoals in het oude model.

Het verbeterd accentmodel moet overigens opnieuw worden aangepast omdat dit model uitgaat van drie gemechaniseerde brigades. Na opheffing van de brigade in Seedorf is dit model dus niet langer bruikbaar. Een nieuw accentmodel, gebaseerd op twee gemechaniseerde brigades, is inmiddels op hoofdlijnen uitgewerkt.

Joint Air Defence School (JADS)

De maatregelen uit de Prinsjesdagbrief betreffende de Grondgebonden Luchtverdediging van de Koninklijke landmacht en Groep Geleide Wapens van de Koninklijke luchtmacht leiden tot additionele kortingen in het functiebestand Grondgebonden Luchtverdediging. De werkgroepen waarin de voorbereidingen voor de oprichting van de Joint Air Defence School, het Joint Air Defence Centre en de platformfunctionaliteit van vliegbasis De Peel worden uitgewerkt, doen op basis van de nieuwe randvoorwaarden een nader onderzoek naar de consequenties. In deze werkgroepen worden de taakstelling, de uiteindelijke omvang, de wijze van samenwerking en het tijdstraject in detail ingevuld. De bouw van infra-

structuur op De Peel wordt opnieuw gezien. Naar verwachting kan de kernstaf van het Joint Air Defence Centre wel in 2004 worden geformeerd.

Stroomlijning van de bedrijfsvoering en staven (SBSKL)

In 2003 zijn intern de Koninklijke landmacht organisatorische maatregelen van het project «Stroomlijning en Bedrijfsvoering Staven Koninklijke landmacht» (SBSKL) geëffectueerd, waarmee de omvang van de verschillende staven is gereduceerd. Zo is de Landmachtstaf gereorganiseerd en zijn het Materieellogistiek Commando en het Operationeel Commando «7 December» opgericht onder gelijktijdig opheffen van de Directie Materieel, de divisiestaf, de staf Nationaal Commando en de Operationele staf BLS. De Directie Personeel & Organisatie wordt op 1 maart 2004 gereorganiseerd tot het Personeelscommando. Later dat jaar volgt de reorganisatie van het Opleidings- en trainingscommando.

Budgettaire gevolgen van beleid

Onderstaande tabel bevat de geraamde en gerealiseerde budgettaire gevolgen van het beleid voor 2003.

Bedragen x € 1 000							
	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Verschil
Verplichtingen	1 880 418	2 000 791	1 962 431	2 507 627	2 317 368	2 210 911	106 457
Uitgaven							
Programmauitgaven							
1 Divisie «7 December»	449 016	443 537	547 312	559 915	597 868	554 663	43 205
Nationaal Commando, exclusief Civiele Taken	638 782	663 869	623 713	624 518	551 937	631 655	- 79 718
Opleidings- en Trainingscommando KL	191 635	190 240	214 055	241 201	230 972	236 031	- 5 059
Subsidies en bijdragen	832	866	878	913	928	949	- 21
Investeringen	491 756	411 616	438 609	401 733	301 574	388 260	86 686
Totaal programmauitgaven	1 772 021	1 710 128	1 824 567	1 828 280	1 683 279	1 811 558	- 128 279
Apparaatsuitgaven							
Landmachtstaf	82 651	92 425	107 464	147 065	155 406	111 136	44 270
Overige eenheden BLS	247 559	267 941	287 494	310 113	346 181	251 482	94 699
Wachtgeld en inactiviteitswedden	43 781	39 474	48 969	44 162	42 879	35 521	7 358
Totaal apparaatsuitgaven	373 991	399 840	443 927	501 340	544 466	398 139	146 327
Totale uitgaven	2 146 012	2 109 968	2 268 494	2 329 620	2 227 745	2 209 697	18 048
Ontvangsten							
Totale ontvangsten	71 249	69 025	82 462	73 913	66 311	59 493	6 818

Toelichting verschillen

De in 2003 geconstateerde afwijkingen kunnen worden onderverdeeld in technische afwijkingen en beleidsmatige afwijkingen:

Specificatie van de verplichtingenafwijkingen:

Omschrijving	Bedrag
Technische afwijkingen	
Loonbijstelling	40 201
Prijsbijstelling	29 004
Beleidsmatige afwijkingen	
Tracking and Tracing	- 8 400
Implementatie Defensie Financiële Systemen	- 10 500
Vervanging personenauto's / transporters	5 170
Voedselbehandelling	- 17 860
Wissellaadsysteem	153 031
Vervoer TROPICO 400/650 kN	- 54 400
Geneeskundig materieel	- 9 520
TITAAN	- 26 690
Uitbreiding frequentiebereik	7 680
FGBADS (BMC4I)	- 47 738
Licht verkenning- en bewakingsvoertuig (LVB)	16 312
Vervanging Pantservoertuigen (GTK)	- 9 107
Vervanging Pantservoertuigen (Licht pantserwielvoertuig)	12 340
Verbetering Leopard 2	5 240
Tactische indoor simulatie	63 030
Middelbare dracht antitank (MRAT)	5 133
Midlife update KKW simulator	- 9 000
Tactical Air control party	- 6 430
Vervanging M109 (PzH2000)	19 394
Vertraging diverse infra projecten en groot onderhoud	- 60 228
Werving	- 10 160
Inhuur	- 7 975
Overige afwijkingen	27 930
Totaal	106 457

Specificatie van de afwijkingen in de programmaitgaven

Omschrijving	1 Div	Natco	OTCKL	Subsidies	Investeren	Totaal
Technische afwijkingen						
Loonbijstelling 2003	16 159	7 862	6 486			30 507
Prijbsbijstelling 2003	2 104	8 806	635			11 545
Overheveling boco			- 7 352			- 7 352
Beleidsmatige afwijkingen						
Overheveling project Mulan					- 6 500	- 6 500
Bijstelling begrotingssterkte	16 420	- 5 642	4 558			15 336
Voeding	5 076	- 5 023	968			1 021
Transportcapaciteit	3 322	1 197	590			5 109
Data- en telecommunicatie	- 2 090	- 62 128	- 199			- 64 417
Inhuur formatief en boven formatief	- 1 946	- 5 296	- 448			- 7 690
Vervanging personenauto's / transporters					7 080	7 080
Wissellaadsysteem					11 840	11 840
Vervanging TROPACO 400/650 kN					- 9 100	- 9 100
TITAAN					- 18 836	- 18 836
Geneeskundig materieel					- 10 780	- 10 780
MILSATCOM					- 8 900	- 8 900
Uitbreiding frequentiebereik					4 621	4 621
Technische interceptie EOV					4 600	4 600
FGBADS (BMC4I)					- 9 811	- 9 811
Licht verkenning- en bewakingsvoertuig (LVB)					- 9 411	- 9 411
Vervanging Pantservoertuigen (GTK)					- 17 005	- 17 005
Vervanging Pantservoertuigen (IGV)					- 5 324	- 5 324
Verbetering Leopard 2					12 341	12 341
Tactische indoor simulatie					- 31 524	- 31 524
Middelbare dracht antitank (MRAT)					- 6 836	- 6 836
Waarnemingsopbouw					- 6 330	- 6 330
Vertraging diverse infra projecten en groot onderhoud					- 30 377	- 30 377
Overige afwijkingen	4 160	- 19 494	- 10 297	- 21	43 566	17 914
Totaal	43 205	- 79 718	- 5 059	- 21	- 86 686	- 128 279

Specificatie van de afwijkingen in de apparaatsuitgaven

Omschrijving	Landmachtstaf	Overige eenheden BLS	Wacht-gelden	Totaal
Technische afwijkingen				
Decentralisatie P-gelden		43 591		43 591
Loonbijstelling 2003	1 033	8 662		9 695
Prijbsbijstelling 2003	3 570	3 351		6 921
Overheveling Begeleiding Organisatie civiel Onderwijs		9 745		9 745
Beleidsmatige afwijkingen				
Bijstelling begrotingssterkte	2 509	1 045		3 554
Voeding		410		410
Transportcapaciteit	89	332		421
Data- en telecommunicatie	57 182	3 476		60 658
Inhuur formatief en bovenformatief	599	- 884		- 285
Werving		- 10 160		- 10 160
Informatiesystemen		13 832		13 832
Vertraging diverse infra projecten en groot onderhoud	- 15 058			15 058
Overige afwijkingen	- 5 654	21 299	7 358	23 003
Totaal	44 270	94 699	7 358	146 327

Toelichting op de verschillen

Aanpassing bestelmomenten/kasritme investeringsprojecten

Op deze afwijkingen wordt nader ingegaan bij de toelichting op de individuele projecten.

Begrotingssterkte

De taakstellingen hebben mede geleid tot een bijstelling van de begrotingssterkte in 2003. Door een vacaturestop voor het burgerpersoneel, de mogelijkheid voor het burgerpersoneel om op 57-jarige leeftijd de dienst te verlaten, de beperking tot dienstverlenging voor BBT-personeel en de mogelijkheid voor het BOT-personeel om op 53-jarige leeftijd de dienst te verlaten is deze taakstelling ingevuld. Mede door doorwerking van de gunstige wervingsresultaten 2002 heeft een overrealisatie plaatsgevonden.

Voeding

Het voedingsbudget voor oefeningen is aan de verbruikende eenheden overgedragen. Daarnaast is er sprake van een lichte stijging van de uitgaven ten behoeve van kantineartikelen.

Transportcapaciteit

In het kader van een pilot wordt een verbetering van de vraagregulering nagestreefd voor de uitgaven van inhuur van transportcapaciteit. De uitgaven die tot dit jaar bij Dico/DVVO werden geraamd en verantwoord worden nu met ingang van 2003 ten laste van de gebruikende eenheden verantwoord.

Data- en telecommunicatie

Door de overname van de telematicadiensten bij de Defensie Telematica Organisatie (DTO) worden de uitgaven niet langer ten laste van het programmabudget verantwoord, doch ten laste van de apparaatsuitgaven. Bovendien is er sprake van een daling van de uitgaven voor die diensten door lagere tarieven van DTO, zodat de hiervoor aan de Koninklijke landmacht opgelegde taakstelling kon worden gerealiseerd.

Inhuur formatief en bovenformatief

De inhuur op formatieplaatsen van onder meer automatiseringspersoneel is, als uitvloeisel van de opgelegde taakstellingen op dit punt, fors teruggedrongen.

Begeleiding Organisatie Civiel Onderwijs (BOCO)

De BOCO-organisatie van het OTCKL is gereorganiseerd naar loopbaancentra en vervolgens ondergebracht bij de Directie Personeel & Organisatie (DP&O). Hierdoor worden de uitgaven niet langer ten laste van het programmabudget verantwoord doch ten laste van de apparaatsuitgaven.

Werving

Naar aanleiding van de taakstellingen die hebben geleid tot grote personele reducties zijn veel geplande wervingsactiviteiten komen te vervallen.

Informatiesystemen

De stijging van de uitgaven wordt met name veroorzaakt door een hogere instandhoudingsinspanning voor de commando- en verbindingsmiddelen en de geavanceerde opleidingsleermiddelen (onder andere duel- en

wapensysteemsimulators). Daarnaast zijn extra uitgaven verricht ten behoeve van de reguliere vervangingen van de Multifunctionele Smart-card.

Vertraging diverse infrastructuurprojecten en groot onderhoud

De onderrealisatie is vooral het gevolg van een herijking van alle objecten van de Koninklijke landmacht in het kader van de reorganisaties. Hierdoor is terughoudend geld besteed. Tevens zijn door de marktwerking (lagere prijsstelling van de inschrijvende aannemers) de aanbestedingen lager uitgevallen.

Ontvangsten

De hogere ontvangsten hebben betrekking op een nacalculatorische afrekening met de SZVK (Univé) voor verleende medische zorg.

Activiteiten

Prestatiegegevens van de operationele eenheden

1 Divisie 7 December

In de tabel worden realisatiegegevens 2002 en 2003 inzichtelijk gemaakt en afgezet tegen de gegevens uit de begroting 2003.

Prestatiegegevens 1 Div 7 December	Oefening	Meeteenheid	Realisatie 2002 ³	Realisatie 2003	Begroting 2003	Verschil
11 Lumbl Brig	Brigade oefening (VI) Voorbereiden OGS ¹	Mensoefen- dagen		22 230	22 500	- 270
	Brigade oefening (VI) OGS ¹	Mensoefen- dagen		50 470	76 000	- 25 530
13 Mechbrig	Bataljonsoefening (V) Eindoefening SFOR 14 Field Training Exercise (FTX)	Mensoefen- dagen		14 110	18 000	- 3 890
		Mensoefen- dagen		5 100	5 000	100
41 Mechbrig	Bataljonsoefening (V) Eindoefening SFOR 15 Diverse oefeningen (V)	Mensoefen- dagen		7 570	8 280	- 710
		Mensoefen- dagen		13 270	24 440	- 11 170
43 Mechbrig	Bataljonsoefening (V) CMTC ² (of gelijk- waardig)	Mensoefen- dagen		11 970	27 760	- 15 790
Divisie Logistiek Commando	Brigade oefening (IV) OGS ¹ 11 Lumbl Brig	Mensoefen- dagen		15 970	14 250	1 720
Divisie Gevechts- steun Commando	Diverse oefeningen (V/VI)	Mensoefen- dagen		14 440	39 100	- 24 660
Overige	SOB Oefeningen (I-IV) ⁴	Mensoefen- dagen		65 090	86 400	- 21 310
Oefeningen	Oefening Vogelsang (I-IV)	Mensoefen- dagen		23 500	43 200	- 19 700
	Overig (1-IV)	Mensoefen- dagen		241 520	268 070	- 26 550
Totaal			495 000	485 540	633 000	- 147 460

¹ Operationele Gereedheidsstatus

² Combat Manoeuvre Training Center (CMTC)

³ Voor het jaar 2002 is de verdeling over de oefeningen niet beschikbaar

⁴ Schietoefening Bergen

De realisatie van de mensoefendagen is, op het totaal aantal geplande mensoefendagen zoals in de begroting is weergegeven, 23% lager. De onderrealisatie heeft een aantal redenen. Ten eerste wordt in de planningsfase, die bijna twee jaar voorafgaande aan de realisatie tot stand is gekomen, een oefenplan vastgesteld dat veelvuldig aanpassingen behoeft in verband met nieuwe missies en steunverleningstaken. In 2004 wordt de planning verbeterd door middel van een generiek oefenplan dat gebaseerd is op de minimale eisen voor inzet tijdens uitzendingen. Ten

tweede wijkt het aantal mensoefendagen van 11 Luchtmobiele Brigade af omdat tijdens de OGS aanvankelijk een Nederlandse oefenvijand ter grootte van een gemechaniseerd bataljon was gepland. Deze rol kon niet door de 41e Gemechaniseerde brigade worden uitgevoerd omdat zij haar oefenprogramma moest aanpassen voor de inzet ten behoeve van ISAF. Poolse en Deense eenheden hebben deze taak bij de daadwerkelijke uitvoering op zich genomen. Ten derde heeft de voorbereiding van ISAF, waarbij eenheden ter grootte van een compagnie zijn ingezet, voor de 41e Gemechaniseerde brigade gevolgen gehad op de oefeningen niveau V. Deze oefeningen zijn vervangen door oefeningen ten behoeve van de uitzending. Ten vierde is voor de 43e Gemechaniseerde brigade de Combat Manoeuvre Training Center (CMTC) oefening in Hohenfels komen te vervallen. Daarnaast heeft de Divisie Logistiek Commando (DLC) oefeningen in het kader van SFIR ondersteund met eenheden van compagniesgrootte. Tenslotte heeft Divisie Gevechtssteun Commando (DGC) de geplande niveau V oefeningen moeten laten vervallen in verband met de veelvuldige inzet voor de diverse missies. De oefeningen hebben zich doorgaans op niveau I tot en met IV afgespeeld. Deze oefeningen betreffen veelal oefeningen van kleinere omvang en kortere duur.

Prestatiegegevens van de ondersteunende eenheden

Nationaal Commando (NATCO)

In de tabel worden realisatiegegevens 2002 en 2003 inzichtelijk gemaakt en afgezet tegen de gegevens uit de begroting 2003. In de tabel is de capaciteit in uren gerelateerd aan het ondersteunende dienstenpakket van het Nationaal Commando.

Prestatiegegevens NATCO	Meeteenheid	Afnemer	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Verschil
Operationele diensten	Mensuren	Defensie	207 000	94 578	107 500	12 922
Logistieke diensten	Mensuren	Defensie	1 318 000	1 098 995	1 252 600	153 605
<i>Onderhoud</i>				<i>446 115</i>	<i>508 300</i>	<i>- 62 185</i>
<i>Bevoorrading</i>				<i>652 880</i>	<i>744 300</i>	<i>- 91 420</i>
Facilitaire diensten	Mensuren	Defensie	4 588 000	3 995 758	4 538 000	- 542 242
Specifieke diensten	Mensuren	Defensie	284 000	415 538	474 600	59 062
Totaal			6 397 000	5 604 869	6 372 700	- 767 831

De uiteindelijke realisatie over 2003 ten opzichte van de voor het uitvoeringsjaar 2003 geplande beschikbare capaciteit (directe uren) voor de vier ondersteunende diensten operationeel, logistiek, facilitair en specifiek ligt 767 831 uur lager. Dit wordt enerzijds veroorzaakt door de uitwerking van de getroffen generieke personeelsmaatregelen. Anderzijds door de deels bevorderde uitstroom van personeel, en een relatief hoog ziekteverzuim onder het burgerpersoneel onder andere veroorzaakt door een relatief hoge gemiddelde leeftijd, de hoge werkdruk door de vele vacatures en onzekerheid over de toekomst bij een aantal uitvoerende diensten.

Met de ontvlechting van het NATCO zijn de logistieke diensten ondergebracht bij het Materieellogistiek Commando en de operationele diensten, facilitaire diensten en specifieke diensten bij het Operationeel Commando.

Inkopen	Meeteenheid	Realisatie 2003	Begroting 2003	Vershil
Onderhoud	x € 1000	7 052	9 668	- 2 616
Klasse I Voeding	x € 1000	26 160	30 521	- 4 361
Klasse II/IV PGU	x € 1000	31 241	32 869	- 1 628
Klasse II/IV Overig	x € 1000	61 350	70 785	- 9 435
Klasse III Brandstof	x € 1000	24 308	20 191	4 117
Klasse V Munitie	x € 1000	23 721	29 582	- 5 861
Facilitaire Diensten	x € 1000	103 868	83 968	19 900
Totaal		277 700	277 584	116

In totaliteit is de realisatie nagenoeg volgens het geplande budget (inkoopwaarde) verlopen. Op de post «Klasse II tot en met IV Overig» is er sprake van een onderschrijding vanwege een verminderde aanschaf van reservedelen. De verminderde aanschaf wordt onder meer veroorzaakt door de terugspreading van voorraden. Daarentegen is op de post «Facilitaire Diensten» een overschrijding die hoofdzakelijk betrekking heeft op de huisvestingskosten. Doordat de afstoting van overtollige militaire objecten achter loopt op de planning liggen deze huisvestingskosten hoger dan verwacht.

Opleidings- en Trainingscommando (OTCo)

In de productietabel worden realisatiegegevens 2002 en 2003 inzichtelijk gemaakt en afgezet tegen de gegevens uit de begroting 2003. In de productietabel is aangegeven welke inspanning door het OTCo wordt geleverd, gebaseerd op de vraag van de afnemer.

Prestatiegegevens OTCo	Meeteenheid	Afnehmer	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Vershil
Initiële opleiding	Opleidings- plaatsen Opgeleide leer- lingen	Totaal	12 772			
		1 Divisie		2 727	3 015	- 288
		Overig Totaal		207 2 934	336 3 351	- 129 - 417
Vervolgopleidingen	Opleidings- plaatsen	1 Divisie		11 074	22 613	- 11 539
		Overig Totaal	29 238	14 104 25 178	16 714 39 327	- 2 610 - 14 149
Trainingsondersteuning	Mensuren	1 Divisie Overig Totaal	188 176	251 192 251 192	119 717 119 717	131 475 131 475
LO/Sport	Mensuren	1 Divisie Overig Totaal	195 371	102 755 91 122 193 877	107 498 99 000 206 498	- 4 743 - 7 878 - 12 621
Kennisproductie	Mensuren	1 Divisie Overig Totaal	173 905	128 944 128 944	179 278 179 278	- 50 334 - 50 344
Steunverlening	Mensuren	1 Divisie Overig Totaal	47 559	5 169 46 519 51 688	6 078 54 698 60 776	- 909 - 8 179 - 9 088
Maatschappelijke meerwaarde-opleidingen	Aantal afgerond Aantal in oplei- ding	Totaal	1 081			
		1 Divisie			5 550	
		Overig Totaal		4 531	700 6 250	- 1 719

Initiële opleiding

In 2003 bedraagt de eindejaarsrealisatie 88% van de initiële planning. De onderrealisatie wordt voornamelijk veroorzaakt door de onderrealisatie bij het Opleidingscentrum Initiële Opleidingen (OCIO) door de lagere intake van BBT-ers.

Vervolgopleidingen

In termen van opleidingsplaatsen vindt er in 2003 een onderrealisatie plaats. Deze onderrealisatie wordt mede veroorzaakt doordat in de praktijk is gebleken dat de daadwerkelijke opleidingsbehoefte lager is dan gepland. Ook is de onderrealisatie te wijten aan het verouderde planningssysteem dat wordt gehanteerd bij het OTCo. Naar verwachting zullen vraag en aanbod met de komst van P&O 2000+ in de loop van 2004 in een eerder stadium inzichtelijk worden gemaakt, waardoor het mogelijk zal zijn om opleidingsbehoefte en -capaciteit beter op elkaar aan te laten sluiten. De onderrealisatie op het gebied van vervolgopleidingen vormt in beperkte mate een risico voor de operationele gereedheid van het Operationeel Commando (OPCo), aangezien zich met name in de categorie «Onderofficieren geneeskundige dienst», een knelpunt in de vulling aftekent.

Trainingsondersteuning

Bij het product «Trainingsondersteuning» was in 2003 sprake van een overrealisatie in termen van uren. Deze overrealisatie is met name het gevolg van het oprichten van de Gevechts- en Trainingsschool bij het Opleidings- en Trainingscentrum Manoeuvre (OTCMAN). Deze school heeft het product «trainingsondersteuning» op zeer actieve wijze bij haar klanten onder de aandacht gebracht. Daarnaast is sprake van een integratie van het Opleidings- en Trainingstraject, met als gevolg dat het product «trainings-ondersteuning» meer bij de operationele eenheden in de belangstelling is komen te staan. De overrealisatie op het gebied van trainingsondersteuning heeft een positief gevolg voor de operationele inzetbaarheid van de eenheden die onder het OPCo vallen.

LO/Sport

De geringe onderrealisatie bij de lichamelijke oefening en sportorganisatie wordt veroorzaakt door lagere opkomsten voor de initiële opleidingen.

Kennisproductie

In 2003 is op het product kennisproductie sprake van een onderrealisatie ten opzichte van de planning. Door de 53/54-jarigen maatregel en de reeds aanwezige vacatures is sprake van een capaciteitstekort op het gebied van opleidingsontwikkelaars. Hierdoor is in 2003 een achterstand ontstaan bij het vervangen van handboeken, syllabi en voorschriften. Op langere termijn kan de kwaliteit van de opleidingen gevaar lopen en kunnen nieuwe ontwikkelingen niet tijdig in bestaande opleidingen worden geïntegreerd. Naast de maatregelen die zijn getroffen in het kader van het project «Verbetering Opleidingsontwikkeling (2002)» wordt in 2004 gezien of aanvullende maatregelen moeten worden getroffen.

Steunverlening

De onderrealisatie wordt grotendeels veroorzaakt door prioriteitsstelling (onder andere in het kader van het Project Kwaliteit Instructeurs (PKI) en Opleiding en Training).

Maatschappelijke meerwaarde-opleidingen

In 2003 bedraagt het aantal studerende BBT-ers (maatschappelijke meerwaarde-opleidingen/MMW) 4531. Deze 4531 BBT-ers zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor 8254 cursussen/opleidingen in 2003.

Investerings

Voor de algemene toelichting op de verplichtingen- en uitgavenmutaties per subartikelonderdeel wordt verwezen naar het hoofdstuk «Budgettaire gevolgen van het beleid».

Project Tracking en Tracing

Doelstelling	Actief volgen van goederenstromen					
Projectomvang	€ 17,22 miljoen (waarvan € 8,62 miljoen EVDB)					
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten						
Financiële resultaten						
Verplichtingen (x € 1000)					8 400	
Uitgaven (x € 1000)					600	

Dit project voorziet in de verwerving van een «Tracking en tracing»-systeem voor het volgen van de goederenstromen tijdens expeditionair optreden in crisisbeheersingsoperaties tot en met het niveau van de inzet van een «Peace Enforcing»-brigade. Door vertraging in de keuzebepaling van het «ERP»-pakket is de verplichting niet gerealiseerd in 2003 en doorgeschoven naar 2004. De vertraging betekent dat de systemen later worden ingevoerd en pas in een later stadium aan Navo-verplichtingen kan worden voldaan.

Project Wissellaadsystemen 165kN

Doelstelling	Vergroten en standaardisering van de logistieke mobiliteit					
Projectomvang	€ 213,1 miljoen					
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten					DMP-D	Contract
Financiële resultaten						
Verplichtingen (x € 1000)			3 058	100		153 031
Uitgaven (x € 1000)			1 300	1 583		11 855

Dit project omvat de verwerving van vrachtauto's, containers, flatracks (container roll in and out platforms), aanhangwagens en overslagmiddelen voor de parate eenheden. Het militaire voertuig dat zowel containers als flatracks met lading kan laden, vervoeren en lossen, zal het basisvoertuig voor de fysieke distributie zijn. De Koninklijke landmacht zal het project in single service management (SSM) uitvoeren voor de andere defensieonderdelen. Door de herschikkingen in het kader van het «Nieuw Evenwicht» is het mogelijk geworden om de verplichting voor dit project te vervroegen. Het project stond gepland in 2005, doch op 25 november 2003 is het contract getekend voor 535 vrachtwagens, die zullen worden geleverd door de Scania-vestiging in Zwolle. Bovendien is door een kwantitatieve bijstelling (van oorspronkelijk 786 vrachtwagens naar uiteindelijk 535 vrachtwagens) de omvang van het project verlaagd. De in 2003 gere-

liseerde uitgaven hebben betrekking op de vooruitbetaling (voorschot) van de verwerving van de serie. De levering vangt aan in 2004.

Project Vervanging trekkeropleggercombinatie (tropco's) 400kN en 650kN

Doelstelling	Vervoeren van het toekomstige infanterievoertuig en de zwaardere tank					
Projectomvang	€ 57,1 miljoen					
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten						
Financiële resultaten						
Verplichtingen (x € 1000)				56 093	55 900	1 500
Uitgaven (x € 1000)					9 100	

In tegenstelling tot het gestelde in de begroting 2003 is de verplichting reeds in 2002 aangegaan. Het project voorziet in vervoerscapaciteit van twee typen trekkeropleggercombinaties (tropco's). De lichte versie van 400kN is geschikt voor het vervoer van het toekomstige infanterievoertuig en andere uitrustingsstukken, zoals brugdelen. De zware versie van 650kN is geschikt voor het vervoer van de (gemodificeerde) gevechtstank en afgeleide versies en voor de PzH 2000. Instroming wordt voorzien vanaf 2004 waardoor geen uitgaven zijn gerealiseerd zoals aangegeven in de begroting 2003.

De realisatie van de verplichtingen in 2003 bestaat uit de reservering binnen het project van de prijspeilaanpassing naar 2003.

Project TITAAN (Theater Independent Tactical Army and Airforce Network)

Doelstelling	Verbeteren van de C3I-ondersteuning op de niveaus legerkorps, divisie, brigade en bataljon					
Projectomvang	€ 133,7 miljoen (KL € 25,8 miljoen incl Infra, KLu € 11,6 miljoen en EVDB € 96,3 miljoen)					
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten						
Financiële resultaten						
Verplichtingen (x € 1000)			400	3 576	31 700	5 010
Uitgaven (x € 1000)				3 576	22 100	3 264

Het huidige communicatiesysteem van de Koninklijke landmacht, ZODIAC, is onvoldoende geschikt om grote datastromen te verwerken en is niet in staat operaties over grote afstanden en eventueel in bergachtig gebied te ondersteunen. Bovendien biedt ZODIAC geen ondersteuning op bataljonsniveau. De omvorming van de staf 1(GE/NL)Corps naar een HRF(L)HQ zal ook voor de ondersteuning van de «command and control» de nodige

aanpassingen vragen. Ten opzichte van de begroting 2003 is een deel van de verplichting en uitgaven door vertraging in de behoeftestelling doorgeschoven naar 2004.

Project Battlefield Management System

Doelstelling	Ondersteuning van de Command en Control op het bataljonsniveau en lager					
Projectomvang	€ 30,7 miljoen					
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten						
Financiële resultaten						
Verplichtingen (x € 1000)	1 543	1 452	859	518		43
Uitgaven (x € 1000)	1 053	1 389	1 800	1 601	4 130	590

Het BMS is een systeem voor de ondersteuning van Command en Control (C2) op het niveau van het bataljon en lager. Ten opzichte van de begroting 2003 is een deel van de uitgaven door vertraging in de behoeftestelling doorgeschoven naar 2004. Eind november is de Kamer over de resultaten van de voorstudiefase ingelicht.

Project Future Ground Based Air Defence system (FGBAD) 1e fase

Doelstelling	Verbeteren van de informatievoorziening in de grond-luchtverdediging					
Projectomvang	€ 52,2 miljoen					
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten	DMP-D					
Financiële resultaten						
Verplichtingen (x € 1000)				6 360	48 100	362
Uitgaven (x € 1000)	567		241	3 078	12 700	2 889

Het project bestaat uit twee delen, BMC4I (Battlefield Management Command, Control, Communication, Computerisation en Intelligence) en SHORAD (Short Range Air Defence) «shooters», als onderdeel van de Noorse Deal. Het BMC4I is noodzakelijk voor de aansturing van SHORAD en Stingersystemen alsmede voor de koppeling van de luchtverdedigingssystemen van diverse partners en is voorts de sleutel om te komen tot een «joint» samenwerking op het gebied van grondgebonden luchtverdediging op de luchtmachtbasis «De Peel». Dit hoofdonderdeel zal, zij het vertraagd, onverkort worden uitgevoerd. Door vertraging in de besluitvorming is het aangaan van de verplichting doorgeschoven naar 2004. Een deel van dit project is eerder (in 2002) gerealiseerd dan werd voorzien in de begroting 2003. Dit betreft de Proof of concept Pilot air defense.

Project vervanging Licht Verkennings- en Bewakingsvoertuig

Doelstelling	Vervanging van de verouderde M113 en de Landrover/verkenning					
Projectomvang	€ 247,2 miljoen					
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten	Contract					
Financiële resultaten						
Verplichtingen (x € 1000)			210 510	2 205		16 312
Uitgaven (x € 1000)	-	227	140	35 344	14 610	5 199

Dit project wordt in samenwerking met Duitsland uitgevoerd. Eind 2001 is het contract voor de levering van het licht verkenningen bewakingsvoertuig getekend. Vanaf medio 2003 zijn voertuigen aan de Koninklijke landmacht geleverd. Door financiële problemen bij de leverancier hebben minder leveringen plaatsgevonden en zijn daardoor minder uitgaven gerealiseerd.

De realisatie van de verplichtingen in 2003 bestaat voornamelijk uit de reservering binnen het project van de prijspeilaanpassing naar 2003.

Project Vervanging pantservoertuigen (Licht pantserwielvoertuig)

Doelstelling	Verwerving van pantserwielvoertuig voor algemene dienst en anti-tankversie					
Projectomvang	€ 179,4 miljoen					
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten	Contract					
Financiële resultaten						
Verplichtingen (x € 1000)			169 820			12 340
Uitgaven (x € 1000)				21 230	90	13

Het project voorziet in kleinere pantserwielvoertuigen voor algemene dienst en een anti-tankversie. Het betreft een variant van het Licht Verkennings- en Bewakingsvoertuig. Eind 2001 is het contract voor de levering van het licht pantserwielvoertuig getekend.

De realisatie van de verplichtingen in 2003 bestaat voornamelijk uit de reservering binnen het project van de prijspeilaanpassing naar 2003.

Project Groot Pantservoertuig (Gepantzertes Transport Kraftfahrzeug, GTK)

Doelstelling	Vervanging van het verouderde pantserinfanterievoertuig					
Projectomvang	€ 547 miljoen					
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten	Contract					
Financiële resultaten						
Verplichtingen (x € 1000)			95 312	272	9 330	223
Uitgaven (x € 1000)	227	681	38 150	18 224	30 600	13 595

Dit project voorziet in de verwerving van een groot gepantserd wielvoertuig ter vervanging van het pantserinfanterievoertuig YPR en de afgeleide versies voor onder meer gewondentransport, commandovoering en de berging van voertuigen. Hiervoor is aansluiting gezocht bij het Duits-Britse pantserwielvoertuigenproject GTK/MRAV. Inmiddels hebben de Britten aangegeven dat zij willen stoppen met deelname aan dit project. Over de gevolgen van dit besluit zal de Kamer afzonderlijk worden ingelicht. Voor de deelname aan de ontwikkeling van dit project (GTK) is in 2001 het contract getekend. Instroom van de nieuwe voertuigen is voorzien in twee batches. De uitgaven in 2003 zijn gedaald door vertraging in de ontwikkeling waardoor minder uitgaven zijn gerealiseerd. De daling van de verplichtingen is veroorzaakt door vertraging in de behoeftestelling en daardoor doorgeschoven naar 2004.

Project vervanging pantservoertuigen (Infanteriegevechtsvoertuig)

Doelstelling	Vervanging van het pantserinfanterievoertuig					
Projectomvang	€ 835 miljoen					
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten	DMP-B					
Financiële resultaten						
Verplichtingen (x € 1000)			166		5 500	561
Uitgaven (x € 1000)			104	42	5 500	176

Dit project betreft de vervanging van de YPR-PRI door een nieuw infanteriegevechtsvoertuig. Het project maakt deel uit van het overkoepelend project «Vervanging Pantservoertuigen». In het kader van DCI levert dit project een bijdrage aan de verwezenlijking van de aandachtsgebieden «Effective Engagement» (EE-5) en «Survivability of Forces and Infrastructure» (SF-3).

Door vertraging in het behoeftestellingstraject zijn geen verplichtingen en uitgaven gerealiseerd, deze zijn doorgeschoven naar 2004. De opgenomen

kasgeldreeds was bedoeld voor verificatie en beproeving van de inpasbaarheid van het 35 mm boordwapen.

Project Verbetering Leopard-2

Doelstelling	Versterken van de personele bescherming en de vuurkracht van de Leopard-2					
Projectomvang	€ 361,3 miljoen					
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten						
Financiële resultaten						
Verplichtingen (x € 1000)		8 849	101 238	379		5 240
Uitgaven (x € 1000)	58 590	41 630	1 820	39 134	44 000	56 341

Het project Verbetering Leopard-2 wordt in twee fasen uitgevoerd. De eerste fase, de bescherming van het personeel door het verbeteren van de bepantsering, is reeds afgerond. In de tweede fase wordt de vuurkracht van de Leopard verbeterd door het aanbrengen van een verlengde schietbuis en het verwerven van verbeterde munitie. Met deze aanpassingen is de Leopard-2 beter in staat moderne tanks uit te schakelen. Het project verloopt volgens planning. De verhoging van de uitgaven vindt met name zijn oorzaak in de levering en betaling van 120 mm munitie welke in plaats van 2004 in 2003 heeft plaatsgevonden. De realisatie van de verplichtingen in 2003 bestaat voornamelijk uit de reservering binnen het project van de prijspeilaanpassing naar 2003.

Project Medium Range Antitank (MRAT)

Doelstelling	Verbeteren van de antitankcapaciteit met een dracht tot 2000 meter					
Projectomvang	€ 226,2 miljoen					
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten	DMP-D					
Financiële resultaten						
Verplichtingen (x € 1000)	681	544	177 145	1 149	5 600	10 733
Uitgaven (x € 1000)	1 888	1 865	41 620	286	27 300	20 464

Het medio 2001 getekende contract omvat de aanschaf van een fire-and-forget-systeem met een effectieve dracht van 2000 meter. Met deze aanschaf worden in de komende jaren de operationeel verouderde DRAGON en TOW-systemen van de infanterie- en verkenningseenheden van de Koninklijke landmacht en het Korps Mariniers vervangen. De realisatie van de verplichtingen in 2003 bestaat voornamelijk uit de reservering binnen het project van de prijspeilaanpassing naar 2003. De uitgaven dalen doordat minder leveringen hebben plaatsgevonden.

Project Tactische Indoor Simulatie (TACTIS)

Doelstelling	Voorzien in een simulatiesysteem voor verschillende eenheden en in verschillende oefenterreinen.					
Projectomvang	€ 80,6 miljoen					
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten					DMP-D	Contract
Financiële resultaten						
Verplichtingen (x € 1000)	998	363			2 725	65 755
Uitgaven (x € 1000)	1 910	617	300	19	38 165	6 641

TACTIS is een simulatiesysteem waarmee in verschillende teamsamenstellingen in een door een computer gegenereerd oefenterrein kan worden getraind. De resultaten van de gevechtssimulaties kunnen worden geëvalueerd. Aan de TACTIS-kern kunnen verschillende (wapensysteem)-deelsimulatoren worden gekoppeld. TACTIS voorziet tevens in de vervanging van de bedieningssimulator voor de Leopard-2. Vanwege een langer durende onderhandelingsfase is in 2002 in de verwervingsfase vertraging opgetreden. Hierdoor is het aangaan van de verplichting gerealiseerd in 2003. Dit heeft eveneens consequenties voor de omvang van de uitgaven. Als gevolg hiervan kan de instroom van het materieel ook pas in een later stadium plaatsvinden. Als gevolg van deze vertraging zijn ook de uitgaven lager uitgevallen dan in de begroting werd voorzien.

Project Duelsimulatoren en Geïnstrumenteerd oefenterrein (DS-IOT)

Doelstelling	Voorzien in een aantal duelsimulatoren en (mobiel) instrumentatie voor oefenterreinen					
Projectomvang	€ 45,3 miljoen					
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten						
Financiële resultaten						
Verplichtingen (x € 1000)		40 254	878	27	3 340	3 325
Uitgaven (x € 1000)		6 094	4 890	15 006	14 620	12 047

Het gebruik van deze middelen maakt het mogelijk zeer realistisch te velde te oefenen, mede doordat het oefenverloop kan worden geregistreerd en geëvalueerd. Het project verloopt volgens planning.

Project Waarnemingsopbouw

Dit project is als apart project komen te vervallen en is als onderdeel van het *project Vervanging Licht Verkenning- en Bewakingsvoertuig* gerealiseerd.

Project Gevechtsveldcontrole radar

Doelstelling	Detectie en classificatie van personen, voertuigen, helikopters en granaatinslagen					
Projectomvang	€ 18 miljoen					
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten	Contract					
Financiële resultaten						
Verplichtingen (x € 1000)	353		68	17 904		
Uitgaven (x € 1000)	7	345	27	17	7 713	7 714

De realisatie van dit project verloopt volgens planning. Invoering zal in 2004 zijn afgerond.

Project Vervanging M109

Doelstelling	Vervanging vuurmond M109					
Projectomvang	€ 446,8 miljoen					
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten	Contract					
Financiële resultaten						
Verplichtingen (x € 1000)				367 644	1 000	20 394
Uitgaven (x € 1000)					2 800	54

Dit project betreft de vervanging van de parate M109 vuurmonden. Het project is inclusief de verwerving van een initieel munitiepakket «extended range» 155 mm projectielen. De vervanging wordt uitgevoerd vanaf 2003, waarbij de M109 A2/90 van de parate afdelingen veldartillerie op brigadeniveau worden vervangen door de nieuwe vuurmond (PzH). Het project zal omstreeks het jaar 2007 zijn gerealiseerd. De realisatie van dit project verloopt volgens planning.

De realisatie van de verplichtingen in 2003 bestaat voornamelijk uit de reservering binnen het project van de prijspeilaanpassing naar 2003.

Project vervanging brugleggende tank

Doelstelling	Verbetering van de gevechtsmobiliteit door versterkte draagkracht van de brugleggende tank					
Projectomvang	€ 13,8 miljoen					
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten						
Financiële resultaten						
Verplichtingen (x € 1000)	11 208	1 960				
Uitgaven (x € 1000)	1 915	5 296	3 476	767	820	544

De ontwikkeling van dit project wordt in samenwerking met Duitsland uitgevoerd. De ontwikkeling verloopt volgens planning.

Infrastructuur

Infrastructuurproject Legering officieren en onderofficieren in Den Haag

Doelstelling	Voorzien in legering voor officieren en onderofficieren in Den Haag					
Projectomvang	€ 23,6 miljoen (inclusief KM- en KMar-deel)					
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten	DMP-A					
Financiële resultaten						
Verplichtingen (x € 1000)				21 400	790	835
Uitgaven (x € 1000)				2 600	13 640	17 860

De legering in Den Haag wordt gerealiseerd in samenwerking met de Koninklijke marine en de Koninklijke marechaussee. De totale financiële omvang is daarop gebaseerd. De realisatie verloopt voortvarend en zal in de eerste helft van 2004 worden opgeleverd.

Infrastructuurproject Integrale Veiligheidszorg (IVZ)

Doelstelling	Invoeren van een effectiever en efficiënter bewakingsconcept					
Projectomvang	€ 117 miljoen					
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten						
Financiële resultaten						
Verplichtingen (x € 1000)			25 900	12 600		2000
Uitgaven (x € 1000)			25 300	34 000	12 800	2000

In 2002 is dit project in een stroomversnelling geraakt en daardoor eerder (in februari 2003) gerealiseerd.

Infrastructuurproject Hoger Onderhoud KL

Doelstelling	Onderzoek naar de wenselijkheid en mogelijkheid om (een deel van) de mechanische werklast te privatiseren					
Projectomvang	€ 11,1 miljoen					
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten	DMP B/C					
Financiële resultaten						
Verplichtingen (x € 1000)						
Uitgaven (x € 1000)						

Naast het nog lopende traject van de Competitieve Dienstverlening zijn de betrokken bedrijven, de Mechanische Centrale Werkplaats (MCW) en het Centrum voor Technologie en Missieondersteuning (CTM) (de voormalige Elektronische Centrale Werkplaats (ECW), onderwerp van studie naar aanleiding van de laatste ontwikkelingen, waaronder het uitfaseren wapensystemen als PRTL en MLRS. In de planperiode – tot en met 2008 – zijn geen fondsen gereserveerd.

Infrastructuurproject De Peel

Doelstelling	Concentratie van de luchtverdediging op de luchtmachtbasis De Peel					
Projectomvang	€ 24,25 miljoen					
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten	DMP-A					
Financiële resultaten						
Verplichtingen (x € 1000)				1 400	38 080	399
Uitgaven (x € 1000)					22 080	346

Begin 2003 zijn slechts enkele voorbereidende maatregelen gerealiseerd. Tengevolge van het Strategisch akkoord en de SAMSON-maatregelen is het gehele project vertraagd en inhoudelijk herzien. In 2004 is het project voorshands teruggebracht tot ongeveer € 25 miljoen exclusief de Stinger-trainer die nu separaat is opgenomen voor € 7 miljoen. De verwachting is dat in maart – april 2004 meer inzicht is verkregen in de bijgestelde behoefte waarna het project wederom voortvarend zal worden opgepakt door de projectorganisatie. De verhuizing van luchtafweereenheden naar De Peel onder afstoting van Ede zal pas plaatsvinden nadat de PRTL is uitgefaseerd en de nieuwe Stingerplatforms zijn ingestroomd. Dit is niet voor 2006 voorzien.

Infrastructuurproject Strijpse Kampen

Doelstelling	Nieuwbouw voor het Opleidingscentrum Rijden					
Projectomvang	€ 67,8 miljoen					
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten						
Financiële resultaten						
Verplichtingen (x € 1000)			30 800	9 100	6 380	6 320
Uitgaven (x € 1000)			4 100	30 100	12 480	10 040

Het project loopt volgens planning, de doelstellingen zijn gehaald. Het complex is inmiddels in gebruik genomen en het Prinses Irenekamp is ontruimd. De afronding zal nog enige jaren in beslag nemen.

Beleidsartikel 03 Koninklijke luchtmacht

Nader geoperationaliseerde doelstellingen

Onderstaand is de realisatie van de doelstellingen met betrekking tot de operationele gereedheid weergegeven, conform de opzet in de begroting 2003. De operationele doelstellingen zijn weergegeven in de vorm van

inzetbare eenheden. Uit de doelstellingenmatrix blijkt hoeveel eenheden (kwantiteit) binnen welke termijn (reactietijd) beschikbaar zijn. Uitgangspunt daarbij is binnen de aangegeven reactietijd steeds de gereedheid te leveren voor het gehele geweldsspectrum (kwaliteit). Eventuele beperkingen in de gereedheid zijn hieronder toegelicht.

Type eenheid	Capaciteit	Operationele inzetgereedheid		
		Direct inzetbaar	Op korte termijn inzetbaar	Op langere termijn inzetbaar
Indeling volgens begroting				
Δ Squadron Jachtvliegtuigen	6 squadrons	3	3	
Δ Squadron Gevechtshelikopters	2 squadrons		2	
Δ Squadron Transporthelikopters	2 squadrons		2	
Squadron Light Utility Helikopters	1 squadron		1	
Squadron Lutra- en Tankervliegtuigen	1 squadron	1		
Patriot Squadron	4 fire platoons	2	2	
Air Operations Control Station		1	1	

Δ Bovenstaande tabel geeft de operationele doelstellingen weer zoals opgenomen in de ontwerpbegroting. Indien het delta-teken is weergegeven, is sprake van een afwijking en is dit in onderstaande tekst nader toegelicht.

Resultaten 2003

Jachtvliegtuigen

Inzetbaarheid

Van de zes aangegeven squadrons zijn vier volledig inzetbaar en twee in een beperktere mate door het feit dat er nog een gering aantal vliegers niet volledig is getraind voor het uitvoeren van alle taken. Met het opheffen van één squadron per 1 januari 2004 ontstaat een andere verdeling van de beschikbare vliegers over de operationele squadrons. Hiermee bestaat de verwachting dat in de loop van 2004 alle vijf resterende F-16 squadrons volledig operationeel inzetbaar zullen zijn.

Personele en materiële gereedheid

Het geplande vliegprogramma is in 2003 nagenoeg gerealiseerd en het aantal gevechtsgereede vliegers is in 2003 licht gestegen. In 2003 zijn de oefeningen vanaf «Goose Bay» (Canada) beëindigd. Het accent van de oefeningen lag daar met name op het laagvliegen. Momenteel wordt gezocht naar een locatie waar nachtvlieg oefeningen met Night Vision Goggles (NVG's), training met Targeting Pod (TGP) en oefeningen op middelbare hoogte goed kunnen worden uitgevoerd. Hierbij wordt gekeken naar diverse locaties in de Verenigde Staten en Europa. In 2003 tekende zich ten aanzien van de materiële gereedheid van de F-16 een positieve tendens af. Daarentegen is in de loop van 2003 een wereldwijd probleem aan de bladen van de «low pressure turbine» van de F-16 motoren ontstaan. De Koninklijke luchtmacht is momenteel in staat om de turbinebladen zelf te inspecteren volgens het door de fabrikant uitgevaar-

digde inspectieschema. Het probleem is hiermee beheersbaar en zal niet leiden tot een lagere inzetgereedheid. Een structurele oplossing ligt in een herontwerp van de turbinebladen. Hieraan wordt door de fabrikant gewerkt, maar zal eerst op termijn effect sorteren.

Operationele gereedstelling 11 Air Manoeuvre Brigade

De 11 Air Manoeuvre Brigade (AMB) wordt gevormd door de 11e Luchtmobiele Brigade van de Koninklijke landmacht en de Tactische Helikoptergroep van de Koninklijke luchtmacht. Tijdens de in oktober in Polen gehouden oefening Gainful Sword heeft 11 AMB de operationele gereedheidstatus behaald. De aangetoonde operationele gereedheidstatus (OGS) is het resultaat van jaren van voorbereiding en oefening.

Gevechtshelikopters

Inzetbaarheid

Beide Apache-squadrons bestaan uit drie vluchten, waarvan beide squadrons er twee operationeel inzetgereed hebben. De twee overige vluchten zijn inzetgereedheid met beperkingen, maar zullen na afronding van de eindkwalificatietraining van de vliegers planmatig eveneens volledig operationeel inzetgereed zijn.

(Operationele) inzet

Voor de Apache stond 2003 in het teken van de bijdrage aan het behalen van de OGS van 11 AMB. Verder is eind 2003 begonnen met de voorbereidingen op de uitzending van vier Apaches naar Kabul (Afghanistan). De operationele gereedheid van de Apache-squadrons heeft zich in 2003 volgens planning en in positieve zin ontwikkeld. Het oefenprogramma is gerealiseerd en het logistieke proces verloopt beheerst.

Transporthelikopters

Inzetbaarheid

Vier van de zes vluchten transporthelikopters waren volledig inzetbaar, de overige vluchten waren inzetbaar met beperkingen. Deze beperkte inzet betreft één vlucht Cougar en één vlucht Chinook. Bij de Chinook is de voornaamste oorzaak van de beperking de beschikbaarheid van reserve-delen. Bij de Cougar is de belangrijkste oorzaak het grote aantal toestellen in onderhoud en/of modificatie. Intern de Koninklijke luchtmacht zijn maatregelen getroffen om de doorlooptijd van het onderhoud te beperken waardoor in 2004 verbetering zichtbaar zal zijn.

Light Utility Helikopters

Formeel is het Bölkow-squadron in januari 2003 opgeheven. Ter ondersteuning van 11 AMB bij het opwerken naar en bereiken van OGS zijn op verzoek van de Koninklijke landmacht vijf Bölkows inzetbaar gehouden. Na de afronding van de eindoefening «Gainful Sword» zijn deze laatste Bölkows uit de vaart genomen. Wat betreft de Alouette III en de SAR-helikopters kan worden gesteld dat zonder noemenswaardige knelpunten aan de opgedragen taken is voldaan. Ook in 2004 zal dat, naar verwachting, het geval zijn. De toekomstige Defensiebehoefte aan Light Utility Helikopters is nog onderwerp van studie binnen Defensie. Bijgevolg is er nog geen besluit genomen over vervanging van de Alouette III. Aangezien de Alouette III nog veelvuldig wordt ingezet voor de vredesbedrijfsvoering (onder andere VIP-vluchten), is medio 2003 besloten de

Alouette III helikopters nog tot ten minste 2007 in de vaart te houden. De Alouettes III ondergaan hiertoe een zogenaamde GOAL (Groot Onderhoud Alouette).

Luchttransport

Het jaar 2003 is in alle opzichten een druk jaar geweest voor het luchttransport. Naast de routinematige vluchtopdrachten werd deelgenomen aan twee uitzendingen. Zo opereerde tot 1 april 2003 een KDC-10 vanaf vliegveld Manas in Kirgizië en is een C-130 gestationeerd geweest op Termez in Afghanistan (ISAF 2-3 rotatie). Voorts waren de op grote afstand uitgezonden eenheden voor hun logistiek en medische evacuatie afhankelijk van de frequent onderhouden KDC-10 shuttle. Het tactisch opwerkingsprogramma van de Fokker 60- en C-130-bemanningen heeft eind 2003 geresulteerd in vier Fokker 60- en twee C-130 als gevechtsgereed-gekwalficeerde bemanningen. Deze vliegtuigtypes zijn nu eveneens in te zetten in gebieden met een hogere dreiging. Het luchttransport heeft in 2003 een goede inzetbaarheid gekend, ondanks het feit dat beide KDC-10's medio 2003 een grote modificatie van de cockpit hebben ondergaan. Ook de twee C-130's waren in enkele maanden van 2003 beperkt beschikbaar als gevolg van modificaties van de cockpit en onderhoud. De DMP-procedure voor de aanschaf van een derde DC-10 is gestart.

Groep Geleide Wapens

Het jaar 2003 stond in het teken van deelname aan Operatie Display Deterrence in Turkije. Begin maart waren de drie Patriot-vuureenheden operationeel op twee locaties in Turkije. De Operatie Display Deterrence is succesvol verlopen.

Air Operations Control Station

De renovatie van de Control and Reporting Center (CRC)-bunker is afgerond. Hiermee kan de periode tot aan de realisatie van het Navo Air Command and Control System (ACCS) project worden overbrugd en is het CRC volledig berekend op haar Navo- en nationale taken. Na de aanslagen van 11 september 2001 is de minister van Justitie aangewezen als bevoegde en politiek verantwoordelijke autoriteit ten aanzien van de bestrijding van terrorisme vanuit de lucht. De Navo is hiervan formeel op de hoogte gesteld. Op grond van artikel 59 van de Politiewet (1993) kan door Defensie in voorkomend geval bijstand worden verleend in de vorm van inzet van jachtvliegtuigen. Aansturing van de betrokken jachtvliegtuigen door Justitie vindt in dat geval plaats door tussenkomst van het Air Operations Control Station Nieuw Milligen (AOCS NM) dat tevens de schakel vormt tussen Justitie en betrokken (Navo) luchtverdedigingscentra in naburige landen.

Veranderdoelstellingen

De veranderdoelstellingen van de Koninklijke luchtmacht, ontleend aan de Defensienota 2000, leiden tot een versterking van het vermogen haar taken uit te voeren. Dit krijgt met name gestalte in samenwerking met andere defensieonderdelen (joint) en in samenwerking met de luchtmacht van andere landen (combined). De doelstellingen over materieelprojecten worden toegelicht bij de investeringen.

Verbetering van de inzetbaarheid en het voortzettingsvermogen van Reaction Force (RF)-squadrons.

Met het aanbieden van 313 F16-squadron aan de Navo was eind 2002 reeds voldaan aan de doelstelling inzake het voortzettingsvermogen. Vliegbasis Volkel heeft een operationele evaluatie ondergaan en met goed gevolg afgesloten. De Navo zal vliegbasis Leeuwarden in 2004 aan een evaluatie onderwerpen. In 2003 is het NATO Response Force (NRF)-concept geïntroduceerd en is het ambitieniveau met betrekking tot toewijzing F-16's vastgelegd. Voor NRF worden in 2004 F-16's beschikbaar gesteld.

Versterking van de inzetbaarheid en voortzettingsvermogen Tactische Helikopter Groep Koninklijke Luchtmacht (THGKLu)

De THGKLu is na de oefening Gainful Sword in oktober 2003 geheel inzetbaar (Operationeel Gereed).

Verbetering van de generieke capaciteit van de gevechtshelikopters door zelfbescherming, second generation Forward Looking Infra Red en Longbow.

De studie generieke capaciteitsverbetering is in november 2001 door de Koninklijke luchtmacht aangeboden aan de chef Defensiestaf. Hierin gaat de voorkeur uit naar zelfbescherming (Aircraft Survivability Equipment, ASE) en apparatuur voor doelidentificatie (Modernized Target Acquisition and Designation System, MTADS). Het MTADS-contract is inmiddels ondertekend. Aangezien Forward Looking Infra Red (FLIR) onderdeel is van MTADS, is hiermee eveneens voorzien in de FLIR-behoefte. Een deel van ASE wordt thans gerealiseerd in verband met de uitzending naar Kabul (Afghanistan). Dit gebeurt met behulp van een interimstelsel.

Verbetering zelfbescherming transporthelikopters.

In 2004 moeten alle transporthelikopters zijn voorzien van elektronische zelfbeschermingsmiddelen.

Dit project behelst het uitrusten van alle transporthelikopters (Chinook en Cougar) met een volledig pakket aan elektronische zelfbeschermingsmiddelen tegen luchtverdedigingssystemen. Door vertraging in het modificatieprogramma kan de inbouw van de elektronische zelfbescherming in de Cougar niet, zoals was voorzien in de Defensienota 2000, voor het einde van 2004 worden afgerond. Ultimo 2004 zullen acht Cougars en alle Chinooks zijn gemodificeerd. Het Cougar Integrated Self Protection System (ISPS-programma) wordt naar verwachting begin 2007 afgerond.

Concentratie van de grondgebonden luchtverdediging op luchtmachtbasis De Peel

De maatregelen uit de Prinsjesdagbrief betreffende de KL GLVD en GGW/KLu leiden tot additionele kortingen in het functiebestand Grondgebonden Luchtverdediging. De werkgroepen waarin de voorbereidingen voor de oprichting van de Joint Air Defence School, het Joint Air Defence Centre en de platformfunctionaliteit van vliegbasis De Peel worden uitgewerkt, doen op basis van de nieuwe randvoorwaarden een nader onderzoek naar de consequenties. In deze werkgroepen worden de taakstelling, de uiteindelijke omvang, de wijze van samenwerking en het tijdstraject in detail ingevuld. De bouw van infrastructuur op De Peel wordt opnieuw bezien. Naar verwachting kan de kernstaf van het Joint Air Defence Centre wel in 2004 worden geformeerd.

Versterken van de Duitse luchttransport- en tankercapaciteit in ruil voor Nederlandse aanspraken daarop

In 2001 hebben Nederland en Duitsland een overeenkomst gesloten inzake luchttransport. Nederland heeft € 45 miljoen bijgedragen aan de modificatie van transportvliegtuigen tot tankervliegtuigen, in ruil voor aanspraken op Duitse transportcapaciteit. In 2003 zijn 123 uren C-160 Transall en 23 uren Airbus-310 afgenomen. In totaal resteert nog ongeveer € 33 miljoen.

Oprichten van de European Airtransport Coordination Cell (EACC) op de vliegbasis Eindhoven

De EACC had reeds in 2002 de Full Operational Capability (FOC)-status bereikt en was als zodanig aangeboden aan de Helsinki Force Catalogue. Inmiddels is aangetoond dat de EACC tot daadwerkelijke besparingen leidt, zowel qua kosten als qua vlieguren. Aanbieding aan de Navo heeft in 2003 plaatsgevonden. De definitieve infrastructuur van de EACC is in 2003 gereedgekomen. Hiermee is de doelstelling behaald.

Budgettaire gevolgen van het beleid

Onderstaande tabel bevat de geraamde en gerealiseerde budgettaire gevolgen van het beleid voor 2003.

Bedragen x € 1 000							
	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Vershil
Verplichtingen	1 139 747	1 093 635	1 608 165	2 014 259	1 276 189	1 419 497	- 143 308
Uitgaven							
Programmauitgaven							
Tactische Luchtmacht	331 586	407 533	431 516	447 681	473 790	366 339	107 451
Decentrale Ondersteunende Eenheden	164 592	169 055					
Logistiek Centrum Koninklijke Luchtmacht			104 362	139 026	165 602	111 823	53 779
Opleidingen Koninklijke Luchtmacht			73 334	87 149	81 039	87 646	- 6 607
Investerings	491 598	372 334	372 001	398 507	296 629	425 269	128 640
Totaal programmauitgaven	987 776	948 922	981 213	1 072 363	1 017 060	991 077	25 983
Apparaatsuitgaven							
Staf Bevelhebber der Luchtstrijdkrachten	375 356	353 023	380 050	351 796	372 243	351 191	21 052
Wachtgeld en inactiviteitswedden	12 184	11 244	13 050	11 949	10 346	7 176	3 170
Totaal apparaatsuitgaven	387 540	364 267	393 100	363 745	382 589	358 367	24 222
Totaal uitgaven	1 375 316	1 313 189	1 374 313	1 436 108	1 399 649	1 349 444	50 205
Ontvangsten							
Totaal ontvangsten	49 685	72 916	37 683	39 235	37 942	39 097	- 1 155

Toelichting afwijkingen

Specificatie afwijkingen verplichtingen

Omschrijving	Bedrag
Technische afwijkingen	
Prijsbijstelling 2003	21 536
Loonbijstelling 2003	17 748
Decentralisatie P-gelden	11 871
Beleidsmatige afwijkingen	
Apache generieke capaciteitsverbetering	127 679
URAV	- 90 429
Vervanging luchtverkenningssysteem	- 29 545
Link 16	- 29 027
Verbetering L/G-bewapening	- 78 250
F-16 vervanging SDD-fase	12 928
Infrastructuur	- 27 050
IV-investeringen	- 34 664
HGIS	- 12 739
Employee benefits	- 7 174
Luchtmobiele brigade	- 12 577
Overige afwijkingen	- 13 615
Totaal	- 143 308

Specificatie afwijkingen programmauitgaven

Omschrijving	TL	LCKLu	OKLu	Investeringen	Totaal
Technische afwijkingen					
Prijsbijstelling 2003	13 136			8 400	21 536
Loonbijstelling 2003	7 500	1 500			9 000
Beheerskosten DGW&T	5 943	1 364	1 518		8 825
Gestalde Nota van Wijziging	66 100				66 100
Beleidsmatige afwijkingen					
Salarissen	1 972	549	- 13 449		- 10 928
SDD				7 795	7 795
Uitstel PAC III				- 22 400	- 22 400
Infrastructuur				- 19 583	- 19 583
IV-investeringen				- 11 356	- 11 356
Titaan (KLu-deel)				- 6 596	- 6 596
Vervanging HAWK/PIP				- 25 002	- 25 002
F-16 LG wapens verbetering				- 19 242	- 19 242
Apache generieke capaciteits- verbetering				10 893	10 893
Transporthelikopters zelf- bescherming				4 762	4 762
Stinger voorwaarschuwingradar				- 5 808	- 5 808
Lumob				- 30 718	- 30 718
Inhuur personeel		6 199	1 928		8 127
Training Goose Bay	- 3 886				- 3 886
Overige afwijkingen	16 686	44 167	3 396	- 19 785	44 464
Totaal	107 451	53 779	- 6 607	- 128 640	25 983

Specificatie afwijkingen apparaatsuitgaven

Omschrijving	Staf/BDL	Wacht- gelden	Totaal
Technische afwijkingen			
Decentralisatie P-gelden van CO	11 871		11 871
Loonbijstelling 2003	8 748		8 748
Beheerskosten DGW&T	- 4 535		- 4 535
BTW op invoerrechten	4 859		4 859
Beleidsmatige afwijkingen			
Salarissen	9 567		9 567
HGIS	- 12 739		- 12 739
Employee benefits	- 4 220		- 4 220
Overige afwijkingen	7 501	3 170	10 671
Totaal	21 052	3 170	24 222

Toelichting afwijkingen verplichtingen en uitgaven

Salarissen

De realisatie op de salarissen voor met name militair personeel bij het ressort Opleidingen Koninklijke Luchtmacht (OKLu) is achtergebleven als gevolg van het stilzetten van wervingsactiviteiten en vermindering van de instroom van personeel. De meeruitgaven bij de ressorts Tactische Luchtmacht (TL) en Logistiek Centrum Koninklijke Luchtmacht (LCKLu) zijn voor een deel het gevolg van de achterblijvende taakstellende vermindering van de personeelsomvang.

Beheerskosten DGW&T

De overschrijding wordt veroorzaakt doordat de uitgaven nu niet meer centraal (ten laste van het ressort Bevelhebber der Luchtmacht, BDL) worden verantwoord, doch bij de veroorzakende ressorts.

Inhuur personeel

De extra uitgaven voor inhuur zijn een gevolg van een gewijzigde verantwoordingsystematiek. Thans worden de inhuuruitgaven van het LCKLu, die een relatie hebben met het uitbesteden van onderhoud aan (wapen)systemen, niet meer ten laste van de materiële exploitatie verantwoord, doch ten laste van de kostensoort inhuur.

Training Goose Bay

De onderrealisatie is een direct gevolg van de opheffing van het Nederlands Detachement Goose Bay (Canada), door de verminderde behoefte aan laagvliegtraining voor de F-16-vliegers.

Toelichting afwijkingen investeringen

De toelichting op de mutaties van de investeringsprojecten is opgenomen onder de projectgegevens.

HGIS

Bij de opstelling van de begroting was rekening gehouden met de verrekening van vliegrekken ten laste van het beleidsartikel 09 «Uitvoeren Vredesoperaties» op basis van meeruitgaven. De verrekenings-systematiek is inmiddels aangepast, waardoor meer uitgaven ten laste

van het beleidsartikel 09 worden gebracht en derhalve minder uitgaven ten laste van het beleidsartikel 03 «Koninklijke luchtmacht» worden verantwoord.

Employee Benefit

Het project Employee Benefit heeft geen doorgang gevonden, zodat de hiervoor geraamde uitgaven niet zijn gerealiseerd.

Overige afwijkingen

Om de bedrijfsvoering voor 2003 te kunnen garanderen is het noodzakelijk gebleken om de exploitatiebudgetten naar dit uitvoeringsniveau aan te passen. Daarnaast wordt het exploitatiebudget beïnvloed door bovenmatige prijsstijgingen in de luchtvaartsector, een veranderend beleid ten aanzien van belasting van het budget «Vredesoperaties» voor de meerkosten van vliegers bij uitzending en door fiscale ontwikkelingen. Tevens zijn meeruitgaven noodzakelijk geweest voor de uitgaven van met name vliegtuigbrandstoffen, onderhoud infrastructuur en informatievoorziening en uitgaven voor huisvesting, onderhoud infrastructuur en onderhoud van, alsmede de aanschaf van, onderdelen ten behoeve van (wapen-) systemen.

Prestatiegegevens

Prestatiegegevens operationele eenheden

Onderstaand is de realisatie weergegeven van de activiteiten van de operationele eenheden van de Koninklijke luchtmacht, conform de indeling in de begroting 2003.

Omschrijving	Meeteenheid	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Verschil
Jachtvliegtuigen	Vliegers	20 660	21 773	22 000	- 227
Gevechtshelikopters	Vliegers	3 296	4 744	5 100	- 357
Transporthelikopters	Vliegers	4 692	5 409	6 850	- 1 441
Bölkow/Alouette III	Vliegers	2 801	1 735	2 800	- 1 065
SAR-helikopters	Vliegers	702	936	1 050	- 114
Transportvliegtuigen	Vliegers	6 951	5 974	8 000	- 2 026

In totaal zijn in 2003 meer vliegers gerealiseerd dan in 2002. Ten opzichte van de begroting 2003 blijft de realisatie echter enigszins achter. De onderrealisatie bij de transporthelikopters wordt enerzijds verklaard door de lagere materiële gereedheid op de thuisbasis. Hierdoor waren minder toestellen beschikbaar voor de realisatie van het geplande trainingsprogramma. Tevens heeft het logistiek ondersteunen van daadwerkelijk ingezette eenheden prioriteit boven het ondersteunen van het reguliere trainingsprogramma op de thuisbasis. Anderzijds is de onderrealisatie terug te voeren op de inzet van de Chinook-helikopters voor SFIR. Tijdens het opwerken voor SFIR en het zeetransport van de Chinooks naar Irak zijn minder vliegers gemaakt dan gepland. Bovendien hoeven de Chinooks in Irak minder te vliegen dan wanneer ze in Nederland voor het oefenprogramma zouden worden gebruikt. Voor de Bölkow/Alouette geldt dat de begrotingsstand van 2 800 uur reeds bij aanvang van het jaar was teruggebracht tot 1 800 uur. De aanleiding daarvan was de maatregel uit het Strategisch Akkoord om het Bölkow-squadron op te heffen. Het lagere aantal gerealiseerde vliegers bij de transportvliegtuigen wordt veroor-

zaak door een relatief beperkte inzet van de Fokker 50 en de Gulfstream. Overigens geldt hier dat het begrote aantal van 8000 vlieguren het plafond betreft dat planmatig met de luchttransportvloot kan worden gerealiseerd. In tegenstelling tot de andere wapensystemen is hier dus geen sprake van een noodzakelijkerwijs te realiseren planning.

Prestatiegegevens ondersteunende eenheden

Opleidingen Koninklijke luchtmacht

Onderstaand is de realisatie weergegeven van de activiteiten van het ressort Opleidingen Koninklijke luchtmacht (OKLu), conform de indeling in de begroting 2003.

Omschrijving	Meeteenheid	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Vershil
Initiële opleidingen	Geslaagden	855	1 153	1 037	116
Initiële vliegopleidingen	Geslaagden	20	16	55	- 39
Overige opleidingen	Geslaagden	3 498	3 710	3 420	290

De onderrealisatie bij de initiële vliegopleidingen wordt hoofdzakelijk veroorzaakt door de verminderde behoefte, als gevolg van de diverse maatregelen uit het Strategisch Akkoord en het Integraal Defensieplan (IDP).

Logistiek Centrum Koninklijke luchtmacht

Onderstaand is de realisatie weergegeven van de activiteiten van het Logistiek Centrum Koninklijke luchtmacht (LCKLu), conform de indeling in de begroting 2003.

Projecten	Meeteenheid	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Vershil
Modificatie F-16	Aantal toestellen	13	10	18	- 8
Onderhoud F-16 motor	Aantal modules	181	197	152	45
Modificatie helikopters	Aantal toestellen	3	10	22	- 12
Onderhoud helikopters	Aantal toestellen	12	7	17	- 10
Modificatie overig	Aantal systemen	32	1	0	1
Onderhoud overig	Aantal systemen	21	18	23	- 5

Modificatie F-16

De onderrealisatie met acht toestellen betreft deels een aanpassing van de projectplanning. Oorspronkelijk was namelijk voorzien in een separaat project, waarbij de kabelbomen van de F-16 zouden worden gemodificeerd. In de projectvoorbereiding is besloten om dit project te combineren met het «Pacer Amstel»-project. Hierdoor is de begrotingsstand van 18 modificaties voor 2003 verlaagd tot 14. Het «Pacer Amstel»-project werd gestart met een proefmodificatie, op basis waarvan de projectplanning 2003 aangepast. Drie gemodificeerde vliegtuigen zijn in januari 2004 afgeleverd in plaats van in 2003 waardoor de doorloopprestaties positiever uitvallen dan uit de tabellen blijkt.

Onderhoud F-16

Het hogere onderhoud aan de F-16, in casu aan de F-100 motormodules, is goed verlopen in 2003. De planning, zoals opgenomen in de begroting, is ruimschoots gerealiseerd, dit ondanks het feit dat het aanbod voor preventief onderhoud lager was dan verwacht. Het aanbod van motor-modules waarop correctief of modificatief onderhoud moest worden uitgevoerd was, mede gezien de problematiek met de turbinebladen, hoger dan verwacht.

Modificatie en onderhoud helikopters

Het geplande aantal modificaties voor de inbouw van zelfbeschermingsmiddelen in de Chinook is in 2003 grotendeels gerealiseerd. Hoofdzakelijk om operationele redenen (inzet Irak) is de modificatie van twee Chinooks uitgesteld tot 2004. De modificaties van de Cougar liepen vertraging op door problemen in de projectvoorbereiding bij fabrikant Eurocopter, alsmede bij de aanlevering van de modificatiepakketten. Hierdoor is ook onderrealisatie opgetreden bij het aantal geplande onderhoudsinspecties.

Modificatie en onderhoud overig

De onderrealisatie bij de overige modificaties wordt veroorzaakt door stagnatie bij de geplande grootschalige modificatie aan de PC-7. De proefmodificatie die bij de leverancier Pilatus werd uitgevoerd was pas in oktober 2003 afgerond. Hierdoor is de start van het reguliere modificatieprogramma uitgesteld. Als gevolg van minder vliegreizen door een lager aantal leerling-vliegers hebben er in de loop van 2003 minder onderhoudsinspecties plaatsgevonden dan oorspronkelijk gepland.

Projectgegevens

Project F-16 Mid Life Update (MLU)

Doelstelling	Verlenging operationele levensduur F-16 tot 2010					
Projectomvang	€ 824 miljoen					
Financiële resultaten	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Raming 2003	Realisatie 2003
Verplichtingen (x € 1000)	48 648	17 567		182		183
Uitgaven (x € 1000)	114 327	17 567	11 779	11 099	3 905	614

Op 2 april 2003 is het laatste gemodificeerde vliegtuig overgedragen. Hiermee is het in 1997 gestarte MLU-project afgerond en zijn in totaal 139 toestellen gemoderniseerd. De capaciteiten van de F-16 zijn met het MLU-project aangepast aan de eisen van de tijd. Zo kan nu ook onder slechte weersomstandigheden en 's nachts worden geopereerd.

Project F-16 ALQ 131 update

Doelstelling	Verbetering van de zelfbeschermingscapaciteit van de F-16 door modernisering ALQ-131					
Projectomvang	€ 71 miljoen					
Financiële resultaten	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Raming 2003	Realisatie 2003
Verplichtingen (x € 1000)						
Uitgaven (x € 1000)						

Het project is in afwachting van een operationele behoeftestelling. Het beleid inzake de elektronische oorlogsvoering is nog niet definitief vastgesteld.

Project verbetering lucht-grondbewapening F-16

Doelstelling	Verbetering wapenpakket jachtvliegtuigen voor gronddoelen					
Projectomvang	€ 219 miljoen					
Financiële resultaten	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Raming 2003	Realisatie 2003
Verplichtingen (x € 1000)					78 250	
Uitgaven (x € 1000)					19 242	

De brief over de behoefte aan precisiegeleide munitie (PGM) ter verbetering van het bestaande lucht-grond wapenpakket van de Koninklijke luchtmacht is op 25 februari 2003 aan de Kamer gezonden. In april 2003 is het project gemandateerd en is gestart met de verwervingsvoorbereiding van een deel van de GPS-geleide wapens en van de 20 mm patronen. Inmiddels is een eerste contract afgesloten en zullen de eerste leveringen eind 2004 plaatsvinden. Naar aanleiding van de ervaringen met de oorlog in Irak en verdere technische ontwikkelingen wordt invulling van de resterende behoefte van de eerste fase nader bezien.

Project vervanging luchtverkenningssysteem (LVS)

Doelstelling	Vervanging technisch en operationeel verouderde luchtverkenningssystemen om aan operationele (inter) nationale luchtverkenningstaken te kunnen blijven voldoen					
Projectomvang	€ 30 miljoen					
Financiële resultaten	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Raming 2003	Realisatie 2003
Verplichtingen (x € 1000)				75	29 630	85
Uitgaven (x € 1000)	65		35	39	25	26

In 2003 heeft een heroverweging plaatsgevonden van de operationele behoeftestelling. Eind 2003 is een begin gemaakt met het opstellen van een herzien B/C-document. De verwachting is dat dit document in het

eerste kwartaal van 2004 kan worden aangeboden. De realisatie van 2003 betreft onderzoekskosten, gemaakt door het Nationaal Lucht- en Ruimtevaartlaboratorium (NLR).

Project Unmanned Reconnaissance Aerial Vehicles (URAV)

Doelstelling	Verwerving URAV's voor tactische luchtverkenning alsmede voor bewaking van vitale objecten vanuit de lucht, voor justitiële opsporingsdoeleinden en bij dreigende of actuele calamiteiten (zoals dijkbewaking)					
Projectomvang	€ 25 – 100 miljoen					
Financiële resultaten	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Raming 2003	Realisatie 2003
Verplichtingen (x € 1000)					90 580	151
Uitgaven (x € 1000)					2 503	211

Nederland geeft, samen met Frankrijk, via twee sporen invulling aan het UAV-project. Enerzijds neemt de Koninklijke luchtmacht vanaf medio 2004 deel aan een interim Medium Attitude Long Endurance (MALE) UAV-eenheid in Frankrijk voor tenminste drie jaar. Anderzijds is er het traject dat opwerkt naar een binationale URAV-eenheid in 2009, waarvoor het DMP-traject moet worden doorlopen. De eerste fase van dit project, de Feasibility Study fase, is op 1 december 2003 gestart met het ondertekenen van de MoU door de minister van Defensie. Het URAV-project maakt deel uit van het beleidsartikel 11 (EVDB). De projectuitvoering is gedelegeerd aan de Koninklijke luchtmacht.

Project vervanging F-16

Doelstelling	Tijdig voorzien in adequate vervanging van de F-16 vliegtuigen van de Nederlandse krijgsmacht					
Projectomvang	€ 758 miljoen					
Financiële resultaten	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Raming 2003	Realisatie 2003
Verplichtingen (x € 1000)				745 027		12 928
Uitgaven (x € 1000)				98 196	94 096	101 891

Dit project betreft de vervanging van de F-16 jachtvliegtuigen vanaf 2010. Door Nederland wordt deelgenomen aan de System Development and Demonstration (SDD)-fase van de JSF. Deze ontwikkelingen binnen deze fase verliepen in 2003 volgens planning. Het vastgestelde betaalschema is in 2003 gerealiseerd.

Project Luchtmobiele Brigade

Doelstelling	Vorming van een luchtmobiele brigade					
Projectomvang	€ 1 488 miljoen					
Financiële resultaten	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Raming 2003	Realisatie 2003
Verplichtingen (x € 1000)	57 188	20 700	32 196	5 318	2 000	5 770
Uitgaven (x € 1000)	171 734	156 599	138 022	94 284	32 823	2 105

Het project is in de loop van 2003 grotendeels afgerond. De resterende betalingen voor de aanschaf van de luchtcomponent hebben inmiddels plaatsgevonden en het project bereikt hiermee het eindstadium. De onderbesteding wordt grotendeels veroorzaakt door het overhevelen van € 9 miljoen uit de LUMOB-gelden naar het MTADS-project (zie hieronder), het uitstellen van een LOA-betaling van € 6 miljoen, het uitstellen van het Koninklijke landmacht-mobiliteitsplan (€ 5,1 miljoen) en diverse kleinere posten.

Project Apache 64D generieke capaciteitsverbeteringen

Doelstelling	Verbetering van de operationele capaciteiten van de gevechtshelikopter gericht op elektronische zelfbescherming, detectie en identificatie, communicatie, verbeteringen aan het airframe en bewapening					
Projectomvang	€ 100 – 250 miljoen					
Financiële resultaten	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Raming 2003	Realisatie 2003
Verplichtingen (x € 1000)					1 500	129 179
Uitgaven (x € 1000)					4 220	15 113

De verbeteringen betreffen Aircraft Survivability Equipment (ASE, zelfbescherming), Modernized Target Acquisition and Designation System (MTADS) en de Longbow-radar. In december 2003 is de LOA voor de verwerving van MTADS ondertekend. Bij de invulling van deze behoefte wordt aangesloten bij de order van de US Army, waardoor schaalvoordelen worden bereikt.

Project transporthelikopters zelfbescherming

Doelstelling	Om inzet van transporthelikopters in het gehele gewelds- en dreigingsspectrum mogelijk te maken worden deze voorzien van elektronische zelfbescherming					
Projectomvang	€ 57 miljoen					
Financiële resultaten	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Raming 2003	Realisatie 2003
Verplichtingen (x € 1000)	6 028	703	30 242	470		857
Uitgaven (x € 1000)	7 248	6 117	11 307	18 779	9 902	5 140

Volgens de Defensienota 2000 zouden eind 2004 alle transporthelikopters moeten zijn uitgerust met elektronische zelfbeschermingsmiddelen. Het programma voor de inbouw van de elektronische zelfbescherming in de Chinook verloopt volgens plan. Door problemen in de projectvoorbereiding bij fabrikant Eurocopter, alsmede bij de aanlevering van de modificatiepakketten, heeft het project bij de Cougar vertraging opgelopen. Met de aflevering van gemodificeerde helikopters volgens het herziene schema kunnen de voorziene operaties in de verlengde modificatieperiode echter wel met gemodificeerde Cougars worden ondersteund.

Project vervanging HAWK PIP III

Doelstelling	Vervanging van het HAWK PIP-III systeem vanwege het bereiken van de operationele en technische levensduur rond 2005					
Projectomvang	€ 100 – 250 miljoen					
Financiële resultaten	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Raming 2003	Realisatie 2003
Verplichtingen (x € 1000)		30				
Uitgaven (x € 1000)		30		19	25 002	

Het project is vervallen door het besluit om de HAWK-systemen niet te vervangen.

Project Patriot PAC III

Doelstelling	Capaciteitsverbetering van luchtverdedigingssystemen door aanpassingen van de Patriot radar en de commandocentrale, de verwerving van PAC III raketten alsmede de invoering van PAC-III lanceerinrichtingssysteem					
Projectomvang	€ 128 miljoen					
Financiële resultaten	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Raming 2003	Realisatie 2003
Verplichtingen (x € 1000)						
Uitgaven (x € 1000)					22 400	

In september 2003 is een Tussenrapportage aangeboden. De op het DMP-B/C/D-document gebaseerde brief is op 13 februari jongstleden aan de Tweede Kamer aangeboden.

Project naderingsapparatuur (MASS)

Doelstelling	Blijvend zorgdragen voor adequate luchtverkeersleidingscapaciteit door vervanging van de huidige verouderde naderingsapparatuur					
Projectomvang	€ 47 miljoen					
Financiële resultaten	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Raming 2003	Realisatie 2003
Verplichtingen (x € 1000)		108	43 341	3 073		
Uitgaven (x € 1000)		108	2 621	7 261	23 035	25 345

Dit project beoogt de bedrijfsmatige vervanging van de rondzoekradars op de vliegbases. Het project bevindt zich in de realisatiefase en verloopt volgens planning.

Project LINK 16

Doelstelling	Uitrusting van de F-16 met de Navo-standaard Link-16 datalink-apparatuur ten behoeve van verbetering van informatie-uitwisseling bij het uitvoeren van operaties					
Projectomvang	€ 121 miljoen					
Financiële resultaten	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Raming 2003	Realisatie 2003
Verplichtingen (x € 1000)			51 900	15 905	60 100	31 073
Uitgaven (x € 1000)			7 691	12 003	15 866	11 581

Na de A-fase is dit project gesplitst in twee deelprojecten: de verwerving van de modificatiepakketten en de verwerving van de terminals. Beide deelprojecten verkeren momenteel in de realisatiefase. De inbouw van de modificatiepakketten en de terminals in de F-16 wordt gecombineerd met het «Pacer-Amstel»-modificatieprogramma. Het totale projectbudget is neerwaarts bijgesteld tot € 120,6 miljoen.

Project vliegtuigbrandbestrijdingsvoertuigen

Doelstelling	Vervanging van de KLu en KM vliegtuigbrandbestrijdingsvoertuigen					
Projectomvang	€ 26 miljoen (alleen KLu-deel)					
Financiële resultaten	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Raming 2003	Realisatie 2003
Verplichtingen (x € 1000)			20 097	78		90
Uitgaven (x € 1000)			5 436	78	11 049	9 469

Het project betreft de aanschaf en bedrijfsmatige vervanging van in totaal 25 vliegtuigbrandbestrijdingsvoertuigen voor de Koninklijke luchtmacht en de Koninklijke marine. Het project verloopt grotendeels volgens schema. Inmiddels zijn 15 voertuigen afgeleverd waarvan 2 voor de Koninklijke marine en 13 voor de Koninklijke luchtmacht.

Doelstelling	Voorzien in vervangende infrastructuur voor de huidige voorzieningen					
Projectomvang	€ 25 – 100 miljoen					
Financiële resultaten	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Raming 2003	Realisatie 2003
Verplichtingen (x € 1000)	0	0	0	0	0	0
Uitgaven (x € 1000)	0	0	0	0	0	30

Dit betreft de vervanging van een achttal verspreid over de vliegbasis Woensdrecht liggende gebouwen. Een aantal hiervan voldoet niet meer aan vigerende regelgeving voor arbeidsomstandigheden en milieu, en heeft het einde van de levensduur bereikt. Voorzien is in een gefaseerde nieuwbouw in drie fases met handhaving van twee bestaande gebouwen.

Beleidsartikel 04 Koninklijke marechaussee

Operationele doelstellingen

Taakveld	Doelstelling
Δ Beveiliging	«Het handhaven van het veiligheidsniveau overeenkomstig de geldende beveiligingsconcepten, zoals deze zijn bekrachtigd door het bevoegd gezag.»
Handhaving Vreemdelingenwetgeving	«Het uitvoeren van haar wettelijke taken, in overeenstemming met de geldende wet- en regelgeving en binnen de met het gezag overeengekomen normafspraken.»
Δ Politietaken Defensie	«Het handhaven van de openbare orde op en rondom militaire terreinen, het handhaven van de strafrechtelijke rechtsorde binnen de krijgsmacht en jegens militaire justitiabelen, zowel in Nederland als in internationaal verband, alsmede het verlenen van hulp aan hen die dat behoeven.»
Δ Politietaken Burgerluchtvaartterreinen	«Het handhaven van de openbare orde en de strafrechtelijke rechtsorde op de aangewezen nationale luchthavens in overeenstemming met de met het bevoegd gezag gemaakte afspraken, alsmede het verlenen van hulp aan hen die dat behoeven.»
Δ Assistentie, Samenwerking en Bijstand	«Het zorgdragen voor het gereedhouden van het bijstandreservoir alsmede het op verzoek van het bevoegd gezag leveren van personeel, eenheden en materieel voor de samenwerking, bijstand- en assistentieverlening aan de politie.»

Δ Bovenstaande tabel geeft de operationele doelstellingen weer zoals opgenomen in de ontwerpbegroting. Indien het delta-teken is weergegeven, is sprake van een afwijking en is dit in onderstaande tekst nader toegelicht.

Tijdens het uitvoeringsjaar 2003 hebben zich op hoofdlijnen enkele bijzonderheden voorgedaan, die hieronder zullen worden toegelicht. Voor wat de Beveiliging betreft heeft de druk op de Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten (BSB) als gevolg van de aanslagen van 11

september 2001 en de moord op dhr. Fortuyn van 6 mei 2002 zich voortgezet in 2003, waarbij de crisis in Irak de vraag naar persoonsbeveiliging verder heeft doen toenemen. Teneinde aan deze sterk toegenomen vraag te kunnen voldoen, is een aantal maatregelen genomen. Ten eerste wordt er binnen de Koninklijke marechaussee steun verleend aan de BSB door middel van detacheringen. Inmiddels wordt er een speciale groep van zogeheten neventakers uit de districten geformeerd. Daarnaast zijn in het kader van het nieuwe stelsel van bewaken en beveiligen functies aan de Koninklijke marechaussee toegewezen. Tot slot is er ten aanzien van de persoonsbeveiligingen in het domein van de BSB in overleg met de Dienst Arbeidsvoorwaarden Beleid (DAVB) bepaald dat de tijdelijke uitzonderingssituatie met betrekking tot werk- en rusttijden in de zin van het Algemene Militaire Ambtenarenreglement (AMAR) verlengd is tot 1 september 2004.

Per 1 april 2003 is de herziene Luchtvaartwet in werking getreden. De positie van de Koninklijke marechaussee is hierdoor veranderd, met uitzondering van *high risk* vluchten/gewapende beveiliging, van uitvoerder naar toezichthouder op de beveiliging burgerluchtvaart.

In 2003 heeft de Koninklijke marechaussee deelgenomen aan het *Host Nation Support* ten behoeve van Amerikaanse troepenverplaatsingen in het kader van de militaire operaties in Irak. De Koninklijke marechaussee heeft civiele wegtransporten, binnenvaartschepen en treinverplaatsingen begeleid en politieel toezicht uitgeoefend. De personeelsinzet heeft vanuit het taakveld Politietaken Defensie plaatsgevonden.

Door de Koninklijke marechaussee werd op advies van de Evaluatie Driehoek ten aanzien van twee objecten (AFNORTH, MTMC) Permanent Toezicht uitgevoerd in het kader van de eerste tranche maatregelen naar aanleiding van de operaties in Irak. Deze maatregelen zijn in de tweede viermaandsperiode van 2003 teruggebracht naar Verscherpt Rijdend Toezicht (VRT). Daarnaast is VRT uitgevoerd ten behoeve van de Vlieg-basis Volkel en in de woonconcentraties van Amerikaans militair personeel in Zuid-Limburg en Capelle aan den IJssel. De maatregelen ten aanzien van het Military Traffic Management Command (MTMC) zijn in de tweede viermaandsperiode van 2003 afgebouwd.

In de maand december 2003 is in het kader van het plan van aanpak drugsmokkel Schiphol begonnen met het uitvoeren van 100% controles op vluchten uit onderkende risicogebieden. Deze acties werden uitgevoerd in samenwerking met de Douane. De capaciteit hiervoor is onttrokken aan het Mobiel Toezicht Vreemdelingen, de Beveiliging en de Politietaken Defensie.

In verband met de verhoogde dreiging naar aanleiding van de situatie in de wereld is besloten extra beveiligingsmaatregelen bij de VS Ambassade en het Consulaat te nemen. De Koninklijke marechaussee heeft vanaf 7 februari bijstand verleend aan de Regiopolitie Haaglanden en Amsterdam-Amstelland. De beveiliging door de Koninklijke marechaussee voor het Consulaat is per 15 september 2003 beëindigd. De bijstand aan de regiopolitie Haaglanden is verlengd tot medio april 2004.

Veranderingsdoelstellingen 2003

Uitbreiding capaciteit ten behoeve van terrorismebestrijding

In het actieplan Terrorismebestrijding en Veiligheid zijn als uit te voeren maatregelen voor de Koninklijke marechaussee de volgende hoofdpijlers te onderscheiden: preventie, beveiliging van personen en opsporing van terroristische activiteiten. Met uitzondering van de capaciteit ten behoeve van de extra capaciteit voor de migratiecriminaliteit (36 vte'n) zijn organisatorisch alle uit het actieplan voortvloeiende maatregelen (uitbreiding capaciteit persoonsbeveiliging, versterking buitengrenscontroles en versterking MTV, extra maatregelen-pakket beveiliging burgerluchtvaart en versterking van de analysecapaciteit van de Justitiële Diensten) geïmplementeerd. De personele vulling van de hierbij betrokken 132 vte'n (168 minus 36) is per eind december 86%. De overige 36 vte'n zullen naar verwachting medio 2004 worden gerealiseerd.

Verbetering interne en externe sturing

In samenspraak met het gezag is invulling gegeven aan verdere concretisering van de doelstellingen inclusief bijbehorende normeringen. Ter verhoging van de betrouwbaarheid zijn processen beschreven, zijn bestaande koppelingen met informatiesystemen verbeterd en zijn op basis van audits verbeterplannen opgesteld. Tevens is aandacht geschonken aan de verhoging van kennis door middel van opleidingen.

Voortgang Beleidsplan KMar 2000

Naar aanleiding van het nieuwe besturingsconcept Defensie is in 2003 besloten het Project Reorganisatie Staven in onderdelen op te splitsen en de reorganisatie in meerdere delen te laten verlopen. Tevens bleek door de «verpaarsing» minder personeel benodigd dan oorspronkelijk beoogd. Met de splitsing is beoogd de realisatie van de reorganisatie van met name de Korpsstaf te versnellen en op die wijze de knelpunten in de staf te kunnen oplossen. Dit nadert zijn voltooiing.

Uitbreiding opleidingscapaciteit Opleidingscentrum Koninklijke Marechaussee (OCKMar)

Op basis van nieuwe ontwikkelingen in 2003 is de behoefte aan opleidingscapaciteit en bijbehorende infrastructuur neerwaarts bijgesteld. Momenteel vindt de besluitvorming van een herzien DMP/A-document voor de nieuwbouw OCKMar plaats.

Overname 103 Eskadron van de KL

De overgang van 103 Esk KMar van de Koninklijke landmacht naar de Koninklijke marechaussee is in 2003 afgerond.

Activiteiten

Prestatiegegevens taakveld Beveiliging	Prestatie-indicator	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Verschil 2003
Het beveiligen van objecten in binnen- en buitenland, het adviseren en ondersteunen ten aanzien van het beveiligen van objecten en optreden in geval van incidenten bij het beveiligen van objecten	Aantal gerealiseerde mensuren objectbeveiliging	439 000	655 000	n.n.t.b.	–
	Servicegraad objectbeveiliging	100%	100%	100%	0
Het beveiligen en begeleiden van personen in binnen- en buitenland	Aantal gerealiseerde mensuren persoonsbeveiliging	87 000	100 000	n.n.t.b.	–
	Servicegraad persoonsbeveiliging	88%	89%	95%	6%
Het beveiligen van de burgerluchtvaart, waaronder high-risk vluchten	Aantal gerealiseerde mensuren beveiliging	348 000	–	n.n.t.b.	–
	Bezettingsgraad per beveiligingscluster / vlucht	96%	–	100%	–
Het beveiligen van waarde-transporten, hoofdzakelijk van De Nederlandsche Bank	Aantal gerealiseerde mensuren transportbeveiliging	10 000	12 900	n.n.t.b.	–
	Servicegraad transportbeveiliging	100%	100%	100%	0
Het uitvoeren van ceremoniële diensten	Aantal gerealiseerde uren ceremoniële diensten	–	4 600	n.n.t.b.	–
	Servicegraad ceremoniële diensten	100%	100%	100%	0

Voor wat betreft de *objectbeveiliging*, de beveiliging van de waarde-transporten van «De Nederlandsche Bank» (DNB) en de uitvoering van ceremoniële diensten is het servicepercentage 100%, wat wil zeggen dat aan alle aanvragen hiervoor voldaan is.

De stijging van het aantal uren gerealiseerde objectbeveiliging kent een aantal oorzaken. Ten eerste is in 2003 aangevangen met de beveiliging van «De Eikenhorst». Ten tweede is de gemiddelde vulling van de brigades belast met objectbeveiliging gestegen. Tot slot was er in 2002 sprake van registratieproblemen, waardoor het gerapporteerde aantal uren naar verwachting te laag is uitgevallen. De stijging van het aantal uren gerealiseerde *persoonsbeveiliging* is met name te relateren aan het conflict in Irak.

Over de prestatie-indicatoren voor het *beveiligen van burgerluchtvaart* wordt niet gerapporteerd in verband met de per 1 april 2003 in werking getreden herziene Luchtvaartwet. De positie van de Koninklijke marechaussee is hierdoor veranderd – met uitzondering van *high risk* vluchten en gewapende beveiliging van uitvoerder naar toezichthouder op de beveiliging burgerluchtvaart.

De realisatie van het aantal uren *transportbeveiliging* is sterk afhankelijk van het aantal en de aard van de te beveiligen transporten van de DNB.

Prestatiegegevens taakveld Handhaving vreemdelingenwetgeving	Prestatie-indicator	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Vershil 2003
Het uitvoeren van de grensbewaking, waaronder het uitvoeren van persoonscontroles, het verwijderen van ongewenste vreemdelingen en het verstrekken van nooddocumenten	Aantal vreemdelingen dat de toegang tot Nederland is ontzegd c.q. is geweigerd	5 504	6 763	n.n.t.b.	–
	Aantal verstrekte visa	17 329	18 551	n.n.t.b.	–
	Aantal verstrekte nooddocumenten	27 133	18 551	n.n.t.b.	–
	Aantal gate-controles	10 327	10 080	10 000	80
Het uitvoeren van het mobiel toezicht vreemdelingen (MTV), waaronder het houden van controles	Aantal illegalen dat is aangehouden in het grensgebied	6 890	12 471	n.n.t.b.	–
	Gemiddeld aantal MTV-controles per brigade	–	799	365	434
Het geven van ondersteuning bij de asielprocedure op de AC'a Schiphol, Zevenaar, Rijsbergen en Ter Apel	Aantal onderzoeken reisdocumenten	–	1 628	n.n.t.b.	–
	Aantal onderzoeken bron-documenten	–	3 685	n.n.t.b.	–
Het verzorgen van uitzettingen en verwijderingen uit Nederland	Aantal vreemdelingen dat Nederland is uitgezet en verwijderd	14 669	15 697	18 000	2 303
Het uitvoeren van strafrechtelijke onderzoeken mensensmokkel	Aantal middelgrote onderzoeken mensensmokkel	22	21	19	2
	Aantal kleine onderzoeken mensensmokkel in het kader van grensbewaking	128	135	129	6
	Aantal kleine onderzoeken mensensmokkel in het kader van MTV	76	138	130	8
	Aantal GOC-mensensmokkel onderzoeken	–	–	30 ¹	–

¹ Deze doelstelling veronderstelde overbrenging van de teams voor grensoverschrijdende criminaliteit (GOC) naar de Koninklijke marechaussee.

Voor wat betreft het *uitvoeren van grensbewaking* kan wordt opgemerkt dat in 2003 op het totaal van 6 763 personen 2 570 Equadorianen zijn geweigerd. In de voorgaande jaren zijn er gemiddeld 500 Equadorianen per jaar geweigerd. Als de incidentele piek van geweigerde Equadorianen verrekend wordt, verandert het beeld. De oorspronkelijk zichtbare stijging in 2003 zet zich dan om in een daling ten opzichte van 2002. Op te merken valt dat naast het totaal aantal geweigerde Equadorianen het aantal geweigerde Chinezen (635) gestaag toeneemt (vooral aan het eind van 2003). De Koninklijke marechaussee zal nader op deze ontwikkeling toezien. Overigens is het totaal aantal geweigerden vermoedelijk indirect gerelateerd aan het (dalende) aantal passagiers in met name de luchtvaartsector.

Het aantal *verstrekte nooddocumenten* is sterk gedaald ten opzichte van 2002. Een mogelijke verklaring is dat het nooddocument sterk afwijkt van het Nederlandse paspoort, waar beide voorheen erg op elkaar leken. Gebruik of misbruik van het nooddocument wordt minder interessant en de vraag zou daardoor kunnen zijn afgenomen. Voorts is de kostprijs voor een nooddocument relatief hoog (€ 36,18). Bovendien accepteert een aantal landen (waaronder Turkije) het nooddocument niet voor afgifte van een toeristenvisum; de informatieverstrekking door reisorganisaties en gemeenten hierover wordt beter. Tot slot kan er sprake zijn van een «leer-effect» aangaande de noodprocedure bij gemeenten.

Bij de *MTV controles* zijn 81% meer illegale vreemdelingen onderkend dan in 2002. Een verklaring voor deze stijging kan worden gevonden in het feit dat in 2002 de inzet van het MTV in afstemming met het gezag laag was door zaken als verwijderingen, drugsproblematiek en de veterinaire problemen in 2002. Daarnaast is naar aanleiding van de evaluatie van het MTV de registratie verbeterd. De stijging van het aantal kleine onderzoeken mensensmokkel is hiermee tevens te verklaren.

Het totaal aantal *vreemdelingen dat in 2003 is verwijderd*, bedraagt 15 697. De doelstelling van 18 000 verwijderingen in 2003 kon niet worden gehaald, omdat niet voldaan was aan de infrastructurele randvoorwaarden, mede door vertraging in de besluitvorming over de financiering, de onderhandelingen met de luchthaven en het realisatieproces. Daarnaast is de afstemming in de verwijderketen nog niet optimaal en zijn er van de 36 door de Immigratie- en Neutralisatiedienst (IND) geplande char- ters 14 geannuleerd.

Prestatiegegevens taakveld politietaken Defensie	Prestatie-indicator	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Verskil 2003
De zogenaamde beschikbaarheids- of bereikbaarheidsfunctie ofwel de beschikbare capaciteit om binnen de afgesproken tijd te reageren op calamiteiten	Aantal mensuren bezetting	189 000	555 000	n.n.t.b.	-
Het handhaven van de openbare orde en de strafrechtelijke rechtsorde	Aantal misdrijfverbalen	1 320	1 488	1 500	12
	Percentage proces-verbalen (PV-en) «lik-op-stuk»	43%	53%	40%	13%
	Aantal uitgevoerde middelgrote / grote recherche-onderzoeken	49	25	10	15
	Percentage technisch sepot	5,9%	5,1%	5%	0,1%
	Gem. doorlooptijd van plegen feit tot sluiten PV	56 dagen	50 dagen	60 dagen	10 dagen
	Gem. doorlooptijd van laatste verhoor tot sluiten PV	27 dagen	24 dagen	30 dagen	6 dagen
	Gem. doorlooptijd van sluiten PV tot inzending naar OM	25 dagen	25 dagen	20 dagen	5 dagen

Het grote verschil in realisatie 2002 en 2003 van het aantal *mensuren bezetting* heeft met name een technische oorzaak: in 2003 is de registratie fors verbeterd door opname van de doelstelling in het Management Informatie Systeem van de Koninklijke marechaussee en het verbeterde functioneren van het Operationele Planning en Registratiesysteem.

Het aantal aan het OM Arnhem aangeboden *misdrijfverbalen* is bijna conform doelstelling en gestegen ten opzichte van 2002. Daarnaast zijn in 2003, volgens de registratie van de Koninklijke marechaussee, 190 misdrijfverbalen aan andere parketten dan het OM Arnhem aangeleverd (inclusief Oranjestad en Willemstad).

Het aantal *middelgrote onderzoeken* is gewijzigd als gevolg van een herdefiniëring van dit begrip naar aanleiding van de realisatie in 2002. De ondergrens is omhoog getrokken.

Het percentage *technisch sepot* nadert de norm en is verbeterd ten opzichte van 2002.

Behoudens de norm van het «sluiten PV tot inzending OM» is aan de doorlooptijden voldaan.

Zichtbaar is dat de kwaliteit van het politiewerk vooruit is gegaan. De Koninklijke marechaussee heeft hierop in 2003 geïnvesteerd, onder meer door plaatsing van een liaison-officier bij het OM Arnhem.

Prestatiegegevens taakveld Politietaken burgerluchtvaart-terreinen	Prestatie-indicator	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Vershil 2003
De zogenaamde beschikbaarheids- of bereikbaarheidsfunctie ofwel de beschikbare capaciteit om binnen de afgesproken tijd te reageren op calamiteiten	Aantal uren bezetting	20 300	119 000	n.n.t.b.	–
Het handhaven van de openbare orde en de strafrechtelijke rechtsorde	Aantal drugskoeriers (invoer)	–	2 572	2000	572
	Aantal drugskoeriers (uitvoer)	–	71	100	– 29
	Aantal uitgevoerde middelgrote / grote recherche-onderzoeken	–	2	n.n.t.b.	–

Het grote verschil in realisatie 2002 en 2003 van het *aantal uren bezetting* heeft met name een technische oorzaak: in 2003 is de registratie fors verbeterd door opname van de doelstelling in het Management Informatie Systeem van de Koninklijke marechaussee en het verbeterde functioneren van het Operationele Planning en Registratiesysteem.

Naar aanleiding van een grootschalig onderzoek in de eerste 8 maanden zijn over geheel 2003 twee *middelgrote/grote onderzoeken* afgerond. Momenteel zijn twee andere, eveneens in 2003 opgestarte onderzoeken, nog in volle gang.

Prestatiegegevens taakveld Assistentie, samenwerking en bijstand	Prestatie-indicator	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Vershil 2003
Het instandhouden, leveren en inzetten van ME-eenheden, pantserwagen-pelotons en de BBE-K	Aantal inzetbare bijstandseenheden ² :			n.n.t.b.	
	– BBE-K	1	1	–	–
	– Eskadrongroepen	0	0	–	–
	– ME-pelotons	4,5	4	–	–
	– Aanhoudingseenheid	1	1	–	–
	Aantal uren geleverde bijstand	41 000	37 000	n.n.t.b.	–
Het leveren en inzetten van overige vormen van assistentie	Aantal uren geleverde assistentie	–	–	–	–

² Verbijzondering ten opzichte van de Rijksbegroting 2003: door alleen over het aantal inzetbare bijstandseenheden te spreken zouden verschillende grootheden bij elkaar genomen worden.

Van de *bijstandseenheden Koninklijke marechaussee* zijn vier pelotons ME inzetbaar evenals de aanhoudingseenheid van het District Koninklijke marechaussee Schiphol. De eskadrons-commandogroepen zijn niet inzetbaar. Met het thans beschikbare personeel zal de inzetbaarheid in 2004 naar een hoger plan worden getild. De criteria ten aanzien van de inzetgereedheid van de ME-organisatie van de Koninklijke marechaussee zijn op dit moment onderwerp van studie. De BBE-K is operationeel volledig inzetbaar. In 2004 vindt in opdracht van het ministerie van Justitie een externe studie plaats naar de gehele bijstandsorganisatie.

Ten opzichte van 2002 is enigszins minder *bijstand verleend aan de politie*. Naast de eerder vermelde bijstand aan de Regiopolitie Haaglanden in het kader van de beveiligingsmaatregelen bij de VS Ambassade en het Consulaat, is in 2003 bijstand verleend door de Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten aan onder meer de Dienst Koninklijke en Diplomatieke Beveiliging.

Budgettaire gevolgen van beleid

Het budgettaire beeld over 2003 is hieronder weergegeven.

Bedragen x € 1 000							
	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003+NW	Verschil
Verplichtingen	242 148	254 965	300 633	322 098	380 581	339 289	41 292
Uitgaven							
Programmauitgaven	212 172						
Operationele taakvelden							
– Beveiliging		39 205	37 610	47 693	46 830	44 262	2 568
– Handhaven vreemdelingenwet		78 410	82 636	88 355	106 433	93 010	13 422
– Politietaken Defensie (exclusief internationale en vredesoperaties)		48 430	47 410	55 031	60 257	53 234	7 023
– Politietaken burgerluchtvaartterreinen		6 919	7 151	10 089	10 480	8 075	2 405
– Assistentieverlening, samenwerking en bijstand		6 919	4 238	5 503	5 240	4 486	754
Investerings	20 437	19 140	20 137	19 975	30 576	35 731	– 5 155
Totaal programmauitgaven	232 609	199 023	199 182	226 646	259 816	238 799	21 017
Ondersteunende eenheden							
– Staf Koninklijke marechaussee		11 531	33 372	38 216	42 573	37 982	4 591
– Opleidingscentrum Koninklijke Marechaussee		39 205	52 442	60 840	55 673	58 019	– 2 347
Wachtgeld en inactiviteitswedden	482	529	973	985	693	753	– 60
Totaal apparaatuitgaven	482	51 265	86 787	100 041	98 939	96 754	2 185
Totaal uitgaven	233 091	250 288	285 969	326 687	358 755	335 553	23 202
Totaal ontvangsten	4 516	5 242	5 362	8 266	7 560	5 200	2 360

Toelichting op de verschillen in de verplichtingen

Omschrijving	bedrag
Technische afwijkingen	
Loonbijstelling	7 766
Overhevelingen tussen defensieonderdelen	3 795
Prijsbijstelling	3 046
Beleidsmatige afwijkingen	
Overschrijding begrotingssterkte	7 344
Uitdeling Van der Haak gelden	540
Bouwrente leenfaciliteit nieuwbouw Schiphol	11 000
C2000 Landelijke Roll-out Defensie	- 5 637
Nieuwbouw district Noord-Holland	- 5 670
Aanpassing infrastructuur OCKMar	3 169
Aanpassing materiele exploitatie	12 535
Overige afwijkingen	3 404
Totaal	41 292

Toelichting op de verschillen in de uitgaven

Omschrijving	Programma- uitgaven	Apparaats- uitgaven	Investerings	Totaal
Technische afwijkingen				
Loonbijstelling	5 250	2 516		7 766
Overhevelingen tussen defensieonderdelen	2 027	1 768		3 795
Prijsbijstelling	2 432	704		3 136
Beleidsmatige afwijkingen				
Overschrijding begrotingssterkte	5 137	2 207		7 344
Uitdeling Van der Haak gelden	366	174		540
Bouwrente leenfaciliteit nieuwbouw Schiphol			733	733
C2000 Landelijke Roll-out Defensie			- 5 855	- 5 855
Nieuwbouw district Noord-Holland			- 1 095	- 1 095
Aanpassing infrastructuur OCKMar			3 224	3 224
Aanpassing materiële exploitatie	5 971			5 971
Overige mutaties	4 989	- 5 184	- 2 162	- 2 357
Totaal	26 172	2 185	- 5 155	23 202

Toelichting op verschillen

Omdat de toedeling van budget en de budgetmutaties aan de onderscheiden taakvelden (daaronder tevens begrepen de Staf Koninklijke marechaussee en het Opleidingscentrum KMar) plaatsvindt op basis van een verdeelsleutel, die gebaseerd is op de personele sterkte voor een taakveld, geeft een nadere splitsing van de mutaties over de taakvelden geen nader inzicht. Derhalve wordt volstaan met een splitsing van de mutaties in Programmauitgaven, Apparaatsuitgaven en Investerings.

Investerings

Bij de presentatie van de projectgegevens wordt nader ingegaan op de oorzaken van de geconstateerde verschillen.

Overschrijding begrotingssterkte

De overschrijding van de begrotingssterkte houdt voor het overgrote deel direct verband met de recente ontwikkelingen op de taakvelden, zoals de uitbreiding van de APW/Parketpolitie op Schiphol en de uitbreiding van de stafcapaciteit.

Uitdeling Van der Haak gelden

Naar aanleiding van het onderzoek van de commissie Van der Haak is uitbreiding van de Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten (BSB) voorzien en budget toegevoegd. Voor 2003 zijn de gelden met name bestemd voor de aanschaf van de met de extra inzet gemoeide materiële middelen.

Bouwrente nieuwbouw Schiphol

Eind 2003 is een verplichting aangegaan inzake de jaarlijkse verrekening van de bouwrente die samenhangt met de nieuwbouw voor het District Schiphol. Deze verplichting vloeit voort uit het eerder genomen besluit om een deel van de nieuwbouw Schiphol door tussenkomst van het agentschap DGW&T te financieren uit de leenfaciliteit bij het ministerie van Financiën.

Aanpassing materiele exploitatie

Mede samenhangend met recente uitbreidingen zijn de uitgaven in de materiele exploitatie in 2003 hoger uitgekomen. Met name gaat het hier om meeruitgaven op het vlak van de informatiesystemen, telecommunicatie en huisvesting.

Investeringsen

C2000 Startregio Kmar

Doelstelling	Verbouwen en herinrichten van de meldkamer op Schiphol en het implementeren en invoeren van C2000 communicatie-apparatuur, met inbegrip van het verzorgen van opleidingen en het opzetten van het beheer.					
Projectomvang	€ 6,680 miljoen					
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten						
Financiële resultaten						
Verplichtingen (x € 1 000)			2 252	1 929		878
Uitgaven (x € 1 000)			1 631	1 931	89	2 213

Het project C2000-Startregio was voorzien in 2002 en hierdoor niet in de raming 2003 opgenomen. Door zowel problemen met het systeem als met betrekking tot de randapparatuur is de realisatie verschoven van 2002 naar 2003. Ook in 2003 is afronding van de Startregio wederom vertraagd. De vertraging in 2003 is veroorzaakt door onverwachte problemen met het netwerk en problemen bij het inbouwen van de randapparatuur. Voorzien wordt dat de problemen met het netwerk op korte termijn zijn opgelost en dat operationalisatie van het systeem in het eerste kwartaal 2004 kan worden afgerond. De vertraging heeft tot gevolg dat het project nog niet volledig is gerealiseerd en dat eindrealisatie in 2004 plaatsvindt.

C2000 Landelijke Roll-out Defensie

Doelstelling	Verbouwing en herinrichting van de KMar-meldkamer in Den Haag en het implementeren en invoeren van C2000 communicatie-apparatuur voor de KMar en KM-, KL- en Klu-eenheden met taken op het gebied van openbare orde en veiligheid. Tevens omvat het project het verzorgen van opleidingen en het inrichten van een beheersorganisatie.					
Projectomvang	€ 10,091 miljoen					
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten						
Financiële resultaten						
Verplichtingen (x € 1 000)				40	6 687	1 050
Uitgaven (x € 1 000)				40	6 687	832

De Landelijke Roll-out heeft vertraging opgelopen door enerzijds vertragingen in de oplevering van het totale netwerk en anderzijds door het later dan verwacht tot stand komen van de Landelijke Aanbesteding van Randapparatuur.

Door de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is in mei 2003 aangegeven dat de oplevering van het totale netwerk met zes maanden is vertraagd. De Koninklijke marechaussee participeert in het project Landelijke Aanbesteding Randapparatuur (LARA) dat de Korps Landelijke Politiedienst (KLPD) verzorgt. De ondertekening van de mantelovereenkomsten heeft eerst in november 2003 plaatsgevonden. Vervolgens is een bestelprocedure tot stand gekomen en kan de Koninklijke marechaussee met ingang van 1 januari 2004 randapparatuur bestellen.

Nieuwbouw District Noord-Holland / Utrecht

Doelstelling	Nieuwbouw op het terrein van de marinekazerne te Amsterdam					
Projectomvang	€ 6,781 miljoen					
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten						
Financiële resultaten						
Verplichtingen (x € 1 000)		48		990	5 696	26
Uitgaven (x € 1 000)		12	17	13	1 329	234

Het nieuwbouwproject heeft in 2003 vertraging opgelopen als gevolg van de uitwerking van en de besluitvorming over het voorlopig ontwerp. Deze besluitvorming heeft zich gericht op de volgende ontwikkelingen: een aanvullende behoeftestelling van een vierde verdieping op het gebouw in verband met de noodzakelijke ruimte ten behoeve van recherche-teams, het hoger uitgavenniveau als gevolg van lokale randvoorwaarden en de

studie «herbelegging Defensie Infrastructuur» waarin ook het terrein van de Marinekazerne Amsterdam wordt beschouwd. Naar verwachting zal in het eerste kwartaal 2004 duidelijkheid worden verkregen over de voortgang van het project.

Aanpassing en uitbreiding infrastructuur OCKMar

Doelstelling	Aanpassing en uitbreiding infrastructuur OCKMar					
Projectomvang	€ 35,643 miljoen					
	1999	2000	2001	2002	2003 Raming	2003 Realisatie
Activiteiten						
Financiële resultaten						
Verplichtingen (x € 1 000)		117	122	388	3 339	170
Uitgaven (x € 1 000)		45	123	459	3 339	115

Het oude project «Aanpassing en uitbreiding infrastructuur OCKMar te Apeldoorn» is op aangeven van de chef Defensiestaf eind 2002 stopgezet. In 2003 is dit project ook financieel afgerond. Ten behoeve van het nieuwe project «Infrastructuur OCKMar te Nieuw Milligen» is in september 2003 een DMP/A-document aangeboden. De uitgangspunten in dit document zijn herzien en een bijgestelde versie is in november 2003 aangeboden aan de chef Defensiestaf.

Beleidsartikel 09 Uitvoeren Vredesoperaties

Nader geoperationaliseerde doelstellingen

De Nederlandse ambitie om deel te nemen aan internationale vredesoperaties is conform de Defensiebegroting 2003 in algemene zin als volgt gedefinieerd:

- deelneming aan een vredesafdwingende operatie met een brigade of het equivalent daarvan zoals een maritieme taakgroep, drie squadrons jachtvliegtuigen of een combinatie daarvan;
- gelijktijdige deelneming gedurende langere tijd aan maximaal drie vredesoperaties met bijdragen van bataljonsgrootte of equivalenten daarvan, zoals een squadron jachtvliegtuigen, of twee fregatten.

De krijgsmachtdelen zorgen ervoor dat de voor inzet beschikbare militaire eenheden voldoen aan de kwalitatieve criteria die voor inzet in vredesoperaties zijn gesteld. De belangrijkste criteria die van toepassing zijn op de gereedstelling van de operationele eenheden, zijn de mogelijkheden tot:

- optreden onder uiteenlopende geografische en klimatologische omstandigheden;
- tijdig optreden met de juiste middelen;
- samen optreden met andere krijgsmachtdelen («joint») en andere krijgsmachten («combined»);
- inzet voor langere tijd.

Budgettaire gevolgen beleidsartikel 09 Vredesoperaties

Ten laste van dit beleidsartikel worden de additionele uitgaven voor vredesoperaties geraamd en verantwoord, als onderdeel van de Homogene Groep Internationale Samenwerking (HGIS).

Bedragen x € 1 000							
	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Verschil
Verplichtingen	219 932	183 511	199 158	166 597	210 661	178 401	32 260
Uitgaven							
VN-contributies	12 613	33 420	53 773	44 630	34 322	59 445	- 25 123
SFOR	60 865	69 834	87 118	70 106	60 020	75 000	- 14 980
KFOR	50 290	51 820	4 000	1 043			
UNFICYP	2 993	3 032	1 347	53			
UNMEE		15 875	47 325	2 433			
F-16's Amendola	46 224	12 430	4 000				
Task Force Fox				8 705	2 017	5 000	- 2 983
ISAF				14 264	31 832	10 000	21 832
Enduring Freedom				27 753	31 782	13 800	17 982
Stabilisatiemacht IRAK					36 542		36 542
UNMIL (Liberia)					848		848
Display Deterrence					7 237		7 237
PSO / EU-contributies				1 984	2 380	1 815	565
EUPM					1 442		1 442
Overige operaties		5 526	727	1 684	5 566		5 566
Voorziening vredesoperaties/overige operaties	34 101					13 341	- 13 341
Totale uitgaven	207 086	191 937	198 290	172 655	213 988	178 401	35 587
Ontvangsten							
Totaal ontvangsten	4 770	15 251	54 953	8 611	8 001	1 407	6 594

Toelichting op de verschillen (verplichtingen en uitgaven)

VN-Contributies

In de begroting 2003 werd op basis van realisatiecijfers uit het verleden nog een contributie bijdrage van Nederland aan de Verenigde Naties voorzien van € 59 miljoen. Uiteindelijk is in 2003 € 34 miljoen aan VN-contributies betaald. Belangrijkste reden voor deze lagere realisatie betreft het reëler ramen door de VN van benodigde budgetten voor VN-missies. Hierdoor wordt bij de voorfinanciering van operaties een lagere contributie van de leden gevraagd.

SFOR

De operatie SFOR was voor 2003 initieel op € 75 miljoen begroot op basis van de realisatie in 2002. Wijzigingen in de wijze van optreden en de hiermee verwachte personele reducties hebben er toe geleid dat er minder voor deze operatie is uitgegeven. Belangrijkste oorzaken zijn de vermindering van personeel in het uitzendgebied (van de 1150 vte'n in de begroting 2003 tot daadwerkelijk 950 vte'n eind 2003) en het vooruitlopend op de reductie tot een minimum beperken van infrastructurale aanpassingen. De lagere personeelsomvang draagt er toe bij dat in een groot deel van de verschillende uitgavencategorieën besparingen zijn opgetreden (toelages, kleding, voeding etc). Ten slotte zijn ook minder

uitgaven voor luchttransport gedaan dan initieel was begroot, doordat eigen defensiecapaciteit beschikbaar is geweest.

Enduring Freedom (EF)

De operatie Enduring Freedom was voor 2003 initieel op een kleine € 14 miljoen begroot. Doordat het verblijf van het F16-detachement in Manas in 2003 met een half jaar werd verlengd, tot eind september 2003 is uiteindelijk ongeveer € 32 miljoen gerealiseerd.

International Security Assistance Force/ HQ ISAF

De operatie ISAF was voor 2003 initieel op € 10 miljoen begroot. Door verlenging van de aanwezigheid van de compagnie in ISAF is de deelname aan deze operatie met een half jaar verlengd. Het commando HQ ISAF is door het High Readiness Forces (Land) Headquarters (HRF(L)HQ) overgenomen.

Task Force Fox

Hoewel de bijdrage aan Task Force Fox formeel in 2002 is afgelopen is in de begroting voor 2003 niettemin een bedrag van € 5 miljoen voor TFF in de begroting opgenomen. Dit in verband met verwachte nauwlijnde facturen voor met name Duitse ondersteuning en de nog te maken onderhoudskosten. De omvang van zowel de nauwlijnde facturering als het noodzakelijke herstel van materiaal valt aanzienlijk mee ten opzichte van de raming.

Stabilisatiemacht in Irak (SFIR)

In de begroting van 2003 was de operatie SFIR, die in de loop van 2003 van start is gegaan, nog niet voorzien. De eerste uitgaven voor de bijdrage aan de stabilisatiemacht-Irak bestaande uit een mariniersbataljon, een helikopterdetachement en ondersteunend personeel van de Koninklijke landmacht bedragen ruim € 36 miljoen.

United Nations Mission in Liberia (UNMIL)

Het kabinet heeft in 2003 besloten gedurende drie maanden het Landing Platform Dock (LPD), de Hr. Ms. Rotterdam, ter beschikking te stellen aan UNMIL, alsmede twee Lynx-helikopters, een peloton mariniers, een bootcompagnie en een chirurgisch team. Dit betreft in totaal ongeveer 270 militairen. Deze operatie is in de loop van 2003 van start gegaan en is inmiddels beëindigd. De totale additionele uitgaven voor deze operatie worden geraamd op € 4 miljoen. De thans gerealiseerde uitgaven betreffen voornamelijk de uitgekeerde toelagen op grond van de regeling «voorzieningen bij vredes- en humanitaire operaties».

Display Deterrence

Op een verzoek van de Turkse regering heeft Nederland in februari 2003 een Patriotdetachement ontplooid in Turkije. Op 16 april 2003 is de deelname aan de operatie Display Deterrence beëindigd. De totale additionele uitgaven voor deze operatie bedragen ruim € 7 miljoen. De grootste kostenposten zijn de toelages en transport. Overige uitgaven zijn voornamelijk gemaakt ten behoeve van voeding, brandstof en telecommunicatie (satellietverbindingen).

Ontvangsten

Voor 2003 was € 1,4 miljoen aan ontvangsten initieel begroot. In 2003 is uiteindelijk in totaal € 8 miljoen aan ontvangsten geïncasseerd. Dit betreft door de VN betaalde vorderingen van eerdere operaties, die al meerdere jaren openstonden en vanwege de liquiditeitspositie van de VN niet

eerder konden worden betaald. Tevens betreft dit door de VN verrekende voorschotten van teveel betaalde contributies. Doordat de werkelijke uitgaven van VN-operaties lager uitvallen dan initieel was begroot zijn de voorgeschoten bedragen verrekend.

Activiteiten

ALGEMEEN

De internationale veiligheidssituatie blijft onvoorspelbaar. Nederlandse deelname aan vredesoperaties kan derhalve niet op voorhand worden gepland. De in 2003 gestarte deelneming aan Stabilisation Force Irak (SFIR), de Navo-operatie Display Deterrence in Turkije en de United Nations Mission in Liberia (UNMIL) zijn hier sprekende voorbeelden van. In de rapportageperiode heeft Defensie bijgedragen aan 17 verschillende operaties en missies. De belangrijkste daarvan waren SFOR, Display Deterrence, ISAF, Enduring Freedom en SFIR.

EUROPA

Stabilisation Force (SFOR)

In december 1995 werd het Dayton Peace Agreement gesloten, waarmee de onafhankelijkheid van Bosnië-Herzegovina werd geregeld. Onderdeel hiervan vormt de stationering van een multinationale vredesmacht. Tot eind 1996 ging het hierbij om de Implementation Force (IFOR) waar ons land militair aan bijdroeg. In december 1996 werd de Stabilisation Force als opvolger van IFOR in het leven geroepen. SFOR heeft tot doel een actieve bijdrage te leveren aan het stabiliseren van de vrede. Ook levert de vredesmacht een bijdrage aan de civiele wederopbouw. De Nederlandse militairen in Bosnië zijn vooral gestationeerd in Bugojno en Novi Travnik. In Bugojno is ook het helikopterdetachement van de luchtmacht gestationeerd dat eerder vanuit Kroatië opereerde. Ons land levert tevens militairen ten behoeve van het hoofdkwartier en de staven van SFOR. Ten slotte zijn Nederlandse militairen ingedeeld bij verschillende staven, hoofdkwartieren en kleinere eenheden in het kader van SFOR. De staven en hoofdkwartieren bevinden zich deels op de Balkan, maar deels ook daarbuiten zoals bijvoorbeeld in Italië.

Missie	Periode NL Deelname	Bijdrage	Meeteenheid	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003
SFOR	Vanaf '95	Gem. Bezetting	Personeelsaantal	1 388	963	1 019*
		HQ SFOR	Mensinzetdagen**	8 030	9 125	14 050
		HQ MND SW	Mensinzetdagen	16 790	15 330	15 690
		Div Sup Grp	Mensinzetdagen	4 380	3 650	3 650
		ContigentsCdo	Mensinzetdagen	9 490	8 760	7 300
		Mech Bataljon	Mensinzetdagen	178 850	193 450	198 560
		Stafwacht pel	Mensinzetdagen	1 800	9 600	5 475
		POD Peloton	Mensinzetdagen	7 300	8 030	5 470
		Nat Support	Mensinzetdagen	63 875	60 225	67 550
		EOV Det	Mensinzetdagen	1 460	1 460	548
		Verbindings Cie	Mensinzetdagen	35 770	31 755	17 155
		GNK Det	Mensinzetdagen	7 665	5 840	5 750
		SupportSqn	Mensinzetdagen	5 110	5 110	5 750
		KMar det	Mensinzetdagen			8 030
		Heli det	Mensinzetdagen			9 855
		Transportheli	Vliegunen	1 973	1 446	869
		Luchttransport	Vliegunen		890	912

* Inclusief bezetting Klu- en Kmar-detachement; niet opgenomen in 2002

** Onder mensinzetdagen wordt het aantal militairen x kalenderdagen verstaan.

Display Deterrence

Op 6 februari 2003 heeft de Turkse regering Nederland verzocht om uitzending van een aantal Patriot-geleidewapensystemen ter bescherming van de bevolking in het zuidoosten van Turkije tegen mogelijke aanvallen met Irakese ballistische raketten. Het kabinet heeft op 7 februari 2003 ingestemd met dit verzoek. Omdat Nederland nog niet beschikt over de PAC-3 raketten, die speciaal voor interceptie van ballistische raketten zijn ontworpen, zijn om de onderscheppingskans te vergroten, gemodificeerde PAC-2 raketten voor de duur van deelname aan deze operatie van Duitsland geleend. Nadat de Navo overeenstemming bereikte over steun aan Turkije zijn de aangeboden Patriots ingebed in de Navo operatie «Display Deterrence». Op 1 maart waren de drie Patriotsystemen operationeel inzetbaar in Turkije. Nadat de Navo op 16 april jl. wegens het vervagen van de luchtdreiging besloot tot beëindiging van de operatie, keerden de Nederlandse militairen op 1 mei terug naar Nederland. Naast de Patriots zijn tevens de Navo AWACS-vliegtuigen in deze operatie ingezet. Ongeveer 20 Nederlandse militairen en burgers, geplaatst bij AWACS, hebben vanuit Turkije eveneens geparticipeerd in deze Navo-operatie.

Missie	Periode NL Deelname	Bijdrage	Meet-eenheid	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003
Display Deter	Feb – mei 2003	Gem. Bezetting	Personeels- aantal			362
		Patriot LVD	Mensinzetdagen			24 000

Kleinere missies

European Union Police Mission (EUPM)

Voortbordurend op de activiteiten van de United Nations Police Task Force is op 1 januari 2003 de EUPM van start gegaan. Doel van de EUPM is het adviseren van het Bosnische midden- en hogere politiekader in het uitoefenen van politietaken naar Europees model. De EUPM heeft geen operationele taken en verricht haar taken ongewapend. De Nederlandse bijdrage bestaat uit 21 militairen van de Koninklijke marechaussee en 11 civiele politieagenten.

Kosovo Force (KFOR)

Nederland levert op dit moment geen operationele eenheden, wel worden Nederlandse militairen van verschillende krijgsmachtdelen, die normaal geplaatst zijn bij Navo-hoofdkwartieren, periodiek uitgezonden naar het KFOR-hoofdkwartier in Pristina.

Bosnia-Herzegovina Mine Action Centre (BHMIC)

In 2002 is het Federation Mine Action Centre (FEDMAC) opgegaan in het Bosnia-Herzegovina Mine Action Centre. Het BHMIC coördineert en inventariseert de informatie over en de ruiming van de talrijke achtergebleven mijnen en ongesprongen explosieven. Nederland is vertegenwoordigd in deze organisatie met één militair adviseur op het gebied van bedrijfsvoering.

EU-operatie «CONCORDIA»

Op 31 maart heeft de EU onder de naam «Concordia» in Macedonië de Navo-operatie «Allied Harvest» overgenomen. Het betreft hier de eerste door de EU geleide militaire operatie. Doel is het verlenen van steun en

bijstand aan de internationale waarnemers, onder meer door het verstrekken van inlichtingen, medische evacuatie- en extractiecapaciteit. De operatie is verlengd tot 15 december 2003, waarna de operatie is beëindigd. Nederland participeert met twee militairen in het hoofdkwartier van de EU-operatie te Skopje. Daarnaast levert Nederland een militair adviseur en een assistent aan de Navo-ambassadeur te Skopje en een militair bij het Nato hoofdkwartier te Skopje.

European Union Monitoring Mission (EUMM)

De EUMM is sinds 1991 belast met het toezicht op de militaire, politieke, humanitaire en economische ontwikkelingen in de voormalige republiek Joegoslavië. De waarnemers werken onder meer in Albanië, Kosovo, Bosnië-Herzegovina, Kroatië en Macedonië. Nederland draagt met drie militaire en twee civiele (afkomstig van het ministerie van Buitenlandse Zaken) waarnemers bij aan de EUMM.

OVSE Moldavië

De OVSE-missie in Moldavië bestaat uit acht personen. Het doel van de OVSE-missie in Moldavië is het assisteren bij het totstandkomen van een allesomvattende politieke oplossing voor het conflict tussen Moldavië en Rusland over het terugtrekken van het materiaal van 14e Russische Leger uit Moldavië en het geschil over de speciale status van het gebied Transdniestrië. Sinds 1993 neemt Nederland deel aan de missie met één officier van de Koninklijke landmacht.

OVSE Macedonië

Onderdeel van de «Spillover Monitor Mission» is de «OSCE Police Development Unit» (PDU). Doel van de PDU is het trainen van 1000 nieuwe politieagenten. In eerste aanleg loopt het mandaat tot december 2003. Nederland neemt deel met één kolonel van de Koninklijke marechaussee.

Bosnia Kosovo Air Component (BKAC)

Nederland neemt deel aan de BKAC, de missie van de Navo-luchtstrijdkrachten ter ondersteuning van de militaire grondoperaties in de Balkan. De Koninklijke luchtmacht houdt vier F-16's, een KDC-10 tanker/transportvliegtuig en een Fokker 60 in de «Medevac»-uitvoering (medische evacuaties) in Nederland paraat voor inzet op de Balkan. Nederland assisteert tevens met een P-3C Orion II maritiem patrouillevliegtuig in het toezicht houden op de naleving van het bestand in Kosovo (VN-resolutie 1244).

Missie	Periode NL Deelname	Bijdrage	Meet-eenheid	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003
UNIPTF	'95 – '02	Gem. Bezetting	Personeelsaantal	55	55	
EUPM	Vanaf '03	Gem. Bezetting	Personeelsaantal		1	21
KFOR	'99	Gem. Bezetting	Personeelsaantal	7	6	6
BHMAC	Vanaf juni '98	Gem. Bezetting	Personeelsaantal	1	1	1
Concordia	Maart – Dec '03	Gem. Bezetting	Personeelsaantal		–	2
OVSE	Vanaf okt '01	Gem. Bezetting	Personeelsaantal	1	1	1
Macedonië						
EUMM	Vanaf '96	Gem. Bezetting	Personeelsaantal	3	3	3
OVSE	Vanaf '93	Gem. Bezetting	Personeelsaantal	1	1	1
Moldavië						
BKAC	Vanaf '95	Gem. Bezetting	Personeelsaantal	8	8	3
		P-3C Orion	Vliegunen	245	245	258

MIDDEN-OOSTEN

Stabilisation Force Iraq (SFIR)

Op 22 mei 2003 nam de Veiligheidsraad resolutie 1483 aan, die voorziet in de instelling van een stabilisatiemacht in Irak: SFIR. Deze functioneert onder bestuurlijke verantwoordelijkheid van de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk, maar is nadrukkelijk geen instrument van een bezettende mogendheid. Zij moet de Irakezen assisteren bij de wederopbouw van het land, de hervorming van overheidsinstanties en het creëren van stabiliteit en veiligheid. Op 6 juni besloot het kabinet tot uitzending van Nederlandse militairen naar Irak in het kader van SFIR. De kern van het Nederlandse contingent werd gevormd door een bataljon mariniers. Ter ondersteuning van het bataljon zijn detachementen helikopters, genie-constructietroepen, Koninklijke marechaussee, logistieke ondersteuning en een veldhospitaal toegevoegd. Het Nederlandse contingent valt onder operationeel bevel van de Britse geleide Multinationale Divisie South-East. Het Nederlandse gebied van verantwoordelijkheid omvat de gehele provincie Al Muthanna. Op 1 augustus heeft het Nederlandse contingent de verantwoordelijkheid over deze provincie op zich genomen. De opdracht van het Nederlandse contingent luidt: «Assisteren in de wederopbouw van Irak door het creëren van een veilige en stabiele omgeving». De taken van het Nederlandse contingent zijn het ondersteunen van de Coalition Provisional Authority in de wederopbouw van het land, het bijdragen aan de orde en veiligheid en het uitvoeren van kleinschalige «Civil-military cooperation (CIMIC)»-projecten. Naast het contingent levert Nederland een personele bijdrage aan de hoofdkwartieren van de vernoemde Multinationale Divisies South-East te Basrah, de Pools geleide Multinationale Divisie South-Central te Babylon en het hoofdkwartier van de Coalition Forces te Bagdad. De uitzendtermijn is vier maanden en de totale Nederlandse troepensterkte in Irak bedraagt ongeveer 1100 militairen. In november is het eerste detachement afgelost. Ook in deze aflossing vormt het Mariniersbataljon de hoofdmacht van de Nederlandse detachement, tijdelijk uitgebreid met een verkenningseenheid van het Korps Commando Troepen van ongeveer 70 personen.

Missie	Periode NL Deelname	Bijdrage	Meet-eenheid	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003
SFIR	Jul-dec	Gem. Bezetting	Personeelsaantal			1 135
		Inf bataljon	Mensinzetdagen			115 428
		KMar Pel	Mensinzetdagen			4 368
		Contingentscdo	Mensinzetdagen			3 192
		KMar Det	Mensinzetdagen			2 192
		Transportheli	Mensinzetdagen			13 944
		Transportheli	Vliegunen			495
		Constructie-compagnie	Mensinzetdagen			7 900
		Nat. Support	Mensinzetdagen			28 392
		Medisch team	Mensinzetdagen			7 392
		Liaison Off	Mensinzetdagen			7 560

UN Truce Supervision Organisation (UNTSO)

UNTSO bestaat al sinds de Israëlische onafhankelijkheidsoorlog in 1948 en ziet toe op het handhaven van de bestandslijnen tussen Israël en haar buurstaten. Nederland neemt deel vanaf 1956. UNTSO heeft verschillende taken uitgevoerd die haar door de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties zijn toevertrouwd. Daaronder viel zowel de supervisie van de Algemene Wapenstilstand Overeenkomst uit 1949 als de observatie van het staakt-het-vuren in het gebied rond het Suez-kanaal en de Golanhoogte na de Arabisch-Israëlische oorlog van juni 1967. In de huidige situatie werkt UNTSO samen met de United Nations Disengagement Observer Force (UNDOF) op de Golanhoogte in de Israëlisch-Syrische sector en met United Nations Interim Force in Lebanon (UNIFIL) in de Israëlisch-Libanese sector. In de UNTSO houden militaire waarnemers toezicht op de bestandslijnen tussen Israël en haar buurlanden. Zolang er nog geen definitieve oplossing bestaat omtrent de omstreken (grens)gebieden blijft de aanwezigheid van UNTSO noodzakelijk. Aan UNTSO nemen momenteel 13 Nederlandse militairen (waarvan twee voor een duur van twee jaar) deel.

Missie	Periode NL Deelname	Bijdrage	Meet-eenheid	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003
UNTSO	Vanaf '56	Gem. Bezetting	Personeelsaantal	11	12	13

AFGHANISTAN

International Security Assistance Force (ISAF)

De militaire opdracht van ISAF is de Afghaanse interim-regering en de huidige overgangsregering te ondersteunen bij het handhaven van de veiligheid in Kaboel en directe omgeving. Het is tot nog toe niet nodig geweest gebruik te maken van de bevoegdheid om de militaire opdracht af te dwingen. Nederland en Duitsland hebben in de periode van 10 februari tot 11 augustus 2003 het commando over ISAF gevoerd. Het reeds aanwezige Nederlandse contingent in ISAF is in deze periode derhalve flink uitgebreid.

De leiding over de ISAF-missie is in augustus overgaan naar de Navo. Na de overdracht van het Commando aan de Navo is de Nederlandse militaire bijdrage grotendeels beëindigd. Ongeveer vijfendertig Nederlandse militairen in Navo-dienst maken nog deel uit van het nieuwe ISAF-hoofdkwartier. Deze militairen zijn hoofdzakelijk afkomstig van het Navo-hoofdkwartier te Heidelberg en van de CIMIC Group North te Budel. De terugtrekking uit Afghanistan is tijdelijk ondersteund met een C-130 vanaf Termez (Oezbekistan). Voorts heeft Nederland ten behoeve van de ondersteuning van ISAF zijn bijdrage voortgezet aan het Multinational Movement Coordination Centre (MNMCC) te Eindhoven hetgeen als Allied Movement Coordination Centre (AMCC) op de vliegbasis Eindhoven gesitueerd blijft.

De Navo is akkoord gegaan met de uitbreiding van het VN-mandaat, onder andere door het met ingang van 30 december 2003 het onder bevel nemen van het Duitse «Provincial Reconstruction Team» te Konduz. Momenteel vindt binnen de Navo besluitvorming plaats over verdere uitbreiding van de betrokkenheid van de Navo in Afghanistan. Afhankelijk van de ontwikkelingen zal worden bezien in welke vorm en omvang de bijdrage van Nederland aan ISAF wordt vergroot. Wel is op verzoek van toenmalig Secretaris-Generaal Navo, Lord Robertson, op 1 december 2003 een onderzoek gestart naar de deelname aan ISAF met Apache-gevechtshelikopters. Op 30 januari 2004 heeft de Ministerraad ingestemd met de deelname van vier Apache-gevechtshelikopters aan ISAF.

Missie	Periode NL Deelname	Bijdrage	Meet-eenheid	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003
ISAF	Vanaf jan '02	Gem. Bezetting	Personeels-aantal		240	657
		HQ ISAF	Mensinzetdagen	21 900		31 320
		Inf Compagnie	Mensinzetdagen	58 400		34 310
		MOR & MOGOS	Mensinzetdagen	–		9 307
		Logistiek Pel	Mensinzetdagen	10 950		10 950
		KCT	Mensinzetdagen			8 212
		SNR detachement	Mensinzetdagen			8 342
		Genieconstruc-tiecompagnie	Mensinzetdagen			13 870
		Stafpersoneel	Mensinzetdagen			3 102
		KMNB				
Luchttransport	Vliegunen		529	699		

Operation Enduring Freedom (OEF)

Na de terroristische aanslagen van 11 september 2001 besloot de internationale gemeenschap de strijd tegen het internationaal terrorisme aan te gaan. Sinds oktober 2001 worden militaire eenheden ingezet om dit terrorisme een halt toe te roepen. Op 7 oktober 2001 begonnen de Verenigde Staten en Groot-Brittannië met operatie «Enduring Freedom», gericht tegen Al Quaida en Taliban-eenheden in Afghanistan. Uiteindelijk leidde de inzet tot het verdrijven van het Taliban-regime in het land. De huidige regering, onder leiding van president Karzai, werkt – gesteund door een groot aantal naties – aan de wederopbouw van het land.

Nederland heeft in 2003 aan de operatie bijgedragen met jachtvliegtuigen, transport – en tankervliegtuigen van de Koninklijke luchtmacht alsmede fregatten en Orions van de Koninklijke marine. Besloten is de maritieme

bijdragen aan OEF (het fregat en het Maritieme patrouillevliegtuig (MPA) niet te verlengen na het verstrijken van hun inzetperiode per 1 juli jl. Vanaf 1 oktober 2003 is ook de bijdrage met F-16 jachtvliegtuigen beëindigd.

Missie	Periode NL Deelname	Bijdrage	Meet-eenheid	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003
OEF	Vanaf dec '01	Gem. Bezetting	Personeelsaantal	483	483	456
		Fregatten	Vaardagen	110	649	171
		Maritieme heli	Vlieguren		862	335
		P-3C Orion	Vlieguren		1 407	722
		Jachtvliegtuigen	Vlieguren		1 363	3 348
		Luchttransport	Vlieguren		1 449	220
		Medische Team (Oman)	Mensinzetdagen		640	
		Onderzeeboten	Vaardagen		229	97

AFRIKA

United Nations Mission in Liberia (UNMIL)

Na een staakt-het-vuren in juni en een vredesakkoord tussen de strijdende partijen in Liberia heeft de Verenigde Naties (VN) met veiligheidsraad-resolutie 1509 het mandaat van UNMIL vastgesteld. UNMIL is op 1 oktober 2003 van start gegaan met als doel de overgangsregering te ondersteunen bij het creëren van een veilig en stabiel Liberia, het herstel van staatsgezag en het uitvoeren van democratische verkiezingen. De missie bevindt zich in de troepenopbouwfase. Op verzoek van de VN heeft Nederland het Amfibisch transportschip, Hr. Ms. Rotterdam, voor een duur van drie maanden ter beschikking gesteld voor de ontplooiing van eenheden en het leveren van medische ondersteuning. Op 18 februari 2004 heeft de Hr. Ms. Rotterdam haar terugreis naar Nederland aangevangen.

Missie	Periode NL Deelname	Bijdrage	Meet-eenheid	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003
UNMIL	Vanaf nov '03	Gem. Bezetting	Personeelsaantal			267
		LPD	Vaardagen			40
		Maritieme heli	Vlieguren			40

Artemis

Om het interetnisch geweld in de provincie Bunia in de Democratische Republiek Congo te beëindigen is op 12 juni jl. op verzoek van de Verenigde Naties (VN) een interim EU-interventiemacht van ongeveer 2150 militairen onder de naam operatie «Artemis» ontplooid. Inmiddels is de reguliere VN-vredesmacht (United Nations Organisation Mission in Congo (MONUC)) versterkt en heeft het de taken van de EU-interventiemacht per 1 september jl. overgenomen. Nederland heeft de uitvoering van deze operatie ondersteund met een stafofficier in het hoofdkwartier te Parijs.

Missie	Periode NL Deelname	Bijdrage	Meet-eenheid	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003
Artemis		Gem. Bezetting	Personeelsaantal			1

United Nations Mission in Ethiopia and Eritrea Mine Action Coordination Centre (UNMEE MACC)

In mei 1998 braken als gevolg van een grensgeschil zware gevechten uit tussen Eritrea en Ethiopië. Pas twee jaar later, op 18 juni 2000, kwamen beide landen in Algiers een wapenstilstand overeen die onder meer voorzag in de aanwezigheid van een VN-vredesmacht. Hiertoe nam de Veiligheidsraad van de VN op 15 september 2000 unaniem resolutie 1320 aan. UNMEE is een «monitoring mission», waarbij de fysieke aanwezigheid van blauwhelmen op de grond een gunstig klimaat schept voor het verdere vredesproces. Op 12 december 2000 tekenden Ethiopië en Eritrea officieel een vredesakkoord. In de beginperiode van UNMEE bestond de Nederlandse deelname uit ongeveer 1 250 militairen van alle krijgsmacht-delen (marine, landmacht, luchtmacht en marechaussee). De kern vormde een bataljon van het Korps Mariniers. Daarnaast had ons land onder meer vier Chinook-helikopters van de luchtmacht in het gebied, die zorgden voor luchttransport. De landmacht leverde met name een belangrijke bijdrage in de eerste maanden van de uitzending door alle kampementen en andere voorzieningen te bouwen en in te richten. Op 11 juni 2001 droeg ons contingent zijn taken over aan een bataljon uit India. Na deze datum is Nederland nog in beperkte mate betrokken gebleven. De laatste deelnemer maakte deel uit van het UNMEE MACC. Het programma heeft tot doel de lokale mijnenruimingscapaciteit te vergroten. De Nederlandse deelname is in februari 2003 beëindigd.

Missie	Periode NL Deelname	Bijdrage	Meet-eenheid	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003
UNMEE MACC		Gem. Bezetting	Personeelsaantal		3	1

EVALUATIES 2003

Periodieke evaluaties zijn gemaakt van de deelname aan de SFOR-operatie in Bosnië-Herzegovina en de uiteenlopende militaire bijdragen aan *Operatie Enduring Freedom*, de ISAF-operatie in Afghanistan. Ook de Nederlandse bijdrage aan een aantal langlopende, kleinschalige missies is geëvalueerd (EUMM, OVSE, BHMAL, UNTSO en UNMEE MACC). Deze periodieke evaluaties zijn in mei 2003 aangeboden aan de Tweede Kamer. Verder zijn de eindevaluaties opgesteld van de uitzending van een medisch detachement naar Oman, een C-130 detachement van de Koninklijke luchtmacht naar Manas in Kirgizië en een KDC-10 detachement van de Koninklijke luchtmacht naar Qatar. Deze eindevaluaties zijn ook in mei 2003 aangeboden aan de Tweede Kamer.

De evaluatie van het CIMIC proefproject (*Integrated Development of Entrepreneurial Development, IDEA*) in Bosnië-Herzegovina is aangeboden aan de Tweede Kamer.

Beleidsartikel 10 Civiele taken

Nader geoperationaliseerde doelstellingen

Kustwacht voor de Nederlandse Antillen en Aruba (KWNA&A)

De doelstellingen van de KWNA&A zijn de bescherming tegen aantasting van de rechtsorde en de daaruit voortvloeiende gevaren en bedreigingen van de veiligheid en van de persoonlijke levenssfeer alsmede de steunverlening aan de gemeenschap en leden der gemeenschap bij (dreigende) noodsituaties die het gevolg zijn van ongevallen en rampen.

Kustwacht Nederland (KWNE)

Doelstellingen van de KWNE zijn de bescherming tegen de aantasting van de rechtsorde en de daaruit voortvloeiende gevaren en bedreigingen van de veiligheid en van de persoonlijke levenssfeer alsmede de steunverlening op zee-, kust- en aangewezen binnenwateren bij (dreigende) noodsituaties die het gevolg zijn van ongevallen en rampen.

Explosievenopruiming

Doelstelling van de explosievenopruimingsdiensten van Defensie is het voorzien in de capaciteit voor het opsporen, identificeren en ruimen van explosieven. Het betreft conventionele explosieven, vermoede explosieven en geïmproviseerde explosieven in Nederland, zowel op land als in het water en op zee.

Deze capaciteit kan ook overal elders ter wereld ingezet worden in het kader van een bondgenootschap, verdragsorganisatie of een bilaterale overeenkomst.

Hulp aan civiele overheden

Doel is de ondersteuning van de civiele autoriteiten bij rechtshandhaving en bij rampenbestrijding en humanitaire hulp, indien de civiele hulpverlening moet worden afgelost of aangevuld of indien bijzondere defensie-expertise nodig is die civiel niet voorhanden is.

Budgettaire gevolgen van het beleid

bedragen x € 1 000							
	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Vershil 2003
Verplichtingen	33 976	38 422	23 550	29 907	32 438	33 026	- 588
Uitgaven							
Kustwacht voor de Nederlandse Antillen en Aruba	22 740	24 627	21 894	22 647	10 760	19 004	- 8 244
Kustwacht Nederland	5 421	5 421	5 421	4 945	5 988	5 764	224
Explosievenopruiming	8 260	8 260	8 336	7 047	8 116	8 258	- 142
Hulp aan civiele overheden				1 362	8 144		8 144
Totaal uitgaven	36 421	38 308	35 651	36 001	33 008	33 026	- 18
Ontvangsten							
Totaal ontvangsten	4 794	5 442	7 794	7 959	6 106	5 292	814

Beleidsmatige afwijkingen

Met ingang van 2003 worden in dit artikel slechts de directe uitgaven geraamd voor de inzet van personeel en materieel van de Koninklijke marine ten behoeve van de KWNA&A. Zowel de verplichtingen, uitgaven als de ontvangsten voor de KWNA&A die niet zijn toe te rekenen aan de inzet van defensiemiddelen worden begroot en verantwoord in de begroting van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

De hogere bedragen die samenhangen met de verleende hulp aan civiele overheden, zijn met name het gevolg van Host Nation Support, waarbij voor de doorvoer van Amerikaans materieel in Rotterdam, Eemshaven en Soesterberg personeel en materieel is ingezet. Tevens is voor gemeenten en andere ministeries om uiteenlopende redenen militaire steunverlening en bijstand ingezet zoals bij de vogelpest, eurotransporten, explosieven-opruiming en het gebruik van blus- en transporthelikopters.

Activiteiten

Kustwacht voor de Nederlandse Antillen en Aruba

De Kustwacht voor de Nederlandse Antillen en Aruba is een civiele organisatie, waarvan de minister van Defensie beheerder is. De Kustwachtcommissie waarin de drie landen van het Koninkrijk vertegenwoordigd zijn, bereidt het beleid voor de Kustwacht voor. De Koninkrijksministerraad stelt de beleidsdocumenten vervolgens vast. De Commandant der Zeemacht in het Caribisch gebied (CZMCARIB) voert als Commandant Kustwacht (CKW) dienstverlenende, toezichthoudende en opsporingstaken uit.

Hierbij zijn de navolgende resultaten behaald:

Omschrijving	Meeteenheid	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003
In beslag genomen drugs	In kilo's	4 645	7 989	5 869
Gered of in veiligheid gebracht	Personen	243	271	297
Controle scheepvaart	Processen verbaal	54	36	47
Milieuverontreiniging	Processen verbaal	9	6	5
Illegale visserij	Processen verbaal	17	29	28
Illegale immigratie	Processen verbaal	101	74	193

De activiteiten die de Kustwacht voor de Nederlandse Antillen en Aruba heeft verricht zijn:

Prestatiegegevens	Meeteenheid	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Verschil 2003
Fregat (1)	Vaardagen	78	92	92	
Maritieme helikopter (1)	Vlieguren	264	280	390	- 110
Maritieme patrouillevliegtuigen (3)	Vlieguren	1 866	1 950	1 900	50
AS355 helikopter (1)	Vlieguren	500	496	500	- 4
Inshore-vaartuigen (6)	Vaaruren	3 024	3 581	2 800	781
Cutters (3)	Vaardagen	368	262	360	- 98
Patrouilleboten (4)	Vaaruren	1 202	705	2 100	- 1 395

Als gevolg van de teruglopende technische staat van de maritieme helikopters is de realisatie van helikoptervlieguren lager dan begroot. De weggevallen surveillance capaciteit is gedeeltelijk opgevangen door de maritieme patrouillevliegtuigen.

De onderrealisatie van de Cutters is met name ontstaan door een staking van lokaal personeel en het groot onderhoud dat is uitgelopen.

De patrouilleboten zijn aan het eind van hun levensduur. Als gevolg van de technische problemen zijn daarom twee boten uit de vaart genomen en was de derde boot in onderhoud. Een deel van de weggevallen activiteiten wordt opgevangen door extra vaaruren met de inshore-vaartuigen.

Kustwacht Nederland

De KWNEED is een samenwerkingsorganisatie van zes departementen (de ministeries van Verkeer en Waterstaat, Defensie, Justitie, Financiën, Landbouw, Natuurbeheer en Visserij en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties). De operationele leiding is in handen van de Koninklijke marine. De beleidsmatige aansturing voor de uitvoering van deze taken geschiedt door het ministerie van Verkeer en Waterstaat ten aanzien van verkeers-taken en door het ministerie van Justitie ten aanzien van handhavingstaken.

Hierbij zijn de navolgende resultaten behaald:

Omschrijving	Meeteenheid	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003
Opgevolgde alarmeringen	Aantal	3 100	3 046	2 911
Maritieme reddingsacties	Aantal	1 348	1 411	1 395
Aeronautische reddingsacties	Aantal	41	73	57

De activiteiten die de Koninklijke marine ten behoeve van de doelstellingen van de Kustwacht Nederland heeft verricht zijn:

Prestatiegegevens					
	Meeteenheid	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Verschil 2003
Mijnenbestrijdingsvaartuigen	Vaardagen	80	80	140	- 60
Maritieme helikopter	Vlieguren	122	125	230	- 105
Maritieme patrouillevliegtuigen	Vlieguren	322	354	550	- 196

De onderrealisatie van de vaardagen bij de mijnenbestrijdingsvaartuigen voor de Kustwacht Nederland (KWNEED) is ontstaan doordat de KWNEED vaardagen heeft geschrapt wegens niet-beschikbaarheid van inspecteurs, personeelstekorten en slechte weersomstandigheden. Omdat de vluchtduur, benodigd voor het uitvoeren van de door de KWNEED uitgegeven opdracht, gemiddeld korter is dan begroot, ontstaat een onderrealisatie in de vlieguren. De onderrealisatie bij de helikopters voor KWNEED ontstond doordat er minder «Search and Rescue»-acties en andere ad-hoc-missies aan de orde waren. Voorts is een aantal vluchten uitgevallen als gevolg van de materiële problemen met de maritieme patrouillevliegtuigen die mede veroorzaakt worden door de uitloop van het groot onderhoud en de aanvang van de CUP-Orion.

Explosievenopruiming

De verantwoordelijkheid voor de openbare orde en veiligheid in Nederland ligt bij het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties; het in dat kader opsporen en ruimen van explosieven uit de Tweede Wereldoorlog (conventionele explosieven) is in beginsel een gemeentelijke aangelegenheid. Het opsporen en ruimen van geïmproviseerde explosieven alsmede het preventief onderzoek van locaties is in eerste instantie een verantwoordelijkheid van de politie en het ministerie van Justitie. Indien en voor zover de taken die uit de nader geoperationaliseerde doelstelling voortvloeien, worden verricht in opdracht van militaire autoriteiten, vallen deze onder de militaire taakuitoefening. Wanneer civiele autoriteiten de opdrachtgevers zijn, dan vallen zij onder de civiele taakuitoefening. De explosievenopruimingsdiensten verrichten civiele werkzaamheden in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, van het ministerie van Justitie of van gemeenten.

De activiteiten die door de explosievenopruimingsdiensten in het kader van werkelijke explosievenopruiming zijn verricht betreffen:

Omschrijving	Meeteenheid	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003
Ruimingen	Aantal	2 424	2 436	2 213
Zoekacties/opsporingen	Aantal	63	71	–
Justitiële bijstand	Aantal	150	125	142

Door een aanpassing van de definities is het onderscheid tussen Zoekacties/opsporingen en Ruimingen komen te vervallen, mede onder invloed van het feit dat een specifieke categorie zoekacties inmiddels door commerciële bedrijven wordt uitgevoerd.

Hulp aan civiele overheden

De uiteenlopende hulp aan civiele overheden wordt uitgevoerd door diverse onderdelen van de krijgsmacht onder (eind-)verantwoordelijkheid van de chef Defensiestaf. In de verslagperiode heeft geen bijzondere militaire bijstand of bijstand in het kader van de Wet Rampen en Zware ongevallen plaatsgevonden. Wel is incidenteel kleinschalige steun verleend.

In 2003 heeft onder meer de navolgende hulpverlening en militaire bijstand plaatsgevonden:

- het redden met een Klu Search and Rescue helikopter van de Vlieg-basis Leeuwarden van een door een hersenbloeding getroffen patiënt die zich bevond op een voor andere middelen onbereikbare plaats in de duinen bij Meyendel;
- het bergen van, voor het onderzoek noodzakelijke, delen van een gecrashte F-16 van de Belgische luchtmacht uit een moerasgebied in België met een Nederlandse Cougarhelikopter;
- preventieve bewakingsactiviteiten en onderzoeken zoals bij de Amerikaanse ambassade, voor Prinsjesdag en de OVSE-Ministerraad in Den Haag;
- de inzet van de Duik- en Demontegroep (DDG) van de Koninklijke marine ten behoeve van een bezoek van buitenlandse schepen waarvoor een preventief explosievenonderzoek in Amsterdam is uitge-

- voerd, evenals de inzet van duikers van de Genie in Zwolle voor een zoekactie naar een vermist persoon;
- een team van EOC-KL heeft geassisteerd bij een huiszoeking na een inval van de politie in een huis van een munitieverzamelaar te Amsterdam;
- de inzet van duikteams om naar een moordwapen in de Weespertrekvaart te zoeken en voor het verlenen van assistentie bij onderzoek van duikapparatuur na een ongeval;
- de inzet van een arrestatie- respectievelijk observatieteam van de Koninklijke marechaussee als steun voor de politie;
- de DDG heeft gedoken naar respectievelijk Mosterdgasgranaten in Drenthe en een bij een moord betrokken auto in de Maas;
- de Nederlandsche Bank heeft gebruik gemaakt van platformfaciliteiten op het militaire deel van het vliegveld Eindhoven voor een regulier Eurobiljetten transport naar Nederland.

Beleidsartikel 11 Internationale samenwerking

Nader geoperationaliseerde doelstellingen

Bijdragen aan de gemeenschappelijke Navo-begroting.

De Navo is de hoeksteen van het Nederlandse veiligheidsbeleid. Het Navo-lidmaatschap is het primaire instrument om de integriteit van het eigen grondgebied veilig te stellen. Via de Navo worden daarnaast de mogelijkheden tot handhaving van de internationale rechtsorde en veiligheid vergroot; de Navo-crisisbeheersingsoperaties op de Balkan en de samenwerking met de Partnership for Peace (PfP)-landen zijn daar voorbeelden van. Door bij te dragen aan de financiering van de internationale staven van de krijgsmachtdelen, de gezamenlijke middelen voor bevelvoering en communicatie en bondgenootschappelijke programma's draagt Nederland bij aan de instandhouding van de geïntegreerde militaire structuur van de Navo.

Versterking van de Europese militaire capaciteiten ten behoeve van het DCI en de Headline Goal van het Europese Veiligheids- en Defensiebeleid (EVDB).

In het kader van het Defence Capabilities Initiative (DCI) en de vervolginiciatieven van de Navo, levert Nederland een bijdrage aan de versterking van het Europese vermogen tot crisisbeheersing. Het uitgangspunt is de vergroting van de effectiviteit en de doelmatigheid door intensivering van de militaire samenwerking en door een gezamenlijke aanpak bij het opheffen van de militaire tekorten. De nadruk ligt vooral op de versterking van de strategische Europese capaciteiten: bevelvoering, inlichtingenverzameling en strategisch transport. Ook tekortkomingen op het terrein van logistiek, medische voorzieningen en mobiliteit (snelle ontplooiing) worden aangepakt. Tevens wordt gewerkt aan het opbouwen van een capaciteit voor civiele crisisbeheersing. Na de aanslagen op de Verenigde Staten ligt het in de rede bij de besteding van EVDB-gelden in het bijzonder belang te hechten aan die EVDB-projecten waarvan de betekenis in het licht van de terroristische dreiging is toegenomen.

Attachés.

Militaire attachés dragen enerzijds bij aan de informatievoorziening van het ministerie van Defensie en anderzijds aan het informeren van bondgenoten en partners over het Nederlands veiligheids- en defensiebeleid. Een

andere wijze waarop wordt bijgedragen aan de bondgenootschappelijke en Europese militaire commandostructuur is door personeel te plaatsen bij de internationale militaire staven van de bondgenootschappelijke en Europese militaire commandostructuren.

Overige internationale samenwerking.

De samenwerking met de landen in Midden- en Oost-Europa (MOE) beoogt de inbedding van de krijgsmachten van deze landen in een democratische samenleving te versterken en draagt bij aan de voorbereiding op de mogelijke toetreding van die staten tot de Navo. Versterking van de interoperabiliteit van deze landen met de Navo-lidstaten bij Navo- of EU-geleide operaties kan positieve gevolgen hebben voor de operationele effectiviteit van de Nederlandse krijgsmacht en kan leiden tot doelmatigheidsopbrengsten.

Onderstaande tabel bevat de geraamde en gerealiseerde budgettaire gevolgen van beleid voor 2003.

Bedragen x € 1 000							
	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Verschil
Verplichtingen	94 595	85 059	140 771	137 029	135 021	302 505	- 167 484
Uitgaven							
Bijdrage aan de Navo	68 979	69 583	62 442	77 921	77 256	72 852	4 404
EVDB			45 379	16 750	22 293	44 034	- 21 741
Attachés	21 422	20 097	21 852	20 527	16 840	22 279	- 5 439
Overige internationale samenwerking	2 572	2 370	1 716	1 561	1 320	1 420	- 100
Totale uitgaven	92 973	92 050	131 389	116 759	117 709	140 585	22 876
Ontvangsten							
Totale ontvangsten	3 819	16 986	4 952	7 711	12 514	14 430	- 1 916

Toelichting verschillen

Bijdragen aan de Navo

Algemeen

Enkele kostenposten veroorzaken de overschrijding van de uitgaven en de financiële verplichtingen binnen de begroting van de Navo. De investeringen en exploitatiekosten van het AWACS-project zijn toegenomen omdat de bijdragen voor investeringen (€ 5 miljoen) voortaan voor een periode van twee jaar worden vastgesteld en de bijdrage voor exploitatie (€ 2 miljoen), die door de Navo wordt vastgesteld, is verhoogd. Ook de gewijzigde kostenverdeelsleutel voor de bijdrage aan de Militaire Begroting van de Navo heeft tot stijging van de uitgaven geleid (€ 5 miljoen). De overschrijding wordt deels gecompenseerd door het niet volledig realiseren van de door de Navo geautoriseerde Veiligheidsprojecten in Nederland (€ 5 miljoen) en een (tijdelijk) lagere bijdrage aan het budget Navo Veiligheidsinvesteringsprogramma (€ 3 miljoen) als gevolg van de

lange periode die is verstreken tussen de goedkeuring van de projecten en de afronding. De uitgaven komen derhalve niet ten laste van het budget 2003.

EVDB

Het overgrote deel van de verplichtingenoverschrijding vindt zijn oorzaak in verschuiving van EVDB-projecten als onderdeel van de heroverwegingen in het kader van «Nieuw Evenwicht». Zo is onder meer de versterking van de transporthelikoptercapaciteit doorgeschoven naar 2007 en later en zijn er NBC-projecten voorzien voor 2004 en verder. Door een veranderd kasgeldritme van het project «Ombouw verkenningsvoertuigen naar NBC» en het niet tijdig uitleveren van het «long-lead-item» is binnen de begrote ruimte voor 2003 gebeven. Verder zijn er vertragingen opgelopen in de betalingen van het project Landing Platform Dock II en is de behoefte in het kader van «Role-3» hospitaal doorgeschoven naar 2005 waardoor de vrije ruimte nog groter is.

Attachés

De uitgaven voor de post attachés zijn in 2003 uitgekomen op € 16,8 miljoen (begroot € 22,3 miljoen). Dit verschil is onder meer te verklaren door de invoering van een nieuw geautomatiseerd budgetteringssysteem bij het ministerie van Buitenlandse Zaken, waardoor een achterstand in de verwerking van de facturen van de attachéposten is ontstaan. Deze achterstand bedraagt ongeveer € 2,1 miljoen. Daarnaast heeft Defensie ter voorkoming van budgetoverschrijdingen op het attaché-deel binnen de voorziening Homogene Groep Internationale Samenwerking (HGIS) de maatregel genomen om de kosten van defensiemedewerkers in het buitenland, die niet werkzaam zijn in de diplomatieke dienst, niet meer ten laste van HGIS te brengen maar te verantwoorden bij de respectievelijke defensieonderdelen.

Overige internationale samenwerking

De *Overige Internationale Samenwerking* is een onderdeel van het Beleidskader Internationale Samenwerking en omvat activiteiten van Nederland met landen uit Midden- en Oost-Europa (MOE) op basis van bi- en multilaterale samenwerkingsovereenkomsten en andere afspraken. Dit artikelonderdeel bevat ook de activiteiten inzake het EU Satellite-Center (EUSC). In totaal was € 1,4 miljoen begroot (€ 1 miljoen toegewezen aan MOE en € 0,4 miljoen aan EUSC). Uiteindelijk is in 2003 € 1,3 miljoen gerealiseerd, onderverdeeld in de uitgaven voor het EU Satellite-Center en WEU Leaving Allowances (€ 0,48 miljoen) en de uitgaven voor het uitvoeren van het MOE-programma (€ 0,84 miljoen).

Activiteiten

BIJDRAGE AAN DE NAVO

De Navo is de belangrijkste peiler van het Nederlandse veiligheidsbeleid en belichaamt de goede transatlantische betrekkingen. Deze blijven ook in de toekomst onontbeerlijk voor het handhaven van de veiligheid. Nederland levert met de Navo-contributie een proportionele bijdrage aan de gemeenschappelijke Navo-begroting. Daarnaast wenst Nederland zich actief op te stellen bij de totstandkoming van de vereiste militaire capaciteit van de Navo. Belangrijkste ontwikkeling in 2003 is de oprichting van een snelle reactiemacht van de Navo (de Nato Response Force, NRF) en de aandacht voor «inzetbaarheid» van Navo-eenheden.

NATO Response Force (NRF)

Als onderdeel van het Prague Capability Commitment (PCC) hebben de regeringsleiders van de Navo-lidstaten ingestemd met de oprichting van een snelle reactiemacht van de Navo, de «Nato Response Force» (NRF). De NRF, met een omvang van ongeveer 20 000 man, kan na een korte reactietijd worden ingezet voor Navo-operaties. De vulling van de NRF geschiedt op basis van een roulatiemechanisme, waarbij landen voor een periode van zes maanden eenheden beschikbaar stellen. De NRF is niet alleen een snelle en kwalitatief hoogwaardige reactiemacht, het moet tevens de conceptuele en technische modernisering van vooral Europese Navo-strijdkrachten bevorderen. Nederland draagt sinds oktober 2003 bij met 1 fregat (NRF1), in januari 2004 aangevuld met 6 F-16's (NRF2). NRF 1 en 2 worden geleid vanuit het Navo-hoofdkwartier in Brunssum.

Tijdens de bijeenkomst van Navo-ministers op 2–3 december is gerapporteerd over de voortgang bij de oprichting van de snelle reactiemacht van de NRF. De Supreme Allied Commander Europe (SACEUR) zal op korte termijn de samenstelling van de rotaties NRF3 (tweede helft van 2004) en NRF4 (eerste helft 2005) vaststellen. Nederland heeft voor NRF3 een fregat, een onderzeeboot, een mijnenjager, een bevoorradingsschip, een Patriot-eenheid en twaalf F-16's aangeboden. Voor NRF4 zijn een fregat, een mijnenjager, een Patriot-eenheid en twaalf F-16's beschikbaar gesteld. Het Duits-Nederlandse hoofdkwartier is – als een van de in totaal zes snel inzetbare hoofdkwartieren van de Navo – in deze periode aangewezen om de landcomponent van de NRF te leiden. Omdat de Navo uit het oogpunt van militaire effectiviteit een koppeling tussen het hoofdkwartier en de beschikbare landstrijdkrachten noodzakelijk acht, zullen Duitsland en Nederland in deze periode ook een belangrijk deel van de landstrijdkrachten bijdragen.

De door Nederland toegezegde bijdrage aan de NRF is een daadwerkelijke verplichting, waar Nederland zich ingeval van inzet aan heeft gecommitteerd.

HET EUROPESE VEILIGHEIDS- EN DEFENSIEBELEID (EVDB)

Invulling Bronson-proposals. De NBC-activiteiten zijn integraal ter hand genomen door de Kerngroep NBC, die onder leiding staat van de Defensiestaf. Internationale (Bronson-proposals) en interdepartementale (taakgroep Defensie en Terrorisme) afstemming maken hiervan deel uit.

Om te komen tot een versnelde implementatie van de Bronson-proposals, is het multinationale Chemical, Biological, Radiological and Nuclear (CBRN) Defense Battalion opgericht, dat analoog aan het NRF-concept zal worden opgezet. Dit CBRN DB heeft delen van de Bronson-proposals geïncorporeerd en zal met diverse internationale NBC-oefeningen de bestaande en nieuwe NBC-concepten beproeven. Nederland neemt actief aan het beproevingsproces deel en zal in later stadium bepalen in hoeverre en hoe zal worden deelgenomen aan het CBRN DB.

Alliance Ground Surveillance (AGS). Dit project bevindt zich in de «Concept Definition Phase». De Navo heeft een behoefte gesteld die moet zorgdragen voor voldoende capaciteit om de diverse deelstudies van AGS te completeren en te komen tot een advies over de omvang en de invulling van de AGS-kerncapaciteit (februari 2004). Dit advies vormt de basis voor het bepalen van een meer realistische kostenraming van de volgende fases en de uiteindelijke kostenverdeelsleutel, waardoor de

Nederlandse bijdrage kan worden vastgesteld. Hiermee komt de Nederlandse bijdrage voor de «Definition Phase» op € 0,178 miljoen (begroot € 0,250 miljoen).

«Reception, Staging and Onward Movement» (RSOM). Op initiatief van Nederland als «capability coordinator» is een aanvang gemaakt met het vaststellen van een éénduidige invulling van het Navo «Force Proposal» RSOM. Door Nederland is voorgesteld om als «Concept of Operations» uit te gaan van bestaande eenheden en hoofdkwartieren, die in voorkomend geval RSOM als een extra taak gaan uitvoeren. De investeringen zullen hierdoor beperkt blijven (vooral de investeringen die zijn gericht op verwerving van specifiek transportondersteunend materieel). Het streven van de tien bondgenoten, die zich voor de RSOM-taak hebben aangemeld, is om het concept in mei 2004 gereed te hebben. Tevens vindt nu bij de bondgenoten een inventarisatie plaats van eenheden en middelen die voor de RSOM-taak beschikbaar kunnen worden gesteld.

Overige bi- en multinationale projecten

Duits-Nederlandse luchttransport. Met de bijdrage van € 45,4 miljoen aan het Duitse A310 ontwikkelingsprogramma, heeft Nederland sinds 2001 trekkingsrechten verworven op Duitse luchttransportcapaciteit. In 2003 zijn 23 uren Airbus en 123 (duurdere) uren Transal benut. Dit betekent een realisatie van ongeveer € 2,4 miljoen; in totaal resteert nog ongeveer € 33 miljoen.

«European Airlift Coordination Cell» (EACC). In navolging van het aanbieden aan de Helsinki Force Catalogue in november 2002, is medio 2003 het EACC door de lidstaten ook aan de Navo aangeboden.

«Sealift Coordination Center» (SCC). Het proefjaar is succesvol afgesloten. Inmiddels is een MoU voor de voortzetting van het initiatief getekend. De exploitatie van het SCC is in 2003 betaald door Noorwegen. Nederland zal in 2004 de voorziene exploitatiekosten (€ 0,125 miljoen) voor haar rekening nemen, het Verenigd Koninkrijk doet dit in 2005.

Nederland heeft met Canada, Denemarken, Hongarije, Italië, Noorwegen, Spanje en het Verenigd Koninkrijk een implementatieovereenkomst ondertekend over de verzekerde toegang tot strategische zeetransportmiddelen. Het gaat om zowel de gezamenlijke inhuur als om de gebruikmaking van de transportmiddelen waarover het Verenigd Koninkrijk en Denemarken beschikken. Deze overeenkomst is een vervolg op een intentieverklaring die afgelopen juni is overeengekomen in het kader van het PCC. Het in Eindhoven gevestigde SCC zal bij de uitvoering van deze overeenkomst een belangrijke rol gaan spelen.

Intensivering Noors-Nederlandse samenwerking (package deal). Op initiatief van Noorwegen zijn activiteiten gestart om de bilaterale materiële en operationele samenwerking te intensiveren. Op 23 juni 2003 is de «Declaration of Intent» ondertekend voor de gezamenlijke uitwerking van diverse grootschalige materieelinitiatieven, de zogenaamde Package Deal. In december 2003 is door beide defensie-ministers het «progress report» hiervan getekend. Afhankelijk van de instemming van het Noorse parlement met het Noorse «defense white paper», is de verwachting dat de package deal eind 2004 kan worden getekend. Tussentijds worden diverse kleinschaliger (en budgetneutrale) maatregelen in een «mini-package

deal» in gang gezet. Daarnaast zijn diverse samenwerkings-MoU's tussen de Noorse en Nederlandse krijgsmachtdelen in ontwikkeling.

MALE-UAV. En marge van de Navo-bijeenkomst in december hebben Frankrijk en Nederland het MoU over de haalbaarheidsstudie MALE UAV ondertekend.

NNEC In september 2003 heeft Nederland aangegeven te willen participeren in de, door de Nato C3 Board geïnitieerde haalbaarheidstudie naar Nato Network Enabled Capabilities (NNEC). NNEC wordt gezien als een sleutelconcept voor de transformatie van de Navo. Doel van de studie is het verkrijgen van inzicht in de implicaties van en mogelijkheden voor een meer netwerkcentrische benadering zoals voorgestaan door de Navo in de NRF en PCC. De studie loopt 18 maanden en is half januari van start gegaan. Aan de studie wordt verder deelgenomen door Canada, Denemarken, Frankrijk, Duitsland, Italië Noorwegen, Spanje, Verenigd Koninkrijk en Verenigde Staten. Half januari heeft ook Turkije aangegeven te willen deelnemen. Alle deelnemende landen betalen € 0,150 miljoen.

OVERIGE INTERNATIONALE SAMENWERKING

Dit artikelonderdeel bestaat uit de activiteiten in het kader van de MOE-samenwerking, zoals het JSOC en de verplichtingen in relatie tot het EU Satellite-Center. Daarnaast vinden activiteiten plaats in het kader van de OVSE en wapenbeheersing.

JSOC

De «Junior Staff Officers Course» (JSOC) is een Brits-Nederlands-Slowaaks project, waarbij in Slowakije faciliteiten worden geboden om jonge officieren uit alle PfP-landen het gedachtegoed van de Navo bij te brengen. Dit verhoogt de interoperabiliteit tussen Navo- en PfP-landen, waardoor het op termijn eenvoudiger wordt om gezamenlijk vredesoperaties uit te voeren. Voor het Nederlandse aandeel in de kosten vindt cofinanciering door de ministeries van Buitenlandse Zaken en Defensie plaats.

EU Satellite-Center (EUSC)

In 1988 ontstond binnen de WEU de behoefte aan een Europees observatienetwerk met satellieten. In 1991 werd uiteindelijk het WEU-satellietcentrum opgericht, dat vanaf 1995 een subsidiair orgaan van de WEU werd (alle landen dragen bij aan de kosten). Op 1 januari 2002 werd op basis van Council Joint Action 2001/555/CFSP dd. 20 July 2001 het centrum overgedragen aan de EU om verder als EUSC te bestaan. Aangezien het een formele EU-entiteit betreft, dragen de EU-lidstaten gezamenlijk aan de kosten van het EUSC bij. Dit is ongeacht of er producten (satellietbeelden) van het EUSC worden afgenomen. Nederland participeert actief in het EUSC door de plaatsing van een MIVD-functionaris in Torrejon, Spanje, waar het EUSC is gevestigd en het intensief benutten van het beschikbare satellietbeeldmateriaal.

Nederlands OVSE-voorzitterschap in 2003

Op 1 en 2 december is in Maastricht de jaarlijkse OVSE-Ministeriële gehouden. Voor het Nederlandse voorzitterschap is de top niet geheel succesvol verlopen. De aanwezigheid van enkele prominente ministers (onder andere Powell) leidde niet tot verklaringen over Georgië en Moldavië, noch tot een afspraak over uitstel van de uitvoering van de «Istanboelverplichtingen» door de Russische Federatie (RF). Als de RF niet

aan deze verplichtingen voldoet, zal het Westen het Verdrag over de aanpassing van het CSE-verdrag niet ratificeren en blijft het verouderde CSE-verdrag van 1990 van kracht. Omdat dat verdrag als uitgangspunt nog immer de geopolitieke situatie van de koude oorlog heeft, wil de RF juist ratificatie van de aanpassing. De impasse duurt derhalve voort. Wel zijn er enkele voorstellen aangenomen, met name de «OVSE-strategie voor het bestrijden van bedreigingen voor veiligheid en stabiliteit in de 21ste eeuw», met bijzondere aandacht voor terrorismebestrijding.

6. NIET-BELEIDSARTIKELEN

Niet-beleidsartikel 60 Ondersteuning Krijgsmacht

Nader geoperationaliseerde doelstelling

Het Defensie Interservice Commando (Dico) levert ondersteuning van velerlei aard aan de krijgsmachtdelen. De krijgsmachtdelen kunnen zich hierdoor beter op hun primaire taken toeleggen. Door de concentratie van gelijksoortige activiteiten bij interservice dienstverlenende organisaties is een doelmatige ondersteuning van de krijgsmacht mogelijk.

Budgettaire gevolgen van het beleid

Onderstaande tabel bevat de geraamde en gerealiseerde budgettaire gevolgen van het beleid voor 2003:

Bedragen x € 1 000							
	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Verschil
Verplichtingen	232 409	241 125	269 318	252 801	276 097	225 338	50 759
Uitgaven							
Programmauitgaven							
Defensie Verkeers- en Vervoersorganisatie	49 280	55 354	56 443	69 085	47 576	54 085	6 509
Instituut Keuring en Selectie Defensie	51 518	53 320	68 140	18 972	14 124	15 860	- 1 736
Militair Geneeskundig Facilitair Bedrijf	56 446	55 649	55 423	58 494	62 696	57 132	5 564
Instituut Defensie Leergangen	8 808	8 523	10 309	10 945	10 946	10 788	158
Defensie ICT Uitvoeringsorganisatie					2 457		2 457
Overige Interservice Diensten	35 719	33 703	40 270	47 666	50 405	49 377	1 028
Investerings	7 881	13 764	16 486	18 475	48 171	23 441	24 730
Totaal programmauitgaven	209 652	220 313	247 071	223 637	236 375	210 683	25 692
Apparaatsuitgaven							
Staf Defensie Interservice Commando	11 712	15 518	17 581	17 300	21 348	15 492	5 856
Wachtgeld en inactiviteitswedden	4 816	4 274	5 076	5 229	5 955	4 661	1 294
Totaal apparaatsuitgaven	16 528	19 792	22 657	22 529	27 303	20 153	7 150
Totaal uitgaven	226 180	240 105	269 728	246 166	263 678	230 836	32 842
Ontvangsten							
Totale ontvangsten	20 196	24 426	26 875	24 203	29 763	22 501	7 262

Toelichting verschillen

De in 2003 gerealiseerde verschillen vinden hun oorzaak in de volgende technische en beleidsmatige afwijkingen:

Afwijkingen in de verplichtingen

Omschrijving	Bedrag
Technische afwijkingen	
Uitdeling loonbijstelling	4 110
Uitdeling prijsbijstelling	3 308
Beleidsmatige afwijkingen	
Centralisatie IV-budgetten	22 621
Overige verschillen	20 720
Totaal	50 759

Afwijkingen in de programmauitgaven

Omschrijving	DVVO	IKS	MGFB	IDL	DICTU	OID	Investeringen DICO	Totaal
Technische afwijkingen								
Uitdeling loonbijstelling	1 056	267	1 008	178		949		3 458
Uitdeling prijsbijstelling	496	246	378	143		672	1 026	2 961
Beleidsmatige afwijkingen								
Centralisatie IV					2 815		21 532	24 347
Aanpassing kasritme investeringen							- 6 947	- 6 947
Doelmatigheidsverbetering inhuur transport	- 14 615							- 14 615
Overige verschillen	6 554	- 2 249	4 178	- 163	- 358	- 593	9 119	16 488
Totaal	- 6 509	- 1 736	5 564	158	2 457	1 028	24 730	25 692

Afwijkingen in de apparaatsuitgaven

Omschrijving	Staf DICO	Wacht-gelden	Totaal
Technische afwijkingen			
Uitdeling loonbijstelling	533	119	652
Uitdeling prijsbijstelling	347		347
Beleidsmatige afwijkingen			
Overige verschillen	4 976	1 175	6 151
Totaal	5 856	1 294	7 150

Ontvangsten

(bedragen x € 1 000)	Totaal
Technische afwijkingen	
Ramingsbijstellingen en hogere realisatieverschillen	7 262
Totaal ontvangsten	7 262

Toelichting verschillen (zowel voor de verplichtingen als de uitgaven)

Doelmatigheidsverbetering inhuur transport

Zoals in de toelichting bij het ressort Defensie Verkeers- en Vervoersorganisatie (DVVO) is opgenomen, is in het kader van het doelmatigheidsbesef een pilot gestart waarmee de kosten van transport door de afnemers zelf betaald moeten worden. In dit kader is het budget van DVVO met € 14,6 miljoen verlaagd.

Centralisatie IV

Met ingang van 1 juli 2003 vormt de Defensie ICT-uitvoeringsorganisatie (DICTU) een onderdeel van de Dico-begroting. In dit kader is zowel het exploitatiebudget voor de DICTU zelf (€ 2,8 miljoen) als de door dit ressort te verwerven centrale IV-investeringen (€ 21,5 miljoen) aan Dico toegevoegd.

Met name als gevolg van vertraging in de uitvoering van de projecten MULAN en ERP-implementatie is van het voor 2003 geraamde bedrag € 6,9 miljoen niet tot realisatie gekomen.

Ontvangsten

Het realisatieverschil in de ontvangsten wordt voor het overgrote deel veroorzaakt door een hogere productie bij het Centraal Militair Hospitaal (CMH) en het Militair Revalidatiecentrum (MRC). Gecombineerd met hogere tarieven kon hierdoor meer bij de Stichting Ziektekostenverzekering Krijgsmacht (SZVK) in rekening worden gebracht.

Activiteiten

Het Dico bestaat uit twee agentschappen, twaalf resultaatverantwoordelijke eenheden en een staf (stand per 31 december 2003). Per 1 juli 2003 is de Defensie ICT-uitvoeringsorganisatie binnen Dico opgenomen.

Verkeers- en vervoersdiensten

De vraag naar vervoersdiensten is voor een groot deel afhankelijk van de deelname door de krijgsmachtdelen aan grootschalige buitenlandse oefeningen en crisisbeheersingsoperaties. DVVO is primair verantwoordelijk voor de doelmatigheid van het vervoer, waarbij in eerste instantie defensiemiddelen worden ingezet (DVVO-middelen of middelen van andere defensieonderdelen = virtuele pool). Indien deze niet beschikbaar zijn dan worden ingehuurde transportmiddelen ingezet. De krijgsmachtdelen zijn verantwoordelijk voor de inhoudelijke vervoersbehoeften. De gepresenteerde prestatiegegevens betreffen de activiteiten exclusief vredesoperaties.

Prestatiegegevens DVVO	Meeteenheid	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Vershil 2003
Wegvervoer					
Vrachtvervoer	in dagen	15 196	19 173	13 209	5 964
Vrachtvervoer	in aantal pallets	377 918	334 122	291 415	42 707
Personenvervoer	in dagen	133 433	79 014	235 253	- 156 239
Steunverlening viertonners	in dagen	122	0	1 518	- 1 518
Luchtvervoer					
Goederenvervoer	kilo-vliegreun	7 203 000	4 265 876	3 172 945	1 092 931
Personenvervoer	Vliegreun	71 076	21 828	106 028	- 84 200
Spoorvervoer					
Goederenvervoer	ton/kilometers	15 669 823	12 909 362	67 391 372	- 54 482 010
Zeevervoer					
Goederenvervoer	Lanemeterbaar- dagen	281 298	73 408	124 199	- 50 791
Ferryvervoer	Overtochten	5 306	4 205	3 423	782

De inzet van goederenvervoer door de lucht is explosief gestegen ten opzichte van de raming. Dat hangt nagenoeg geheel samen met de redeployment ISAF, waarbij DVVO zorg heeft gedragen voor een volledige terugvervoer door de lucht.

De realisatieafname bij het product «luchtvervoer personen» is met name het directe gevolg van de in 2003 ingestelde SA-maatregel (korting budget voor luchttransport), welke niet in de planning was meegenomen. In de cijfers is niet opgenomen het luchtvervoer van personen in het kader van vredesoperaties. Dit vervoer is in 2003 aanzienlijk (\pm 14 000 vliegreun) toegenomen.

De onderrealisatie van goederenvervoer per spoor is met name een gevolg van het niet doorgaan van diverse oefeningen / activiteiten. Dit betreft bij de Koninklijke landmacht de oefening «Guzaltmark». Van de vijf geplande treinen naar Polen zijn er uiteindelijk twee (kleinere) gereali-seerd. Daarnaast zijn er bij de schietseries minder wagons ingezet.

De lagere realisatie voor het goederenvervoer over zee is deels te wijten aan het feit dat de Koninklijke marine (mariniers)oefeningen heeft afgezegd in verband met een uitzending naar Irak. Daarnaast heeft de Koninklijke luchtmacht de oefening «ROVING SANDS» niet door laten gaan. De hoge productie in 2002 is met name veroorzaakt door Winterdeployment/ Noorwegen.

Prestatie-gegevens DVVO	Realisatie 2003			Begroting 2003			Verschil 2003					
	Eigen capaciteit (in %)	Virtuele capaciteit (in %)	Inhuur capaciteit (in %)	Eigen capaciteit (in %)	Virtuele capaciteit (in %)	Inhuur capaciteit (in %)	Eigen capaciteit (in %)	Virtuele capaciteit (in %)	Inhuur capaciteit (in %)			
Producten en diensten												
Wegvervoer goederen	81	4	15	66	7	27	15	-3	-12			
Wegvervoer personen	30	0	70	37	0	63	-7	0	7			
Luchtvervoer goederen	0	9	91	0	75	25	0	-66	66			
Luchtvervoer personen	0	60	40	0	60	40	0	0	0			
Spoorvervoer goederen	84	0	16	60	0	40	24	0	-24			
Zeevervoer goederen	0	0	100	0	0	100	0	0	0			
Zeevervoer personen	0	0	0	50	0	50	-50	0	-50			
Totale uitgaven x € 1 000	32 905		14 434	32 891		27 294	14		-12 860			
Totale ontvangsten x € 1 000	2 320			683		0	1 637		0			
Netto uitgaven x € 1 000	30 585		14 434	32 208		27 294	-1 623		-12 860			
		waarvan ten laste van:				Waarvan ten laste van:				Waarvan ten laste van:		
		KM	4 130			KM	4 031				KM	99
		KL	5 243			KL	15 335				KL	-10 092
		KLU	3 203			KLU	5 253				KLU	-2 050
		KMAR	231			KMAR	310				KMAR	-79
		Dico (*)	1 508			Dico (*)	2 106				Dico (*)	-598
		Co	119			Co	259				Co	-140
		Controle totaal:	14 434			Controle totaal:	27 294				Controle totaal:	-12 860

* inclusief agentschappen

Gebleden is dat de gehanteerde methode van trekkingsrechten onvoldoende incentives biedt om tot de beoogde vraagregulering te komen. Om die reden is met ingang van 2003 een pilot gestart, waarbij de budgetten weer teruggelegd werden bij de klant / aanvrager, zodat deze direct de financiële gevolgen van zijn aanvraag merkt. DVVO bleef wel de makelaar van de inhuur, zodat de schaalvoordelen van het afnemen van grotere hoeveelheden producten (bijvoorbeeld via raam-contracten) gehandhaafd blijven.

De per saldo lagere programmauitgaven zijn met name het gevolg van de invoering van de hiervoor genoemde pilot. Begin 2003 is het hiervoor bij DVVO geraamde budget overgeheveld naar de defensieonderdelen ten behoeve van de productie welke via de «Interne variant methode» worden verrekend. De realisatie voor deze producten is € 10,3 miljoen. Deze lagere uitgaaf is mede veroorzaakt door de doelstelling van de pilot: vraagdemping.

Doelmatigheidsindicatoren verkeers- en vervoersdiensten	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Verschil 2003
Bezettingsgraad eigen chauffeurs	93%	78%	90%	- 12%
Bezettingsgraad eigen voertuigen	61%	53%	75%	- 22%
Inzetgraad eigen voertuigen	74%	71%	75%	- 4%
Beladingsgraad eigen voertuigen	45%	0%	50%	- 50%

Keuring en selectie

Het Instituut Keuring en Selectie Defensie (IKS) is een professioneel facilitair keuringsinstituut. Het ondersteunt de defensieonderdelen door het tijdig aanleveren van overeengekomen keuringsprofielen. Daarnaast levert het ondersteunende diensten aan de personeelsvoorzieningsdiensten.

Prestatiegegevens IKS	Meeteenheid	Afnemer	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Verschil
Initiële keuringen	Aantal	KM	3 592	2 432	2 704	- 272
	Aantal	KL	11 349	5 715	8 942	- 3 227
	Aantal	KLU	1 600	367	1 890	- 1 523
	Aantal	KMAR	2 227	1 003	1 464	- 461
Bijzondere keuringen	Aantal	KM	1 083	872	2 146	- 1 274
	Aantal	KL	399	1 094	696	398
	Aantal	KLU	0	110	588	- 478
	Aantal	KMAR	204	783	70	713
Scholings- en beroepskeuze advies	Aantal	KM	303	560	1 765	- 1 205
	Aantal	KL	397	362	735	- 373
	Aantal	KLU	152	159	0	159
	Aantal	KMAR	73	220	0	220

De realisatiecijfers voor initiële selecties wijken af vanwege het drastisch gedaalde aanbod aan kandidaten van de krijgsmachtdelen in verband met de te verwachten reducties en reorganisaties. De stijging van bijzondere keuringen ten opzichte van 2002 is te verklaren uit de terugloop van initiële selecties en de meervraag van de krijgsmachtdelen naar de bijzondere keuringen.

Doelmatigheidsindicatoren Keuringen en selectie	Eenheid	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Verschil 2003
Kostprijs initiële selectie	x € 1,00	563	1 019	738	281
Kostprijs bijzondere selectie	x € 1,00	783	425	236	189
Kostprijs SBKA	x € 1,00	1 426	934	0	-
Doorlooptijd selectie	In aantal weken	2 - 4	2 - 4	2	

Het scherper maken van het vraag- en aanbodsysteem tussen IKS en haar klanten heeft zich primair gericht op de initiële selecties en daarna pas op de bijzondere selecties en SBKA (School Beroepkeuze advies).

Kostprijs initiële selectie

Als de cijfers worden vergeleken met die van het vorige uitvoeringsjaar, kan worden geconcludeerd dat de kostprijs voor een initiële selectie bijna

verdubbeld is, hetgeen synchroon loopt met de bijna halvering van de realisatie van het aantal kandidaten als gevolg van het teruggelopen aanbod van kandidaten vanuit de krijgsmachtdelen. Overigens laat het totale uitgavenpatroon voor initiële selecties (naast alleen de programma-uitgaven) nog wel steeds een dalend patroon zien, hetgeen een positief signaal is voor de efficiency van het IKS-bedrijf. De krijgsmachtdelen hebben hun vraag gedurende het jaar naar beneden bijgesteld. Ook deze bijgestelde vraag is echter slechts voor ongeveer 70% gevuld door de krijgsmachtdelen met daadwerkelijke kandidaten. Dit laatste verklaart de helft van de toename van de kostprijs.

Kostprijs bijzondere selectie en SBKA

De kostprijzen voor de bijzondere selecties en de SBKA's laten een omgekeerd patroon zien. Als gevolg van een achterblijvende productie én een gedaald uitgavenpatroon is de kostprijs voor deze producten toch gestegen.

Doorlooptijd selectie

Hoewel zou worden verwacht dat de doorlooptijd zou zijn afgenomen vanwege het feit dat er minder kandidaten zijn en er voldoende capaciteit beschikbaar was bij IKS, is het tegendeel waar. Dit heeft te maken met het feit dat de krijgsmachtdelen veelal zijn afgeweken van het «Selecting-out» principe. Hierdoor werden de kandidaten na een selectie bij Psychologisch onderzoek (PO) door de krijgsmachtdelen vaak aangehouden voordat ze naar een keuring bij Geneeskundig onderzoek (GO) werden gestuurd. Dit werd gedaan om te bekijken wie het «meest» geschikt was; ofwel het «Selecting-in principe». Daardoor werd de doorlooptijd door externe factoren (wens van de klant) beïnvloed en was het niet langer een eigen procesindicator van IKS.

De per saldo lagere uitgaven hebben met name betrekking op het programmadeel. Het programmabudget is opgebouwd uit een deel voor Selectie-uitgaven en een deel voor uitgaven op gebied van Werving Burgerpersoneel. Bij de Selectie-uitgaven is fors minder gerealiseerd als gevolg van het minder uitbetalen van reiskosten aan kandidaten. Bij de uitgaven voor werving van Burgerpersoneel is extreem minder gerealiseerd. Dit hing samen met de vacaturestop bij Defensie.

Geneeskundige verzorging

De geneeskundige verzorging vindt plaats door het Militair Geneeskundig Facilitair Bedrijf (MGFB). Op het gebied van de geneeskundige verzorging kan onderscheid worden gemaakt tussen hospitaaldiensten, revalidatie, geneeskundige opleidingen, het leveren van geneeskundig materieel en beleidsondersteuning.

Prestatiegegevens MGFB	Meeteenheid	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Vershil 2003
Centraal Militair Hospitaal (CMH)					
Bedcapaciteit	Aantal	45	45	45	0
Bedcapaciteit calamiteitenhospitaal (max.)	Aantal	300	(*)	300	-
Eerste consulten polikliniek	Aantal	15 445	15 412	15 167	245
Verpleging	Dagen	9 001	8 235	8 264	- 29
Verrichtingen polikliniek	Aantal	15 560	15 087	14 742	345
Verrichtingen OK	Aantal	3 461	3 669	3 093	576
Functie-onderzoeken	Aantal	16 903	14 610	14 739	- 129
Militair Revalidatie Centrum (MRC)					
Bedcapaciteit	Aantal	80	80	80	0
Revalidatie	Behandeluren	45 305	46 910	43 000	3 910
Verpleging	Dagen	24 261	26 352	24 500	1 852
Opleidingscentrum Militair Geneeskundige Diensten (OCMGD)					
Algemeen militair arts (AMA)	Aantal geslaagde cursisten	184	184	334	- 150
Algemeen militair verpleegkundige (AMV)	Aantal geslaagde cursisten	198	129	528	- 399
Management en specialisten	Aantal geslaagde cursisten	0	0	253	- 253
Militairen met geneeskundige neventaken	Aantal geslaagde cursisten	-	0	1 273	- 1 273
Geneeskundig hulppersoneel	Aantal geslaagde cursisten	-	0	2 835	- 2 835
Militaire geneeskundige opleidingen (MILGO)	Aantal geslaagde cursisten	1 257	1 055	0	1 055
Militair Geneeskundig Logistiek Centrum (MGLC)					
Orderregels bevoorrading	Aantal	61 297	66 083	70 000	- 3 917
Receptregels apotheek	Aantal	55 031	54 183	55 000	- 817
Assemblages optiek	Aantal	8 542	6 950	10 500	- 3 550
Militaire Bloedbank (MBB)					
Aanmaak diepvriesbloed	Zakken	0	78	500	- 422
Bloedverstrekkingen	Aantal	650	978	750	228

Toelichting op de verschillen

CMH: Bedcapaciteit calamiteitenhospitaal ()*

Analyse heeft uitgewezen dat er onvoldoende personeel beschikbaar is om de opschaling naar 300 bedden te garanderen. Eén en ander is, met oplossingsrichtingen, aan de Minister en Staatssecretaris van Defensie aangeboden. Bij gebruik van het Rampenopvangplan CMH/UMCU is het Calamiteitenhospitaal wel in staat geweest om onder de vastgestelde voorwaarden binnen twee uur 100 patiënten op te nemen. Bij opvang van patiënten uit het buitenland onder zogenoemde MRSA-omstandigheden (waarbij een door VWS vastgesteld quarantaineprotocol dient te worden gevolgd) is de capaciteit van 20 patiënten gedurende twee dagen eveneens gegarandeerd.

CMH: Verpleegdagen

De realisatie van het aantal verpleegdagen ten opzichte van het begrote aantal is beperkt gebleven. Ook is een daling te onderkennen wanneer de realisatie van 2003 wordt vergeleken met die van 2002. In plaats van de contractueel voor het Universitair Medisch Centrum (UMC) Utrecht beschikbare 10 traumatologiebedden op het CMH heeft het UMC slechts

drie bedden op basis van overflow kunnen vullen. Dit is niet op structurele basis gebeurd. Daarnaast zijn door de introductie van de Pre-operatieve screeningspolikliniek (POS-poli) in 2003 de opnames van een groot deel van de klinische patiënten met minimaal één dag verkort. Dit kan voor sommige behandelingen/ patiënten betekenen dat klinische opname niet meer noodzakelijk is. Deze stromen dan door naar de dagverpleging (dagbehandelingen ≠ verpleegdagen).

De afdeling psychiatrie heeft door ziekte, personele problemen gekend waardoor het aantal opnames is gedaald. Dit heeft niet geleid tot wachlijstvorming of een andere bedreiging van de promptheid van zorg omdat het een patiëntencategorie raakte (veteranen) die elders in de tweede lijn ondergebracht kon worden. Daarnaast heeft men het behandelbeleid gewijzigd waardoor minder opnames noodzakelijk waren. Dit was niet voorzien in de begroting die voor 2003 is gemaakt.

CMH: Functie-onderzoeken

Het aantal functieonderzoeken is ten opzichte van 2002 aanzienlijk gedaald. Oorzaak hiervoor is te vinden in het aanzienlijk geslonken aanbod ten behoeve van keuringen.

MGLC: Assemblages optiek

Met name door de personele reducties (stop op BBT-instream) komen vanuit IKS veel minder opdrachten in de vorm van brilvoorschriften binnen dan voor 2003 was voorzien.

OCMGD: Opleidingen

Zoals al in het jaarverslag 2002 is gemeld beschikt het Opleidingscentrum Militaire Geneeskundige Diensten (OCMGD) over drie vakgroepen in plaats van vijf opleidingsrichtingen. Om die reden is ook voor 2003 een vergelijk tussen realisatie en begroting niet één op één mogelijk.

Het verschil in aantal geslaagden bij de opleidingen AMA en AMV kan worden verklaard omdat in 2003 besloten is om bij het aantal geslaagden niet meer alle certificaten mee te nemen, maar alleen de daadwerkelijk geslaagden voor de volledige opleiding.

De militair geneeskundige opleiding (MILGO) is ontstaan uit drie opleidingsrichtingen waardoor er geen relatie bestaat tussen de indertijd begrote opleidingen (3) en de huidige MILGO opleiding.

Het aantal afgestudeerden in 2003 komt nagenoeg overeen met het geplande aantal afgestudeerden voor 2003, als naar de interne planning gekeken wordt.

MBB: Aanmaak diepvriesbloed (rode bloedcellen)

De productie van diepgevroren bloedcellen voor gebruik met de nieuwe celwasapparatuur is in 2003 later van start gegaan dan gepland als gevolg van de wettelijke regelgeving met betrekking tot leukodepletie van bloedprodukten. Voorts had het MBB te maken met gebrek aan personeel ten gevolge van vacatures en uitzendingen.

MBB: Bloedverstrekkingen

Het MBB heeft bij de jaarproductieplanning rekening gehouden met herbevoorrading van één perifere bloedbank. In 2003 is de MBB echter gestart met twee extra herbevoorradingen in verband met extra inzet Defensie.

Doelmatigheidsindicatoren Geneeskundige verzorging	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Vershil 2003
Kostprijs per cursist OCMGD (x € 1,00)	6 580	6 525	6 353	172

De per saldo hogere uitgaven van het MGFb zijn enerzijds het gevolg van een onderrealisatie voor militair personeel als gevolg van ongeveer 75 vacatures en anderzijds een overschrijding op de materiële uitgaven als gevolg van hogere uitgaven voor vervangend geneeskundig materieel en geneeskundige zaken voor CMH. Deze meeruitgaven zijn gecompenseerd door meerontvangsten.

Managementopleidingen

De ondersteuning op het gebied van de managementopleidingen wordt verzorgd door het Instituut Defensie Leergangen (IDL). Het IDL is het geïntegreerde opleidingscentrum voor loopbaanopleidingen en militaire aspectcursussen ten behoeve van Defensiemangers en staf-functionarissen op midden-, hoger- en topniveau. Tevens worden internationale opleidingen voor officieren uit Midden- en Oost-Europa verzorgd.

Prestatiegegevens IDL	Meeteenheid	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Vershil 2003
Koninklijke marine	Aantal geslaagde leerlingen	138	131	128	3
Koninklijke landmacht	Aantal geslaagde leerlingen	108	85	208	- 123
Koninklijke luchtmacht	Aantal geslaagde leerlingen	112	114	125	- 11
Leergang Topmanagement Defensie (LTD)	Aantal geslaagde leerlingen	10	22	20	2
International Staffofficers Course (ISOOC)	Aantal geslaagde leerlingen	81	67	80	- 13
NATO Defence Orientation Course (NDOC) en NATO Orientation Course (NOC)	Aantal geslaagde leerlingen	63	72	85	- 13
Overige interservice opleidingen	Aantal geslaagde leerlingen	30	61	70	- 9
Totaal		542	552	716	- 164

Het aanbod van cursisten is door het IDL niet te beïnvloeden. Het defensieonderdeel bepaalt het instromend aantal cursisten, waarbij verschillende factoren van invloed zijn, zoals eigen prioriteitsstelling, uitzending en vullingsgraad.

De toelevering van leerlingen door de Defensieonderdelen bleef achter bij de begrote aantallen. Uitschieters treden op bij de middenmanagement opleidingen van de Koninklijke marine (-12) en van de Koninklijke landmacht (-22). Verder bij de cursus «Schriftelijk Structureren Koninklijke marine» (-50). De cursus «Basis Management Vaardigheden Koninklijke marine» met 12 deelnemers heeft in 2003 geen doorgang gevonden. De internationale cursussen hadden in 2003 een lagere bezetting door afzeggingen van diverse landen.

Doelmatigheidsindicatoren managementopleidingen	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Vershil 2003
Kostprijs per cursist (x € 1,00)	21 600	20 200	18 200	2 000

Als gevolg van een lager aantal aanbod, in vergelijking met de planning, van leerlingen is de kostprijs hoger dan begroot.

Defensie ICT-uitvoeringsorganisatie

De (DICTU) is per 1 juli 2003 binnen Dico ondergebracht als een resultaat verantwoordelijke eenheid. De doelstelling van de Defensie ICT-uitvoeringsorganisatie DICTU is door middel van concentratie van IV-deskundigheid alle uitvoerende processen voor realisatie en instandhouding (verwerving, contracten-/relatiebeheer, functioneel beheer en projectenrealisatie) van (tenminste) de defensiebrede informatievoorziening te regisseren, te begeleiden en te realiseren. Met een op zijn taak toegesneden DICTU is Defensie in staat om met leveranciers op IV-gebied, intern en extern Defensie, als professionele klant op de ICT-markt om te gaan.

Overige Interservice Diensten

Onder het ressort Overige Interservice Diensten (OID) vallen de volgende DICO-bedrijven:

- Defensie Materieel Codificatiecentrum (DMC)
- Defensie Archieven-, Registratie- en Informatiecentrum (DARIC)
- Dienst Personeels- en Salarisadministratie (PSA)
- Centrale Beheerorganisatie Militair Salarissysteem (CBMS)
- Maatschappelijke Dienst Defensie (MDD)
- Diensten Geestelijke Verzorging (DGV)
- Bureau Internationale Militaire Sport (BIMS)
- Koninklijk Tehuis voor Oud-Militairen en Museum (KTOMM) Bronbeek
- Eenheid Claims

Materieelcodificatie

De materieelcodificatie wordt uitgevoerd door het Defensie Materieel Codificatiecentrum (DMC). De aanvragen zijn afkomstig van buitenlandse Nationale Codificatie Bureaus voor het codificeren van in Nederland geproduceerde, nieuwe artikelen. Het aantal artikelen in onderhoud betreft de NATO-stocknumbers (NSN's) voor in Nederland geproduceerde artikelen waarvoor in het verleden een aanvraag is ingediend. Het DMC stelt codificatie-informatie beschikbaar aan rechthebbenden en beheert tevens het Defensie Materieel Codificatie Informatiesysteem (DEMCIS).

Prestatiegegevens DMC	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Vershil 2003
Codificatie-aanvragen	1 848	1 764	2 000	- 236
Artikelen in onderhoud	47 024	47 894	46 000	1 894

Archivering

De ondersteuning op het gebied van archieven wordt verzorgd door de Dienst Archieven-, Registratie- en Informatiecentrum (DARIC). De DARIC verzorgt de centrale documentaire informatievoorziening en voert de

algemene secretarie van het ministerie. De archiveringstaak omvat het in goede staat houden en bewaren van aan DARIC toevertrouwde informatiebronnen, alsmede overbrenging van archieven naar rijksarchief-bewaarplaatsen. DARIC verstrekt telefonische en schriftelijke informatie over het gearchiveerde.

Prestatiegegevens DARIC	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Vershil 2003
Aantal strekkende meters in beheer	38 031	39 179	38 600	579

Personeels- en salarisadministratie

De personeels- en salarisadministratie wordt verzorgd door de Dienst Personeels- en Salarisadministratie (PSA). De dienst PSA verzorgt de salarisbetalingen aan het burgerpersoneel van Defensie en voorziet in personeels- en financiële informatie.

Prestatiegegevens PSA	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Vershil 2003
Salarissen				
Incidentele/permanente mutaties	165 983	156 109	169 000	- 12 891
Collectieve mutaties	185 341	22 941	50 000	- 27 059
Loon-/premiespaarregelingen				
Aantal mutaties	5 747	15 408	5 800	9 608
Reisdeclaraties				
Declaraties (binnen- en buitenland)	44 017	40 205	43 000	- 2 795
Reizen (binnen- en buitenland)	158 400	149 863	160 000	- 10 137

De terugloop van de aantallen verwerkte salarismutaties en reisdeclaraties is het gevolg van de ingezette bezuinigingen bij Defensie. Met name de personele reducties en bezuinigingen op personele kosten zijn er de oorzaak van dat in 2003 beduidend minder mutaties en declaraties aan PSA ter verwerking werden aangeboden.

Als gevolg van, door middel van de CAO, gemaakte afspraken aangaande het bevriezen van de salarissen, zijn aanzienlijk minder collectieve mutaties nodig geweest.

Ten aanzien van de aantallen uitgevoerde collectieve mutaties maakt het voor de werkdruk nauwelijks iets uit of een collectieve mutatie moet worden gemaakt voor bijvoorbeeld duizend of tienduizend personen.

De ruime overschrijding van de aantallen begrote mutaties loon- en premiespaarregelingen is het gevolg van de medio juli 2003 gewijzigde toekenning van de premie in het kader van de premiespaarregeling. De premie over in 1999, 2000 en 2001 ingehouden spaargelden die op 31 december 2002 nog vaststonden konden per direct aangevraagd worden.

Militair Salaris

De Centrale Beheerorganisatie Militair Salarissysteem (CBMS) beheert het Nieuw Salarissysteem Krijgsmacht (NSK) en stelt de betaaltape ter beschikking van DGFC voor de betaling van salarissen, toelagen en vergoedingen aan het militair personeel van Defensie c.q. hun verwanten. CBMS is tevens inhoudingsplichtige.

Bedrijfsmaatschappelijke dienstverlening

De bedrijfsmaatschappelijke dienstverlening wordt verzorgd door de Maatschappelijke Dienst Defensie (MDD). De MDD richt zich primair op de ondersteuning bij de operationele inzet, levert diensten in het kader van het reguliere bedrijfsmaatschappelijk werk en verleent speciale ondersteuning bij reorganisaties. De MDD neemt de hulp- en dienstverlening aan burger- en militair personeel, aan het thuisfront, aan de organisatie en aan (aspirant)veteranen voor zijn rekening. Speerpunten vormen daarbij de zorg rond uitzendingen, de berichtgeving aan relaties en 24-uurs bereikbaarheid. Het bedrijfsmaatschappelijk werk vergroot het welbevinden van deze groepen binnen de Defensie organisatie. De MDD draagt op die manier bij aan de motivatie en inzetbaarheid van het personeel.

Geestelijke verzorging

De geestelijke verzorging in de krijgsmacht wordt verzorgd door vier interservice diensten geestelijke verzorging: de rooms-katholieke, de protestantse, de joodse en de humanistische. Als aanvulling hierop is in het eerste trimester van 2003 een dienst hindoe geestelijke verzorging opgericht. Deze diensten zijn organisatorisch ondergebracht in de Diensten Geestelijke Verzorging (DGV). De DGV verlenen geestelijke verzorging aan militairen en waar nodig ook aan de gezinsleden van militairen volgens de richtlijnen van de zendende instanties. De DGV zijn voortdurend beschikbaar om, mede in het kader van het streven van Defensie naar hoogwaardige personeelszorg, vanuit de verschillende godsdienstige en levensbeschouwelijke achtergronden, begeleiding en zorg te bieden inzake levensbeschouwelijke of ethische vragen en bij (geestelijke) nood.

Internationale Militaire Sport

Ondersteuning op het gebied van internationale militaire sport wordt verzorgd door het Bureau Internationale Militaire Sport (BIMS). Het BIMS zorgt voor de organisatie van internationale militaire sporttoernooien in Nederland en uitzending van militaire équipes. Tevens coördineert het BIMS de militaire sport op nationaal niveau (organisatie van Nederlandse militaire kampioenschappen). Daarnaast stimuleert het BIMS sportbeoefening en (individuele) begeleiding van topsporters binnen de defensie-organisatie.

Prestatiegegevens BIMS	Meeteenheid	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Vershil 2003
Internationale sporttoernooien in Nederland	Aantal deelnames	8	4	7	- 3
Internationale sporttoernooien in het buitenland	Aantal deelnames	40	39	40	- 1
Wereldkampioenschappen	Aantal deelnames	13	13	16	- 3

Verzorging oud-militairen en museum

Het Koninklijk Tehuis voor Oud-Militairen en Museum (KTOMM) Bronbeek dient als verzorgingstehuis voor oud-militairen van alle krijgsmachtdelen, beneden de rang van officier. Het houdt een koloniaal museum in stand, dat in 1996 door de Traditiecommissie Krijgsmacht officieel als krijgsmachtdeelmuseum is aangemerkt. Daarnaast ondersteunt KTOMM op een actieve wijze het veteranenbeleid van de minister en dient het als plaats voor het houden van herdenkingen en reünies.

Prestatiegegevens KTOMM	Meeteenheid	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Vershil 2003
Verzorgingscapaciteit	Aantal oud-militairen	43	46	50	- 4
Museumbezoeken	Aantal bezoeken	17 170	19 367	21 000	- 1 633

Eenheid Claims

Het beheren van de schadeclaims wordt verzorgd door de Eenheid Claims. Deze organisatie is met ingang van 1 januari 2003 van de Directie Juridische Zaken overgeheveld naar het Dico en is als zelfstandige resultaat verantwoordelijke eenheid opgenomen.

De taken van Eenheid Claims zijn:

- behandeling van schadeclaims van derden op Defensie op civielrechtelijk gebied, namens de defensieonderdelen, Dico en de Centrale organisatie. Het betreft materiële schade en letsel- en overlijdensschade, oefenschade en NATO- en PfP-schade (Partnership for Peace);
- verhaal schade op grond van de Verhaalswet Ongevallen Ambtenaren (VOA);
- het maken van schadebeleid voor Defensie;
- advisering ten aanzien van schadepreventie en overige vragen op het gebied van schade.

Algemeen

Onder deze categorie zijn de niet verder toe te delen activiteiten opgenomen, zoals de uitgaven van de staf van het Dico en enkele Dico-brede projecten. De staf van het Dico ondersteunt de Commandant Dico bij de aansturing van de onder het Dico ressorterende eenheden. In de staf is tevens een ondersteuningsgroep opgenomen die mede zorg draagt voor de ondersteuning van enkele Dico-eenheden op het gebied van financiën, personeel en organisatie. Het betreft in dit geval eenheden van het Dico die niet zelf in staat zijn deze taken doelmatig uit te voeren.

Investeringsen

Het per saldo op investeringen ontstane tekort is met name ontstaan door enerzijds de uitgaven voor diverse projecten die binnen de defensiebrede IV zijn opgenomen gedurende 2003 (+ € 16,997 miljoen) en anderzijds de meeruitgaven op groot materieel (+ € 2,132 miljoen) en op diverse (kleinere) infra-projecten (+ € 5,601 miljoen), onder andere vanwege van DGW&T overgenomen panden.

Defensiebrede centrale IV-investeringsen

In 2003 zijn de eerste stappen gezet naar een defensiebrede geïntegreerde basisvoorziening.

In 2003 zijn de volgende projecten gedeeltelijk gerealiseerd:

Projectnaam (bedragen x € 1000)	Project- omvang	Realisatie 2003
Verplichtingen		22 621
Uitgaven		
Projecten > € 5 miljoen		
MULAN	31 793	5 710
Generiek Koppelvlak Defensie	8 917	6 519
Vorbereiding regie ERP implementaties	15 437	698
Projecten < € 5 miljoen		4 070
Totaal		16 997

Niet-beleidsartikel 70 Geheime uitgaven

Grondslag van het artikel

Overeenkomstig artikel 6 van de Comptabiliteitswet 2001 en de regeling Rijksbegrotingsvoorschriften, is dit artikel bij het ministerie van Defensie aangewezen als het artikel waarop de geheime uitgaven worden verantwoord.

Budgettaire gevolgen

Onderstaande tabel bevat de raming en realisatie van de financiële middelen.

Bedragen x € 1 000							
	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Verschil
Uitgaven en verplichtingen							
Geheime uitgaven	467	499	908	910	2 017	918	1 099
Totaal uitgaven	467	499	908	910	2 017	918	1 099

De hogere realisatie van verplichtingen en uitgaven betreft een intensivering en uitbreiding van taken voortvloeiend uit de invoering van de Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (WIV).

De geheime uitgaven, die worden verantwoord door de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD), worden gecontroleerd door de President van de Algemene Rekenkamer en een daartoe aangewezen accountant van de departementale accountantsdienst. Het beleid is erop gericht de onder dit artikel verantwoorde uitgaven tot het strikt noodzakelijke te beperken.

Niet-beleidsartikel 80 Nominaal en onvoorzien

Grondslag van het artikel

In dit artikel worden primair de door het ministerie van Financiën toegekende bedragen voor zowel de loonbijstelling en de incidentele looncomponent als voor de prijsbijstelling, als nieuwe mutaties ondergebracht. Vervolgens worden deze bedragen over de (niet-) beleidsartikelen verdeeld.

Loonbijstelling

Via dit artikelonderdeel worden de ontvangen bedragen voor de loonbijstelling over de artikelen verdeeld.

Bedragen x € 1 000							
	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Verschil
Uitgaven en verplichtingen							
Loonbijstelling						58 376	- 58 376
Totaal uitgaven/verplichtingen						58 376	- 58 376

De ontvangen loonbijstelling is als volgt over de (niet-)beleidsartikelen verdeeld:

Bedragen x € 1 000		
(Niet-) Beleids- artikel	Omschrijving	Bedrag
01	Koninklijke marine	24 259
02	Koninklijke landmacht	40 202
03	Koninklijke luchtmacht	17 748
04	Koninklijke marechaussee	7 766
10	Civiele taken	538
11	Internationale samenwerking	718
60	Defensie Interservice Commando	4 110
90	Algemeen	51 994
	Totaal	147 335

Bovenvermelde verdeling over de defensieonderdelen van de uitdeling van de loonbijstelling betreft een aanzienlijk deel van de bij Voorjaarsnota 2003 toegekende en aan de begroting 2003 toegevoegde loonbijstelling 2003. Het daarna resterende bedrag wordt middels financieel management voor het arbeidsvoorwaardenbudget van 2004 aangewend.

Prijsbijstelling

Via dit artikelonderdeel worden de ontvangen bedragen voor de prijsbijstelling over de artikelen verdeeld.

Bedragen x € 1 000

	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Vershil
Uitgaven en verplichtingen							
Prijsbijstelling						7 448	- 7 448
Totaal uitgaven/verplichtingen						7 448	- 7 448

De verdeling over de (niet-)beleidsartikelen van de prijsbijstelling 2003 is als volgt:

Bedragen x € 1 000

(Niet-) Beleids- artikel	Omschrijving	Bedrag
01	Koninklijke marine	19 457
02	Koninklijke landmacht	29 004
03	Koninklijke luchtmacht	21 536
04	Koninklijke marechaussee	3 046
10	Civiele taken	473
11	Internationale samenwerking	1 786
60	Defensie Interservice Commando	3 308
70	Geheime uitgaven	24
90	Algemeen	4 399
	Totaal	83 033

Bij de eerste suppletore begroting 2003 is de op dat moment nog te ontvangen prijsbijstelling 2003 aan de defensieonderdelen uitgekeerd. Hiermee werd voorkomen dat de bedrijfsvoering in gevaar kwam. Uiteindelijk is slechts 40% van de prijsbijstelling aan de departementen toegekend. De hierdoor ontstane problematiek is grotendeels opgelost door een herschikking tussen de defensieonderdelen in samenhang met het opstellen van de ontwerpbegroting 2004. De mutaties voor 2003 zijn verwerkt in de tweede suppletore begroting.

Niet-beleidsartikel 90 Algemeen*Grondslag van het artikel*

Op dit niet-beleidsartikel worden de uitgaven van het Kerndepartement en de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst verantwoord, alsmede een aantal departementsbrede uitgaven die niet éénduidig zijn toe te rekenen aan een of meerdere beleidsartikelen.

De doelstellingen van het Kerndepartement betreffen:

- ondersteuning van de bewindslieden in hun contacten met het parlement, hun rol als lid van het Kabinet en bij het onderhouden van interdepartementale en internationale relaties;
- integrale sturing van de krijgsmachtdelen en het Dico op hoofdlijnen namens de minister;

- controle op de uitvoering van het beleid door de krijgsmacht delen en het Dico.

Het Kerndepartement ontwikkelt richtlijnen voor het beleid, zodat de krijgsmacht delen en Dico in personeel en materieel opzicht voldoen aan criteria om de operationele doelstellingen te bereiken.

Budgettaire gevolgen niet-beleidsartikel 90 Algemeen

	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Vershil
Verplichtingen	1 096 479	1 099 952	1 194 321	1 436 781	1 108 849	1 354 124	- 245 275
Apparaatsuitgaven							
Kerndepartement (incl. wachtgelden)	104 884	127 082	129 119	107 296	100 238	101 646	- 1 408
Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst	43 310	44 200	47 298	52 437	50 372	50 685	- 313
Totaal apparaats- uitgaven	148 194	171 282	176 417	159 733	150 610	152 331	- 1 721
Programmauitgaven							
Investerings- Departementsbrede uitgaven				22 576	29 122	21 884	7 238
- Milieu-uitgaven	18 738	15 635	5 553	3 250	6 272	5 629	643
- Pensioenen en uitkeringen	821 101	816 062	860 894	939 399	948 748	979 150	- 30 402
- Wetenschappelijk onderzoek	60 295	61 594	64 258	66 512	60 969	60 902	67
- Ziektekostenvoorziening	27 190	27 971	28 263	29 467	29 967	24 852	5 115
- Subsidies en bijdragen	17 310	13 337	22 858	21 424	13 006	12 374	632
- Overige departe- mentsbrede uitgaven	140 932	156 054	189 553	186 123	36 492	103 163	- 66 671
Totaal programma- uitgaven	1 085 566	1 090 653	1 171 379	1 268 751	1 124 576	1 207 954	- 83 378
Totaal uitgaven	1 233 760	1 261 935	1 347 796	1 428 484	1 275 186	1 360 285	- 85 099
Ontvangsten							
Totaal ontvangsten	11 091	148 727	8 994	8 893	7 110	9 283	- 2 173

Toelichting verschillen

Bij de toelichting van de verschillen is gestreefd naar een opbouw waarbij per onderdeel vanuit de doelstellingen teruggekeken wordt, en waar mogelijk, wordt aangegeven in hoeverre de doelen zijn bereikt. Ook als het doel anders bereikt is dan beoogd was, is dit toegelicht.

Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst

De Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD) ondersteunt de departementsleiding en de krijgsmacht bij het realiseren van de hoofddoelstellingen van het Kerndepartement door het leveren van kwalitatief hoogwaardige inlichtingen- en veiligheidsinformatie. De MIVD

opereert binnen de kaders van de Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten 2002 en de Wet Veiligheidsonderzoeken. Hieronder wordt de realisatie in 2003 nader toelicht.

De MIVD heeft deze doelstelling vertaald in een aantal subdoelen:

- Het voldoen aan de informatiebehoefte van de departementsleiding en de krijgsmachtdelen over inlichtingen- en veiligheidsaangelegenheden.

Op basis van de vastgestelde Inlichtingen- en Veiligheidsbehoefte Defensie 2003 (IVD2003) en ad hoc verzoeken van de defensiestaf en de krijgsmachtdelen heeft de MIVD het afgelopen jaar aandacht geschonken aan diverse regio's en thematische aandachtsgebieden.

Met name de activiteiten gericht op Irak (SFIR), Afghanistan (ISAF), Bosnië-Herzegovina (SFOR), Kirgizië (EPAF) en de Perzische Golf (OEF), hebben centraal gestaan in het productieproces van de MIVD in 2003.

- In 2003 is zowel voldaan aan de in de IVD 2003 vastgestelde behoefte aan producten en diensten, alsmede aan de gedurende 2003 ontstane behoeften in het kader van terrorismebestrijding en vredesoperaties. Er is sprake geweest van intensivering van de samenwerking met buitenlandse diensten als gevolg van toegenomen vraag om steun bij bondgenootschappelijke inlichtingenoperaties.

In het conform de WIV uiterlijk 1 mei a.s. te publiceren openbare jaarverslag van de MIVD is een overzicht van de aandachtsgebieden waarop de MIVD zijn activiteiten heeft gericht opgenomen.

- Het uitvoeren van ongeveer 23 000 veiligheidsonderzoeken per jaar.

In 2003 zijn 31 988 veiligheidsonderzoeken in behandeling genomen en hiervan zijn 24 657 veiligheidsonderzoeken afgerond. In 2004 is als gevolg van de uitkomsten van een rapport van de Algemene Rekenkamer een groot aantal aanvragen voor hernieuwde veiligheidsonderzoeken te verwachten vanuit de verschillende defensieonderdelen.

- Invulling geven aan de substantiële extra informatiebehoefte in het kader van Terrorismebestrijding.

Een zelfstandige NSO (Nationale Sigint Organisatie), die vanuit de huidige afdeling Verbindingsinlichtingen van de MIVD zal worden opgericht, dient technische ondersteuning te leveren aan de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) en de MIVD teneinde hen in staat te stellen de in de WIV toegekende bijzondere bevoegdheden met betrekking tot de interceptie van niet-kabelgebonden telecommunicatie zo efficiënt mogelijk uit te oefenen. Op 26 september 2003 is door de directeur van de MIVD en het plaatsvervangend hoofd AIVD een convenant ondertekend met betrekking tot de vorming van de NSO en de uitbreiding van de satellietontvangst- en signaalverwerkingscapaciteit.

De uitbreiding van de satellietinterceptiecapaciteit en de daaraan gereleerde investeringen, exploitatie en bedrijfsmatige vervanging van

bestaande middelen heeft vertraging opgelopen door onverwachte problemen met betrekking tot bestemmingsplannen bij de locatiekeuzes.

De uitbreiding van de analysecapaciteit met 24 vte'n, conform het Actieplan Terrorismebestrijding en Veiligheid, is zo goed als afgerond.

Het belang van adequate grondwaarnemingscapaciteit in het kader van terrorismebestrijding is door de Taakgroep Defensie en Terrorismebestrijding onderschreven. Er is gekozen voor een aanpak, waarbij, in de loop van 2004, het gebruik van reeds beschikbare (commerciële) satellietbeelden zal worden geïntensiveerd. Nederlandse deelname aan het project «Satellietprogramma Helios» is in het kader van bezuinigingen niet meer aan de orde.

- Inbedding, in de MIVD-organisatie, van de J2 werkzaamheden ten behoeve van de CDS.

De J2-functie is de inlichtingen- en veiligheidsfunctie van de CDS. Per 1 oktober 2002 vervult de MIVD de J2-rol voor de CDS. Met deze extra taakstelling is de MIVD niet louter en alleen meer een strategische inlichtingen- en veiligheidsdienst, doch is er ook een operationele component bijgekomen. In de afgelopen periode is, vooruitlopend op een formele reorganisatie, een werkorganisatie ingericht om zo snel als mogelijk invulling te kunnen geven aan de J2-taak voor alle vredesoperaties. Hierdoor is er een verbeterde inbreng in het Operationeel Planning Proces (OPP) van het DCBC en een verbeterde aansturing van het OPP binnen de MIVD mogelijk geworden. In dit jaar zijn er zogenoemde National Intelligence Cells en National Intelligence Points of Contact bij uitgezonden eenheden geformeerd.

- Investerings ten aanzien van archiefvorming, -ontsluiting en -beheer.

In 2003 is het invoeren van éénduidige archiefvorming, -ontsluiting en -beheer voortgezet. Voor 2004 bestaat het voornemen om alle geregistreerde documenten tevens te digitaliseren. Het totale project loopt tot en met 2008.

Investerings

De mutatie van € 7,2 miljoen bij de investeringen heeft met name betrekking op eerder afgeronde werkzaamheden voor P&O2000+, € 1,8 miljoen, de in 2003 deels niet voorziene uitgaven betreffende het Deltaplan Documentaire Informatievoorziening en Archiefbeheer (€ 2,5 miljoen), de oprichting van het Defensie Operatiën Centrum (DOC, € 1,0 miljoen) en de uitgaven voor IV-investeringen die in eerste instantie geraamd waren bij de apparaatsuitgaven van het Kerndepartement.

Milieu-uitgaven

Een belangrijk aandachtspunt voor 2003 was de sanering van de Cannerberg. Het gehele Cannerberg-project is opgedeeld in 10 fasen. Fase 1 is weer opgesplitst in fase 1a en 1b. De belangrijkste reden voor deze opsplitsing is het innovatieve karakter van de gehele asbestsaneringsoperatie. In fase 1a zijn methoden/technieken beproefd op een deel van het gangenstelsel. Uit het leerproces van fase 1a is voldoende informatie gekomen om met redelijke zekerheid de sanering van het hele complex te voltooien. Met fase 1a zijn de ruimten boven de kantoren asbestvrij

gemaakt. De inmiddels gestarte uitvoering van deel 1b omvat het asbestvrij maken van de kantoorruimten zelf.

Fase 1a is in 2003 technisch afgesloten. De resultaten zijn overeenkomstig de, in het saneringsplan gestelde, wettelijke eisen en de aanvullende eisen van de eigenaren.

Fase 1 blijft in totaal financieel gezien binnen de meerjarenraming voor de saneringskosten. Met de afronding van fase 1 is ongeveer 10% van de Cannerberg asbestvrij gemaakt.

Begin mei wordt het Milieujaarverslag 2003 onder verantwoordelijkheid van CROMD gepresenteerd.

Pensioenen en uitkeringen

Vooruitlopend op de verplichte ophoging van de ontslagleeftijden vanaf 2006 is sedert 2001 sprake geweest van een bevordering van het vrijwillig nadienen. De norm die daarvoor werd gehanteerd is dat 30% van de militairen gedurende gemiddeld drie jaar nadiënt. De hiermee samenhangende opbrengsten zijn in mindering gebracht op het budget van dit artikel. Jaarlijks wordt nacalculatorisch de realisatie bepaald en worden de effecten daarvan, afgezet tegen de norm, in financiële zin verrekend met de desbetreffende defensieonderdelen.

In 2003 heeft in dit kader verrekening plaatsgehad over de realisatie in 2001 en 2002. In het kader van de aankomende reductie van de krijgsmacht is medio 2003 besloten het nadienen te beëindigen.

Het kabinet heeft voorts het voornemen de instroom in VUT- en prepensioenregelingen te ontmoedigen door de bestaande fiscale faciëring te beëindigen. In het kader van het Najaarsakkoord 2003 is met de sociale partners overeengekomen dat over dit dossier in april 2004 zal worden verder gesproken, waarbij ook de totstandkoming van een levensloopregeling wordt betrokken. In afwachting van deze nadere besluitvorming is op verzoek van de Centrales van Overheidspersoneel de implementatie van het militair prepensioen opgeschort.

De in 2003 geconstateerde afwijkingen op het gebied van de Pensioenen en uitkeringen kunnen als volgt worden onderverdeeld:

Afwijkingen	Uitgaven
Nominale bijdrage kapitaaldekking	- 17 783
Nominale bijdrage kapitaaldekking prepensioen	- 14 464
Verrekening met Do'n inzake onder andere nadienen	17 211
Aanpassing niet relevante reeks pensioenen	- 56 007
Loon- en prijsbijstelling	44 204
Overige ramingsbijstellingen	- 3 563
Totaal	- 30 402

Toelichting op de afwijkingen

Nominale bijdrage kapitaaldekking

Het saldo van enerzijds een reeds in 2002 betaald voorschot op de in 2003 verschuldigde bijdrage van € 21,6 miljoen en anderzijds een in 2003 betaald voorschot op de in 2004 verschuldigde bijdrage van € 3,8 miljoen.

Nominale bijdrage kapitaaldekking prepensioen

De niet gerealiseerde nominale bijdrage kapitaaldekking prepensioen (€ 14,5 miljoen) in verband met de opschorting van de besluitvorming naar aanleiding van het Najaarsakkoord over de introductie van dit prepensioen.

Verrekening met Do'n inzake onder andere nadienen

De per saldo verrekening met de defensieonderdelen vanwege onder andere het afwijken van de 30%-norm voor het nadienen, zoals die is vastgelegd in de CAO 2000–2001 (€ 17,2 miljoen)

Aanpassing niet relevante reeks pensioenen

Het niet-gerealiseerde voorschot van de zijde van het ministerie van Financiën voor het militaire prepensioen (niet relevant; € 56,0 miljoen), in verband met de opschorting van de besluitvorming naar aanleiding van het Najaarsakkoord over de introductie van dit prepensioen;

Loon- en prijsbijstelling

Betreft de verkregen loon- en prijsbijstelling (€ 44,2 miljoen).

Wetenschappelijk Onderzoek en Ontwikkeling

In 2003 is conform de doelstelling kennis en kunde opgebouwd, zodat Defensie kan beschikken over een adequate kennis- en kunde-infrastructuur die haar kan ondersteunen (inzake beleidsontwikkeling, operationele inzet, materieel en personeelsvoorziening) teneinde op een gelijkwaardig technologisch niveau te kunnen opereren als de meest gereede bondgenoten.

Dit is gebeurd door middel van een scala van activiteiten, waarvan hierachter een toelichting volgt van de in het kader van het jaarverslag meest relevant geachte.

- In 2003 heeft conform het Defensie Kennisinvesteringsplan 2003 in de relevante militaire functiegebieden kennisopbouw en technologieontwikkeling plaatsgevonden middels de uitgavenposten basisonderzoek Nationaal Lucht- en Ruimtevaart Laboratorium (NLR), Doelfinanciering Toegepast Wetenschappelijk Onderzoek (TNO) en Onderzoek & Technologie.
- Basisonderzoek NLR
De bijdrage van Defensie aan het basisonderzoek NLR heeft het NLR in staat gesteld om binnen het eigen speurwerkprogramma verkennende en strategische kennisopbouw te doen.
- Doelfinanciering TNO en Onderzoek & Technologie
De in de begroting 2003 gebruikte indeling voor de WOO portfolio omvat de volgende militaire functiegebieden: (1) het ondersteunen van de omgevingsbeeldopbouw, (2) het ondersteunen van de commandovoering, (3) het ondersteunen van verplaatsingen, (4) het ondersteunen van wapeninzet, (5) het bieden van afdoende bescherming, (6) het ondersteunen van de instandhouding / vergroting militair vermogen en (7) het ondersteunen van de opbouw en het functioneren van de defensieorganisatie. Vanaf 2004 wordt een andere indeling («Essential Operational Capabilities») gehanteerd. Hieronder is per militair functiegebied een beschrijving van de aan het functiegebied gerelateerde kennis en de in 2003 verrichte activiteiten aangegeven.

- Binnen het militair functiegebied *Omgevingsbeeldopbouw* wordt kennis opgebouwd op het gebied van sensoren, omgevings- en doelkarakteristieken en signaalverwerking en -interpretatie. Het betreft met name kennis ten aanzien van statische en dynamische informatie over het operatietoneel ten behoeve van de betrokken politieke en militaire instanties, alsmede het creëren van situational awareness bij de eigen eenheden in het operatietoneel.
 - Onderzoek is verricht naar toekomstige sensorsystemen.
 - Technologieontwikkeling is gedaan voor Radar (waaronder SAR), Elektro-optische en InfraRood sensoren.
- Binnen het militair functiegebied *Commandovoering* wordt kennis opgebouwd op het gebied van besluitvorming, handelen, informatie-transport en -distributie in de commandoketen.
 - Onderzoek is verricht naar toekomstige commandovoeringsconcepten en naar de wijze waarop het informatievoorzieningsproces kan worden geoptimaliseerd.
 - Technologieontwikkeling is gedaan op het gebied van geavanceerde commandovoeringssystemen.
- Het militair functiegebied *Verplaatsingen* kent als hoofdaandachtspunten ontwerp en functionaliteit van platformen, alsmede de op die platformen aangebrachte (hulp)installaties.
 - Onderzoek is verricht aan scheepsontwerp/constructies en er zijn technologische verkenningen uitgevoerd aan toekomstige varende, vliegende en rijdende wapensystemen.
 - Methoden ten behoeve van de bepaling van operationele veroudering van wapensystemen zijn ontwikkeld.
 - Technologieontwikkeling is gedaan op het gebied van de (akoestische, infra-rood en radar) signatuur van wapenplatformen teneinde in de toekomst goede signatuureisen te kunnen opstellen en aan signatuurmanagement ter bescherming van de eigen platformen te kunnen doen.
- Het militair functiegebied *Wapeninzet* richt zich op het op enigerlei wijze aangrijpen van doelen. Hierbij gaat het zowel om conventionele als niet conventionele middelen.
 - Optimalisering van vuurleidingsconcepten en wapeninzet is bestudeerd.
 - Technologische verkenningen zijn gedaan met betrekking tot toekomstige munitieartikelen en missiles.
- Binnen het militair functiegebied *Bescherming* wordt gewerkt aan verbeteringen op het gebied van elektromagnetische bescherming, biologisch chemische bescherming en bescherming tegen conventionele wapens.
 - Onderzoek is gedaan naar passieve beschermingsmaatregelen tegen NBC strijdmiddelen.
 - Binnen het technologieontwikkelingsproject «bio-aërosoldetectie», dat een onderdeel uitmaakt van de onderzoeksintensivering ten behoeve van terrorismebestrijding, is een aanvang gemaakt met de ontwikkeling van een detector leidend tot een snelle en betrouwbare alarmering voor biologische strijdmiddelen. Onderzoek is gedaan naar de veilige opslag van munitie onder andere bij Out of Area optreden.
- Binnen het militaire functiegebied *Instandhouding / vergroting militair vermogen* wordt kennis opgebouwd die gericht is op het langdurig kunnen blijven uitvoeren van de militaire taken op het operatietoneel. Het betreft dan met name kennis op het gebied van onderhouds- en

bevoorradingstrategieën, inrichting van logistieke ketens en toepassing van ICT teneinde de logistieke ondersteuning van eenheden te optimaliseren.

- Onderzoek is gedaan naar middelen die de inzetbaarheid van personeel positief kunnen beïnvloeden.
- Onderzoek is gedaan naar cost-drivers in het logistieke proces.
- Binnen het militaire functiegebied **Opbouw en ondersteuning van de defensieorganisatie** wordt kennis opgebouwd op het gebied van systeemkeuze en inzet, opleiding en training, personele inzet en welzijn. Het betreft met name kennis ten aanzien van behoeftstelling, verwervingondersteuning, beleids- en doctrineontwikkeling, trainings-simulators, leertechnieken, arbeidsomstandigheden en stress/trauma-effecten.
- Verkennende studies zijn gedaan naar technologieën die van invloed zijn op de defensieorganisatie en naar de toekomstige operationele concepten. Onderzoek is uitgevoerd naar prestatie- en welzijnsverlagende omstandigheden.
- Mede in het kader van het JSF project, is technologieontwikkeling gedaan aan embedded training systemen aan boord van jachtvliegtuigen.

In 2003 is door Defensie de eerste fase van de door de Staatssecretaris opgedragen Herijking Kennisvoorziening Defensie uitgevoerd. In deze herijking is de toekomstige kennisbehoefte in kaart gebracht, het WOO financieringsinstrumentarium onderzocht en een internationale benchmark (aangaande WOO behoefte en budget) uitgevoerd.

De WOO-begroting 2003 omvatte voor structurele kennisopbouw en technologieontwikkeling € 61 miljoen. Dit bedrag is gerealiseerd.

De grootste posten waren:

- Doelfinanciering TNO. Hieraan is conform de begroting € 48,7 miljoen uitgegeven;
- Onderzoek en Technologie. Hieraan is conform de begroting € 11,8 miljoen uitgegeven.

Subsidies en bijdragen

Als gevolg van de afspraken in het Strategisch Akkoord (Balkenende I) van 3 juli 2002 werd Defensie voor het jaar 2003 geconfronteerd met een taakstellende structurele reductie van € 0,3 miljoen op het subsidiedeel (dus geen bijdragen) van het Kerndepartement.

Voor vrijwel alle subsidies is in 2003 zodoende minder gerealiseerd dan begroot in de ontwerpbegroting. De grootste reductie vond plaats op de subsidie aan de Stichting Dienstverlening Veteranen/Stichting Veteraneninstituut. Hier is € 0,4 miljoen minder aan uitgegeven.

Contrair aan de reductieslag bij subsidies is het verloop van de bijdrage StOAG III. Omdat Defensie op verrekenbasis een bijdrage aan het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap geeft, is Defensie in deze «volgend». Wel zij opgemerkt dat de ADD in 2004 een audit zal uitvoeren naar de bekostigingssystematiek. De verrekening over 2003 is nog niet afgerond en kan leiden tot meeruitgaven in 2004.

Geconstateerd kan worden dat de subsidieontvangers voldoende budget hebben ontvangen om hun doelstellingen – zoals neergelegd in hun jaarplannen en begrotingen – te kunnen realiseren. Ondanks de reductieslag

gaven de subsidieontvangers aan dat zij nog in voldoende mate in staat waren om hun doelstellingen te bereiken.

De hoogte van de verleende subsidies 2003 moet nog definitief worden vastgesteld, aan de hand van de in te dienen financiële jaarrapportages en accountantsverklaringen van de subsidieontvangers. Hierdoor kan het definitief vastgestelde subsidiebedrag 2003 uiteindelijk licht afwijken van de thans voorliggende realisatiecijfers 2003.

Ziektekostenvoorziening Defensiepersoneel (ZVD).

In 2003 is besloten dat deze regeling zal worden geëvalueerd in het kader van de door het kabinet aangekondigde nieuwe zorgverzekeringswet, waarvan de introductie is voorzien in 2006. De uitgaven aan de ZVD zijn € 5,1 miljoen hoger uitgevallen dan was begroot.

De belangrijkste oorzaak hiervoor is het feit dat een groter aantal werknemers dan verwacht gebruik heeft gemaakt van deze regeling; tevens is de stijging van het gemiddelde aanspraakbedrag als gevolg van de autonoom stijgende ziektekosten hoger uitgevallen.

Overige departementale uitgaven

De mutatie bij de overige departementale uitgaven hangt met name samen met het feit de op dit artikel gestalde P-gelden bestemd voor de bevordering van de arbeidsmarktpositie van Defensie, tot een bedrag van € 73,5 miljoen zijn overgeheveld naar de defensieonderdelen en daar verantwoord. Het voor dit doel resterende bedrag van € 21,4 miljoen zal nadat het beleid daartoe is uitgewerkt in de jaren 2004 en volgende worden besteed.

De betaling van € 21,9 miljoen van de met de belastingdienst overeengekomen lumpsum huisvesting en voeding defensiepersoneel is ten laste van dit artikelonderdeel verantwoord.

Verplichtingen

De verplichtingenmutatie van – € 245 miljoen is opgebouwd uit een drietal opvallende elementen. Ten eerste de hiervoor omschreven problematiek bij de overige departementale uitgaven. Een tweede belangrijke neerwaartse mutatie betreft het terugdraaien van ten onrechte voor de jaren 2004 t/m 2006 vastgelegde verplichtingen voor de bijdrage doel-financiering TNO. Deze verplichtingenmutatie bedroeg – € 123,6 miljoen. Tot slot is de bij de Pensioenen en uitkeringen vermelde uitgavenmutatie van – € 30,4 miljoen eveneens voor de verplichtingen van toepassing.

Ontvangsten

In 2003 zijn er minderontvangsten geweest ter grootte van afgerond € 2,2 miljoen. Voor een deel heeft dit te maken met verrekenbare uitgaven in het kader van pensioenen die in de loop van het jaar een grillig verloop vertoonden. Anderzijds is er minder dan verwacht aan royalties ontvangen.

7. BEDRIJFSVOERINGSPARAGRAAF

7.1 Mededeling over de bedrijfsvoering

7.1.1. Reikwijdte

De mededeling over de bedrijfsvoering 2003 omvat met name het financieel beheer en materieelbeheer. Tevens is op het niveau van defensieonderdelen aandacht besteed aan sturing en beheersing.

7.1.2. Toelichting

De mededeling over de bedrijfsvoering is met name gebaseerd op de deelverantwoordingen in de top rapportages van de PSG, CDS, bevelhebbers en C-Dico. In elke verantwoording is een deelmededeling over 2003 opgenomen voor het eigen verantwoordelijkheidsgebied. Naast het gebruik van self assessment toetst ook de Auditdienst Defensie de kwaliteit van de totstandkoming van de deelmededelingen.

In lijn met de interdepartementale regelgeving terzake, is bij het opstellen en onderbouwen van de mededeling gebruik gemaakt van normenkaders. Deze normenkaders komen overeen met die van 2002. In 2003 zijn geen andere normenkaders ontwikkeld.

Voor het financieel en materieelbeheer betreft dit een defensie-uitwerking van het rijksbrede normenkader. Aanvullend zijn de in 2003 te realiseren verbeteringen in vooral het financieel en materieelbeheer in een zogenoemde ambitiebrief neergelegd. Voor sturing en beheersing is gebruik gemaakt van een intern ontwikkeld normenkader. Met de uitgewerkte normenkaders is concrete invulling gegeven aan het generiek toepasbare Analyse en Beoordelingsinstrument Interne Beheersing (ABIB). Met deze analyse en beoordeling van de bedrijfsvoeringsaspecten is inzicht verkregen in de kwaliteit van de bedrijfsvoering en de nog te realiseren verbetermaatregelen.

Naast de deelverantwoordingen van de lijnmanagers wordt voor het opstellen van de mededeling ook gebruik gemaakt van de appreciaties van de beleidsverantwoordelijken en relevante resultaten van defensiebrede audits, onderzoeken van de Auditdienst Defensie, onderzoeken van de Algemene Rekenkamer en Interdepartementale Beleidsonderzoeken, alsmede van de appreciatie van de concerncontroller gebaseerd op de gedurende het gehele jaar aangeleverde Toprapportages en reguliere bedrijfsvoeringscontacten

7.1.3. Mededeling

In het begrotingsjaar 2003 is op gestructureerde wijze aandacht besteed aan de bedrijfsvoering van het ministerie van Defensie. Op basis van een risicoanalyse is een systematische afweging gemaakt van de in te zetten instrumenten van sturing en beheersing. Dit omvatte mede het vaststellen van de van toepassing zijnde normenkaders en de uitgangspunten voor opname van aandachtspunten in deze mededeling.

Voor 2003 heeft dit geresulteerd in over het algemeen beheerste bedrijfsprocessen binnen het ministerie van Defensie.

Van de negen verbeterpunten in de mededeling over de bedrijfsvoering van 2002 worden nog drie punten aangemerkt als een knelpunt:

- Beheersing van de voorraadadministratie bij het Logistiek Centrum Koninklijke luchtmacht.
- Structurele borging van het (nieuwe) materieelbeheer bij de Koninklijke landmacht.
- Beheersing voorraden kleding en uitrusting door de Koninklijke landmacht

Bovendien blijft het materieelbeheer bij uitzendingen een punt van zorg.

Daarnaast zijn eind 2003 nog twee nieuwe punten aan het licht gekomen waar risico's worden gelopen, te weten het beheer van wapens en munitie en het voorraadbeheer bij het Marinebedrijf. Op deze punten zullen de nodige verbetermaatregelen worden genomen.

Binnen Defensie werpen de onzekerheden als gevolg van de in gang gezette reorganisaties hun schaduw vooruit. Nagenoeg alle organisaties en personen komen in beweging waardoor werkwijzen veranderen en nieuwe kennis en ervaring zal moeten worden opgebouwd. Defensiebreed doemen deze transitierisico's op en zullen zij nadrukkelijk de aandacht behoeven.

7.2. Aandachtspunten bedrijfsvoering

7.2.1. Beveiliging

In 2003 is gebleken dat de beveiliging van militaire objecten op een aantal punten tekort schoot. De oorzaak van de tekortkomingen lag voornamelijk in de naleving van bestaande regelgeving. Reeds in 2003 is gestart met verbeteringen, waaronder het nemen van beveiligingsmaatregelen op kwetsbare militaire objecten, een onafhankelijke vorm van toezicht op de beveiliging en het tijdig en correct uitvoeren van screenings van het personeel. Ultimo 2004 zijn de tekortkomingen naar verwachting structureel opgelost.

7.3 Bedrijfsvoeringsthema's

7.3.1. Verbetering bedrijfsvoering (inclusief financieel en materieelbeheer)

In juni 2003 heeft het Audit Comité onder het motto «de kwaliteit geborgd» de verbeterambities in het financieel en materieelbeheer voor 2003 vastgesteld. Eind 2003 waren de belangrijkste knelpunten in het financieel en materieelbeheer weggenomen zodat Defensie de per ultimo 2002 bereikte kwaliteit in 2003 heeft weten vast te houden. De defensieonderdelen hebben in 2003 drie maal geactualiseerde verbeterplannen ingediend. In het jaar 2003 heeft Defensie in de bedrijfsvoering vooral aandacht voor het wegnemen van de eigen, de door de Algemene Rekenkamer (AR) en de Audit Dienst Defensie (ADD) gesignaleerde knelpunten en aandachtspunten. Ultimo 2003 resteren vooral verbeterpunten op het gebied van het materieelbeheer (munitie- en wapenbeheer en voorraadadministraties).

7.3.2 Invoering Competitieve Dienstverlening (CDV)

Om de bedrijfsvoering doelmatig te laten zijn heeft Defensie het programma Competitieve Dienstverlening. In 2003 is het onderzoek naar de Horeca afgerond. Aangetoond is dat centralisatie van de horeca bij Defensie leidt tot grotere doelmatigheid. Dit wordt nu doorgevoerd. Bovendien wordt de nieuwe organisatie marktconform uitgevoerd, hetgeen een eventuele aanbesteding begin 2006 mogelijk moet maken. In

2003 is een begin gemaakt met de onderzoeken naar motorenonderhoud F-16 en vastgoeddiensten van DGW&T.

7.3.3. Uitvoering IV-plan Defensie

In 2003 zijn belangrijke stappen gezet om het eerder opgestelde IV-beleid tot uitvoering te brengen. De implementatie van dat beleid is een belangrijke pijler ter ondersteuning van de organisatieverandering binnen Defensie, waarover u door middel van diverse brieven in de loop van 2003 bent geïnformeerd.

Eind 2003 is het project Defensiebrede IV-architectuur nagenoeg afgerond. Hiermee is onder meer een belangrijk toetsingsinstrument ontstaan om inzicht te geven en te houden in zowel de diverse IV-projecten onderling als in de relatie tussen de bedrijfsvoering en informatievoorziening.

Wat betreft geïntegreerde informatievoorziening is het project P&O2000+ in 2003 in een finaal stadium terechtgekomen. Hiermee staat de daadwerkelijke implementatie van een ERP-pakket in 2004 voor de personele functie voor de deur.

7.3.4 Verdere uitwerking van VBTB

Het Integraal Defensie Plannings Proces is in 2003 tegen het licht gehouden. Mede als gevolg van VBTB was dit proces toe aan actualisatie. Ook het controlproces is in de evaluatie betrokken. Op basis van die evaluatie is een nieuw Beleid, Plannen en Begrotingsproces ontworpen. Als gevolg van de in gang gezette reorganisaties en de implementatie van het nieuwe besturingsmodel, is tevens een start gemaakt met de herinrichting van het controlveld. Ook het systeem van Toprapportages is tegen het licht gehouden, hetgeen heeft geleid tot voorstellen voor verbetermaatregelen waarmee in het najaar van 2003 is ingestemd. Deze maatregelen dienen te leiden tot betere bestuurlijke informatie in VBTB-termen. De verwachting dat reeds per ultimo 2003 zou kunnen worden beschikt over een systeem om gereedheidsdoelstellingen meetbaar te maken is niet uitgekomen en zal zijn beslag in 2004 moeten krijgen. Ook de opzet van een Managementinformatiesysteem voor de defensieleiding is vertraagd en zal eerst in de tweede helft van 2004 zijn beslag krijgen.

7.3.5. Invoering Eigentijds Begrotingsstelsel

Het kabinet heeft besloten af te zien van een rijksbrede overgang naar het Eigentijds Begrotingsstelsel (EBS). Zij is van mening dat de aandacht met name gericht moet zijn op bestaande operaties gericht op de verbetering van de doelmatigheid en doeltreffendheid van rijksuitgaven (agentschappen, VBTB, evaluaties e.d.). Wel wordt onderkend dat meer aandacht nodig is voor de lange termijn financiële effecten van investeringen. De oplossing hiervoor wordt in samenwerking met de departementen door het ministerie van Financiën uitgewerkt binnen het huidige begrotingstelsel van kas en verplichtingen en zal voortborduren op bestaande procedures. Over een aantal jaren zal worden gezien of de rijksbrede invoering van een baten-lastenstelsel (BLS) meerwaarde heeft. Dit betekent dat het project EBS binnen Defensie inmiddels is beëindigd. Dit heeft geen gevolgen voor de lopende en geplande activiteiten in het kader van de bestuursvernieuwing. De door Defensie gekozen aanpak past binnen de door het kabinet voorgestane richting.

7.3.6. Herziening personele sturing

Het bij de personele sturing te hanteren begrippenkader werkte in toenemende mate verwarring in de hand. Om die reden en ook vanwege de volumetaakstellingen in het Strategisch Akkoord, is besloten de besturing van de personele sterkte te vereenvoudigen en te streven naar een situatie die een goede beheersbaarheid waarborgt én maximale transparantie biedt. De inspanningen worden mede ondersteund door twee ontwikkelingen. Op de eerste plaats noopt de implementatie van de maatregelen uit de Prinsjesdagbrief tot een kritische beschouwing en de herinrichting van een groot deel van de defensieorganisatie. Daarnaast wordt een nieuw personeelsinformatiesysteem voorbereid (P&O2000+), dat voor de besturing van de personele sterkte nieuwe mogelijkheden biedt.

Daarom is in 2003 besloten om in het vervolg het besturen en controleren van de personele sterkte zich te laten kenmerken door een directe koppeling van taken met formatie en geld. In het planproces is voorzien dat de Bestuursstaf vaststelt wat de taken zijn van een defensieonderdeel. Aan de taken worden de budgettaire kaders (inclusief de personele exploitatie) en de (personele) omvang van de defensieonderdelen gekoppeld. Vervolgens richten de defensieonderdelen, op basis van de richtlijnen van de Bestuursstaf, hun organisatie in. Daarbij dient de volledige personele capaciteit te worden gekoppeld aan arbeidsplaatsen, zowel personeel dat op een functie zit als personeel dat een (initiële) opleiding volgt. De formatie dient dus in evenwicht te zijn met de begrotingssterkte.

Vanaf 2003 is er alleen nog sprake van de formatie en de begrotingssterkte, ook in de ontwerpbegroting en – als realisatie – in het jaarverslag. Deze nieuwe werkwijze wordt inmiddels ingevoerd parallel aan de uitvoering van de maatregelen uit het Strategisch Akkoord en de Prinsjesdagbrief. Concreet betekent dit, dat vanaf medio 2003 de formaties opnieuw worden ingericht. Vanwege de omvangrijke reorganisatie heeft Defensie enige tijd nodig om de formaties opnieuw in te richten en de begrotingssterkte daaraan te koppelen. Uiteindelijk zal in de ontwerpbegroting 2007 de situatie zijn bereikt waarin de formatie én de begrotingssterkte in evenwicht zijn. Tot dan zal de begrotingssterkte het uitgangspunt zijn voor de besturing van de personele sterkte.

7.3.7. Uitbesteding DTO

In de begroting 2003 werd nog uitgegaan van het uitbestedingstraject voor DTO. Tevens werd in relatie daarmee de oprichting per 1 januari 2003 van een Defensie ICT-uitvoeringsorganisatie (DICTU) ten behoeve van de implementatie en uitvoering van het defensiebrede IV-beleid aangekondigd.

Zoals onderbouwd in mijn brief van 6 november 2002 heb ik u erover geïnformeerd dat DTO vooralsnog niet wordt uitbesteed en is aan DTO een bezuinigingstaakstelling opgelegd.

In genoemde brief zijn ook de achtergronden toegelicht waarbij de discussie over de beveiliging van netwerken een belangrijke rol heeft gespeeld. Bij het treffen van maatregelen kijkt DTO ook naar mogelijkheden om de bij DTO aanwezige kostbare en extra beveiligde voorzieningen elders binnen de rijksdienst te benutten. In genoemde brief is ook aangegeven dat in 2005, de bij DTO getroffen maatregelen worden geëvalueerd en bij tegenvallende resultaten de eventuele uitbesteding van DTO alsnog in beschouwing wordt genomen.

7.3.8. Wettelijke rente

Op 1 december 2002 is de Wet tot uitvoering van de Europese Richtlijn betreffende de bestrijding van betalingsachterstand bij handelstransacties in werking getreden. Op grond van deze Europese regelgeving is de Nederlandse overheid, feitelijk met ingang van 1 december 2002, verplicht om *zonder aanmaning* van de leverancier rente te betalen ingeval een factuur niet tijdig is betaald en dit verwijtbaar is. Ten behoeve van de invoering van deze regelgeving bij Defensie zijn op 7 maart 2003 uitvoeringsregels vastgesteld. Tevens is voor de berekening van de wettelijke rente een hulpmiddel ontwikkeld dat bij gebruik via de begrotingsadministratie een uniforme berekeningswijze garandeert. Vanaf 15 mei 2003 vindt defensiebreed toepassing van de regelgeving plaats. Over de periode vóór 15 mei is alleen op verzoek van de leverancier rente uitbetaald. In de periode vanaf 15 mei 2003 tot en met december 2003 is feitelijk € 372 813,42 boeterente betaald wegens circa 8 500 te laat betaalde facturen.

8. TOEZICHTRELATIES

De bevoegdheden van de minister ten aanzien van de Stichting Ziektekostenverzekering Krijgsmacht (SZVK) en het gebruik dat hij daarvan in het verslagjaar heeft gemaakt:

A. Ingevolge artikel 90b van het Algemeen militair ambtenarenreglement (AMAR) bestaan de volgende controlemechanisme:

- a. de voorzitter en de overige leden van het bestuur worden benoemd en ontslagen door de minister (artikel 90b, tweede lid);
- b. wijzigingen in de statuten van de rechtspersoon worden ter goedkeuring aan de minister voorgelegd (artikel 90b, derde lid);
- c. de rechtspersoon verstrekt de minister desgevraagd informatie met betrekking tot de uitvoering van de verzekering, waaronder jaarlijks een jaarrekening (artikel 90b, vijfde lid);
- d. de minister kan de aanwijzing van de rechtspersoon ter uitvoering van de verzekering intrekken, wanneer de rechtspersoon tekortschiet in de uitvoering van de verzekering dan wel de verplichtingen genoemd in artikel 90b niet nakomt (artikel 90b, zesde lid).

De minister heeft in het verslagjaar alleen (regulier) gebruik gemaakt van zijn bevoegdheid onder a.

B. Opbouw van de vermogenspositie naar de stand van 31 december van het verslagjaar.

Deze informatie kan nog niet worden verstrekt omdat er door de ZBO niet eerder dan per uiterlijk 15 juni een jaarverslag wordt ingediend.

Onderstaande gegevens hebben betrekking op het verslagjaar 2002:

Aantal verzekerden

Actief dienende militairen en gewezen militairen met een uitkering op basis van de Uitkeringswet Gewezen Militairen nemen verplicht deel. Gezinsleden kunnen op vrijwillige basis deelnemen. Het totaal aantal deelnemers bedroeg per ultimo 2002 107.176.

Vermogenspositie

Het vermogen per ultimo 2002 bedroeg € 30,738 miljoen. Het betreft een verplichte solvabiliteitsreserve van € 6,354 miljoen en een overige reserve van € 24,384 miljoen. De overige reserve wordt benut voor premie mitigering.

C. JAARREKENING

9. VERANTWOORDINGSSTATEN

9.1 Departementale verantwoordingsstaat 2003 van het Ministerie van Defensie (X)

Bedragen in EUR 1000

Artikel	(1)				(2)			(3)	
	Oorspronkelijk vastgestelde begroting				Realisatie ¹			Verschil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting	
	verplichtingen	uitgaven	ontvangsten	verplichtingen	uitgaven	ontvangsten	verplichtingen	uitgaven	ontvangsten
TOTAAL		7 307 988	272 623		7 403 905	229 894		95 917	- 42 729
Beleidsartikelen		5 650 125	240 839		5 863 024	193 021		212 899	- 47 818
01 Koninklijke marine	1 201 975	1 403 419	115 920	1 343 124	1 512 170	54 587	141 149	108 751	- 61 333
02 Koninklijke landmacht	2 210 911	2 209 697	59 493	2 317 368	2 227 745	66 311	106 457	18 048	6 818
03 Koninklijke luchtmacht	1 419 497	1 349 444	39 097	1 276 189	1 399 649	37 942	- 143 308	50 205	- 1 155
04 Koninklijke marechaussee	339 289	335 553	5 200	380 581	358 755	7 560	41 292	23 202	2 360
09 Vredesoperaties	178 401	178 401	1 407	210 661	213 988	8 001	32 260	35 587	6 594
10 Civiele taken	33 026	33 026	5 292	32 438	33 008	6 106	- 588	- 18	814
11 Internationale samenwerking	302 505	140 585	14 430	135 021	117 709	12 514	- 167 484	- 22 876	- 1 916
Niet-beleidsartikelen		1 657 863	31 784		1 540 881	36 873		- 116 982	5 089
60 Ondersteuning krijgsmacht	225 338	230 836	22 501	276 097	263 678	29 763	50 759	32 842	7 262
70 Geheime uitgaven	918	918		2 017	2 017	0	1 099	1 099	0
80 Nominaal en onvoorzien	65 824	65 824		0	0	0	- 65 824	- 65 824	0
90 Algemeen	1 354 124	1 360 285	9 283	1 108 849	1 275 186	7 110	- 245 275	- 85 099	- 2 173

¹ De gerealiseerde bedragen zijn steeds afgerond naar boven (op 1000 Euro)

Mij bekend,

De Minister van Defensie,

9.2 Samenvattende verantwoordingsstaat 2003 inzake agent- schappen van het Ministerie van Defensie

Bedragen in EUR 1000

Omschrijving	1	2	3=2-1
Oorspronkelijk vastgestelde begroting		Realisatie ¹	Verschil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting
01 Agenschap Defensie Telematica Organisatie			
Totale baten	236 500	263 567	27 067
Totale lasten	233 200	237 927	4 727
Saldo van baten en lasten	3 300	25 640	22 340
Totale kapitaalontvangsten	19 500	30 715	11 215
Totaal kapitaaluitgaven	43 400	50 791	7 391
02 Agenschap Dienst Gebouwen, Werken en Terreinen			
Totale baten	79 800	89 354	9 554
Totale lasten	79 600	87 699	8 099
Saldo van baten en lasten	200	1 655	1 455
Totale kapitaalontvangsten	15 500	32 832	17 332
Totaal kapitaaluitgaven	18 200	38 919	20 719

¹ De gerealiseerde bedragen zijn steeds afgerond naar boven (op 1000 Euro)

Mij bekend,

De Minister van Defensie,

10. FINANCIËLE TOELICHTING BIJ DE VERANTWOORDINGSSTATEN

INLEIDING

Onderstaand worden de budgettaire gevolgen van de artikelen weergegeven. Verschillen worden nader toegelicht waarbij gekozen is voor het toelichten van verschillen groter dan € 5 miljoen. In uitzonderingsgevallen zijn van belang zijnde kleinere verschillen tevens afzonderlijk vermeld en toegelicht. De resterende kleine verschillen zijn onder «Overige verschillen» samengevoegd.

10.1 TOELICHTING BIJ DE BELEIDSARTIKELEN

Beleidsartikel 01 Koninklijke marine

Budgettaire gevolgen van beleid

Onderstaande tabel bevat de geraamde en gerealiseerde budgettaire gevolgen van beleid voor 2003.

Bedragen x € 1 000							
	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Verschil
Verplichtingen	1 223 124	1 990 253	1 359 010	1 054 978	1 343 124	1 201 975	141 149
Uitgaven							
Programmauitgaven							
Commandant der Zeemacht in Nederland	334 435	320 167	334 560	336 969	337 916	309 089	28 827
Commandant der Zeemacht in het Caribisch Gebied	54 753	61 246	66 003	71 428	62 156	70 458	- 8 302
Commandant van het Korps Mariniers	94 896	99 706	115 085	121 870	130 303	121 886	8 417
Ondersteunende eenheden	252 603	257 299	288 073	293 378	302 516	283 018	19 498
Subsidies	240	219	217	149	125	149	- 24
Investeringen	402 484	410 823	408 222	380 308	435 756	411 534	24 222
Totaal programmauitgaven	1 139 411	1 149 460	1 212 160	1 204 102	1 268 772	1 196 134	72 638
Apparaatsuitgaven							
Admiraliteit	226 929	224 936	213 909	220 492	223 684	195 099	28 585
Wachtgeld en inactiviteitswedden	14 801	13 259	16 953	17 081	19 714	12 186	7 528
Totaal apparaatsuitgaven	241 730	238 195	230 862	237 573	243 398	207 285	36 113
Totaal uitgaven	1 381 141	1 387 656	1 443 022	1 441 675	1 512 170	1 403 419	108 751
Ontvangsten							
Totaal ontvangsten	61 218	45 979	45 280	57 078	54 587	115 920	- 61 333

Toelichting verschillen

De in 2003 gerealiseerde verschillen vinden hun oorzaak in de volgende technische en beleidsmatige verschillen:

Verschillen in de verplichtingen

Omschrijving	bedrag
Technische afwijkingen	
Loonbijstelling	24 259
Prijsbijstelling	34 313
Decentralisatie en additionele P-gelden	13 169
Verschuiving lening KSG	20 241
Beleidsmatige afwijkingen	
Verschuiving bestelmomenten LCF	4 330
Verschuiving bestelmomenten LPD-2	- 24 280
Verschuiving bestelmomenten NH-90	36 818
Verschuiving bestelmomenten PAM	- 10 832
Verschuiving bestelmomenten CUP-Orion	10 560
Verschuiving bestelmomenten kapitale munitie	6 707
Verschuiving bestelmomenten ESSM	30 000
Verschuiving bestelmomenten munitie	- 17 484
Inhuur personeel	4 085
Brandstof	9 250
Onderhoud infrastructuur	7 723
Overige verschillen	- 7 710
Totaal	141 149

Verschillen in de programmauitgaven

Omschrijving	CZMNED	CZMCARIB	CKMARS	Ost eenh	Subsidies	Investeringen	Totaal
Technische afwijkingen							
Loonbijstelling	6 714	1 209	2 603	4 494			15 020
Prijsbijstelling	2 130	570	730	3 107		24 725	31 262
Kasritme overeenkomst KSG						12 527	12 527
Overheveling munitie naar exploitatie						- 14 600	- 14 600
Beleidsmatige afwijkingen							
Kasritme LCF						- 9 355	- 9 355
Kasritme PAM						- 16 774	- 16 774
Kasritme LPD II						- 1 908	- 1 908
Kasritme Hydrografische opname- vaartuigen						- 10 745	- 10 745
Kasritme NH-90						3 148	3 148
Kasritme MILSATCOM						- 12 303	- 12 303
Kasritme ESSM						30 000	30 000
Kasritme CUP Orion						24 669	24 669
Kasritme munitie						4 332	4 332
Overheveling MULAN naar Dico						- 3 600	- 3 600
Overheveling MILSATCOM						12 410	12 410
Inhuur personeel	- 941	47	225	5 257			4 588
Uitstel 3e Marnsbat						- 19 100	- 19 100
Herbevoorrading Lynx-artikelen	- 5 809						- 5 809
Overige verschillen	26 733	- 10 128	4 859	6 640	- 24	796	28 876
Totaal	28 827	- 8 302	8 417	19 498	- 24	24 222	72 638

Verschillen in de apparaatsuitgaven

Omschrijving	Admirali- teit	Wacht- gelden	Totaal
Technische afwijkingen			
Loonbijstelling	9 239		9 239
Prijsbijstelling	3 051		3 051
Overheveling munitie naar exploitatie	14 600		14 600
Decentralisatie P-gelden	9 768		9 768
Beleidsmatige afwijkingen			
Brandstoffen	9 250		9 250
Aanpassing kasritme munitie	- 17 484		- 17 484
Overige verschillen	161	7 528	7 689
Totaal	28 585	7 528	36 113

Toelichtingen verschillen (zowel voor de verplichtingen als de uitgaven)

Project Fregatten van de Zeven Provinciën-klasse

Onder andere ten gevolge van vertraging in de exploitatievoorbereiding, van een afwijkend tempo in de verrekeningen van materiaalkosten door de werf, van de goed verlopen platform- en SEWACO- proeftochten en van het betaalverloop van de «Anti Air Warfare»-ontwikkeling is de realisatie in 2003 achtergebleven bij de begroting. De langere doorlooptijd van de contracten voor het meerwerk uit 2002 heeft ertoe geleid deze verplichtingen uiteindelijk dit jaar zijn gerealiseerd.

Project Aanpassing Mijnenbestrijdingscapaciteit

De bouw van de trainerfaciliteiten is in verband met het uitwerken van de samenwerking met de Belgische marine vertrapd waardoor zowel de verplichtingen als de uitgaven zijn doorgeschoven naar 2004 en later. De geplande gereedheidsdatum (2006) voor de trainerfaciliteiten is hierdoor echter niet in het gedrang gekomen omdat de projectdefinitiestudie volgens plan is afgerond. Tevens is een oorspronkelijk in 2003 geplande betaling voor het Sonarcontract al in 2002 tot realisatie gekomen, waardoor de realisatie in 2003 lager is dan was begroot.

Project Hydrografische opnemingsvaartuigen (HOV)

De bouw van de beide HOV's verloopt volgens schema. De realisatie van de uitgaven voor het onderhanden werk bij de werf loopt echter achter op het bouwschema.

Project Tweede Landing Platform Dock (LPD-2)

Door vertraging in de aanbesteding van het Sensor-, Wapen- en Commandosystemen-deel viel de verplichtingenrealisatie lager dan was begroot. De operationele indienststelling in 2007 blijft gehandhaafd.

Project NH-90

De toename van de verplichtingen ontstaat door het opnemen van de prijsbijstelling in het «Production Investment and Production»-contract ten behoeve van het opzetten van de productielijn en het uitvoeren van de productie.

Project CUP-Orion

Het eerste gemodificeerde Nederlandse toestel is op 19 november in Greenville (VS) door de firma Lockheed Martin officieel overgedragen aan

de US Navy ten behoeve van inspecties en grond- en vliegende testen ter voorbereiding van de overdracht in 2004. Het tweede vliegtuig wordt vanaf september gemodificeerd. Als gevolg van de stand geleverd maar nog niet betaald materiaal in de «Foreign Military Sales» (FMS) overeenkomst met de Verenigde Staten, hebben inhaalbetalingen plaatsgevonden. Met amendement 1 van de FMS-overeenkomst is de prijsverhoging verwerkt in de overeenkomst en is de realisatie van de verplichtingen overeenkomstig gestegen.

Brandstoffen

Als gevolg van het eerder dan gepland beëindigen van groot onderhoud aan de brandstoftanks in Den Helder zijn deze eerder op de vereiste vullingsgraad gebracht.

Uitstel 3e Marsbat

Als gevolg van het besluit om het 3e Mariniersbataljon niet op te richten zijn de hiervoor geraamde uitgaven niet tot realisatie gekomen.

Verschuiving bestelmomenten ESSM

De aanschaf van de vierde batch Evolved Seasparrow Missiles ten behoeve van de LCF's is vervroegd, zodat de fregatten bij indienststelling met deze raketten zijn uitgerust. Door deze aanpassing ten opzichte van het oorspronkelijke verwervingsprogramma is de realisatie van de verplichtingen en uitgaven voor 2003 toegenomen.

Aanpassing kasritme munitie

Door aanpassing van de bestel- en leveringsmomenten van munitie, waaronder de 120 mm nabijheidsbuizen, CHAFF Sierra raketafleidingsmunitie en KC58-markers, alsmede de aanpassingen van bestel- en afleveringsmomenten in de investeringen van onder andere Offboard Decoys, 12,7 mm buizen voor het LCF, Standard Missiles 2 en MK 46 torpedos, is zowel in de verplichtingen als bij de uitgaven een onderrealisatie ontstaan. Het betreft hier beperkte verschuivingen in de tijd, waardoor er geen nadelige effecten op de operationele gereedheid zijn opgetreden.

Overheveling MULAN naar Dico

Als gevolg van de oprichting van de Defensie ICT-Uitvoeringsorganisatie (DICTU) worden de uitgaven die zijn bestemd voor het project MULAN ten laste van het artikel 60 «Ondersteuning krijgsmacht» verantwoord.

Overheveling MILSATCOM

De Koninklijke marine voert het project MILSATCOM ook voor de andere defensieonderdelen uit. De uitgaven ten behoeve van de andere defensieonderdelen worden ten laste van het artikel 01 «Koninklijke marine» verantwoord.

Onderhoud infrastructuur

Het korter worden van de doorlooptijden van groot onderhoud aan gebouwen vanaf het moment van aanbesteden tot het moment van afronden, hebben geleid tot hogere uitgaven en het vervroegen van betalingsmomenten.

Inhuur personeel

De hogere realisatie op de uitgaven en verplichtingen voor inhuur bij met name het Marinebedrijf wordt grotendeels veroorzaakt door de activiteiten die gerelateerd zijn aan het verkoopgereedmaken van schepen en

de gevolgen van de uitstroombevorderende maatregelen die voor het Marinebedrijf leiden tot een zeer groot aantal vacatures.

Herbevoorrading Lynx-artikelen

Het project NH-90 heeft in de loop van 2003 zodanig vorm gekregen dat de noodzakelijk resterende levensduur van de Lynx kon worden bepaald. Op basis hiervan heeft een herijking van het noodzakelijke onderhoud plaatsgevonden. Met als resultaat dat de behoefte aan het aantal te kopen Rotorheads naar beneden is bijgesteld. Hierdoor zijn de verplichtingen en uitgaven lager uitgevallen dan was begroot.

Verschillen in de ontvangsten

Omschrijving	Bedrag
Beleidsmatige afwijkingen	
Terugontvangsten BTW Lynx	7 400
Stelselherziening BTW	- 55 000
Overige verschillen	- 13 733
Totaal	- 61 333

Toelichting op de verschillen

Terugontvangsten BTW Lynx

Met het ministerie van Financiën is overeenstemming bereikt over de methode waarmee de BTW-vrijstelling van Lynx-boordhelikopters dient te worden gedeclareerd. Hierdoor is een eerste inhaal-tranche terugontvangst BTW gerealiseerd.

Stelselherziening BTW

De besprekingen met de Belastingdienst over een stelselherziening-BTW over de herbevoorrading van reservedelen voor schepen, zijn nog niet voltooid, zodat de verwachte BTW-ontvangst nog niet heeft plaatsgevonden.

Beleidsartikel 02 Koninklijke landmacht

Budgettaire gevolgen van beleid

Onderstaande tabel bevat de geraamde en gerealiseerde budgettaire gevolgen van het beleid voor 2003.

Bedragen x € 1 000							
	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Verschil
Verplichtingen	1 880 418	2 000 791	1 962 431	2 507 627	2 317 368	2 210 911	106 457
Uitgaven							
Programmauitgaven							
1 Divisie «7 December»	449 016	443 537	547 312	559 915	597 868	554 663	43 205
Nationaal Commando, exclusief Civiele Taken	638 782	663 869	623 713	624 518	551 937	631 655	- 79 718
Opleidings- en Trainingscommando KL	191 635	190 240	214 055	241 201	230 972	236 031	- 5 059
Subsidies en bijdragen	832	866	878	913	928	949	- 21
Investerings	491 756	411 616	438 609	401 733	301 574	388 260	86 686
Totaal Programmauitgaven	1 772 021	1 710 128	1 824 567	1 828 280	1 683 279	1 811 558	- 128 279
Apparaatsuitgaven							
Landmachtstaf	82 651	92 425	107 464	147 065	155 406	111 136	44 270
Overige eenheden BLS	247 559	267 941	287 494	310 113	346 181	251 482	94 699
Wachtgeld en inactiviteitswedden	43 781	39 474	48 969	44 162	42 879	35 521	7 358
Totaal Apparaatsuitgaven	373 991	399 840	443 927	501 340	544 466	398 139	146 327
Totale uitgaven	2 146 012	2 109 968	2 268 494	2 329 620	2 227 745	2 209 697	18 048
Ontvangsten							
Totale ontvangsten	71 249	69 025	82 462	73 913	66 311	59 493	6 818

Toelichting verschillen

De verschillen vinden hun oorzaak in de volgende technische en beleidsmatige verschillen:

Verschillen in de verplichtingen

Omschrijving	Bedrag
Technische afwijkingen	
Loonbijstelling	40 201
Prijsbijstelling	29 004
Beleidsmatige afwijkingen	
Tracking and Tracing	- 8 400
Implementatie Defensie Financiële Systemen	- 10 500
Vervanging personenauto's / transporters	5 170
Voedselbehandelling	- 17 860
Wissellaadsysteem	153 031
Vervoer TROPICO 400/650 kN	- 54 400
Geneeskundig materieel	- 9 520
TITAAN	- 26 690
Uitbreiding frequentiebereik	7 680
FGBADS (BMC4I)	- 47 738
Licht verkenning- en bewakingsvoertuig (LVB)	16 312
Vervanging Pantservoertuigen (GTK)	- 9 107
Vervanging Pantservoertuigen (Licht pantserwielvoertuig)	12 340
Verbetering Leopard 2	5 240
Tactische indoor simulatie	63 030
Middelbare dracht antitank (MRAT)	5 133
Midlife update KKW simulator	- 9 000
Tactical Air control party	- 6 430
Vervanging M109 (PzH2000)	19 394
Vertraging diverse infra projecten en groot onderhoud	- 60 228
Werving	- 10 160
Inhuur	- 7 975
Overige verschillen	27 930
Totaal	106 457

Verschillen in de programmaitgaven

Omschrijving	1 Div	Natco	OTCKL	Subsidies	Investeringen	Totaal
Technische afwijkingen						
Loonbijstelling 2003	16 159	7 862	6 486			30 507
Prijbijstelling 2003	2 104	8 806	635			11 545
Overheveling BOCO			- 7 352			- 7 352
Beleidsmatige afwijkingen						
Overheveling project Mulan					- 6 500	- 6 500
Bijstelling begrotingssterkte	16 420	- 5 642	4 558			15 336
Voeding	5 076	- 5 023	968			1 021
Transportcapaciteit	3 322	1 197	590			5 109
Data- en telecommunicatie	- 2 090	- 62 128	- 199			- 64 417
Inhuur formatief en boven formatief	- 1 946	- 5 296	- 448			- 7 690
Vervanging personenauto's / transporters					7 080	7 080
Wissellaadsysteem					11 840	11 840
Vervanging TROPKO 400/650 kN					- 9 100	- 9 100
TITAN					- 18 836	- 18 836
Geneeskundig materieel					- 10 780	- 10 780
MILSATCOM					- 8 900	- 8 900
Uitbreiding frequentiebereik					4 621	4 621
Technische interceptie EOY					4 600	4 600
FGBADS (BMC4I)					- 9 811	- 9 811
Licht verkenning- en bewakingsvoertuig (LVB)					- 9 411	- 9 411
Vervanging Pantservoertuigen (GTK)					- 17 005	- 17 005
Vervanging Pantservoertuigen (IGV)					- 5 324	- 5 324
Verbetering Leopard 2					12 341	12 341
Tactische indoor simulatie					- 31 524	- 31 524
Middelbare dracht antitank (MRAT)					- 6 836	- 6 836
Waarnemingsopbouw					- 6 330	- 6 330
Vertraging diverse infra projecten en groot onderhoud					30 377	- 30 377
Overige verschillen	4 160	- 19 494	- 10 297	- 21	43 566	17 914
Totaal	43 205	- 79 718	- 5 059	- 21	- 86 686	- 128 279

Verschillen in de apparaatsuitgaven

Omschrijving	Landmachtstaf	Overige eenheden BLS	Wacht-gelden	Totaal
Technische afwijkingen				
Decentralisatie P-gelden		43 591		43 591
Loonbijstelling 2003	1 033	8 662		9 695
Prijbijstelling 2003	3 570	3 351		6 921
Overheveling Begeleiding Organisatie Civiel Onderwijs		9 745		9 745
Beleidsmatige afwijkingen				
Bijstelling begrotingssterkte	2 509	1 045		3 554
Voeding		410		410
Transportcapaciteit	89	332		421
Data- en telecommunicatie	57 182	3 476		60 658
Inhuur formatief en boven formatief	599	- 884		- 285
Werving		- 10 160		- 10 160
Informatiesystemen		13 832		13 832
Vertraging diverse infra projecten en groot onderhoud	- 15 058			- 15 058
Overige verschillen	- 5 654	21 299	7 358	23 003
Totaal	44 270	94 699	7 358	146 327

Toelichting op de verschillen (zowel voor de verplichtingen als de uitgaven)

Implementatie Defensie financiële systemen

De daling bij de verplichtingen is voornamelijk het gevolg van de vertraging van het project «Implementatie Defensie financiële systemen» doordat vertraging is ontstaan in de vaststelling van de behoefte.

Vervanging personenauto's / transporters

Op grond van de behoefte aan de vervanging van personenauto's/transporters is dit project in tijd verschoven, waardoor realisatie in 2003 heeft plaatsgevonden in plaats van in 2004.

Voedselbehandeling

Het project voedselbehandeling is door vertraging in de behoeftestelling verschoven naar 2004.

Geneeskundig materieel

Door vertraging in de behoeftestelling van geneeskundig materieel zal de aanschaf hiervan in 2004 plaatsvinden.

Uitbreiding frequentiebereik

De verhoging bij de verplichtingen en de uitgaven is veroorzaakt door een aanvullende behoefte aan uitbreiding frequentiebereik voor de EOVS systemen en doordat het project «Technische interceptie» in 2003 is gerealiseerd in plaats van 2004.

Update KKWsimulator

Het project Midlife Update Klein Kaliber Wapen Simulator is in verband met vertraging in de verwervingsfase doorgeschoven naar 2004.

Tactical air control party

Doordat een deel van het project Tactical air control party al in 2002 is gerealiseerd in plaats van 2003, geeft dit een daling van de verplichtingen met als gevolg een doorwerking op de uitgaven.

Milsatcom

De uitgavendaling is hoofdzakelijk het gevolg van het feit dat geen uitgaven zijn gedaan omdat dit project in 2002 budgettair is overgeheveld naar de Koninklijke marine.

Technische interceptie EOVS

Verschuiving van het betalingsmoment van 2004 naar 2003 leidt tot een verhoging van de uitgaven in 2003.

Begrotingssterkte

De taakstellingen hebben mede geleid tot een bijstelling van de begrotingssterkte in 2003. Door een vacaturestop voor het burgerpersoneel, de mogelijkheid voor het burgerpersoneel om op 57-jarige leeftijd de dienst te verlaten, de beperking tot dienstverlenging voor BBT-personeel en de mogelijkheid voor het BOT-personeel om op 53-jarige leeftijd de dienst te verlaten, is deze taakstelling ingevuld. Mede door de doorwerking van de gunstige wervingsresultaten 2002 heeft een overrealisatie plaatsgevonden.

Voeding

Het voedingsbudget voor oefeningen is aan de verbruikende eenheden overgedragen. Daarnaast is er sprake van een lichte stijging van de uitgaven ten behoeve van kantine-artikelen.

Transportcapaciteit

In het kader van een pilot wordt een verbetering van de vraagregulering nagestreefd voor de uitgaven van inhuur van transportcapaciteit. Hiervoor zijn de budgetten vanuit Dico/DVVO bij de gebruikers neergelegd.

Data- en telecommunicatie

Door de overname van de telematicadiensten bij de Defensie Telematica Organisatie (DTO) worden de uitgaven niet langer ten laste van het programmabudget verantwoord, doch ten laste van de apparaatsuitgaven. Bovendien is er sprake van een daling van de uitgaven voor die diensten door lagere tarieven van DTO, zodat de hiervoor aan de Koninklijke landmacht opgelegde taakstelling kon worden gerealiseerd.

Inhuur formatief en bovenformatief

De inhuur op formatieplaatsen van onder meer automatiseringspersoneel is, als uitvloeisel van de opgelegde taakstellingen op dit punt, fors teruggedrongen.

Begeleiding Organisatie Civiel Onderwijs (BOCO)

De BOCO-organisatie van het OTCKL is gereorganiseerd naar loopbaancentra en vervolgens ondergebracht bij de Directie Personeel & Organisatie (DP&O). Hierdoor worden de uitgaven niet langer ten laste van het programmabudget verantwoord doch ten laste van de apparaatsuitgaven.

Werving

Naar aanleiding van de taakstellingen die hebben geleid tot grote personele reducties zijn veel geplande wervingsactiviteiten komen te vervallen.

Informatiesystemen

De stijging van de uitgaven wordt met name veroorzaakt door een hogere instandhoudingsinspanning voor de commando- en verbindingsmiddelen en de geavanceerde opleidingsleermiddelen (zoals duel- en wapensysteemsimulators). Daarnaast zijn extra uitgaven verricht ten behoeve van de reguliere vervangingen van de Multifunctionele Smartcard.

Vertraging diverse infra projecten en groot onderhoud

De onderrealisatie is vooral het gevolg van een herijking van alle objecten van de Koninklijke landmacht in het kader van de reorganisaties. Hierdoor is terughoudend geld besteed. Tevens zijn door de marktwerking (lagere prijsstelling van de inschrijvende aannemers) de aanbestedingen lager uitgevallen.

Project Tracking and Tracing

Door vertraging in de keuzebepaling van het «ERP» pakket is de verplichting niet gerealiseerd in 2003 en doorgeschoven naar 2004. De vertraging betekent dat de systemen later worden ingevoerd en pas in een later stadium aan Navo-verplichtingen kan worden voldaan.

Project Wissellaadsystemen 165kN

Hoewel de verplichting voor dit project stond gepland in 2005, is reeds op 25 november 2003 het contract getekend voor 535 vrachtwagens, welke zullen worden geleverd door de Scania vestiging in Zwolle. Bovendien is

het project door kwantitatieve bijstelling (van de oorspronkelijke 786 vrachtwagens naar uiteindelijk 535) in omvang verlaagd. De in 2003 gerealiseerde uitgaven hebben betrekking op de vooruitbetaling (voorschot) van de verwerving van serie. De instroom wordt voorzien vanaf 2005.

Project Vervanging trekkeropleggercombinatie (tropco's) 400kN en 650kN
In tegenstelling tot het gestelde in de begroting 2003 is de verplichting reeds in 2002 aangegaan. De realisatie van de verplichtingen in 2003 bestaat uit de reservering binnen het project van de prijspeilaanpassing naar 2003.

Project TITAAN (Theatre Independent Tactical Army and Airforce Network)
Ten opzichte van de begroting 2003 is een deel van de verplichting en uitgaven door vertraging in de behoeftestelling doorgeschoven naar 2004.

Project Future Ground Based Air Defence system (FGBAD) 1e fase
Door vertraging in de besluitvorming is het aangaan van de verplichting doorgeschoven naar 2004. Een deel van dit project is eerder (in 2002) gerealiseerd dan werd voorzien in de begroting 2003. Dit betreft de Proof of concept Pilot air defence.

Project vervanging Licht Verkenning- en Bewakingsvoertuig
De realisatie van de verplichtingen in 2003 bestaat voornamelijk uit de reservering binnen het project van de prijspeilaanpassing naar 2003.

Project Vervanging pantservoertuigen (Licht pantserwielvoertuig)
De realisatie van de verplichtingen in 2003 bestaat voornamelijk uit de reservering binnen het project van de prijspeilaanpassing naar 2003.

Project Groot Pantservoertuig (Gepantzerdes Transport Kraftfahrzeug, GTK)

De uitgaven in 2003 zijn gedaald door vertraging in de ontwikkeling. De daling van de verplichtingen is veroorzaakt door vertraging in de behoeftestelling en daardoor doorgeschoven naar 2004.

Project vervanging pantservoertuigen (Infanteriegevechtsvoertuig)
Door vertraging in het behoeftestellingstraject zijn geen verplichtingen en uitgaven gerealiseerd, deze zijn doorgeschoven naar 2004. De opgenomen kasgeldreks was bedoeld voor verificatie en beproeving van de inpasbaarheid van het 35 mm boordwapen.

Project Verbetering Leopard-2

De verhoging van de uitgaven vindt met name zijn oorzaak in de levering en betaling van 120 mm munitie welke in plaats van 2004 in 2003 heeft plaatsgevonden. De realisatie van de verplichtingen in 2003 bestaat voornamelijk uit de reservering binnen het project van de prijspeilaanpassing naar 2003.

Project Medium Range Antitank (MRAT)

De realisatie van de verplichtingen in 2003 bestaat voornamelijk uit de reservering binnen het project van de prijspeilaanpassing naar 2003. De uitgaven dalen doordat minder leveringen hebben plaatsgevonden.

Project Tactische Indoor Simulatie (TACTIS)

Vanwege een langer durende onderhandelingsfase is in 2002 in de verwervingsfase vertraging opgetreden. Hierdoor is het aangaan van de

verplichting gerealiseerd in 2003. Dit heeft eveneens consequenties voor de omvang van de uitgaven. Als gevolg hiervan kan de instroom van het materieel ook pas in een later stadium plaatsvinden. Daardoor zijn de uitgaven lager uitgevallen dan in de begroting werd voorzien.

Project Vervanging M109

De realisatie van de verplichtingen in 2003 bestaat voornamelijk uit de reservering binnen het project van de prijspeilaanpassing naar 2003.

Infrastructuur

Als uitvloeisel van de maatregelen genomen in het Hoofdlijnen- en Strategisch Akkoord heeft een heroverweging plaatsgevonden van het infra-plan. Hierdoor is een groot aantal projecten vertraagd, dan wel vervallen.

Ontvangsten

De hogere ontvangsten hebben betrekking op een nacalculatorische afrekening met de SZVK (Univé) voor verleende medische zorg.

Beleidsartikel 03 Koninklijke luchtmacht

Budgettaire gevolgen van het beleid

Onderstaande tabel bevat de geraamde en gerealiseerde budgettaire gevolgen van het beleid voor 2003.

Bedragen x € 1 000							
	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Verschil
Verplichtingen	1 139 747	1 093 635	1 608 165	2 014 259	1 276 189	1 419 497	- 143 308
Uitgaven							
Programmauitgaven							
Tactische luchtmacht	331 586	407 533	431 516	447 681	473 790	366 339	107 451
Decentrale Ondersteunende Eenheden	164 592	169 055					
Logistiek Centrum Klu			104 362	139 026	165 602	111 823	53 779
Koninklijke Militaire School Luchtmacht			73 334	87 149	81 039	87 646	- 6 607
Investeringen	491 598	372 334	372 001	398 507	296 629	425 269	128 640
Totaal Programmauitgaven	987 776	948 922	981 213	1 072 363	1 017 060	991 077	25 983
Apparaatsuitgaven							
Staf Bevelhebber der Luchtstrijdkrachten	375 356	353 023	380 050	351 796	372 243	351 191	21 052
Wachtgelden en inactiviteitswedden	12 184	11 244	13 050	11 949	10 346	7 176	3 170
Totaal Apparaatsuitgaven	387 540	364 267	393 100	363 745	382 589	358 367	24 222
Totaal uitgaven	1 375 316	1 313 189	1 374 313	1 436 108	1 399 649	1 349 444	50 205
Ontvangsten							
Totaal ontvangsten	49 685	72 916	37 683	39 235	37 942	39 097	- 1 155

Toelichting verschillen

De verschillen vinden hun oorzaak in de volgende technische en beleidsmatige verschillen:

Verschillen in de verplichtingen

Omschrijving	bedrag
Technische afwijkingen	
Prijsbijstelling 2003	21 536
Loonbijstelling 2003	17 748
Decentralisatie P-gelden	11 871
Beleidsmatige afwijkingen	
Apache generieke capaciteitsverbetering	127 679
URAV	- 90 429
Vervanging luchtverkenningssysteem	- 29 545
Link 16	- 29 027
Verbetering L/G-bewapening	- 78 250
F-16 vervanging SDD-fase	12 928
Infrastructuur	- 27 050
IV-investeringen	- 34 664
HGIS	- 12 739
Employee benefits	- 7 174
Luchtmobiele brigade	- 12 577
Overige verschillen	- 13 615
Totaal	- 143 308

Verschillen in de programmauitgaven

Omschrijving	TL	LCKLu	OKLu	Subsidies	Investeringen	Totaal
Technische afwijkingen						
Prijsbijstelling 2003	13 136				8 400	21 536
Loonbijstelling 2003	7 500	1 500				9 000
Beheerskosten DGW&T	5 943	1 364	1 518			8 825
Gestalde Nota van Wijziging	66 100					66 100
Beleidsmatige afwijkingen						
Salarissen	1 972	549	- 13 449			- 10 928
SDD					7 795	7 795
Uitsstel PAC III					- 22 400	- 22 400
Infrastructuur					- 19 583	- 19 583
IV-investeringen					- 11 356	- 11 356
Titaan (Klu-deel)					- 6 596	- 6 596
Vervanging HAWK/PIP					- 25 002	- 25 002
F-16 LG wapens verbetering					- 19 242	- 19 242
Apache generieke capaciteitsverbetering					10 893	10 893
Transporthelikopters zelfbescherming					4 762	4 762
Stinger voorwaarschuwingradar					- 5 808	- 5 808
Lumob					- 30 692	- 30 692
Inhuur personeel		6 199	1 928			8 127
Training Goose Bay	- 3 886					- 3 886
Overige verschillen	16 686	44 167	3 396		- 19 811	44 438
Totaal	107 451	53 779	- 6 607	0	- 128 640	25 983

Verschillen in de apparaatsuitgaven

Omschrijving	Staf/BDL	Wacht- gelden	Totaal
Technische afwijkingen			
Decentralisatie P-gelden van CO	11 871		11 871
Loonbijstelling 2003	8 748		8 748
Beheerskosten	- 4 535		- 4 535
BTW op invoerrechten	4 859		4 859
Beleidsmatige afwijkingen			
Salarissen	9 567		9 567
HGIS	- 12 739		- 12 739
Employee's benefits	- 4 220		- 4 220
Overige verschillen	7 501	3 170	10 671
Totaal	21 052	3 170	24 222

Toelichting op de verschillen (zowel voor de verplichtingen als de uitgaven)

Salarissen

De realisatie op de salarissen voor met name militair personeel OKLu is achtergebleven als gevolg van het stilzetten van wervingsactiviteiten en vermindering van de instroom van personeel. De meeruitgaven zijn voor een deel het gevolg van de achterblijvende taakstellende vermindering van de personeelsomvang.

Beheerskosten DGW&T

De overschrijding wordt veroorzaakt doordat de uitgaven nu niet meer centraal (ten laste van het ressort BDL) worden verantwoord, doch bij de veroorzakende ressorts.

Inhuur personeel

De extra uitgaven voor inhuur zijn een gevolg van een gewijzigde verantwoordingsystematiek. Thans worden de inhuuruitgaven die een relatie hebben met het uitbesteden van onderhoud aan (wapen) systemen niet meer ten laste van de materiële exploitatie verantwoord doch ten laste van de kostensoort inhuur.

Training Goose Bay

De onderrealisatie is een direct gevolg van de sluiting van Goose Bay voor de vliegertraining F-16.

HGIS

Bij de opstelling van de begroting was rekening gehouden met de verrekening van vliegreizen ten laste van het beleidsartikel 09 «Uitvoeren Vredesoperaties» op basis van meeruitgaven. De verrekeningssystematiek is inmiddels aangepast, waardoor meer uitgaven ten laste van het beleidsartikel 09 kunnen worden gebracht en derhalve minder uitgaven ten laste van het artikel 03 «Koninklijke luchtmacht» worden verantwoord.

Employee Benefit

Het project Employee Benefit heeft geen doorgang gevonden, zodat de hiervoor geraamde uitgaven niet zijn gerealiseerd.

Project verbetering lucht-grondbewapening F-16

De brief over de behoefte aan precisiegeleide munitie (PGM) ter verbetering van het bestaande lucht-grond wapenpakket van de Koninklijke luchtmacht is op 25 februari 2003 aan de Kamer gezonden. In april 2003 is het project gemandateerd en is gestart met de verwervingsvoorbereiding van een deel van de GPS-geleide wapens en van de 20 mm patronen. Inmiddels is een eerste contract afgesloten en zullen de eerste leveringen eind 2004 plaatsvinden. Naar aanleiding van de ervaringen met de oorlog in Irak en verdere technische ontwikkelingen wordt invulling van de resterende behoefte van de eerste fase nader bezien.

Project vervanging luchtverkenningssysteem (LVS)

In 2003 heeft een heroverweging plaatsgevonden van de operationele behoeftestelling. Eind 2003 is een begin gemaakt met het opstellen van een herzien B/C document. De verwachting is dat dit document in het eerste kwartaal van 2004 kan worden aangeboden.

Project Unmanned Reconnaissance Aerial Vehicles (URAV)

De eerste fase van dit project, de Feasibility Study fase, is op 1 december 2003 gestart met het ondertekenen van de MoU door de minister van Defensie.

Project vervanging F-16

Binnen de contractvoorwaarden en binnen de hiertoe gestelde betalings-termijn is een voor januari 2004 geraamde betaling, reeds in december 2003 uitgevoerd.

Project Luchtmobiele Brigade

De onderbesteding wordt grotendeels veroorzaakt door het overhevelen van € 9 miljoen uit de LUMOB-gelden naar het MTADS-project, het uitstellen van een LOA betaling van € 6 miljoen, het uitstellen van het KL-mobiliteitsplan (€ 5,1 miljoen) en diverse kleinere posten.

Project Apache 64 D generieke capaciteitsverbeteringen

In december 2003 is de LOA voor de verwerving van Pilot Night Vision System (PNVS) en MTADS ondertekend. Bij de invulling van deze behoefte wordt aangesloten bij de order van de US Army, waardoor schaalvoordelen worden bereikt.

Project transporthelikopters zelfbescherming

Het programma voor de inbouw van de elektronische zelfbescherming in de Chinook verloopt volgens plan. Door problemen in de projectvoorbereiding bij fabrikant Eurocopter, alsmede bij de aanlevering van de modificatiepakketten, heeft het project bij de Cougar vertraging opgelopen.

Project vervanging HAWK PIP III

Het project is vervallen door het besluit om de HAWK-systemen niet te vervangen.

Project Patriot PAC III

Nadat het project in afwachting van besluitvorming «Vervanging HAWK PIP III» tijdelijk was aangehouden, is de op het DMP-BCD-document gebaseerde brief op 13 februari jongstleden aan de Kamer aangeboden.

Infrastructuur

Het stringente begrotingsbeleid heeft geleid tot vertragingen bij de uitvoering van projecten als gevolg van een aanzienlijk langer durend beslistraject in het kader van het voorafgaand toezicht. Deze vertraging heeft tot gevolg dat projecten in 2003 later op de markt kwamen en hierdoor later worden gerealiseerd. Daarnaast heeft de economische situatie en de lagere inschrijvingen op werken eveneens invloed gehad op de uitgaven.

IV-investeringen

Medio 2002 zijn IV-investeringen waaronder de projecten ERP en BEVO doorgeschoven naar 2003 en verder. De vervanging van de matlog informatievoorziening is een project dat door de Centrale organisatie wordt uitgevoerd met inbreng van de hierbij betrokken defensieonderdelen. Inmiddels is gebleken dat de uitvoering van met name het ERP project is vertraagd en hierdoor budgettair is verschoven naar 2004.

Titaan

Gebleken is dat binnen het project Titaan de aanschaf van antennemasten is vertraagd waardoor de verplichtingen en uitgaven pas vanaf 2004 plaatsvinden.

Stinger

Als gevolg van de uitfasering van de HAWK heeft er een heroverweging plaatsgevonden van het Stinger concept. Op grond hiervan zijn de fondsen voor dit project verschoven naar latere jaren.

Overige verschillen

Om de bedrijfsvoering voor 2003 te kunnen garanderen is het noodzakelijk gebleken om de exploitatie budgetten naar dit uitvoeringsniveau aan te passen. Daarnaast wordt het exploitatiebudget beïnvloed door bovenmatige prijsstijgingen in de luchtvaartsector, een veranderend beleid ten aanzien van belasting van het budget vredesoperaties voor de meerkosten van vliegreun bij uitzending en door fiscale ontwikkelingen. Tevens zijn meeruitgaven noodzakelijk geweest voor de uitgaven van met name vliegtuigbrandstoffen, onderhoud infrastructuur en informatievoorziening en uitgaven voor huisvesting, onderhoud infrastructuur en onderhoud van alsmede de aanschaf van onderdelen ten behoeve van (wapen)systemen.

Beleidsartikel 04 Koninklijke marechaussee

Budgettaire gevolgen van beleid

Onderstaande tabel bevat de geraamde en gerealiseerde budgettaire gevolgen van beleid voor 2003.

Bedragen x € 1 000							
	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003+NW	Vershil
Verplichtingen	242 148	254 965	300 633	322 098	380 581	339 289	41 292
Uitgaven							
Programmauitgaven	212 172						
Operationele taakvelden							
– Beveiliging		39 205	37 610	47 693	46 830	44 262	2 568
– Handhaven vreemdelingenwet		78 410	82 636	88 355	106 433	93 010	13 422
– Politietaken Defensie (exclusief internationale en vredesoperaties)		48 430	47 410	55 031	60 257	53 234	7 023
– Politietaken burgerluchtvaartterreinen		6 919	7 151	10 089	10 480	8 075	2 405
– Assistentieverlening, samenwerking en bijstand		6 919	4 238	5 503	5 240	4 486	754
Investerings	20 437	19 140	20 137	19 975	30 576	35 731	– 5 155
Totaal programmauitgaven	232 609	199 023	199 182	226 646	259 816	238 799	21 017
Ondersteunende eenheden							
– Staf Koninklijke Marechaussee		11 531	33 372	38 216	42 573	37 982	4 591
– Opleidingscentrum Koninklijke Marechaussee		39 205	52 442	60 840	55 673	58 019	– 2 347
Wachtgeld en inactiviteitswedden	482	529	973	985	693	753	– 60
Totaal apparaatsuitgaven	482	51 265	86 787	100 041	98 939	96 754	2 185
Totaal uitgaven	233 091	250 288	285 969	326 687	358 755	335 553	23 202
Totaal ontvangsten	4 516	5 242	5 362	8 266	7 560	5 200	2 360

Toelichting verschillen

De verschillen vinden hun oorzaak in de volgende technische en beleidsmatige verschillen:

Verschillen in de verplichtingen

Omschrijving	bedrag
Technische afwijkingen	
Loonbijstelling	7 766
Overhevelingen tussen defensieonderdelen	3 795
Prijsbijstelling	3 046
Beleidsmatige afwijkingen	
Overschrijding begrotingssterkte	7 344
Uitdeling van der Haak gelden	540
Bouwrente Leenfaciliteit Nieuwbouw Schiphol	11 000
C2000 Landelijke Roll out Defensie	- 5 637
Nieuwbouw district Noord Holland	- 5 670
Aanpassing infrastructuur OCKMar	3 169
Aanpassing materiele exploitatie	12 535
Overige verschillen	3 404
Totaal	41 292

Verschillen in de programma-, apparaatsuitgaven en investeringen

Omschrijving	Programmauitgaven	Apparaats- uitgaven	Investe- ringen	Totaal
Technische afwijkingen				
Toedeling loonbijstelling	5 250	2 516		7 766
Overhevelingen tussen defensieonderdelen	2 027	1 768		3 795
Prijsbijstelling	2 432	704		3 136
Beleidsmatige afwijkingen				
Overschrijding begrotingssterkte	5 137	2 207		7 344
Uitdeling van der Haak gelden	366	174		540
Bouwrente Leenfaciliteit Nieuwbouw Schiphol			733	733
C2000 Landelijke Roll out Defensie			- 5 855	- 5 855
Nieuwbouw district Noord Holland			- 1 095	- 1 095
Aanpassing infrastructuur OCKMar			3 224	3 224
Aanpassing materiele exploitatie	5 971			5 971
Overige verschillen	4 989	- 5 184	- 2 162	- 2 357
Totaal	26 172	2 185	- 5 155	23 202

Toelichting op de verschillen (zowel voor de verplichtingen als de uitgaven)

Overschrijding begrotingssterkte

De overschrijding van de begrotingssterkte houdt voor het overgrote deel direct verband met de recente ontwikkelingen op de taakvelden, zoals de uitbreiding van de stafcapaciteit en de uitbreiding van de APW/Parketpolitie op Schiphol.

Uitdeling Van der Haak gelden

Naar aanleiding van het onderzoek van de commissie Van der Haak is uitbreiding van de Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten (BSB) voorzien en budget toegevoegd. Voor 2003 zijn de gelden met name bestemd voor de aanschaf van de met extra inzet gemoeide materiële middelen.

Landelijke uitrol C 2000

Door de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is in mei 2003 aangegeven dat de oplevering van het totale netwerk met zes maanden is vertraagd. De Koninklijke marechaussee participeert in het project Landelijke Aanbesteding Randapparatuur (LARA) dat de Korps Landelijke Politiedienst (KLPD) verzorgt. De ondertekening van de mantelovereenkomsten heeft eerst in november 2003 plaatsgevonden. Vervolgens is een bestelprocedure tot stand gekomen en kan de KMar met ingang van 1 januari 2004 randapparatuur bestellen.

Nieuwbouw District Noord-Holland/Utrecht

Het nieuwbouwproject heeft in 2003 vertraging opgelopen als gevolg van de uitwerking van en de besluitvorming over het voorlopig ontwerp. Deze besluitvorming heeft zich gericht op de volgende ontwikkelingen: een aanvullende behoeftestelling van een vierde verdieping op het gebouw in verband met de noodzakelijke ruimte ten behoeve van recherche-teams, het hoger uitgavenniveau als gevolg van lokale randvoorwaarden en de studie «herbelegging Defensie Infrastructuur» waarin ook het terrein van de Marinekazerne Amsterdam wordt beschouwd.

Bouwrente nieuwbouw Schiphol

Eind 2003 is een verplichting aangegaan inzake de jaarlijkse verrekening van de bouwrente die samenhangt met de nieuwbouw voor het District Schiphol. Deze verplichting vloeit voort uit het eerder genomen besluit om een deel van de nieuwbouw Schiphol door tussenkomst van het agentschap DGW&T te financieren uit de leenfaciliteit bij het ministerie van Financiën.

Aanpassing infrastructuur OCKMar

Het oude project «Aanpassing en uitbreiding infrastructuur OCKMar te Apeldoorn» is op aangegeven van de CDS eind 2002 stopgezet. In 2003 is dit project ook financieel afgerond. Ten behoeve van het nieuwe project «Infrastructuur OCKMar te Nieuw Milligen» is in september 2003 een DMP/A-document aangeboden. De uitgangspunten in dit document zijn herzien en een bijgestelde versie is in november 2003 aangeboden.

Aanpassing materiele exploitatie

Mede samenhangend met recente uitbreidingen zijn de uitgaven in de materiele exploitatie in 2003 hoger uitgekomen. Met name gaat het hier om meeruitgaven op het vlak van de informatie-systemen, telecommunicatie en huisvesting.

Beleidsartikel 09 Uitvoeren Vredesoperaties

Ten laste van dit beleidsartikel worden de additionele uitgaven voor vredesoperaties geraamd en verantwoord, als onderdeel van de Homogene Groep Internationale Samenwerking.

Budgettaire gevolgen van het beleid

Onderstaande tabel bevat de geraamde en gerealiseerde gevolgen van het beleid voor het jaar 2003.

Bedragen x € 1 000							
	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Verschil
Verplichtingen	219 932	183 511	199 158	166 597	210 661	178 401	32 260
Uitgaven							
VN-contributies	12 613	33 420	53 773	44 630	34 322	59 445	- 25 123
SFOR	60 865	69 834	87 118	70 106	60 020	75 000	- 14 980
KFOR	50 290	51 820	4 000	1 043			
UNFICYP	2 993	3 032	1 347	53			
UNMEE		15 875	47 325	2 433			
F-16's Amendola	46 224	12 430	4 000				
Task Force Fox				8 705	2 017	5 000	- 2 983
ISAF				14 264	31 832	10 000	21 832
Enduring Freedom				27 753	31 782	13 800	17 982
Stabilisatiemacht IRAK					36 542		36 542
UNMIL (liberia)					848		848
Display Deterrence*					7 237		7 237
PSO / EU contributies				1 984	2 380	1 815	565
EUPM					1 442		1 442
Overige operaties		5 526	727	1 684	5 566		5 566
Voorziening vredesoperaties/overige operaties	34 101					13 341	- 13 341
Totale uitgaven	207 086	191 937	198 290	172 655	213 988	178 401	35 587
Ontvangsten							
Totaal ontvangsten	4 770	15 251	54 953	8 611	8 001	1 407	6 594

Toelichting op de verschillen (zowel voor de verplichtingen als de uitgaven)

VN Contributies

In de ontwerpbegroting 2003 werd op basis van realisatiecijfers uit het verleden nog een contributie bijdrage van Nederland aan de VN voorzien van € 59 miljoen. Uiteindelijk is in 2003 € 34 miljoen aan VN contributies betaald. Belangrijkste reden voor deze lagere realisatie betreft het reëler ramen bij de VN van benodigde budgetten voor VN-missies. Hierdoor wordt bij de voorfinanciering van operaties een lagere contributie van de leden gevraagd.

SFOR

De operatie SFOR was voor 2003 initieel op € 75 miljoen begroot op basis van de realisatie in 2002. Wijzigingen in de wijze van optreden en de hiermee verwachte personele reducties hebben er toe geleid dat er minder voor deze operatie is uitgegeven. Belangrijkste oorzaken zijn de vermindering van personeel in het uitzendgebied (van de 1150 vte'n in de ontwerpbegroting 2003 tot daadwerkelijk 950 vte'n eind 2003) en het vooruitlopend op de reductie tot een minimum beperken van infrastructuurele aanpassingen. De lagere personeelsomvang draagt er toe bij dat in bij een groot deel van de verschillende uitgavencategorieën besparingen zijn

opgetreden (toelages, kleding, voeding etc). Tenslotte zijn ook minder uitgaven voor luchttransport gedaan dan initieel was begroot, doordat eigen defensiecapaciteit beschikbaar is geweest.

Enduring Freedom

De operatie Enduring Freedom was voor 2003 initieel op een kleine € 14 miljoen begroot. Doordat het verblijf van het F16-detachement in Manas in 2003 met een half jaar werd verlengd tot eind september 2003, is uiteindelijk een kleine € 32 miljoen gerealiseerd.

International Security Assistance Force/HQISAF

De operatie ISAF was voor 2003 initieel op € 10 miljoen begroot. Door verlenging van de aanwezigheid van de compagnie in ISAF is deelname aan de operatie met een half jaar verlengd. Het commando HQ ISAF is door HQ 1 (GE/NL) Corps overgenomen.

Task Force Fox

Hoewel de bijdrage aan Task Force Fox formeel in 2002 is afgelopen is in de ontwerpbegroting voor 2003 niettemin een bedrag van € 5 miljoen voor TFF in de begroting opgenomen. Dit in verband met verwachte najlende facturen voor met name Duitse ondersteuning en de nog te maken onderhoudskosten. De omvang van zowel de najlende facturering als het noodzakelijke herstel van materiaal valt aanzienlijk mee ten opzichte van de raming.

Stabilisatiemacht in Irak (SFIR)

In de ontwerpbegroting van 2003 was de operatie SFIR, die in de loop van 2003 van start is gegaan, nog niet voorzien. De eerste uitgaven voor de bijdrage aan de stabilisatiemacht Irak bestaande uit een mariniersbataljon, een helikopterdetachement en ondersteunend KL-personeel bedragen ruim € 36 miljoen.

UNMIL

Het kabinet heeft in 2003 besloten gedurende drie maanden het Landing Platform Dock (LPD), de Hr Ms Rotterdam, ter beschikking te stellen aan UNMIL, alsmede twee Lynx-helikopters, een peloton mariniers, een bootcompagnie en een chirurgisch team, in totaal ongeveer 270 militairen. Deze operatie is in de loop van 2003 van start gegaan en is inmiddels beëindigd. De totale additionele uitgaven voor deze operatie worden geraamd op € 4 miljoen. De thans gerealiseerde uitgaven betreffen voornamelijk de uitgekeerde VVHO toelages.

Display Deterrence

Op verzoek van de Turkse regering heeft Nederland in februari 2003 een Patriotdetachement ontplooid in Turkije. Op 16 april 2003 is de deelname aan de operatie Display Deterrence beëindigd. De totale additionele uitgaven voor deze operatie bedragen ruim € 7 miljoen. De grootste kostenposten zijn de toelages en transport. Overige uitgaven zijn voornamelijk gemaakt voor voeding, brandstof en telecommunicatie (satellietverbindingen).

Ontvangsten

Voor 2003 was € 1,4 miljoen aan ontvangsten initieel begroot. In 2003 is uiteindelijk totaal € 8 miljoen aan ontvangsten geïncasseerd. Dit betreft door de VN betaalde openstaande vorderingen van eerdere operaties, die al meerdere jaren openstonden en vanwege de liquiditeitspositie van de VN niet eerder konden worden betaald. Tevens betreft dit door de VN

verrekenende voorschotten van teveel betaalde contributies. Doordat de werkelijke uitgaven van VN-operaties lager uitvallen dan initieel was begroot zijn de voorgeschoten bedragen verrekend.

Beleidsartikel 10 Civiele taken

Budgettaire gevolgen van het beleid

Onderstaande tabel bevat de geraamde en gerealiseerde budgettaire gevolgen van het beleid voor het jaar 2003.

Bedragen x € 1 000							
	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Vershil 2003
Verplichtingen	33 976	38 422	23 550	29 907	32 438	33 026	- 588
Uitgaven							
Kustwacht Nederlandse Antillen en Aruba	22 740	24 627	21 894	22 647	10 760	19 004	- 8 244
Kustwacht Nederland	5 421	5 421	5 421	4 945	5 988	5 764	224
Explosieven opruiming	8 260	8 260	8 336	7 047	8 116	8 258	- 142
Hulp aan civiele overheden				1 362	8 144		8 144
Totaal uitgaven	36 421	38 308	35 651	36 001	33 008	33 026	- 18
Ontvangsten							
Totaal ontvangsten	4 794	5 442	7 794	7 959	6 106	5 292	814

Toelichting op de verschillen (zowel voor de verplichtingen als de uitgaven)

Beleidsmatige afwijkingen

Met ingang van 2003 worden in dit artikel slechts de directe uitgaven geraamd voor de inzet van personeel en materieel van de Koninklijke marine ten behoeve van de KWNA&A. Zowel de verplichtingen, uitgaven als de ontvangsten voor de KWNA&A die niet toe te rekenen zijn aan de inzet van defensiemiddelen, worden begroot en verantwoord in de begroting van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Tegenover deze lagere verplichtingen, uitgaven en ontvangsten staan de hogere bedragen samenhangend met de verleende hulp aan civiele overheden voor vrijwel een gelijk bedrag.

De hogere bedragen zijn met name het gevolg van Host Nation Support, waarbij voor de doorvoer van Amerikaans materieel in Rotterdam, Eemshaven en Soesterberg personeel en materieel is ingezet. Tevens is voor gemeenten en andere ministeries om uiteenlopende redenen militaire steunverlening en bijstand ingezet zoals bij de vogelpest, eurotransporten, explosievenopruiming en het gebruik van blus- en transporthelikopters.

Beleidsartikel 11 Internationale samenwerking

Budgettaire gevolgen van het beleid

Onderstaande tabel bevat de geraamde en gerealiseerde budgettaire gevolgen van beleid voor 2003.

	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Verschil
Verplichtingen	94 595	85 059	140 771	137 029	135 021	302 505	- 167 484
Uitgaven							
Bijdrage aan de Navo	68 979	69 583	62 442	77 921	77 256	72 852	4 404
EVDB			45 379	16 750	22 293	44 034	- 21 741
Attachés	21 422	20 097	21 852	20 527	16 840	22 279	- 5 439
Overige internationale samenwerking	2 572	2 370	1 716	1 561	1 320	1 420	- 100
Totale uitgaven	92 973	92 050	131 389	116 759	117 709	140 585	22 876
Ontvangsten							
Totale ontvangsten	3 819	16 986	4 952	7 711	12 514	14 430	- 1 916

Toelichting op de verschillen (zowel voor de verplichtingen als de uitgaven)

Bijdrage aan de Navo

De overschrijding van de geraamde uitgaven en verplichtingen wordt veroorzaakt door enkele specifieke kostenposten binnen de Navo-begroting. De investeringen en exploitatiekosten van het AWACS project zijn toegenomen omdat respectievelijk de bijdragen voor investeringen (€ 5 miljoen) voortaan voor een periode van twee jaar worden vastgesteld en de bijdrage voor exploitatie (€ 2 miljoen), die door de Navo wordt vastgesteld, is verhoogd. Ook de gewijzigde kostenverdeelsleutel voor de bijdrage aan de Militaire Begroting van de Navo heeft tot stijging van de uitgaven geleid (€ 5 miljoen). De overschrijding wordt deels gecompenseerd door het niet volledig realiseren van de door de Navo geautoriseerde Veiligheidsprojecten in Nederland (- € 5 miljoen) en een (tijdelijk) lagere bijdrage aan het budget Navo Veiligheidsinvesteringsprogramma (- € 3 miljoen) als gevolg van de lange periode die is verstreken tussen autorisatie en de afronding van de projecten, waardoor de uitgaven in een ander begrotingsjaar vallen.

EVDB

Het overgrote deel van de verplichtingenoverschrijding vindt zijn oorzaak in verschuiving van EVDB-projecten als onderdeel van de heroverwegingen in het kader van «Nieuw Evenwicht». Zo is onder meer de versterking van het transporthelikopter-capaciteit doorgeschoven naar 2007 en verdere jaren en zijn er NBC projecten opgevoerd en belegd voor 2004 en verdere jaren.

Door een veranderd kasgeldritme van het project «Ombouw verkenningvoertuigen naar NBC» en niet tijdig uitleveren van het «long-lead-item» is binnen de begrote ruimte gebleven. Verder zijn er vertragingen in de

betalingen voor het project Landing Platform Dock II en zijn de behoeften in het kader van role-3 hospitaal doorgeschoven naar 2005.

Attachés

De uitgaven voor de post attachés zijn in 2003 uitgekomen op € 16,8 miljoen (begroot € 22,3 miljoen). Het verschil is onder meer te verklaren door de invoering van een nieuw geautomatiseerd budgetteringssysteem bij het ministerie van Buitenlandse Zaken, waardoor een achterstand in de verwerking van de facturen van de attachéposten is ontstaan. Deze achterstand bedraagt ongeveer € 2,1 miljoen. Hiernaast heeft Defensie ter voorkoming van budgetoverschrijdingen op het attachés-deel binnen de voorziening Homogene Groep Internationale Samenwerking (HGIS) de maatregel genomen om de kosten van defensiemedewerkers in het buitenland, die niet werkzaam zijn in de diplomatieke dienst, niet meer ten laste van HGIS te brengen maar te verantwoorden bij de respectievelijke krijgsmachtsdelen.

10.2 Toelichting bij de niet-beleidsartikelen

Niet-beleidsartikel 60 Ondersteuning krijgsmacht

Budgettaire gevolgen van het beleid

Onderstaande tabel bevat de geraamde en gerealiseerde budgettaire gevolgen van het beleid voor 2003:

Bedragen x € 1 000							
	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Vershil
Verplichtingen	232 409	241 125	269 318	252 801	276 097	225 338	50 759
Uitgaven							
Programmauitgaven							
Defensie Verkeers- en Vervoersorganisatie	49 280	55 354	56 443	69 085	47 576	54 085	6 509
Instituut Keuring en Selectie Defensie	51 518	53 320	68 140	18 972	14 124	15 860	- 1 736
Militair Geneeskundig Facilitair Bedrijf	56 446	55 649	55 423	58 494	62 696	57 132	5 564
Instituut Defensie Leergangen	8 808	8 523	10 309	10 945	10 946	10 788	158
Defensie ICT Uitvoeringsorganisatie					2 457		2 457
Overige Interservice Diensten	35 719	33 703	40 270	47 666	50 405	49 377	1 028
Investeringen	7 881	13 764	16 486	18 475	48 171	23 441	24 730
Totaal Programmauitgaven	209 652	220 313	247 071	223 637	236 375	210 683	25 692
Apparaatsuitgaven							
Staf Defensie Interservice Commando	11 712	15 518	17 581	17 300	21 348	15 492	5 856
Wachtgelden en inactiviteitswedden	4 816	4 274	5 076	5 229	5 955	4 661	1 294
Totaal Apparaatsuitgaven	16 528	19 792	22 657	22 529	27 303	20 153	7 150
Totaal uitgaven	226 180	240 105	269 728	246 166	263 678	230 836	32 842
Ontvangsten							
Totale ontvangsten	20 196	24 426	26 875	24 203	29 763	22 501	7 262

Toelichting verschillen

De in 2003 gerealiseerde verschillen vinden hun oorzaak in de volgende technische en beleidsmatige afwijkingen:

Verschillen in de verplichtingen

Omschrijving	Bedrag
Technische afwijkingen	
Uitdeling loonbijstelling	4 110
Uitdeling prijsbijstelling	3 308
Beleidsmatige afwijkingen	
Centralisatie IV-budgetten	22 621
Overige verschillen	20 720
Totaal	50 759

Verschillen in de programmauitgaven

Omschrijving	DVVO	IKS	MGFB	IDL	DICTU	OID	Investeringen	Totaal
Technische afwijkingen								
Uitdeling loonbijstelling	1 056	267	1 008	178		949		3 458
Uitdeling prijsbijstelling	496	246	378	143		672	1 026	2 961
Beleidsmatige afwijkingen								
Centralisatie IV					2 815		21 532	24 347
Aanpassing kasritme investeringen							- 6 947	- 6 947
Doelmatigheidsverbetering inhuur transport	- 14 615							- 14 615
Overige verschillen	6 554	- 2 249	4 178	- 163	- 358	- 593	9 119	16 488
Totaal	- 6 509	- 1 736	5 564	158	2 457	1 028	24 730	25 692

Verschillen in de apparaatsuitgaven

Omschrijving	Staf DICO	Wachtgelden	Totaal
Technische afwijkingen			
Uitdeling loonbijstelling	533	119	652
Uitdeling prijsbijstelling	347		347
Beleidsmatige afwijkingen			
Overige verschillen	4 976	1 175	6 151
Totaal	5 856	1 294	7 150

Toelichting verschillen (zowel voor de verplichtingen als de uitgaven)

Doelmatigheidsverbetering inhuur transport

Zoals in de toelichting bij het ressort DVVO is opgenomen, is in het kader van het doelmatigheidsbesef een pilot gestart waarmee de kosten van

transport door de afnemers zelf betaald moeten worden. In dit kader is het budget van DVVO met € 14,6 miljoen verlaagd.

Centralisatie IV

Met ingang van van 1 juli 2003 vormt de Defensie ICT-uitvoeringsorganisatie (DICTU) een onderdeel van de Dico-begroting. In dit kader is zowel het exploitatiebudget voor de DICTU zelf (€ 2,8 miljoen) als de door dit ressort te verwerven centrale IV-investeringen (€ 21,5 miljoen) aan Dico toegevoegd. Met name als gevolg van vertraging in de uitvoering van de projecten MULAN en ERP-Implementatie is van het voor 2003 geraamde bedrag € 6,9 miljoen niet tot realisatie gekomen.

Ontvangsten

Het realisatieverschil in de ontvangsten wordt voor het overgrote deel veroorzaakt door een hogere productie bij het CMH en het MRC. Gecombineerd met hogere tarieven kon hierdoor meer bij de Stichting Ziektekostenverzekering Krijgsmacht (SZVK) in rekening worden gebracht.

Niet beleidsartikel 70 Geheime uitgaven

Budgettaire gevolgen van het beleid

Onderstaande tabel bevat de geraamde en gerealiseerde budgettaire gevolgen van het beleid 2003.

Bedragen x € 1 000							
	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Verschil
Uitgaven en verplichtingen							
Geheime uitgaven	467	499	908	910	2 017	918	1 099
Totaal uitgaven	467	499	908	910	2 017	918	1 099

Toelichting verschillen in de verplichtingen en uitgaven

De hogere realisatie van verplichtingen en uitgaven betreft een intensivering en uitbreiding van taken voortvloeiend uit de invoering van de Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (WIV).

Niet-beleidsartikel 80 Nominaal en onvoorzien

Loonbijstelling

Via dit artikelonderdeel worden de ontvangen bedragen voor de loonbijstelling over de artikelen verdeeld.

Bedragen x € 1 000

	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Verschil
Uitgaven en verplichtingen							
Loonbijstelling						58 376	- 58 376
Totaal uitgaven/verplichtingen						58 376	- 58 376

De ontvangen loonbijstelling is als volgt over de (niet-)beleidsartikelen verdeeld:

Bedragen x € 1 000

(Niet-) Beleids- artikel	Omschrijving	Bedrag
01	Koninklijke marine	24 259
02	Koninklijke landmacht	40 202
03	Koninklijke luchtmacht	17 748
04	Koninklijke marechaussee	7 766
10	Civiele taken	538
11	Internationale samenwerking	718
60	Defensie Interservice Commando	4 110
90	Algemeen	51 994
	Totaal	147 335

Bovenvermelde verdeling over de defensieonderdelen van de uitdeling van de loonbijstelling betreft een aanzienlijk deel van de bij Voorjaarsnota 2003 toegekende en aan de begroting 2003 toegevoegde loonbijstelling 2003. Het daarna resterende bedrag wordt zodra het beleid terzake is uitgewerkt en geïmplementeerd in de jaren 2004 en volgende besteed.

Prijsbijstelling

Via dit artikelonderdeel worden de ontvangen bedragen voor de prijsbijstelling over de artikelen verdeeld.

Bedragen x € 1 000

	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Verschil
Uitgaven en verplichtingen							
Prijsbijstelling						7 448	- 7 448
Totaal uitgaven/verplichtingen						7 448	- 7 448

De verdeling over de (niet-)beleidsartikelen van de prijsbijstelling 2003 is als volgt:

Bedragen x € 1 000		
(Niet-) Beleids- artikel	Omschrijving	Bedrag
01	Koninklijke marine	19 457
02	Koninklijke landmacht	29 004
03	Koninklijke luchtmacht	21 536
04	Koninklijke marechaussee	3 046
10	Civiele taken	473
11	Internationale samenwerking	1 786
60	Defensie Interservice Commando	3 308
70	Geheime uitgaven	24
90	Algemeen	4 399
	Totaal	83 033

Bij de eerste suppletore begroting 2003 is de op dat moment nog te ontvangen prijsbijstelling 2003 aan de defensieonderdelen uitgekeerd. Hiermee werd voorkomen dat de bedrijfsvoering in gevaar kwam. Uiteindelijk is slechts 40% van de prijsbijstelling aan de departementen toegekend. De hierdoor ontstane problematiek is grotendeels opgelost door een herschikking tussen de defensieonderdelen in samenhang met het opstellen van de ontwerpbegroting 2004. De mutaties voor 2003 zijn verwerkt in de tweede suppletore begroting.

Niet-beleidsartikel 90 Algemeen

Budgettaire gevolgen van het beleid

Bedragen x € 1 000							
	Realisatie 1999	Realisatie 2000	Realisatie 2001	Realisatie 2002	Realisatie 2003	Begroting 2003	Verschil
Verplichtingen	1 096 479	1 099 952	1 194 321	1 436 781	1 108 849	1 354 124	- 245 275
Apparaatsuitgaven							
Kerndepartement (incl wachtgelden)	104 884	127 082	129 119	107 296	100 238	101 646	- 1 408
Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst	43 310	44 200	47 298	52 437	50 372	50 685	- 313
Totaal Apparaatsuitgaven	148 194	171 282	176 417	159 733	150 610	152 331	- 1 721
Programmauitgaven							
Investerings	0	0	0	22 576	29 122	21 884	7 238
Departementsbrede uitgaven							
- Milieu-uitgaven	18 738	15 635	5 553	3 250	6 272	5 629	643
- Subsidies en bijdragen	17 310	13 337	22 858	21 424	13 006	12 374	632
- Pensioenen en uitkeringen	821 101	816 062	860 894	939 399	948 748	979 150	- 30 402
- Wetenschappelijk onderzoek	60 295	61 594	64 258	66 512	60 969	60 902	67
Ziektekostenvoorziening	27 190	27 971	28 263	29 467	29 967	24 852	5 115
- Overige departementsbrede uitgaven	140 932	156 054	189 553	186 123	36 492	103 163	- 66 671
Totaal Programmauitgaven	1 085 566	1 090 653	1 171 379	1 268 751	1 124 576	1 207 954	- 83 378
Totaal uitgaven	1 233 760	1 261 935	1 347 796	1 428 484	1 275 186	1 360 285	- 85 099
Ontvangsten							
Totaal ontvangsten	11 091	148 727	8 994	8 893	7 110	9 283	- 2 173

Toelichting verschillen

Investerings

De mutatie van € 7,2 miljoen bij de investeringen heeft met name betrekking op eerder afgeronde werkzaamheden voor P&O2000+, € 1,8 miljoen, de in 2003 deels niet voorziene uitgaven betreffende het Deltaplan Documentaire Informatievoorziening en Archiefbeheer (€ 2,5 miljoen), de oprichting van het Defensie Operatiën Centrum (DOC, € 1,0 miljoen) en de uitgaven voor IV-investeringen die in eerste instantie geraamd waren bij de apparaatsuitgaven van het Kerndepartement zijn eveneens aan dit investeringsartikelonderdeel toegevoegd.

Verschillen	Uitgaven
Nominale bijdrage kapitaaldekking	- 17 783
Nominale bijdrage kapitaaldekking prepensioen	- 14 464
Verrekening met DO'n inzake onder andere nadienen	17 211
Aanpassing niet relevante reeks pensioenen	- 56 007
Loonbijstelling	44 204
Overige ramingsbijstellingen	- 3 563
Totaal	- 30 402

De mutatie van € 30,4 miljoen bij Pensioenen en uitkeringen betreft:

- het saldo van enerzijds een reeds in 2002 betaald voorschot op de in 2003 verschuldigde bijdrage van € 21,6 miljoen en anderzijds een in 2003 betaald voorschot op de in 2004 verschuldigde bijdrage van € 3,8 miljoen.
- de niet gerealiseerde nominale bijdrage kapitaaldekking prepensioen (€ 14,5 miljoen) in verband met de opschorting van de besluitvorming naar aanleiding van het Najaarsakkoord over de introductie van dit prepensioen;
- het niet-gerealiseerde voorschot van de zijde van het ministerie van Financiën voor het militaire prepensioen (niet relevant; € 56,0 miljoen), in verband met de opschorting van de besluitvorming naar aanleiding van het Najaarsakkoord over de introductie van dit prepensioen;
- de per saldo verrekening met de defensieonderdelen vanwege onder andere het afwijken van de 30%-norm voor het nadienen, zoals die is vastgelegd in de CAO 2000–2001 (€ 17,2 miljoen)
- de verkregen loon- en prijsbijstelling (€ 4,2 miljoen)

Ziektekostenvoorziening Defensiepersoneel (ZVD).

Dit betreft een vangnetvoorziening voor het burgerpersoneel, het gewezen burgerpersoneel en het gewezen militair personeel van Defensie die ertoe bijdraagt dat de voor eigen rekening komende ziektekosten worden beperkt tot een van de Ziekenfondsgrens afgeleid maximum. Actief dienende militairen en gewezen militairen met een uitkering in het kader van de Uitkeringswet Gewezen Militairen (UKW) zijn uitgesloten van deelname.

In 2003 is besloten dat deze regeling zal worden geëvalueerd in het kader van de door het kabinet aangekondigde nieuwe zorgverzekeringswet, waarvan de introductie is voorzien in 2006. De uitgaven aan de ZVD zijn € 5,1 miljoen hoger uitgevallen dan was begroot.

De belangrijkste oorzaak hiervoor is het feit dat een groter aantal werknemers dan verwacht gebruik heeft gemaakt van deze regeling; tevens is de stijging van het gemiddelde aanspraakbedrag als gevolg van de automatisch stijgende ziektekosten hoger uitgevallen.

Overige departementale uitgaven

De mutatie bij de overige departementale uitgaven hangt met name samen met het feit de op dit artikel gestalde P-gelden bestemd voor de bevordering van de arbeidsmarktpositie van Defensie, tot een bedrag van € 73,5 miljoen zijn overgeheveld naar de defensieonderdelen en daar verantwoord. Het voor dit doel resterende bedrag van € 21,4 miljoen zal nadat het beleid daartoe is uitgewerkt in de jaren 2004 en volgende worden besteed.

De betaling van € 21,9 miljoen van de met de belastingdienst overeengekomen lumpsum huisvesting en voeding defensiepersoneel is ten laste van dit artikelonderdeel verantwoord.

Verplichtingen

De verplichtingenmutatie van – € 245 miljoen is opgebouwd uit een drietal opvallende elementen. Ten eerste de hiervoor omschreven problematiek bij de overige departementale uitgaven. Een tweede belangrijke neerwaartse mutatie betreft het terugdraaien van ten onrechte voor de jaren 2004 t/m 2006 vastgelegde verplichtingen voor de bijdrage doel-financiering TNO. Deze verplichtingenmutatie bedroeg – € 123,6 miljoen. Tot slot is de bij de Pensioenen en uitkeringen vermelde uitgavenmutatie van – € 30,4 miljoen eveneens voor de verplichtingen van toepassing.

Ontvangsten

In 2003 zijn er minderontvangsten geweest ter grootte van afgerond € 2,2 miljoen. Voor een deel heeft dit te maken met verrekenbare uitgaven in het kader van. Anderzijds is er minder dan verwacht aan royalties ontvangen.

10.3 Toelichting bij de agentschappen

10.3.1 Defensie Telematica Organisatie

Algemene informatie

De Defensie Telematica Organisatie (DTO) draagt zorg voor een optimale informatie- en communicatievoorziening voor klanten binnen het ministerie van Defensie. Als zodanig vervult zij steeds meer een ondersteunende rol bij de primaire taakuitvoering van Defensie door het aanbieden van en uitvoering geven aan werkende integrale ICT-oplossingen binnen de bestuurlijke informatievoorziening (BIV) en in toenemende mate van de operationele informatievoorziening (OIV).

Defensie beschikt over een eigen ICT-infrastructuur, bekend onder de naam NAFIN. Dit netwerk wordt beheerd door DTO. Het NAFIN wordt ook gebruikt door andere departementen waar veiligheid, continuïteit en betrouwbaarheid gewaarborgd moeten zijn. Het beleid van Defensie is gericht op het verder stimuleren van medegebruik van dit netwerk. Als voorbeeld kan hier C2000 genoemd worden. In onderaannemerschap van het ministerie van Justitie verzorgt DTO, samen met KPN, de vaste verbindingen in dit project.

Als agentschap binnen Defensie vormt DTO een essentieel onderdeel binnen de departementale IV-cyclus. Hiertoe is nauwe afstemming en samenwerking met Defensie in alle fasen van het dienstverleningsproces noodzakelijk.

Het portfolio wordt ingedeeld in een kernportfolio en een additioneel portfolio. Het kernportfolio bestaat uit de dienstverlening op de gebieden: connectivity, hosting, integrale werkplek, housing en applicatiebeheer en -integratie. Het additionele portfolio bestaat uit consultancy, projectmanagement en applicatieontwikkeling en -implementatie. Het additionele portfolio is ondersteunend aan het kernportfolio. Dit houdt in dat diensten uit het additionele portfolio er op gericht zijn om de applicaties op een efficiënte en effectieve wijze te beheren.

Daarnaast is de dienstverlening van DTO gericht op klanten binnen de Rijksoverheid / Openbare Orde en Veiligheid die hoge eisen stellen op het gebied van veiligheid, betrouwbaarheid en continuïteit van ICT-systemen.

De hoofdvestiging van DTO bevindt zich in Den Haag. Daarnaast zijn er onder meer vestigingen in Soesterberg, Seedorf, Den Helder, Maasland, Gouda en Rijswijk (ZH).

Doelmatigheid

In 2002 is besloten vooralsnog af te zien van het verzelfstandigen van DTO. Tevens is toen besloten dat DTO een bijdrage moest leveren aan de bezuinigingstaakstelling op grond van het Strategisch Akkoord. Op basis van de resultaten zal eind 2005 heroverweging plaatsvinden over een mogelijke uitbesteding. Concrete opdracht aan DTO is dat drie jaar achtereenvolgende kostenreductie gerealiseerd moet worden, uitmondend in 8%

tariefsverlaging per jaar (leidend tot een structurele besparing van € 64 miljoen met ingang van 2006), bij minimaal gelijkblijvende kwaliteit en een break-even bedrijfsresultaat.

In december 2002 is het driejarenplan als invulling van het Strategisch Akkoord door DTO opgesteld. De gerealiseerde tariefdaling voor Defensie in het jaar 2003 is met € 24,4 miljoen ruim € 4,4 miljoen boven de taakstelling voor het jaar 2003 uitgekomen. Naast deze directe besparingen voor de Defensiekanten hebben de doelmatigheidsprogramma's binnen DTO eerder dan verwacht geleid tot (structurele) verlaging van de kosten. Dit komt tot uiting in het positieve saldo van baten en lasten over 2003. Deze structurele kostenbesparingen worden meegenomen in de bedrijfsplannen vanaf 2004 en leiden tot tariefaanpassingen voor de klanten binnen het kader van de taakstelling van DTO van € 64 miljoen.

Ten tijde van het opstellen van de ontwerpbegroting 2003 van DTO werd met de mogelijkheid rekening gehouden dat DTO zou worden verzelfstandigd. Tegen deze achtergrond is de DTO-begroting 2003 opgesteld. Ten opzichte van de realisatie 2002 werd een lagere omzet voorzien. Nu verzelfstandiging vooralsnog niet aan de orde is, is in de realisatie de omzet 2003 hoger dan geraamd uitgekomen, hoewel deze omzet lager is uitgekomen dan 2002. In de toelichting bij de cijfers zal waar nodig op het voorgaande worden ingegaan.

I. GRONDSLAGEN VOOR WAARDERING EN RESULTAATBEPALING

Grondslagen voor de waardering

Algemeen – De activa en passiva zijn, voor zover niet anders vermeld, gewaardeerd tegen nominale waarde, inclusief BTW. Hieronder wordt een nadere toelichting gegeven op de algemene waarderingsgrondslagen.

Immateriële vaste activa – Immateriële vaste activa bestaan uit gekochte software en licenties voor het gebruik van software. Deze activa worden geactiveerd voor zover de aanschafwaarde groter is dan € 11 500,-, inclusief BTW. Waardering vindt plaats tegen aanschafwaarde verminderd met lineaire afschrijvingen of lagere opbrengstwaarde.

Materiële vaste activa – Materiële vaste activa zijn gewaardeerd tegen de aanschafwaarde verminderd met lineaire afschrijvingen. Er geldt een activeringsgrens van € 5 000,-, inclusief BTW.

Vorraden – De voorraden zijn tegen kostprijs of lagere verwachte netto opbrengstwaarde gewaardeerd.

Onderhanden werk – Het onderhanden werk wordt gewaardeerd tegen kostprijs, in voorkomend geval verminderd met een afwaardering voor reeds per balansdatum bekende verliezen. Bij onderhanden projecten is sprake van winstneming bij oplevering respectievelijk voltooiing van het werk.

Vorderingen – De vorderingen zijn tegen nominale waarde gewaardeerd. Een voorziening voor het risico van oninbaarheid is hierin gesaldeerd.

Overige activa en passiva – De overige activa en passiva zijn tegen nominale waarde gewaardeerd.

Voorzieningen – De voorzieningen zijn gevormd voor specifieke verplichtingen en risico's die uitgaan boven het algemene risico dat aan het ondernemen als agentschap verbonden is.

Grondslagen voor de bepaling van het resultaat

De resultaten zijn berekend op basis van historische kostprijzen, waarbij de baten en lasten zijn toegerekend aan de periode waarop zij betrekking hebben (matching-principle). Transacties in vreemde valuta zijn omgerekend in euro's op basis van administratiekoersen. De definitieve koers wordt bepaald op de dag van daadwerkelijke betaling.

Buitengewone baten en lasten – De buitengewone baten en lasten betreffen resultaten die geen betrekking hebben op de gewone bedrijfsuitoefening.

Afschrijvingsmethode en -percentage – Alle afschrijvingen vinden lineair plaats en worden berekend op basis van de aanschafwaarde, dan wel lagere opbrengstwaarde. Bij de afschrijving van auto's wordt gerekend met een geschatte opbrengstwaarde van 20% van de aanschafwaarde.

De afschrijvingstermijnen zijn:

Immateriële vaste activa	Software / Licenties	5 jaar
Materiële vaste activa	Terreinen	10 jaar
	Gebouwen en glasvezel	30 jaar
	Machines en installaties	8 jaar
	Kantoorinventaris	5 jaar
	Transportmiddelen	4 jaar
	PC's en printers	3 jaar
	Overige computerapparatuur	3–10 jaar

Onder de categorie terreinen vallen naast grond ook werken. Op grond wordt niet afgeschreven terwijl op werken wel wordt afgeschreven. Om deze reden is bij terreinen – in tegenstelling tot wat daarover is vastgelegd in de handleiding agentschappen – een afschrijvingstermijn vermeld. In specifieke gevallen, waarbij een koppeling bestaat met de looptijd van verkoopcontracten, kunnen de afschrijvingstermijnen afwijken.

Gespecificeerde verantwoordingsstaat 2003
(Bedragen x € 1 000)

	(1)	(2)	(3)=(2)-(1)
Omschrijving	Oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie	Vershil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting
Baten			
Opbrengst moederdepartement	223 600	237 793	14 193
Opbrengst overige departementen	12 900	14 313	1 413
Opbrengst derden	0	0	0
Rentebaten	0	406	406
Buitengewone baten	0	0	0
vrijval voorzieningen	0	11 055	11 055
Exploitatiebijdrage	0	0	0
Totaal baten	236 500	263 567	27 067
Lasten			
Apparaatskosten			
– personele kosten	129 800	113 974	– 15 826
– materiële kosten	78 800	85 224	6 424
Rentelasten	4 800	4 555	– 245
Afschrijvingskosten			0
– materieel	16 700	15 228	– 1 472
– immaterieel	2 600	2 201	– 399
Dotaties voorzieningen	500	16 441	15 941
Buitengewone lasten	0	304	304
Totaal lasten	233 200	237 927	4 727
Saldo van baten en lasten	3 300	25 640	22 340

II. TOELICHTING OP DE REKENING VAN BATEN EN LASTEN

Algemeen

Na de totstandkoming van de ontwerpbegroting 2003 zijn, als gevolg van het Strategisch Akkoord en het driejarenplan DTO, de uitgangspunten voor DTO sterk gewijzigd. Deze gewijzigde uitgangspunten hebben geleid tot aanmerkelijke wijzigingen op de begroting, die zijn verwerkt in de eerste suppletore begroting 2003.

DTO heeft de opdracht om drie jaar achtereen kostenreductie te realiseren. Dit moet uitmonden in 8% tariefsverlaging per jaar (leidend tot een structurele besparing van € 64 miljoen per jaar met ingang van 2006), bij minimaal gelijkblijvende kwaliteit en een break-even bedrijfsresultaat. De gerealiseerde tariefsverlaging voor Defensie in het jaar 2003 is met € 24,4 miljoen ruim € 4,4 miljoen boven de taakstelling voor het jaar 2003 uitgekomen. Naast deze directe besparingen voor Defensie hebben de doelmatigheidsprogramma's binnen DTO eerder dan verwacht geleid tot (structurele) kostenbesparingen. Dit komt tot uiting in het hoge positieve saldo van baten en lasten. De structurele kostenverlagingen worden meegenomen in de bedrijfsplannen vanaf 2004 en leiden tot tarief-aanpassingen voor de klanten binnen het kader van de taakstelling van DTO van € 64 miljoen.

Baten

Opbrengsten Moederdepartement

Het Strategisch Akkoord en het driejarenplan DTO hebben een zeer ingrijpend effect gehad op de omzetramingen van DTO. Voor het jaar 2003 heeft DTO de opdracht gekregen om de tarieven te laten dalen zodanig dat er sprake is van een tariefdaling van € 20 miljoen bij gelijkblijvende afzet en kwaliteit. Dit is in de eerste suppletore begroting 2003 verwerkt.

De gerealiseerde omzet moederdepartement is € 14 miljoen hoger uitgekomen dan begroot. Enerzijds is de omzet gedaald als gevolg van een tariefdaling van € 24,4 miljoen. Anderzijds is de omzet ten opzichte van de raming 2003 € 38 miljoen hoger uitgekomen; dit is zowel het gevolg van een hogere handelsomzet van € 18 miljoen als door een hoger dan geraamde afzet in verschillende productgroepen.

De gerealiseerde omzet 2003 van het moederdepartement is ten opzichte van de realisatie 2002 echter ruim € 12 miljoen lager uitgekomen. Naast een omzetsdaling van € 24,4 miljoen als gevolg van het verlagen van de tarieven is de omzet € 12 miljoen toegenomen door een hogere afzet.

Opbrengsten overige departementen

De opbrengsten van de overige departementen zijn € 1,4 miljoen hoger uitgekomen dan begroot (€ 12,9 miljoen). Deze toename wordt grotendeels veroorzaakt door de niet begrote overname van het beheer van de servers van de Immigratie- en Naturalisatiedienst.

Vrijval voorzieningen

De voorzieningen zijn per 31 december herijkt. Deze herijking heeft een aantal verschuivingen binnen de verschillende componenten van de voorziening tot gevolg gehad.

Personeelslasten (Bedragen x € 1 000)		
	Ontwerp- begroting 2003	Realisatie 2003
DTO-medewerkers	104 800	99 945
Inhuur medewerkers	25 000	14 029
Totale personele lasten	129 800	113 974

Op grond van de invulling van de taakstelling zijn bij de eerste suppletore begroting de personeelslasten met € 8,1 miljoen verlaagd tot € 121,7 miljoen. Aan de reductie in de personeelskosten wordt deels vormgegeven door relatief meer gebruik te maken van vaste krachten. De huidige situatie in de ICT-branche heeft dit mogelijk gemaakt. Tevens staan als gevolg van deze situatie de tarieven van inhuurpersoneel onder druk, hetgeen een extra drukkend effect heeft.

De situatie op de ICT-arbeidsmarkt verklaart ook dat er minder gekwalificeerd personeel DTO verlaat. De nieuwe vaste krachten zijn ook hoger gekwalificeerd. Dit verklaart dan ook dat met name de kosten voor opleidingen van het eigen personeel lager zijn dan oorspronkelijk is begroot.

**Personeel Agentschap Defensie Telematica Organisatie
(in volledige tijdsequivalenten, vte'n)**

	Ontwerp- begroting 2003	Realisatie gemiddeld 2003
- Militairen	190	123
- Burgers	1 710	1 736
Totaal DTO-medewerkers	1 900	1 859
- Inhuur	150	110
Totaal aantal vte'n	2 050	1 969
Gemiddelde kosten per vte (x € 1000)		
- DTO-medewerkers	55	54
- Inhuur	167	127

**Materiële kosten
(Bedragen x € 1 000)**

	Ontwerp- begroting 2003	Realisatie 2003
Directe kosten	28 368	38 473
Huisvestingskosten	6 304	6 007
Kantoorkosten	3 940	2 588
Verkoopkosten	3 152	309
Algemene kosten	3 940	833
Kosten hard- en software	33 096	37 014
Totale materiële kosten	78 800	85 224

De materiële kosten zijn € 6,4 miljoen hoger dan in de ontwerpbegroting was opgenomen. De belangrijkste verschillen worden onder andere veroorzaakt door de kostenstijging verband houdend met de toename van de handelsomzet, en door de hogere kosten voor hardware en software, deels toe te schrijven aan de hogere licentiekosten (beveiligingssoftware). Het kostenbesparingsprogramma taakstelling DTO 2003–2005 heeft anderzijds een reductie van de materiële kosten veroorzaakt. Daarmee was reeds in de eerste suppletore begroting 2003 rekening gehouden.

Afschrijvingskosten

De realisatie van de afschrijvingskosten is € 1,9 miljoen achtergebleven bij de ontwerpbegroting. Dit wordt ten dele verklaard door het feit dat een omvangrijk deel van de investeringen pas in het laatste deel van het jaar is gedaan.

Afschrijvingen
(Bedragen x € 1 000)

	Realisatie 2003
Licenties	2 201
Gebouwen en terreinen	1 143
Installaties en inventarissen	2 031
Computer-, netwerkkapparatuur en -infrastructuur	12 054
Totale afschrijvingskosten	17 429

Dotaties voorzieningen

De voorzieningen zijn per 31 december herijkt. Deze herijking heeft een aantal verschuivingen binnen de verschillende componenten van de voorziening tot gevolg gehad. Naast de dotaties in het kader van de reorganisatievoorzieningen zijn ook dotaties gedaan in het kader van ontwikkelstraten en FPU+.

Buitengewone lasten

De buitengewone lasten bestaan uit het resultaat van het afstoten van activa.

Kasstroomoverzicht

Kasstroomoverzicht voor het jaar 2003
(Bedragen x € 1000)

	(1)	(2)	(3)=(2)-(1)
Omschrijving	Oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie	Verschil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting
1. Rekening-courant RIC 1 januari 2003	37 000	42 942	5 942
<i>2. Totaal operationele kasstroom</i>	<i>22 500</i>	<i>53 788</i>	<i>31 288</i>
Totaal investeringen (-/-)	- 19 500	- 31 555	- 12 055
Totaal boekwaarde desinvesteringen (+)	0	715	715
<i>3. Totaal investeringskasstroom</i>	<i>- 19 500</i>	<i>- 30 840</i>	<i>- 11 340</i>
Eénmalige uitkering aan moeder-departement (-/-)	- 4 600	- 3 405	1 195
Eénmalige storting door moeder-departement (+)	0		0
Aflossingen op leningen (-/-)	- 19 300	- 15 831	3 469
Beroep op leenfaciliteit (+)	19 500	30 000	10 500
<i>4. Totaal financieringskasstroom</i>	<i>- 4 400</i>	<i>10 764</i>	<i>15 164</i>
5. Rekening-courant RIC 31 december 2003 (=1+2+3+4)	35 600	76 654	41 054

Opmerking: Maximale roodstand € 0,5 miljoen.

III. TOELICHTING OP HET KASSTROOMOVERZICHT

Operationele kasstroom

De toename van de operationele kasstroom is nagenoeg geheel toe te schrijven aan het resultaat van DTO over het jaar 2003.

Investeringskasstroom

De gerealiseerde investeringen zijn fors hoger dan de begrote investeringen. Dit is grotendeels toe te schrijven aan een noodzakelijke investering in het netwerk NAFIN, waarmee in de begroting nog geen rekening was gehouden.

Financieringskasstroom

Het gerealiseerde resultaat van DTO over het boekjaar 2002 bedroeg € 3,9 miljoen. Op grond van de regeling «Vermogensvoorschriften» is hiervan € 0,5 miljoen gedoteerd aan het eigen vermogen. Het restant is in 2003 uitgekeerd aan het moederdepartement.

In 2002 is een lager beroep gedaan op de leenfaciliteit dan oorspronkelijk begroot. Als gevolg hiervan zijn de aflossingen op leningen in het jaar 2003 lager dan in de ontwerpbegroting is aangegeven.

Het hogere beroep op de leenfaciliteit in 2003 wordt geheel veroorzaakt door de hogere investeringen.

Balans

Balans per 31 december 2003 (Bedragen x € 1 000)		
Omschrijving	Stand 31-12-2003	Stand 31-12-2002
Activa		
Immateriële activa	3 414	3 834
Materiële activa		
– grond en gebouwen	14 741	15 753
– installaties en inventarissen	9 454	9 459
– overige materiële vaste activa	79 917	65 069
Voorraden	1 858	2 468
Debiteuren	12 514	21 074
Nog te ontvangen/overlopende activa	13 385	5 868
Liquide middelen	76 654	42 942
Totaal activa	211 937	166 467
Passiva		
Eigen vermogen		
– exploitatiereserve	12 000	11 500
– verplichte reserves		
– onverdeeld resultaat	25 640	3 905
Subtotaal eigen vermogen	37 640	15 405
Leningen bij het ministerie van Financiën ¹	90 259	77 227
Voorzieningen	28 007	23 441
Crediteuren	11 764	21 232
Nog te betalen/overlopende passiva ¹	44 267	29 162
Totaal passiva	211 937	166 467

¹ Gecorrigeerd voor kortlopend deel van de lening

IV. TOELICHTING BIJ DE BALANS

Vaste activa

Immateriële activa (Bedragen x € 1 000)	
	Stand per 31-12-2003
Aanschafwaarde t/m 1 januari 2003	17 519
Investerings 2003	1 799
Desinvesteringen 2003	- 18
Aanschafwaarde t/m 31 december 2003	19 300
Afschrijvingen t/m 1 januari 2003	13 685
Afschrijvingen 2003	2 201
Afschrijvingen t/m 31 december 2003	15 886
Boekwaarde per 31 december 2003	3 414

Materiële Activa (Bedragen x € 1 000)				
	Gebouwen en terreinen	Installaties en inventaris	Computer netwerk en Infra	Totaal materiële vaste activa
Aanschafwaarde t/m 1 januari 2003	26 002	23 440	136 288	185 730
Investerings 2003	131	2 112	27 513	29 756
Desinvesteringen 2003	-	- 87	- 610	- 697
Aanschafwaarde t/m 31 december 2003	26 133	25 465	163 191	214 789
Afschrijvingen t/m 1 januari 2003	10 249	13 980	71 220	95 449
Afschrijvingen 2003	1 143	2 031	12 054	15 228
Afschrijvingen t/m 31 december 2003	11 392	16 011	83 274	110 677
Boekwaarde per 31 december 2003	14 741	9 454	79 917	104 112

De afschrijvingen op de vaste activa worden berekend op basis van de aanschafwaarde dan wel de lagere opbrengstwaarde. Voor de afschrijvingspercentages: zie de grondslagen voor waardering en resultaatbepaling.

Vorraden
(Bedragen x € 1 000)

	Stand 31-12-2003	Stand 31-12-2002
Magazijnvoorraden	1 368	1 629
Voorziening voor incurantheid	- 58	- 250
Onderhanden werk	548	1 089
Totaal voorraden	1 858	2 468

De balanspost «Vorraden» bestaat per 31 december 2003 uit magazijnvoorraden ten bedrage van € 1,3 miljoen (2002: € 1,4 miljoen) en onderhanden werk van € 0,6 miljoen (2002: € 1,1 miljoen).

De post «Magazijnvoorraden» is verminderd met een voorziening voor incurantheid. Incurante voorraden worden tegen een gereduceerd tarief aangeboden aan klanten. De voorziening voor incurantheid wordt gevormd voor deze tariefreductie. De omvang van de voorziening wordt jaarlijks per balansdatum vastgesteld op basis van de inventarisatielijst.

Voorziening voor incurantheid
(Bedragen x € 1 000)

Stand per 31 december 2002	250
Vrijval in 2003	- 250
Dotatie in 2003	58
Stand per 31 december 2003	58

Debiteuren
Bedragen x € 1 000

	Stand 31-12-2003	Stand 31-12-2002
Debiteuren	13 204	25 745
Voorziening voor dubieuze vorderingen	- 690	- 4 671
Totaal debiteuren	12 514	21 074

De afname van de debiteurenstand ten opzichte van 2002 is het gevolg van de verscherpte aandacht voor het facturerings- en betalingsproces alsmede een gunstige liquiditeitspositie bij de defensieonderdelen.

De voorziening dubieuze vorderingen wordt gevormd voor crediteringen van facturen uit voorgaande boekjaren. De voorziening wordt gedoteerd op basis van de facturen. De hoogte van de voorziening per balansdatum wordt bepaald door de hoogte en ouderdom van de nog uitstaande vorderingen.

**Voorziening voor dubieuze vorderingen
(Bedragen x € 1 000)**

Stand per 31 december 2002	4 671
Dotatie in 2003	2 473
Onttrekkingen in 2003	- 2 157
Vrijval in 2003	- 4 297
Stand per 31 december 2003	690

**Overlopende activa
(Bedragen x € 1 000)**

	Stand 31-12-2003	Stand 31-12-2002
Overlopende activa	13 385	5 868

De toename van de overlopende activa wordt bijna geheel verklaard door vooruitbetaalde licentiekosten. Het contractueel vooruitbetaalde bedrag liep voorgaande jaren synchroon met het kalenderjaar. Met het nieuwe contract is deze termijn halverwege dit jaar aangevangen.

Liquide middelen

Deze post betreft de rekening courant met het ministerie van Financiën. Het hoge saldo per 31 december 2003 wordt deels verklaard door het hoge resultaatniveau. Tevens wordt het deels veroorzaakt doordat de salariskosten over de maand december nog verrekend moeten worden met Defensie.

*Eigen vermogen***Overzicht vermogensontwikkeling
(Bedragen x € 1000)**

Agentschap Defensie Telematica Organisatie	1999	2000	2001	2002	2003 begroting	2003 realisatie
1. Eigen vermogen per 1 januari	122 038	9 632	6 106	15 544	16 419	15 405
2. Saldo van baten en lasten voorafgaand jaar	255	- 3 526	9 438	3 905	3 237	25 640
3a. Uitkering aan moederdepartement				- 4 044	- 4 661	- 3 405
3b. Bijdrage moederdepartement ter versterking van eigen vermogen						
3c. Overige mutaties in eigen vermogen	- 112 662					
3. Totaal directe mutaties in eigen vermogen	- 112 662	0	0	- 4 044	- 4 661	- 3 405
4. Eigen vermogen per 31 december (1+2+3)	9 632	6 106	15 544	15 405	14 995	37 640

Voorstel winstverdeling 2003:

Toevoeging eigen vermogen	800
Uit te keren aan moederdepartement	24 840
Onverdeeld resultaat 2003	25 640

De toevoeging aan het eigen vermogen is conform de bestendige gedragslijn. Het eigen vermogen komt hiermee op 5% van de gemiddelde omzet over de laatste drie jaren.

Leningen bij ministerie van Financiën (Bedragen x € 1000)		
	Balans 31-12-2003	Balans 31-12-2002
Leningen bij het ministerie van Financiën		
– Vermogensconversielening	52 883	58 182
– Investeringslening	37 376	19 045
Totaal leningen MinFin (lange termijn)	90 259	77 227

Per 31 december 1999 zijn de vaste activa van de agentschappen geconverteerd naar een zogenaamde vermogensconversielening bij het ministerie van Financiën. Voorts zijn leningen opgenomen ter financiering van de investeringen. Het aflossingsschema is gebaseerd op de afschrijvingen van de daarmee gefinancierde vaste activa.

Voorzieningen (Bedragen x €1 000)					
	Balans 31-12-2002	Dotaties 2003	Vrijval 2003	Onttrekkingen 2003	Balans 31-12-2003
Garantie-aanspraken	1 900		600		1 300
Reorganisatievoorziening					
– Ontwikkelstraten	1 155	1 222		543	1 834
– Herstructurering Telefooncentrales	1 795	817		277	2 335
– Herstructurering Recruitment	415		415		–
– Herstructurering Berdix/Lotex	1 048		172		876
– Herstructurering Platformservices	4 294		4 228		66
– Herstructurering Werkplekken	7 049	5 091			12 140
– Herstructurering Corporate Services	–	2 792			2 792
– Wachtgeld	5 640		5 640		–
– FPU+	–	6 519			6 519
Overige voorzieningen					
– Verlieslatende contracten	145				145
Totaal aan voorzieningen	23 441	16 441	11 055	820	28 007

Dotaties

De voorziening ontwikkelstraten is gevormd voor de kosten van DTO voor het ombouwen van applicaties als gevolg van het saneren van ontwikkelstraten. In een contract met de klant inzake afbouw Uniface heeft DTO de verplichting op zich genomen om de kosten voor herbouw voor haar eigen rekening te nemen. Voor de resterende kosten van deze herbouw is een additionele voorziening gevormd. Voorts zijn, op basis van een impactanalyse, de kosten voor het uitfaseren van een ontwikkelstraat hoger ingeschat.

De verschillende onderdelen in het kader van herstructurering zijn per balansdatum opnieuw vastgesteld. Als gevolg van deze herijking is de samenstelling van het totaal aan te voorziene herstructurerings gewijzigd.

In 2003 is defensiebreed medewerkers van 57 jaar en ouder de mogelijkheid geboden om vervroegd uit te treden. De kosten voor de DTO-medewerkers die gebruik maken van deze mogelijkheid blijven voor rekening van het agentschap. De voorziening is bepaald in overeenstemming met de richtlijnen van de directie Arbeidsvoorwaardenbeleid (DAVB).

Vrijval

De voorziening garantie-aanspraken is gesteld op 5% van de omzet «Advies en ontwikkeling». In 2003 is deze omzet lager dan de voorgaande jaren vanwege de terughoudendheid van onze klanten ten aanzien van het ontwikkelen en onderhouden van systemen.

De vrijval van de herstructureringsvoorzieningen, inclusief wachtgeld, wordt veroorzaakt door de reeds eerder genoemde herijking.

Onttrekkingen

De kosten voor het ombouwen van applicaties als gevolg van het saneren van ontwikkelstraten zijn in mindering gebracht op de voorziening. De salariskosten en bijkomende kosten van herplaatsingskandidaten zijn conform de doelstelling van deze voorziening ten laste gebracht van de voorziening.

Crediteuren

De daling van de crediteuren wordt grotendeels gecompenseerd door de post nog te ontvangen facturen onder de overlopende passiva.

Overlopende passiva (Bedragen x € 1000)

	Stand 31-12-2003	Stand 31-12-2002
Salarissen en sociale lasten	6 618	5 733
Aflossingen leningen ministerie van Financiën	16 967	15 831
Overige overlopende passiva	20 682	7 598
Totaal overlopende passiva	44 267	29 162

De post salarissen en sociale lasten betreft reserveringen voor vakantie-dagen, vakantiegeld en de Interim ziektekostenregeling. De aflossing op de langlopende leningen van het ministerie van Financiën in het eerstvolgende boekjaar is opgenomen onder overlopende passiva. In de post overige overlopende passiva is begrepen een post voor nog te ontvangen facturen van ongeveer € 13 miljoen (2002: ongeveer € 7 miljoen).

V. KENGETALLEN

In de begroting 2003 van DTO is een aantal kengetallen opgenomen.

Kengetallen Agentschap Defensie Telematica Organisatie		
	Ontwerpbegroting 2003	Realisatie 2003
Omzet per werknemer (x € 1000)	115	128
Resultaatmarge	1,4%	14,1%

Omzet per medewerker: Onder de omzet per medewerker wordt verstaan de gefactureerde omzet per medewerker (inclusief ingehuurd personeel). De omzet per medewerker is gestegen omdat er met minder medewerkers een hogere omzet is gerealiseerd. In 2002 was de omzet per medewerker € 124 000,-. De toename van de omzet per medewerker houdt verband met de doelmatigheidsprogramma's van DTO.

Resultaatmarge: De resultaatmarge is het saldo van baten en lasten, exclusief dotaties en vrijval voorzieningen en rentebaten en -lasten, ten opzichte van de omzet. De bezuinigingen in het kader van de taakstelling DTO 2003–2005 hebben eerder dan gepland geleid tot kostenbesparingen. Daarnaast is het resultaat door een aantal incidentele resultaten, zoals inzet van staf-medewerkers voor externe klanten, het resultaat nog verder verbeterd. In 2002 was de resultaatmarge 10,5%.

10.3.2 Dienst Gebouwen, Werken en Terreinen (DGW&T)

Algemene informatie

Het agentschap «Dienst Gebouwen, Werken en Terreinen (DGW&T)» is de vastgoedbeheerder van het ministerie van Defensie die het onroerend goed effectief en op maatschappelijk verantwoorde wijze inricht en beheert. De DGW&T geeft deskundige adviezen en behartigt de ruimtelijke belangen van Defensie. De DGW&T staat de klanten bij in hun zorg voor de beschikbaarheid en bruikbaarheid van het vastgoed. De DGW&T levert een compleet en samenhangend productenpakket dat bestaat uit:

Vastgoeddiensten

- Ruimtelijke ordening en milieu
- Technisch beheer

Ingenieursdiensten

- Nieuwbouw
- Groot onderhoud
- Bodemsanering
- Onderzoek en advies
- Geluidsisolatie

Gebruikssteun

- Klein onderhoud
- Storingsdienst
- Kleine infrastructurele aanpassingen (commandantenvoorzieningen)

Beleidsvoorbereiding, specialistisch onderzoek en advies

- Advisering (aan departement en politieke leiding)
- Belangenbehartiging
- Voorbereiden van beleid
- Onderzoek

Out of Area ondersteuning

De missie van de DGW&T luidt:

Wij willen als vastgoedbeheerder voor Defensie de deskundige adviseur en intermediair zijn die de ruimtelijke belangen van de klanten zeker stelt en hun onroerend goed effectief en op maatschappelijk verantwoorde wijze inricht en beheert. Wij willen de klanten altijd en overal bijstaan in hun zorg voor de beschikbaarheid en bruikbaarheid van het vastgoed. Wij doen dit op een wijze die voor de defensieorganisatie als geheel zo efficiënt mogelijk is en aan de klanten een zo hoog mogelijke kwaliteit biedt.

De DGW&T bestaat uit een Centrale Directie (Den Haag), een Directie Interne Diensten, drie regionale directies in Nederland en een directie in Duitsland. De Centrale Directie schept de randvoorwaarden en zorgt voor de coördinatie en sturing.

I. GRONDSLAGEN VOOR WAARDERING EN RESULTAATS-BEPALING

Grondslagen voor de waardering

Activa en passiva worden, voor zover niet anders is vermeld, gewaardeerd tegen nominale waarde, inclusief BTW.

Immateriële vaste activa

De DGW&T activeert geen immateriële vaste activa.

Materiële vaste activa

Materiële vaste activa worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs of vervaardigingsprijs verminderd met afschrijvingen. Afschrijvingen worden berekend volgens de lineaire methode op basis van verwachte levensduur, waarbij rekening wordt gehouden met de restwaarde. De activeringsgrens bedraagt € 500, inclusief BTW.

Onderhanden werk

Er worden geen voorraden aangehouden, anders dan onderhanden werk. Het onderhanden werk omvat de kosten van lopende projectfasen die nog niet zijn gefactureerd. Het onderhanden werk wordt gewaardeerd op basis van directe uren maal het uurkostprijstarief, vermeerderd met de kosten van uitbestede werkzaamheden. Het uurkostprijstarief is gebaseerd op de directe salariskosten. Het onderhanden werk wordt gewaardeerd tot een maximum van de te verwachten opbrengsten per projectfase.

Debiteuren

De waardering van de post debiteuren vindt plaats tegen nominale waarde, rekening houdend met het vermoedelijke oninbare deel.

Voorzieningen

De voorzieningen zijn gevormd voor specifieke verplichtingen en risico's die uitgaan boven het algemene risico dat aan het ondernemerschap van de DGW&T is verbonden of ter egalisatie van kosten.

Grondslagen voor de bepaling van het resultaat

Algemeen

De resultaatsbepaling is gebaseerd op de methode van variabele kosten-calculatie.

Opbrengsten

De omzet uit *Vastgoeddiensten* is een overeengekomen promillage van de waarde van de vastgoedportefeuille van de defensieonderdelen.

De omzet uit *Ingenieursdiensten* wordt gerealiseerd door goedkeuring van de betreffende defensieonderdelen voor geleverde diensten. De omzet wordt genomen bij het afronden van projectfasen. De kosten van lopende projectfasen worden geactiveerd in de post *onderhanden werk*.

De omzet van de producten *Groot Onderhoud, Klein Onderhoud en Commandanten-voorzieningen* is gebaseerd op een overeengekomen percentage van het financieel volume van de in het verslagjaar aan de defensieonderdelen aangeboden gecertificeerde programmafacturen. De *Storingsdienst* wordt verrekend op basis van bestede uren maal een uurtarief.

De producten van *Beleidsvoorbereiding, specialistisch onderzoek en advies* worden uitgevoerd op basis van een regiecontract met een maximum prijs.

Met het product *Out of Area* ondersteunt de DGW&T het optreden van de defensieonderdelen bij vredesmissies. De bestede uren worden gefactureerd tegen een overeengekomen uurtarief.

Afschrijvingsmethode en -termijnen

Afschrijvingen worden berekend volgens de lineaire methode op basis van verwachte levensduur, waarbij rekening wordt gehouden met de restwaarde.

De afschrijvingstermijnen zijn:

Gebouwen	50 jaar
Houten opslagloodsen en verhardingen	25 jaar
Inventaris	10 jaar
Transportmiddelen	4 – 6 jaar
Automatiseringsmiddelen en overige activa	5 jaar

Op terreinen wordt niet afgeschreven.

**Saldo van baten en lasten 2003: confrontatie oorspronkelijke begroting met de realisatie
(Bedragen x € 1 000)**

	(1)	(2)	(3)=(2)-(1)
	Oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie	Vershil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting
BATEN			
Opbrengst moederdepartement	78 900	86 966	8 066
Opbrengst overige departementen	100	163	63
Opbrengst derden	300	854	554
<i>Netto-omzet</i>	<i>79 300</i>	<i>87 983</i>	<i>8 683</i>
Mutatie onderhanden werk	0	- 1 723	- 1 723
<i>Som der bedrijfsopbrengsten</i>	<i>79 300</i>	<i>86 260</i>	<i>6 960</i>
Rentebaten	500	941	441
Vrijval voorzieningen	0	679	679
Bijzondere baten	0	1 474	1 474
Buitengewone baten	0	0	0
Totaal baten	79 800	89 354	9 554
LASTEN			
Apparaatskosten:			
* personele kosten	59 600	61 834	2 234
* uitbesteding	500	3 714	3 214
* materiële kosten	12 600	11 007	- 1 593
Rentelasten	3 200	2 585	- 615
Afschrijvingskosten:			
* materieel	3 200	2 366	- 834
Dotaties voorzieningen	500	4 326	3 826
Bijzondere lasten	0	1 867	1 867
Buitengewone lasten	0	0	0
Totaal lasten	79 600	87 699	8 099
Saldo van baten en lasten	200	1 655	1 455

II. TOELICHTING OP DE REKENING VAN BATEN EN LASTEN

ALGEMEEN

In 2003 zijn door de DGW&T alle producten geleverd van vastgoeden ingenieursdiensten, gebruikssteun, beleidsvoorbereiding, specialistische onderzoek en advies (BSOA) en out of area ondersteuning.

De realisatie van het saldo van baten en lasten is hoger door een grotere dan begrote behoefte aan producten en verhoudingsgewijze lagere gerealiseerde lasten.

Op meerjarentermijn gezien, wordt (nog steeds) rekening gehouden met afname van de omzetten als gevolg van een verminderde behoeftstelling van de defensieonderdelen en een verkleining van de vastgoedportefeuille.

BATEN

Opbrengst moederdepartement

Bij het opstellen van de begroting wordt rekening gehouden met een meerjarige daling in de omzet als gevolg van dalende infrastructuurbudgetten van de defensieonderdelen. De reorganisaties binnen Defensie en de daarmee samenhangende wijzigingen in infrastructuur hebben in het verslagjaar echter geleid tot een grotere dan geraamde vraag naar de diensten van de DGW&T.

Opbrengst derden

De *opbrengst derden* betreffen voornamelijk werkzaamheden die in rekening worden gebracht aan buitenlandse krijgsmachten die op basis van internationale verdragen verblijven op Nederlands grondgebied (Duitse krijgsmacht, AFNORTH, POMMS). Tevens is hierin opgenomen de vergoeding voor aan aannemers verkochte bestekken (omzet ongeveer € 0,2 miljoen).

De verdeling van de netto-omzet naar defensieonderdelen en belangrijkste productcategorieën:

Verdeling van de netto-omzet										
	Vastgoed-diensten		Ingenieurs-diensten		Gebruikssteun		Overige		Totaal	
	Realisatie	Begroting	Realisatie	Begroting	Realisatie	Begroting	Realisatie	Begroting	Realisatie	Begroting
Koninklijke marine	4%	4%	6%	6%	4%	4%	0%	0%	14%	14%
Koninklijke landmacht	13%	15%	13%	18%	12%	11%	2%	0%	40%	44%
Koninklijke luchtmacht	8%	9%	12%	10%	8%	8%	0%	0%	28%	27%
Koninklijke marechaussee	1%	1%	3%	2%	1%	1%	0%	0%	5%	4%
Dico	1%	0%	1%	1%	1%	1%	0%	0%	3%	2%
Co	1%	1%	1%	2%	0%	1%	5%	5%	7%	9%
Overige	1%	0%	1%	0%	0%	0%	1%	0%	3%	0%
Totaal	29%	30%	37%	39%	26%	26%	8%	5%	100%	100%

Mutatie onderhanden werk

In de begroting is deze post op nihil gesteld. De negatieve mutatie onderhanden werk hangt samen met het verhoudingsgewijs meer gereedkomen van lopende (deel)opdrachten in samenhang met de hogere opbrengsten.

Rentebaten

Onder de rentebaten zijn tevens opgenomen de aan de Koninklijke marechaussee in rekening gebrachte bouwrente (€ 0,733 miljoen) voor de in aanbouw zijnde huisvesting. Voor deze huisvesting in eigendom is een langlopende gebruiksovereenkomst met de Koninklijke marechaussee overeengekomen. De bouwrente maakt geen deel uit van de gebruiksvergoeding die verschuldigd is zodra het gebouw in gebruik wordt genomen (vermoedelijk 2007).

Bijzondere baten

De bijzondere baten bevatten opbrengsten voortvloeiend uit de gewone bedrijfsuitoefening van voorgaande boekjaren, inclusief eindafrekeningen van ingenieursdiensten en gebruikssteun. Deze zijn, na afsluiting van het voorgaande boekjaar, in overleg met de defensieonderdelen vastgesteld.

Buitengewone baten

Deze post bevat opbrengsten die niet voortvloeien uit de gewone bedrijfsuitoefening.

Vrijval voorzieningen

Voor de toelichting van de vrijval voorzieningen wordt verwezen naar de toelichting bij de balanspost «Voorzieningen».

LASTEN

Personele lasten

De realisatie van de bezetting in 2003 ten opzichte van de begroting is als volgt:

(vte'n)	Begroting 2003	Realisatie per 31-12-2003
Bezetting militair personeel	37	35
Bezetting burgerpersoneel	992	954
Overige categorieën:		
* tijdelijke ambtenaren, inhuur, uitzendkrachten	171	157
* herplaatsers en BDOS	7	3
Totaal	1 207	1 149
Gemiddelde loonkosten per vte (x € 1 000):		
* ambtenaren	45	49
* inhuur en uitzendkrachten	80	78

De personele lasten zijn hoger dan de begroting ondanks een afname van de personele omvang. Dit wordt veroorzaakt door de hogere dan begrote loonkosten. De lasten voor inhuur en uitzendkrachten zijn ongeveer € 3,9 miljoen.

Uitbesteding

In de realisatie van de uitbesteding is € 2,080 miljoen opgenomen voor ingekochte diensten (onderzoeken voor BSOA) die transparant worden doorgefactureerd aan het moederdepartement. Het restant betreft inge-

kochte diensten die direct bijdragen aan de producten voor de klanten. In de begroting is het bedrag voor uitbesteding te laag begroot.

Materiële lasten

De materiële lasten bevatten lopende exploitatielasten. De hoofdbestanddelen zijn: huisvesting (ongeveer € 3,8 miljoen), automatisering (ongeveer € 3,3 miljoen) en transport (ongeveer € 0,8 miljoen). De afname van de materiële lasten is een gevolg van lagere ICT-lasten dan begroot.

Rentelasten

Dit betreft de rente die verschuldigd is voor de leningen voor de investeringen, inclusief de bouwrente, voor de in aanbouw zijnde huisvesting waarvoor een langlopende gebruiksovereenkomst met de Koninklijke marechaussee is overeengekomen.

Afschrijvingen

Ten opzichte van de begroting hebben zich, met uitzondering van automatiseringsmiddelen, in de afschrijvingskosten geen substantiële wijzigingen voorgedaan. De afname van de afschrijvingskosten voor automatiseringsmiddelen is het gevolg van lagere investeringen in vergelijking met eerdere jaren. De afschrijvingen zijn als volgt:

(Bedragen x € 1 000)		
	2003	2002
Grond en gebouwen	472	445
Automatiseringsmiddelen	881	1 042
Transportmiddelen	699	667
Overige materiële vaste activa	314	212
Totaal afschrijvingen	2 366	2 366

Dotaties aan voorzieningen

Voor de toelichting van de dotaties voorzieningen wordt verwezen naar de toelichting bij de balanspost «Voorzieningen».

Bijzondere lasten

Dit zijn lasten die voortvloeien uit de gewone bedrijfsuitoefening uit voorgaande boekjaren. Onder deze post zijn de door de DGW&T met de defensieonderdelen verrekende bedragen verantwoord. Dit zijn hoofdzakelijk correcties op honoraria voor in 2001 en 2002 geleverde diensten.

Buitengewone lasten

Deze post bevat lasten die niet voortvloeien uit de gewone bedrijfsuitoefening.

Bestemming saldo van baten en lasten

Het saldo van baten en lasten zal worden toegevoegd aan het eigen vermogen waarbij het meerdere dat de vijf percent van de gemiddelde jaaromzet van de afgelopen drie jaar overschrijdt, in 2004 wordt afgedragen aan het moederdepartement. De grens voor het eigen vermogen is voor 2003 € 4,25 miljoen.

**Kasstroomoverzicht van het agentschap Dienst Gebouwen, Werken en Terreinen
(Bedragen x € 1 000)**

	(1)	(2)	(3)=(2)-(1)
	Oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie	Verschil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting
Liquide middelen 1 januari	3 800	11 047	7 247
1. Kasstroom uit operationele activiteiten	3 400	19 386	15 986
Totaal investeringen	- 10 800	- 27 186	- 16 386
Totaal boekwaarde desinvesteringen	4 700	8 444	3 744
2. Kasstroom uit investeringsactiviteiten	- 6 100	- 18 742	- 12 642
Aflossing lening moederdepartement	0	0	0
Eénmalige storting door moederdepartement	0	0	0
Aflossing op leningen	- 7 400	- 11 733	- 4 333
Beroep op leenfaciliteit	10 800	24 388	13 588
3. Kasstroom uit financieringsactiviteiten	3 400	12 655	9 255
Liquide middelen 31 december	4 500	24 346	19 846

III. TOELICHTING OP HET KASSTROOMOVERZICHT

Kasstroom uit operationele activiteiten

De operationele kasstroom is hoger dan de begroting. De belangrijkste oorzaak is het hoger dan begrote bedrijfsresultaat en de afname van het werkkapitaal.

Kasstroom uit investeringsactiviteiten

De kasstroom uit investeringsactiviteiten is hoger door de investeringen voor de in aanbouw zijnde huisvesting te Schiphol en de huisvesting voor de Directie-Zuid te Tilburg.

De desinvesteringen hebben betrekking op de afstoting van vier voormalige directiegebouwen.

Kasstroom uit financieringsactiviteiten

De mutaties in de kasstroom uit financieringsactiviteiten zijn het gevolg van een groter beroep op de leenfaciliteit voor investeringen en de grotere dan begrote aflossingen.

**Balans van het agentschap Dienst Gebouwen, Werken en Terreinen
(Bedragen x € 1 000)**

	31 december 2003	31 december 2002
ACTIVA		
Immateriële vaste activa	0	0
Materiële vaste activa		
Grond en gebouwen	44 946	28 812
Automatiseringsmiddelen	1 839	1 932
Transportmiddelen	2 585	2 823
Overige	1 931	1 358
	51 301	34 925
Vlottende activa		
Onderhanden werk	5 268	6 991
Debiteuren	4 357	13 707
Overlopende activa	3 195	3 500
Liquide middelen	24 346	11 047
	37 166	35 245
TOTAAL ACTIVA	88 467	70 170
PASSIVA		
Eigen vermogen		
Exploitatiereserve	2 978	1 015
Verplichte reserve	0	0
Onverdeeld resultaat	1 655	1 963
	4 633	2 978
Leningen van het ministerie van Financiën	46 446	33 791*
Vorzieningen	7 170	4 610
Kortlopende schulden		
Crediteuren	3 508	3 149
Overlopende passiva	26 710	25 642*
	30 218	28 791
TOTAAL PASSIVA	88 467	70 170

* Bedragen zijn gecorrigeerd met het kortlopend deel van de leningen van het ministerie van Financiën.

IV. TOELICHTING BIJ DE BALANS

Activa

Materiële vaste activa

VERLOOPSTAAT MATERIËLE VASTE ACTIVA (Bedragen x € 1 000)

	Grond en gebouwen	Automatiseringsmiddelen	Transportmiddelen	Overige materiële vaste activa	Totaal
Boekwaarde 31-dec-02	28 812	1 932	2 823	1 358	34 925
Investeringen	24 924	794	548	920	27 186
Boekwaarde desinvesteringen	8 318	6	87	33	8 444
Afschrijvingen	472	881	699	314	2 366
Boekwaarde 31-dec-03	44 946	1 839	2 585	1 931	51 301

GROND EN GEBOUWEN

Bij de start van het agentschap (1996) zijn de gebouwen en verhardingen gewaardeerd op basis van uitgevoerde taxaties door beëdigde taxateurs, waarbij de herbouwwaarde is vastgesteld. Deze (actuele) herbouwwaarde is door middel van indexering aan de hand van bouwkostenindexcijfers herleid tot waarden op basis van historische kostprijzen in het stichtingsjaar van elk van de gebouwen. De terreinen zijn gewaardeerd tegen de verkoopwaarde op 1 januari 1996, gelet op het feit dat de historische uitgaafprijzen in veel gevallen niet waren te achterhalen.

De investeringen in grond en gebouwen hangen samen met de nieuwe huisvesting voor de Directie-Zuid te Tilburg en de in aanbouw zijnde huisvesting voor Koninklijke marechaussee op Schiphol (€ 21,2 miljoen).

AUTOMATISERINGSMIDDELEN

De post «automatiseringsmiddelen» bestaat uit hardware, inclusief de standaard bijgeleverde (besturings)software. Activering van separaat gekochte en ontwikkelde software ten behoeve van de dienstverlening van de DGW&T vindt niet plaats.

TRANSPORTMIDDELEN

De transportmiddelen bestaan uit dienstpersonenauto's, servicewagens en terreinwagens.

OVERIGE MATERIËLE VASTE ACTIVA

De «Overige materiële vaste activa» bestaan uit communicatiemiddelen, inventaris en ondersteunende middelen.

Vlottende activa

ONDERHANDEN WERK

Het onderhanden werk omvat de lopende projecten voor voornamelijk ingenieursdiensten. Het onderhanden werk is afgenomen door het gereedkomen van meer (deel)opdrachten.

DEBITEUREN

Bij de post «debiteuren» wordt rekening gehouden met het vermoedelijke oninbare deel (voorziening dubieuze debiteuren), waarbij vorderingen ouder dan één jaar volledig worden voorzien en vorderingen korter dan één jaar, maar ouder dan zes maanden, voor vijftig procent worden voorzien.

Voorziening dubieuze debiteuren (Bedragen x €1 000)	
Stand per 31 december 2002	1 790
Saldo dotatie/vrijval 2003	384
Onttrekking 2003	- 808
Stand per 31 december 2003	1 366

OVERLOPENDE ACTIVA

De post overlopende activa omvat de volgende posten:

(Bedragen x € 1 000)		
	31 december 2003	31 december 2002
Vooruitbetaalde bedragen	569	527
Nog te ontvangen bedragen	2 624	2 550
Te ontvangen goederen/diensten	0	0
Posten in onderzoek	2	423
Totaal	3 195	3 500

Op de post «nog te ontvangen bedragen» zijn onder andere verantwoord de nog van de defensieonderdelen te ontvangen bedragen van de eindafrekeningen over de vastgoeddiensten van 2003, alsmede een bedrag (€ 0,45 miljoen) dat is betaald, onder ontvangst van een bankgarantie, in afwachting van de afwikkeling van een arbitragezaak. De posten in onderzoek hebben betrekking op disputen met leveranciers alsmede salaris- en reiskosten met de dienst Personeels- en Salarisadministratie (PSA) van Defensie.

LIQUIDE MIDDELEN

De post liquide middelen omvat de volgende posten:

(Bedragen x € 1 000)		
	31 december 2003	31 december 2002
Gelden in rekening courant bij het ministerie van Financiën	24 359	11 139
Gelden te verrekenen met departement	0	- 98
Kruisposten	- 26	0
Gelden in kassen	13	6
Totaal	24 346	11 047

Passiva

Eigen vermogen

Vermogensontwikkeling agentschap DGW&T 1999-2003
(Bedragen x € 1 000)

	1999	2000	2001	2002	2003 begroting	2003 realisatie
Eigen vermogen per 1 januari	25 053	642	- 1 167	1 015	2 700	2 978
Saldo van baten en lasten	455	- 1 809	- 2 356	1 963	200	1 655
Directe mutaties in het eigen vermogen:						
Uitkering aan moederdepartement	0	0	0	0	0	0
Exploitatiebijdrage door moederdepartement	0	0	0	0	0	0
Overige mutaties	- 24 866	0	4 538	0	0	0
Eigen vermogen per 31 december	642	- 1 167	1 015	2 978	2 900	4 633

De grens voor het eigen vermogen is voor 2003 € 4,25 miljoen. Het meerdere wordt in 2004 afgedragen aan het moederdepartement.

Leningen van het ministerie van Financiën

Met de leningen van het ministerie van Financiën worden de materiële vaste activa gefinancierd. De looptijden van de leningen worden afgesloten in overeenstemming met de economische levensduur van de materiële vaste activa. De vermogensconversielening loopt tot 2038 met een rente van 5,0%. De overige leningen hebben een looptijd variërend tot 10 jaar en ongeveer 50 jaar tegen diverse rentepercentages variërend van 3,2% tot 5,6%.

(Bedragen x € 1 000)

	31 december 2003	31 december 2002
Vermogensconversielening (2000)	6 433	15 778
Leningen voor nieuwe investeringen	40 013	18 013
Totaal leningen ministerie van Financiën	46 446	33 791

De materiële vast activa (€ 51,137 miljoen) zijn grotendeels gefinancierd met leningen van het ministerie van Financiën. Dit rentedragend vermogen, inclusief de korte termijn aflossingen, bedraagt € 48,754 miljoen.

Voorzieningen

De verloopstaat voor de voorzieningen:

(Bedragen x € 1 000)	Stand 31-12-2002	Dotatie	Onttrekking	Vrijval	Stand 31-12-2003
Groot onderhoud	587	664	96	0	1 155
Garantieverplichtingen	1 244	79	681	487	155
Contractrisico's	551	0	89	192	270
Wachtgelduitkeringen	2 228	429	221	0	2 436
Reorganisatievoorziening	0	3 154	0	0	3 154
Totaal	4 610	4 326	1 087	679	7 170

VOORZIENING «GROOT ONDERHOUD»

Deze voorziening wordt gevormd ter egalisatie van kosten voor het planmatig onderhoud aan gebouwen in economisch eigendom. De dotaties zijn voor onderhoud aan de eigen infrastructuur en een bodemsanering van de grond van een dienstkringlokatie. De onttrekking betreft uitgaven voor veiligheidsvoorzieningen. Voor de nog in 2004 te verwezenlijken beveiligingsmaatregelen is € 0,141 miljoen aanwezig in de voorziening (gedoteerd in 2003).

VOORZIENING «GARANTIEVERPLICHTINGEN»

Deze voorziening dient ter dekking van aansprakelijkheidsrisico's met inbegrip van de beroepsaansprakelijkheid. Conform de Regeling van de verhouding tussen opdrachtgever en adviserend ingenieursbureau is de DGW&T in bepaalde gevallen aansprakelijk te stellen tot de hoogte van het honorarium van het betreffende project. Tot 2001 vonden dotaties plaats op basis van een bepaald percentage van de omzet. De dotatie vanaf 2002 is gebaseerd op een percentage (0,09%) van de netto omzet en toegewezen claims. De onttrekking betreft de verrekening van een toegewezen claim van een krijgsmachtdeel. Uit voorzichtigheid wordt als eindsaldo de dotatie van 2002 en 2003 aangehouden. Het restant is vrijgevallen.

VOORZIENING «CONTRACTRISICO'S»

Deze voorziening dient voor de dekking van risico's in situaties waarbij de DGW&T contracten afsluit ten behoeve van derden. Voor deze risico's wordt geen verzekering afgesloten. De onttrekking betreft een aan derden toegewezen claim waarbij door de DGW&T 50% is vergoed. Het eindsaldo is ter afdekking van een ingediende claim die voor 50% op de DGW&T verhaald kan worden. Het restant is vrijgevallen.

VOORZIENING «WACHTGELDUITKERINGEN»

De voorziening dient ter dekking van de verplichtingen die voortvloeien uit wachtgeldaanspraken van voormalige medewerkers. Lasten van wachtgeld, VUT en herplaatsers die ontstaan en voortvloeien uit maatregelen genomen na 1 januari 2003 komen ten laste van de DGW&T.

REORGANISATIEVOORZIENING

De Defensiebrede maatregelen voorzien in een maatregel voor medewerkers die 57 jaar en ouder zijn en die de mogelijkheid krijgen geboden om onder bepaalde voorwaarden Defensie te verlaten. Als gevolg van de

reorganisatie en het overgaan van DGW&T in de nog op te richten DVD-organisatie (Defensie Vastgoed Dienst) zal de DGW&T Directie Duitsland worden afgebouwd. De kosten van de 57+ maatregel en het opzeggen van het huurcontract van het gebouw van de Directie Duitsland zijn in de reorganisatievoorziening opgenomen.

Kortlopende schulden

OVERLOPENDE PASSIVA

De «overlopende passiva» bestaan uit:

(Bedragen x € 1 000)		
	31 december 2003	31 december 2002
Aflossingen leningen van het ministerie van Financiën	2 308	2 702
Vooruitontvangen bedragen	5 571	52
Overlopende termijnen*	5 642	13 953
Met betrekking tot huidig boekjaar te betalen bedragen**	10 274	6 117
Te betalen vakantiegelden	2 036	1 972
Te betalen gelden interimuitkering ziektekosten	745	545
Betalingen onderweg	134	301
Totaal	26 710	25 642

* Aan defensieonderdelen in rekening gebrachte ingenieursdiensten (nieuwbouw en bodemsaneringsonderzoeken) voor lopende (voorschotten) en afgerekende bouw- en onderzoekprogramma's. Van dit saldo wordt door individuele projecten omzet gerealiseerd zodra een projectfase gereed is.

** Inbegrepen de nog met PSA te verrekenen loonkosten van december 2003 (€ 6,019 miljoen)

De Koninklijke landmacht bezit een vordering op de DGW&T die is opgenomen onder de overlopende termijnen. In 2001 is de methodiek voor het verrekenen van ingenieursdiensten met de Koninklijke landmacht gewijzigd waarbij een deel van de door de DGW&T te factureren vergoedingen voor de voorbereidende werkzaamheden voor nieuwbouw zijn omgezet in een permanent voorschot van € 7,170 miljoen (standdatum 1 januari 2001). Bij een vroegtijdige bedrijfsbeëindiging dient dit voorschot te worden vereffend.

Niet uit de balans blijvende verplichtingen

Voor de in eigendom in aanbouw zijnde huisvesting Schiphol is een langlopende gebruiksovereenkomst met de Koninklijke marechaussee overeengekomen (vijftien jaar met telkenmale eenzelfde verlenging). De DGW&T maakt hiervoor gebruik van de leenfaciliteit voor agentschappen. Dit is in lijn met de stelselwijziging Rijkshuisvesting, zoals die met betrekking tot de Rijksgebouwendienst (RGD) in 2000 is doorgevoerd.

V. KENGETALLEN

In het statuut van de DGW&T zijn drie kengetallen opgenomen die niet direct gerelateerd kunnen worden aan de baten en lasten. Deze zijn:

Kengetallen
(Bedragen x € 1 000)

	Begroting 2003	Realisatie 2003	Realisatie 2002
Productiviteit (som der bedrijfsopbrengsten/directe medewerkers)	89	99	89
Verhouding indirect/totaal	27%	26%	27%
Flexibiliteit (incl. uitbestedingsequivalent)	15%	14%	19%

Productiviteit

Het kengetal voor de productiviteit is het quotiënt van de som der bedrijfsopbrengsten en het gemiddeld aantal directe medewerkers uitgedrukt in vte'n. De directe medewerkers betreffen de vaste directe medewerkers, inhuurkrachten, tijdelijke medewerkers en het zogenaamde uitbestedingsequivalent (realisatie gemiddeld 876 vte'n in 2003). De realisatie is hoger dan de begroting als gevolg van een hogere som der bedrijfsopbrengsten en een afname van het aantal directe medewerkers.

Verhouding indirect/totaal personeel

Dit kengetal geeft de verhouding weer van het aantal indirecte medewerkers ten opzichte van het totaal personeel, beide uitgedrukt in vte'n. Het percentage indirect/totaal is lager dan de begroting als gevolg van het beëindigen van diverse tijdelijke dienstverbanden.

Flexibiliteit

Het kengetal van de flexibiliteit is gedefinieerd als het quotiënt van het aantal inhuurkrachten, uitzendkrachten, tijdelijk contractanten, het uitbestedingsequivalent en het totaal aantal directe medewerkers. De lagere flexibiliteit dan begroot is het gevolg van het beëindigen van diverse tijdelijke dienstverbanden.

11. BIJLAGE 1: VERDIEPINGSBIJLAGE

(Bedragen x € 1 000)			
Artikel 01 Koninklijke marine	Verplichtingen	Kasuitgaven	Kasontvangsten
Ontwerpbegroting 2003 (kamerstuk vergaderjaar 2002–2003, 28 600 hoofdstuk X, nr 1)	1 234 999	1 436 443	115 920
Nota van wijziging (kamerstuk vergaderjaar 2002–2003, 28 600 X, nr 11)	– 33 024	– 33 024	0
1. Vastgestelde begroting (Staatsblad 2003, 133)	1 201 975	1 403 419	115 920
<i>Mutaties 1e suppletore begroting (Voorjaarsnota)</i>			
Ontwerp suppletore begroting (kamerstuk vergaderjaar 2002–2003, 28 934, nr 1)	39 752	34 878	0
2. Vastgestelde mutaties 1e suppletore begroting (Staatsblad 2003, 458)	39 752	34 878	0
<i>Mutaties 2e suppletore begroting (Najaarsnota)</i>			
Ontwerp suppletore begroting (kamerstuk vergaderjaar 2003–2004, 29 321, nr 1)	122 022	76 126	– 57 900
3. Vastgestelde mutaties 2e suppletore begroting (Staatsblad 2004, 95)	122 022	76 126	– 57 900
<i>Mutaties Slotwet</i>			
Ontwerp Slotwet	– 20 625	– 2 253	– 3 433
4. Vast te stellen Slotwet	– 20 625	– 2 253	– 3 432
Totaal geraamd tevens realisatie 2003	1 343 124	1 512 170	54 587

(Bedragen x € 1 000)

Artikel 02 Koninklijke landmacht	Verplichtingen	Kasuitgaven	Kasontvangsten
Ontwerpbegroting 2003 (kamerstuk vergaderjaar 2002–2003, 28 600 hoofdstuk X, nr 1)	2 230 379	2 229 165	59 493
Nota van wijziging (kamerstuk vergaderjaar 2002–2003, 28 600 X, nr 11)	– 19 468	– 19 468	0
1. Vastgestelde begroting (Staatsblad 2003, 133)	2 210 911	2 209 697	59 493
<i>Mutaties 1e suppletore begroting (Voorjaarsnota)</i> Ontwerp suppletore begroting (kamerstuk vergaderjaar 2002–2003, 28 934, nr 1)	51 790	43 571	0
2. Vastgestelde mutaties 1e suppletore begroting (Staatsblad 2003, 458)	51 790	43 571	0
<i>Mutaties 2e suppletore begroting (Najaarsnota)</i> Ontwerp suppletore begroting (kamerstuk vergaderjaar 2003–2004, 29 321, nr 1)	113 508	– 34 000	0
3. Vastgestelde mutaties 2e suppletore begroting (Staatsblad 2004, 95)	113 508	– 34 000	0
<i>Mutaties Slotwet</i> Ontwerp Slotwet	– 58 841	8 477	6 818
4. Vast te stellen Slotwet	– 58 841	8 477	6 818
Totaal geraamd tevens realisatie 2003	2 317 368	2 227 745	66 311

(Bedragen x € 1 000)

Artikel 03 Koninklijke luchtmacht	Verplichtingen	Kasuitgaven	Kasontvangsten
Ontwerpbegroting 2003 (kamerstuk vergaderjaar 2002–2003, 28 600 hoofdstuk X, nr 1)	1 467 497	1 424 444	39 097
Nota van wijziging (kamerstuk vergaderjaar 2002–2003, 28 600 X, nr 11)	– 48 000	– 75 000	0
1. Vastgestelde begroting (Staatsblad 2003, 133)	1 419 497	1 349 444	39 097
<i>Mutaties 1e suppletore begroting (Voorjaarsnota)</i> Ontwerp suppletore begroting (kamerstuk vergaderjaar 2002–2003, 28 934, nr 1)	35 135	35 135	0
2. Vastgestelde mutaties 1e suppletore begroting (Staatsblad 2003,)	35 135	35 135	0
<i>Mutaties 2e suppletore begroting (Najaarsnota)</i> Ontwerp suppletore begroting (kamerstuk vergaderjaar 2003–2004, 29 321, nr 1)	– 194 211	– 56 885	0
3. Vastgestelde mutaties 2e suppletore begroting (Staatsblad 2004, 95)	– 194 211	– 56 885	0
<i>Mutaties Slotwet</i> Ontwerp Slotwet	15 768	71 955	– 1 155
4. Vast te stellen Slotwet	15 768	71 955	– 1 155
Totaal geraamd tevens realisatie 2003	1 276 189	1 399 649	37 942

(Bedragen x € 1 000)

Artikel 04 Koninklijke marechaussee	Verplichtingen	Kasuitgaven	Kasontvangsten
Ontwerpbegroting 2003 (kamerstuk vergaderjaar 2002–2003, 28 600 hoofdstuk X, nr 1)	344 589	340 853	5 200
Nota van wijziging (kamerstuk vergaderjaar 2002–2003, 28 600 X, nr 11)	– 5 300	– 5 300	0
1. Vastgestelde begroting (Staatsblad 2003, 133)	339 289	335 553	5 200
<i>Mutaties 1e suppletore begroting (Voorjaarsnota)</i> Ontwerp suppletore begroting (kamerstuk vergaderjaar 2002–2003, 28 934, nr 1)	9 367	8 437	1 800
2. Vastgestelde mutaties 1e suppletore begroting (Staatsblad 2003, 458)	9 367	8 437	1 800
<i>Mutaties 2e suppletore begroting (Najaarsnota)</i> Ontwerp suppletore begroting (kamerstuk vergaderjaar 2003–2004, 29 321, nr 1)	7 828	9 401	0
3. Vastgestelde mutaties 2e suppletore begroting (Staatsblad 2004, 95)	7 828	9 401	0
<i>Mutaties Slotwet</i> Ontwerp Slotwet	24 097	5 364	560
4. Vast te stellen Slotwet	24 097	5 364	560
Totaal geraamd tevens realisatie 2003	380 581	358 755	7 560

(Bedragen x € 1 000)

Artikel 09 Vredesoperaties	Verplichtingen	Kasuitgaven	Kasontvangsten
Ontwerpbegroting 2003 (kamerstuk vergaderjaar 2002–2003, 28 600 hoofdstuk X, nr 1)	178 401	178 401	1 407
Nota van wijziging (kamerstuk vergaderjaar 2002–2003, 28 600 X, nr 11)	0	0	0
1. Vastgestelde begroting (Staatsblad 2003, 133)	178 401	178 401	1 407
<i>Mutaties 1e suppletore begroting (Voorjaarsnota)</i> Ontwerp suppletore begroting (kamerstuk vergaderjaar 2002–2003, 28 934, nr 1)	56 387	56 387	0
2. Vastgestelde mutaties 1e suppletore begroting (Staatsblad 2003, 458)	56 387	56 387	0
<i>Mutaties 2e suppletore begroting (Najaarsnota)</i> Ontwerp suppletore begroting (kamerstuk vergaderjaar 2003–2004, 29 321, nr 1)	– 17 378	– 17 378	0
3. Vastgestelde mutaties 2e suppletore begroting (Staatsblad 2004, 95)	– 17 378	– 17 378	0
<i>Mutaties Slotwet</i> Ontwerp Slotwet	– 6 749	– 3 422	6 594
4. Vast te stellen Slotwet	– 6 749	– 3 422	6 594
Totaal geraamd tevens realisatie 2003	210 661	213 988	8 001

(Bedragen x € 1 000)

Artikel 10 Civiele taken	Verplichtingen	Kasuitgaven	Kasontvangsten
Ontwerpbegroting 2003 (kamerstuk vergaderjaar 2002–2003, 28 600 hoofdstuk X, nr 1)	33 026	33 026	5 292
Nota van wijziging (kamerstuk vergaderjaar 2002–2003, 28 600 X, nr 11)	0	0	0
1. Vastgestelde begroting (Staatsblad 2003, 133)	33 026	33 026	5 292
<i>Mutaties 1e suppletore begroting (Voorjaarsnota)</i> Ontwerp suppletore begroting (kamerstuk vergaderjaar 2002–2003, 28 934, nr 1)	10 233	10 233	0
2. Vastgestelde mutaties 1e suppletore begroting (Staatsblad 2003, 458)	10 233	10 233	0
<i>Mutaties 2e suppletore begroting (Najaarsnota)</i> Ontwerp suppletore begroting (kamerstuk vergaderjaar 2003–2004, 29 321, nr 1)	– 14 495	– 14 197	– 4 220
3. Vastgestelde mutaties 2e suppletore begroting (Staatsblad 2004, 95)	– 14 495	– 14 197	– 4 220
<i>Mutaties Slotwet</i> Ontwerp Slotwet	3 674	3 946	5 034
4. Vast te stellen Slotwet	3 674	3 946	5 034
Totaal geraamd tevens realisatie 2003	32 438	33 008	6 106

(Bedragen x € 1 000)

Artikel 11 Internationale samenwerking	Verplichtingen	Kasuitgaven	Kasontvangsten
Ontwerpbegroting 2003 (kamerstuk vergaderjaar 2002–2003, 28 600 hoofdstuk X, nr 1)	303 005	141 085	14 430
Nota van wijziging (kamerstuk vergaderjaar 2002–2003, 28 600 X, nr 11)	– 500	– 500	0
1. Vastgestelde begroting (Staatsblad 2003, 133)	302 505	140 585	14 430
<i>Mutaties 1e suppletore begroting (Voorjaarsnota)</i> Ontwerp suppletore begroting (kamerstuk vergaderjaar 2002–2003, 28 934, nr 1)	2 695	57 828	0
2. Vastgestelde mutaties 1e suppletore begroting (Staatsblad 2003, 458)	2 695	57 828	0
<i>Mutaties 2e suppletore begroting (Najaarsnota)</i> Ontwerp suppletore begroting (kamerstuk vergaderjaar 2003–2004, 29 321, nr 1)	– 90 750	– 63 963	– 2 900
3. Vastgestelde mutaties 2e suppletore begroting (Staatsblad 2004, 95)	– 90 750	– 63 963	– 2 900
<i>Mutaties Slotwet</i> Ontwerp Slotwet	– 79 429	– 16 741	984
4. Vast te stellen Slotwet	– 79 429	– 16 741	984
Totaal geraamd tevens realisatie 2003	135 021	117 709	12 514

(Bedragen x € 1 000)

Artikel 60 Ondersteuning krijgsmacht	Verplichtingen	Kasuitgaven	Kasontvangsten
Ontwerpbegroting 2003 (kamerstuk vergaderjaar 2002–2003, 28 600 hoofdstuk X, nr 1)	231 438	236 936	22 501
Nota van wijziging (kamerstuk vergaderjaar 2002–2003, 28 600 X, nr 11)	– 6 100	– 6 100	0
1. Vastgestelde begroting (Staatsblad 2003, 133)	225 338	230 836	22 501
<i>Mutaties 1e suppletore begroting (Voorjaarsnota)</i> Ontwerp suppletore begroting (kamerstuk vergaderjaar 2002–2003, 28 934, nr 1)	– 4 224	– 4 224	2 711
2. Vastgestelde mutaties 1e suppletore begroting (Staatsblad 2003, 458)	– 4 224	– 4 224	2 711
<i>Mutaties 2e suppletore begroting (Najaarsnota)</i> Ontwerp suppletore begroting (kamerstuk vergaderjaar 2003–2004, 29 321, nr 1)	57 239	33 020	2 444
3. Vastgestelde mutaties 2e suppletore begroting (Staatsblad 2004, 95)	57 239	33 020	2 444
<i>Mutaties Slotwet</i> Ontwerp Slotwet	– 2 256	4 046	2 107
4. Vast te stellen Slotwet	– 2 256	4 046	2 107
Totaal geraamd tevens realisatie 2003	276 097	263 678	29 763

(Bedragen x € 1 000)

Artikel 70 Geheime uitgaven	Verplichtingen	Kasuitgaven	Kasontvangsten
Ontwerpbegroting 2003 (kamerstuk vergaderjaar 2002–2003, 28 600 hoofdstuk X, nr 1)	918	918	0
Nota van wijziging (kamerstuk vergaderjaar 2002–2003, 28 600 X, nr 11)	0	0	0
1. Vastgestelde begroting (Staatsblad 2003, 133)	918	918	0
<i>Mutaties 1e suppletore begroting (Voorjaarsnota)</i> Ontwerp suppletore begroting (kamerstuk vergaderjaar 2002–2003, 28 934, nr 1)	24	24	0
2. Vastgestelde mutaties 1e suppletore begroting (Staatsblad 2003, 458)	24	24	0
<i>Mutaties 2e suppletore begroting (Najaarsnota)</i> Ontwerp suppletore begroting (kamerstuk vergaderjaar 2003–2004, 29 321, nr 1)	220	220	0
3. Vastgestelde mutaties 2e suppletore begroting (Staatsblad 2004, 95)	220	220	0
<i>Mutaties Slotwet</i> Ontwerp Slotwet	855	855	0
4. Vast te stellen Slotwet	855	855	0
Totaal geraamd tevens realisatie 2003	2 017	2 017	0

(Bedragen x € 1 000)

Artikel 80 Nominaal en onvoorzien	Verplichtingen	Kasuitgaven	Kasontvangsten
Ontwerpbegroting 2002 (kamerstuk vergaderjaar 2001–2002, 28 000 hoofdstuk X, nr 1)	65 824	65 824	0
Nota van wijziging (kamerstuk vergaderjaar 2002–2003, 28 600 X, nr 11)	0	0	0
1. Vastgestelde begroting (Staatsblad 2002, 133)	65 824	65 824	0
<i>Mutaties 1e suppletore begroting (Voorjaarsnota)</i> Ontwerp suppletore begroting (kamerstuk vergaderjaar 2001–2002, 28 934, nr 1)	125 935	125 935	0
2. Vastgestelde mutaties 1e suppletore begroting (Staatsblad 2002, 458)	125 935	125 935	0
<i>Mutaties 2e suppletore begroting (Najaarsnota)</i> Ontwerp suppletore begroting (kamerstuk vergaderjaar 2003–2004, 29 321, nr 1)	– 164 265	– 164 265	0
3. Vastgestelde mutaties 2e suppletore begroting (Staatsblad 2004, 95)	– 164 265	– 164 265	0
<i>Mutaties Slotwet</i> Ontwerp Slotwet	– 27 494	– 27 494	0
4. Vast te stellen Slotwet	– 27 494	– 27 494	0
Totaal geraamd tevens realisatie 2002	0	0	0

(Bedragen x € 1 000)

Artikel 90 Algemeen	Verplichtingen	Kasuitgaven	Kasontvangsten
Ontwerpbegroting 2003 (kamerstuk vergaderjaar 2002–2003, 28 600 hoofdstuk X, nr 1)	1 358 224	1 364 385	9 283
Nota van wijziging (kamerstuk vergaderjaar 2002–2003, 28 600 X, nr 11)	– 4 100	– 4 100	0
1. Vastgestelde begroting (Staatsblad 2003, 133)	1 354 124	1 360 285	9 283
<i>Mutaties 1e suppletore begroting (Voorjaarsnota)</i> Ontwerp suppletore begroting (kamerstuk vergaderjaar 2002–2003, 28 934, nr 1)	– 42 314	– 46 439	0
2. Vastgestelde mutaties 1e suppletore begroting (Staatsblad 2003, 458)	– 42 314	– 46 349	0
<i>Mutaties 2e suppletore begroting (Najaarsnota)</i> Ontwerp suppletore begroting (kamerstuk vergaderjaar 2003–2004, 29 321, nr 1)	18 278	– 11 895	– 2 300
3. Vastgestelde mutaties 2e suppletore begroting (Staatsblad 2004, 95)	18 278	– 11 895	– 2 300
<i>Mutaties Slotwet</i> Ontwerp Slotwet	– 221 239	– 26 765	127
4. Vast te stellen Slotwet	– 221 239	– 26 765	127
Totaal geraamd tevens realisatie 2003	1 108 849	1 275 186	7 110

12. BIJLAGE 2: AANBEVELINGEN ALGEMENE REKENKAMER

Rapport bij het jaarverslag 2002 van het ministerie van Defensie (21 mei 2003)

Toezegging	Resultaten 2003
DGFC zal een voorstel uitwerken voor een control en toezichtsarrangement dat past bij het nieuwe besturingsconcept van Defensie.	Het nieuwe besturingsconcept is op 17 oktober 2003 aangeboden aan de Kamer. In 2003 is de basis gelegd voor de inrichting van de toekomstige bijpassende control- en toezichtorganisatie in sessies van het Audit Comité en van vertegenwoordigers van de huidige controlorganisaties. Begin 2004 monden deze uit in een nieuwe control-structuur en toezichtarrangement.
Minister blijft zich onverkort inspannen om het financieel beheer inclusief het verplichtingenbeheer te verbeteren.	De voortdurende inspanning heeft geleid tot een zodanige verbetering in het beheer dat eind 2003 geen sprake was van ernstige tekortkomingen.
Het MBNS (MaterieelBeheer Nieuwe Stijl, Koninklijke Landmacht) zou, na eerdere opschortingen, uiteindelijk per 31 december 2002 bij alle 31 eenheden volledig zijn geïmplementeerd. Implementatie zal nu in het najaar van 2003 zijn afgerond.	Het MBNS is vrijwel volledig geïmplementeerd. Laatste deelelement vormt het beheer van ICT-middelen bij enkele eenheden.
LCKlu voorziet eind 2003 in de oplossing van de problemen. De BDL is opgedragen maatregelen te nemen voor het structureel op orde houden van het materieelbeheer bij alle Klu-onderdelen.	Ten opzichte van 2002 heeft het LCKLu steeds beter grip gekregen op haar processen en bestandinconsistenties, is de kwaliteit van inspecties verbeterd en is de awareness voor de risico-analyse toegenomen. Verdere verbeteringen zijn nu voornamelijk gericht op de voorraadadministratie.
Lijnmanagers van DTO zullen de EU-aanbestedingsregels stringent hanteren en bij twijfel deskundig advies inwinnen. Afronding verbeterpunten in 2003; monitoren maakt deel uit van het toezicht door DFEZ.	In 2003 zijn de EU-aanbestedingsregels correct gevolgd.
Defensie ontwikkelt opleidingen en heeft een Handboek Financieel beheer opgesteld.	Defensie beschikt over 16 interne opleidingen waaraan in de laatste drie jaar 1600 leerlingen hebben deelgenomen. Het Handboek Financieel beheer is intern Defensie beschikbaar op het intranet.

Personeelsvoorziening krijgsmacht (2 december 2003)

Toezegging	Resultaten 2003
De staatssecretaris pakt de aanbevelingen voortvarend op teneinde het ambitieuze traject van de herinrichting van het personele functiegebied tot een succes te maken.	De herinrichting voor het personele functiegebied loopt parallel met de inrichting van de nieuwe bestuursstaf en invoering van een gestandaardiseerd personeelstelsel (P&O2000+).

13. BIJLAGE 3: RAMINGSKENGETALLEN

Kengetallen en volumegegevens beleidsartikel 01 Koninklijke marine

Ambtelijk burgerpersoneel	Eenheid	Realisatie 2002	Begroting 2003	Realisatie 2003	Vershil
Totaal personeelsaantal	aantal vte'n	4 374	4 313	4 391	78
- gemiddeld salaris	x € 1,-	41 258	40 705	42 624	1 919
Totaal ambtelijk burgerpersoneel	x € 1000,-	180 463	175 562	187 164	11 602

Militair personeel	Eenheid	Realisatie 2002	Begroting 2003	Realisatie 2003	Vershil
Totaal personeelsaantal waarvan:	aantal vte'n	11 805	12 009	11 837	- 172
- beroeps onbepaalde tijd	aantal vte'n	7 286	7 114	7 110	- 4
- gemiddeld salaris	x € 1,-	48 284	48 590	49 359	769
- totale uitgaven	x € 1000,-	351 798	345 668	350 941	5 273
- beroeps bepaalde tijd	aantal vte'n	4 339	4 709	4 571	- 138
- gemiddeld salaris	x € 1,-	30 946	29 986	31 346	1 360
- totale uitgaven	x € 1000,-	134 275	141 203	143 283	2 080
- ANT-/ARUMIL	aantal vte'n	180	186	156	- 30
- gemiddeld salaris	x € 1,-	22 722	19 339	14 942	- 4 396
- totale uitgaven	x € 1000,-	4 090	3 597	2 331	- 1 266
Totaal militair personeel	x € 1000,-	490 163	490 468	496 555	6 087

Overige personele uitgaven	Eenheid	Realisatie 2002	Begroting 2003	Realisatie 2003	Vershil
– inhuur tijdelijk personeel	aantal mensjaren	470	339	454	115
– gemiddelde uitgaven per mensjaar	x € 1,-	35 360	35 359	35 399	40
– totale uitgaven	x € 1000,-	16 619	11 986	16 071	4 085
– kleding en uitrusting	aantal vte'n (bp en mp)	15 888	16 036	16 228	192
– gemiddeld per vte	x € 1,-	80	97	77	– 20
– totale uitgaven	x € 1000,-	1 273	1 548	1 248	– 300
– voeding	aantal vte'n (bp en mp)	15 888	16 036	16 228	192
– gemiddeld per vte	x € 1,-	656	682	607	– 75
– totale uitgaven	x € 1000,-	10 423	10 931	9 849	– 1 082
– overige persoonsgebonden personele uitgaven voor de Admiraliteit	aantal vte'n (bp en mp)	1 866	1 737	1 825	88
– gemiddeld per vte	x € 1,-	1 817	1 629	1 548	– 81
– totale uitgaven	x € 1000,-	3 390	2 830	2 825	– 5
– overige persoonsgebonden personele uitgaven uitgaven overige KM-ressorts	aantal vte'n (bp en mp)	14 022	14 299	14 403	104
– gemiddeld per vte	x € 1,-	2 943	2 794	2 833	39
– totale uitgaven	x € 1000,-	41 266	39 946	40 805	859
– overige persoonsgebonden personele uitgaven voor de gehele KM	aantal vte'n (bp en mp)	15 888	16 036	16 228	192
– gemiddeld per vte	x € 1,-	975	1 016	994	– 22
– totale uitgaven	x € 1000,-	15 491	16 293	16 126	– 167
– vliegopleidingen	aantal vlie- gers in opleiding	19	17	12	– 5
– gemiddeld per vte	x € 1,-	55 158	106 000	105 750	– 250
– totale uitgaven	x € 1000,-	1 048	1 802	1 269	– 533
Totaal overige personele uitgaven	x € 1000,-	89 510	85 335	88 193	2 858

Materiële uitgaven	Eenheid	Realisatie 2002	Begroting 2003	Realisatie 2003	Vershil
– overige persoonsgebonden materiële uitgaven	aantal vte'n (bp en mp)	15 888	16 036	16 228	192
– gemiddeld per vte	x € 1,-	5 886	5 634	5 999	365
– totale uitgaven	x € 1000,-	93 515	90 350	97 349	6 999
– Brandstoffen, oliën en smeermiddelen					
– gasolie schepen	1 000 m ³	39,0	60,0	52,9	– 7
– kerosine patrouillevliegtuigen	1 000 m ³	5,6	7,0	11,0	4
– helikopterbrandstof	1 000 m ³	0,9	1,4	1,3	0
– totale uitgaven	x € 1000,-	21 883	13 050	21 237	8 187
Totaal toegelicht bedrag	x € 1000,-	115 398	103 400	118 586	15 186
Andere volumegegevens:					
– overige materiële uitgaven	x € 1000,-	168 603	157 809	166 077	8 268
Sub-totaal	x € 1000,-	168 603	157 809	166 077	8 268
Totaal materiële uitgaven	x € 1000,-	284 001	261 209	284 663	23 454
Totaal uitgaven		1 044 137	1 012 574	1 056 575	44 001

Kengetallen en volumegegevens Beleidsartikel 02 Koninklijke landmacht

Ambtelijk burgerpersoneel	Eenheid	Realisatie 2002	Begroting 2003	Realisatie 2003	Vershil
Totaal personeelsaantal	aantal vte'n	8 681	8 498	8 587	89
– gemiddeld salaris	x € 1,-	41 446	41 388	40 937	– 451
– totale uitgaven	x € 1000,-	359 791	351 715	351 529	– 187

Militair personeel	Eenheid	Realisatie 2002	Begroting 2003	Realisatie 2003	Vershil
Totaal personeelsaantal waarvan:	aantal vte'n	21 460	21 971	22 585	614
– beroeps onbepaalde tijd	aantal vte'n	10 174	10 028	9 895	– 133
– gemiddeld salaris	x € 1,-	46 689	46 796	47 996	1 200
– totale uitgaven	x € 1000,-	475 018	469 272	474 923	5 651
– beroeps bepaalde tijd	aantal vte'n	11 286	11 943	12 690	747
– gemiddeld salaris	x € 1,-	27 252	27 383	27 818	434
– totale uitgaven	x € 1000,-	307 562	327 041	353 006	25 965
Totaal toegelicht bedrag	x € 1000,-	782 580	796 313	827 929	31 616
Andere volumegegevens:					
– uitgaven inzake de Nationale reserve	x € 1000,-	6 875	8 395	14 537	6 142
Totaal militair personeel	x € 1000,-	789 455	804 708	842 466	37 758

Overige personele uitgaven	Eenheid	Realisatie 2002	Begroting 2003	Realisatie 2003	Vershil
– inhuur tijdelijk personeel	aantal mensjaren	606,6	594,0	423,0	– 171
– gemiddelde uitgaven per mensjaar	x € 1,-	44 998	45 976	45 962	– 14
– totale uitgaven	x € 1000,-	27 296	27 310	19 442	– 7 868
– overige persoonsgebonden personele uitgaven ressorts	aantal vte'n (bp en mp)	30 141	30 469	31 172	703
– gemiddeld per vte	x € 1,-	2 305	2 362	2 295	– 68
– totale uitgaven	x € 1000,-	69 481	71 983	71 538	– 445
– overige persoonsgebonden personele uitgaven KL-breed	aantal vte'n (bp en mp)	30 141	30 469	31 172	703
– gemiddeld per vte	x € 1,-	985	1 050	1 184	134
– totale uitgaven	x € 1000,-	29 691	32 002	36 909	4 907
– kleding en uitrusting t.b.v. militair personeel	aantal vte'n (mp)	21 460	21 971	22 585	614
– gemiddeld per vte	x € 1,-	1 995	1 512	1 158	– 354
– totale uitgaven	x € 1000,-	42 802	33 226	26 161	– 7 065
– voeding	aantal vte'n (bp en mp)	30 141	30 469	31 172	703
– gemiddeld per vte	x € 1,-	1 023	1 023	1 000	– 24
– totale uitgaven	x € 1000,-	30 833	31 184	31 158	– 26
– onderwijs en opleiding t.b.v. BBT-personeel	aantal vte'n	11 286	11 943		– 11 943
– gemiddeld per vte	x € 1,-	706	616		– 616
– totale uitgaven	x € 1000,-	7 973	7 352		– 7 352
Totaal toegelicht bedrag	x € 1000,-	208 076	203 057	185 208	– 17 849
Andere volumegegevens: – overige personele uitgaven	x € 1000,-	– 12 088	– 52 504	– 2 398	50 106
Totaal overige personele uitgaven	x € 1000,-	195 986	150 553	182 810	32 257

Materiële uitgaven	Eenheid	Realisatie 2002	Begroting 2003	Realisatie 2003	Vershil
– overige persoonsgebonden materiële uitgaven	aantal vte'n (bp en mp)	30 141	30 469	31 172	703
– gemiddeld per vte	x € 1,-	606	639	526	– 113
– totale uitgaven	x € 1000,-	18 274	19 457	16 396	– 3 061
– huisvesting KL-breed	aantal vte'n (bp en mp)	30 141	30 469	31 172	703
– gemiddeld per vte	x € 1,-	1 925	1 793	2 206	413
– totale uitgaven	x € 1000,-	58 011	54 623	68 758	14 135
– inventarisgoederen en klein materieel KL-breed	aantal vte'n (bp en mp)	30 141	30 469	31 172	703
– gemiddeld per vte	x € 1,-	958	793	587	– 206
– totale uitgaven	x € 1000,-	28 890	24 175	18 298	– 5 877
– data- en telecommunicatie	aantal vte'n (bp en mp)	30 141	30 469	31 172	703
– gemiddeld per vte	x € 1,-	2 636	2 331	285	– 2 046
– totale uitgaven	x € 1000,-	79 451	71 017	8 889	– 62 128
– onderhoud van gebouwen en terreinen	aantal vte'n (bp en mp)	30 141	30 469	31 172	703
– gemiddeld per vte	x € 1,-	1 160	1 043	1 125	82
– totale uitgaven	x € 1000,-	34 975	31 781	35 083	3 302
– groot onderhoud gebouwen en terreinen	aantal vte'n (bp en mp)	30 141	30 469	31 172	703
– gemiddeld per vte	x € 1,-	890	981	476	– 505
– totale uitgaven	x € 1000,-	26 825	29 893	14 835	– 15 058
Totaal toegelicht bedrag	x € 1000,-	246 426	230 946	162 591	– 68 355
Andere volumegegevens:					
– brandstoffen, olie, smeermiddelen en bedrijfsstoffen	x € 1000,-	22 293	20 630	24 304	3 674
– overige materiële uitgaven	x € 1000,-	269 782	245 883	318 664	72 781
Sub-totaal	x € 1000,-	292 075	266 513	342 968	76 455
Totaal materiële uitgaven	x € 1000,-	538 501	497 459	505 559	8 100

Kengetallen en volumegegevens beleidsartikel 03 Koninklijke luchtmacht

Ambtelijk burgerpersoneel	Eenheid	Realisatie 2002	Begroting 2003	Realisatie 2003	Vershil
Totaal personeelsaantal	aantal vte'n	1 911	1 708	1 942	234
– gemiddeld salaris	x € 1,-	37 182	38 159	38 497	339
Totaal ambtelijk burgerpersoneel	x € 1000,-	71 055	65 175	74 762	9 587

Militair personeel	Eenheid	Realisatie 2002	Begroting 2003	Realisatie 2003	Vershil
Totaal personeelsaantal waarvan:	aantal vte'n	11 327	11 090	11 178	88
– beroeps onbepaalde tijd	aantal vte'n	6 965	6 740	6 715	– 25
– gemiddeld salaris	x € 1,-	45 874	45 909	47 946	2 037
– totale uitgaven	x € 1000,-	319 509	309 427	321 958	12 531
– beroeps bepaalde tijd	aantal vte'n	4 362	4 350	4 463	113
– gemiddeld salaris	x € 1,-	29 076	28 547	30 006	1 459
– totale uitgaven	x € 1000,-	126 830	124 179	133 918	9 739
Totaal militair personeel	x € 1000,-	446 339	433 606	455 876	22 270

Overige personele uitgaven	Eenheid	Realisatie 2002	Begroting 2003	Realisatie 2003	Vershil
– inhuur tijdelijk personeel	aantal mensjaren	470,0	258,0	467,0	209
– gemiddelde uitgaven per mensjaar	x € 1,-	84 253	88 605	65 394	– 23 211
– totale uitgaven	x € 1000,-	39 599	22 860	30 539	7 679
– overige persoonsgebonden personele uitgaven	aantal vte'n (bp en mp)	13 238	12 798	13 120	322
– gemiddeld per vte	x € 1,-	4 170	3 465	4 163	699
– totale uitgaven	x € 1000,-	55 208	44 340	54 625	10 285
– kleding en uitrusting t.b.v. militair personeel	aantal vte'n (mp)	11 327	11 090	11 178	88
– gemiddeld per vte	x € 1,-	835	768	762	– 6
– totale uitgaven	x € 1000,-	9 458	8 518	8 518	0
– kleding en uitrusting t.b.v. vliegers	aantal vte'n (mp)	570	570	558	– 12
– gemiddeld per vte	x € 1,-	1 539	4 211	538	– 3 673
– totale uitgaven	x € 1000,-	877	2 400	300	– 2 100
– voeding t.b.v. militair personeel	aantal vte'n (mp)	11 327	11 090	11 178	88
– gemiddeld per vte	x € 1,-	879	765	851	86
– totale uitgaven	x € 1000,-	9 955	8 487	9 517	1 030
– vliegopleidingen (initieel)	aantal vlie- gers in opleiding	101	94	16	– 78
– gemiddeld per vlieger in opleiding	x € 1,-	140 040	314 574	1 056 250	741 676
– totale uitgaven	x € 1000,-	14 144	29 570	16 900	– 12 670
Totaal toegelicht bedrag	x € 1000,-	129 241	116 175	120 399	4 224
Andere volumegegevens: – overige personele uitgaven	x € 1000,-	11 134	6 905	20 061	13 156
Totaal overige personele uitgaven	x € 1000,-	140 375	123 080	140 460	17 380

Materiële uitgaven	Eenheid	Realisatie 2002	Begroting 2003	Realisatie 2003	Vershil
– overige persoonsgebonden materiële uitgaven	aantal vte'n (bp en mp)	13 238	12 798	13 120	0 322
– gemiddeld per vte	x € 1,-	6 965	4 526	7 937	3 411
– totale uitgaven	x € 1000,-	92 205	57 925	104 130	46 205
– vliegtuigbrandstoffen	aantal m ³	97 029	44 984	119 000	74 016
– gemiddeld per vte	x € 1,-	163	698	273	– 425
– totale uitgaven	x € 1000,-	15 839	31 395	32 461	1 066
Totaal toegelicht bedrag	x € 1000,-	108 044	89 320	136 591	47 271
Andere volumegegevens: – overige materiële uitgaven	x € 1000,-	259 839	280 818	284 985	0 4 167
Totaal materiële uitgaven	x € 1000,-	367 883	370 138	421 576	51 438

Kengetallen en volumegegevens beleidsartikel 04 Koninklijke marechaussee

Ambtelijk burgerpersoneel	Eenheid	Realisatie 2002	Begroot 2003	Realisatie 2003	Vershil
Totaal personeelsaantal	aantal vte'n	361	463	410	– 53
– gemiddeld salaris	x € 1,-	40 499	41 227	42 195	968
– totale uitgaven	x € 1000,-	14 620	19 088	17 300	– 1 788

Militair personeel	Eenheid	Realisatie 2002	Begroot 2003	Realisatie 2003	Vershil
Totaal personeelsaantal	aantal vte'n	5 715	5 875	6 076	201
waarvan:					
– beroeps onbepaalde tijd	aantal vte'n	3 273	3 209	3 308	99
– gemiddeld salaris	x € 1,-	41 961	41 866	43 232	1 366
– totale uitgaven	x € 1000,-	137 339	134 348	143 010	8 662
– beroeps bepaalde tijd	aantal vte'n	2 442	2 666	2 768	102
– gemiddeld salaris	x € 1,-	25 535	26 299	27 423	1 124
– totale uitgaven	x € 1000,-	62 357	70 112	75 906	5 794
Totaal militair personeel	x € 1000,-	199 696	204 460	218 916	14 456

Overige personele uitgaven	Eenheid	Realisatie 2002	Begroot 2003	Realisatie 2003	Vershil
– inhuur tijdelijk personeel	aantal mensjaren	323	185	169	– 16
– gemiddelde uitgaven per mensjaar	x € 1,-	33 540	63 595	64 077	482
– totale uitgaven	x € 1000,-	10 991	11 765	10 829	– 936
– overige persoonsgebonden personele uitgaven	aantal vte'n (bp en mp)	6 076	6 322	6 486	164
– gemiddeld per vte	x € 1,-	4 448	3 506	4 142	636
– totale uitgaven	x € 1000,-	27 024	22 163	26 865	4 702
Totaal overige personele uitgaven	x € 1000,-	38 015	33 928	37 694	3 766

Materiële uitgaven	Eenheid	Realisatie 2002	Begroot 2003	Realisatie 2003	Vershil
– uitbesteding O-, I- en A-deskundigheid	aantal mensjaren	19			
– gemiddeld per mensjaar	x € 1,-	109 632			
– totale uitgaven	x € 1000,-	2 083			
– overige persoonsgebonden materiële uitgaven	aantal vte'n (bp en mp)	6 076	6 322	6 486	164
– gemiddeld per vte	x € 1,-	5 487	4 633	5 437	803
– totale uitgaven	x € 1000,-	33 339	29 292	35 263	5 971
– brandstoffen, oliën en smeermiddelen	aantal m ³	2 320	2 153	2 375	222
– gemiddeld per m ³	x € 1,-	994	994	994	
– totale uitgaven	x € 1000,-	2 307	2 140	2 361	221
Totaal toegelicht bedrag	x € 1000,-	37 729	31 432	37 624	6 192
Andere volumegegevens: – overige materiële uitgaven	x € 1000,-	15 667	15 128	15 952	824
Sub-totaal	x € 1000,-	15 667	15 128	15 952	824
Totaal materiële uitgaven	x € 1000,-	53 396	46 560	53 576	7 016

Kengetallen en volumegegevens Beleidsartikel 10 Civiele taken

Ambtelijk burgerpersoneel	Eenheid	Realisatie 2002	Begroot 2003	Realisatie 2003	Vershil
– actief personeel	aantal vte'n	59	159	60	– 99
– gemiddeld salaris	x € 1,-	75 356	40 449	49 617	9 167
– totale uitgaven	x € 1000,-	4 446	6 431	2 977	– 3 454
Totaal ambtelijk burgerpersoneel	x € 1000,-	4 446	6 431	2 977	– 3 454

Militair personeel	Eenheid	Realisatie 2002	Begroot 2003	Realisatie 2003	Vershil
Totaal personeelsaantal	aantal vte'n	157	147	106	- 41
waarvan:					
- beroeps onbepaalde tijd	aantal vte'n	139	128	95	- 33
- gemiddeld salaris	x € 1,-	56 554	60 939	61 947	1 009
- totale uitgaven	x € 1000,-	7 861	7 800	5 885	- 1 915
- beroeps bepaalde tijd	aantal vte'n	18	19	11	- 8
- gemiddeld salaris	x € 1,-	29 556	28 473	39 091	10 617
- totale uitgaven	x € 1000,-	532	541	430	- 111
Totaal militair personeel	x € 1000,-	8 393	8 341	6 315	- 2 026

Kengetallen en volumegegevens niet-beleidsartikel 60 Defensie Interservice Commando

Ambtelijk burgerpersoneel	Eenheid	Realisatie 2002	Begroting 2003	Realisatie 2003	Vershil
Totaal personeelsaantal	aantal vte'n	1 253	1 178	1 298	120
- gemiddeld salaris	x € 1,-	40 489	40 920	43 695	2 775
Totaal ambtelijk burgerpersoneel	x € 1000,-	50 745	48 216	56 712	8 496

Militair personeel	Eenheid	Realisatie 2002	Begroting 2003	Realisatie 2003	Vershil
Totaal personeelsaantal	aantal vte'n	1 074	1 285	1 006	- 279
waarvan:					
- beroeps onbepaalde tijd	aantal vte'n	782	969	668	- 301
- gemiddeld salaris	x € 1,-	52 735	48 487	60 708	12 221
- totale uitgaven	x € 1000,-	41 239	46 984	40 547	- 6 437
- beroeps bepaalde tijd	aantal vte'n	292	316	338	22
- gemiddeld salaris	x € 1,-	33 716	28 753	34 619	5 866
- totale uitgaven	x € 1000,-	9 845	9 086	11 708	2 622
Totaal militair personeel	x € 1000,-	51 084	56 070	52 255	- 3 815

Overige personele uitgaven	Eenheid	Realisatie 2002	Begroting 2003	Realisatie 2003	Vershil
– inhuur tijdelijk personeel	aantal mensjaren	183	150	109	– 41
– gemiddelde uitgaven per mensjaar	x € 1,-	68 563	72 067	98 991	26 924
– totale uitgaven	x € 1000,-	12 547	10 774	10 790	16
– overige persoonsgebonden personele uitgaven ressorts	aantal vte'n (bp en mp)	2 327	2 463	2 304	– 159
– gemiddeld per vte	x € 1,-	4 049	3 311	4 123	812
– totale uitgaven	x € 1000,-	9 423	8 155	9 500	1 345
Totaal toegelicht bedrag	x € 1000,-	21 970	18 929	20 290	1 361
Andere volumegegevens:					
– overige personele uitgaven	x € 1000,-	143			
Totaal overige personele uitgaven	x € 1000,-	22 113	18 929	20 290	1 361

Materiële uitgaven	Eenheid	Realisatie 2002	Begroting 2003	Realisatie 2003	Vershil
– onderhoud voertuigen	aantal kentekens	612	604	458	– 146
– gemiddeld per kenteken	x € 1,-	3 922	3 725	6 164	2 439
– totale uitgaven	x € 1000,-	2 400	2 250	2 823	573
– onderhoud spoorwagons	aantal wagons	403	403	403	
– gemiddeld per wagon	x € 1,-	2 035	2 035	1 496	– 538
– totale uitgaven	x € 1000,-	820	820	603	– 217
– brandstoffen, oliën en smeermiddelen (diesel)	aantal m ³	2 973	17 257	13 605	– 3 652
– gemiddeld per m ³	x € 1,-	778	135	151	16
– totale uitgaven	x € 1000,-	2 313	2 335	2 055	– 280
– overige persoonsgebonden materiële uitgaven	aantal vte'n (bp en mp)	2 327	2 463	2 304	– 159
– gemiddeld per vte	x € 1,-	4 391	3 563	4 866	1 303
– totale uitgaven	x € 1000,-	10 220	8 777	11 211	2 434
Totaal toegelicht bedrag	x € 1000,-	15 753	14 182	16 692	2 510
Andere volumegegevens:					
– inhuur vervoerscapaciteit	x € 1000,-	36 127	27 294	14 434	– 12 860
– budget werving	x € 1000,-	3 297	5 002	653	– 4 349
– budget selectie	x € 1000,-	1 297	327	831	504
– overige onderwijsgerelateerde uitgaven	x € 1000,-	2 057	2 065	1 754	– 311
– uitgaven geneeskundige zorg	x € 1000,-	3 030	8 173	7 979	– 194
– onderhoud gebouwen	x € 1000,-			3 441	3 441
– automatisering	x € 1000,-	11 030	8 838	16 894	8 056
– uitgaven euroconversie	x € 1000,-	39			
– overige materiële uitgaven	x € 1000,-	25 888	19 738	17 617	– 2 121
Sub-totaal	x € 1000,-	82 765	71 437	63 603	– 7 834
Totaal materiële uitgaven	x € 1000,-	98 518	85 619	80 295	– 5 324

**Kengetallen en volumegegevens niet-beleidsartikel 90 Algemeen
Onderdeel: Kerndepartement**

Ambtelijk burgerpersoneel	Eenheid	Realisatie 2002	Begroting 2003	Realisatie 2003	Vershil
Totaal personeelsaantal	aantal vte'n	618	617	603	- 14
- gemiddeld salaris	x € 1,-	55 042	49 582	58 955	9 373
- totale uitgaven	x € 1000,-	34 016	30 592	35 550	4 958
- TRIP	aantal vte'n	41	50	52	2
- gemiddeld salaris	x € 1,-	33 195	36 960	37 000	40
- totale uitgaven	x € 1000,-	1 361	1 848	1 924	76
Totaal ambtelijk burgerpersoneel	x € 1000,-	35 377	32 440	37 474	5 034

Militair personeel	Eenheid	Realisatie 2002	Begroting 2003	Realisatie 2003	Vershil
Totaal personeelsaantal	aantal vte'n	228	237	222	- 15
waarvan:					
- beroeps onbepaalde tijd	aantal vte'n	209	217	205	- 12
- gemiddeld salaris	x € 1,-	64 517	55 802	72 395	16 593
- totale uitgaven	x € 1000,-	13 484	12 109	14 841	2 732
- beroeps bepaalde tijd	aantal vte'n	19	20	17	- 3
- gemiddeld salaris	x € 1,-	34 211	34 000	42 471	8 471
- totale uitgaven	x € 1000,-	650	680	722	42
Totaal militair personeel	x € 1000,-	14 134	12 789	15 563	2 774

Overige personele uitgaven	Eenheid	Realisatie 2002	Begroting 2003	Realisatie 2003	Vershil
- inhuur tijdelijk personeel	aantal mensjaren	45	114	22	- 92
- gemiddelde uitgaven per mensjaar	x € 1,-	211 378	182 018	183 864	1 846
- totale uitgaven	x € 1000,-	9 512	20 750	4 045	- 16 705
- overige persoonsgebonden personele uitgaven	aantal vte'n (bp en mp)	846	854	825	- 29
- gemiddeld per vte	x € 1,-	5 162	4 895	5 218	324
- totale uitgaven	x € 1000,-	4 367	4 180	4 305	125
Andere volumegegevens:					
- georganiseerd overleg	x € 1000,-	2 613	1 301	2 294	993
- raden en commissies	x € 1000,-	1 014	869	531	- 338
- employee benefits	x € 1000,-	5	898		- 898
- TRIP	x € 1000,-	319	1 434	275	- 1 159
- overige personele zaken	x € 1000,-	2 029	957	1 588	631
Totaal overige personele uitgaven	x € 1000,-	19 859	30 389	13 038	- 17 351

Materiële uitgaven	Eenheid	Realisatie 2002	Begroting 2003	Realisatie 2003	Vershil
– overige persoonsgebonden materiële uitgaven	aantal vte'n (bp en mp)	846	854	825	– 29
– gemiddeld per vte	x € 1,-	19 714	14 719	20 750	6 031
– totale uitgaven	x € 1000,-	16 678	12 570	17 119	4 549
Totaal toegelicht bedrag	x € 1000,-	16 678	12 570	17 119	4 549
Andere volumegegevens:					
– kleine bedrijfsmatige investeringen	x € 1000,-	705	1 743	324	– 1 419
– informatiesystemen	x € 1000,-	11 101	10 092	9 548	– 544
– voertuigen	x € 1000,-	768	513	571	58
– TRIP	x € 1000,-	22	136	15	– 121
– kennis en kunde	x € 1000,-	918	1 016	822	– 194
– overige materiële uitgaven	x € 1000,-	3 004	965	1 920	955
Sub-totaal	x € 1000,-	16 518	14 465	13 200	– 1 265
Totaal materiële uitgaven	x € 1000,-	33 196	27 035	30 319	3 284

**Kengetallen en volumegegevens niet-beleidsartikel 90 Algemeen
Onderdeel: Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst**

Ambtelijk burgerpersoneel	Eenheid	Realisatie 2002	Begroting 2003	Realisatie 2003	Vershil
Totaal personeelsaantal	aantal vte'n	395	396	421	25
– gemiddeld salaris	x € 1,-	45 073	48 303	48 157	– 146
Totaal ambtelijk burgerpersoneel	x € 1000,-	17 804	19 128	20 274	1 146

Militair personeel	Eenheid	Realisatie 2002	Begroting 2003	Realisatie 2003	Vershil
Totaal personeelsaantal	aantal vte'n	278	373	278	– 95
waarvan:					
– beroeps onbepaalde tijd	aantal vte'n	272	367	269	– 98
– gemiddeld salaris	x € 1,-	51 070	49 455	51 758	2 303
– totale uitgaven	x € 1000,-	13 891	18 150	13 923	– 4 227
– beroeps bepaalde tijd	aantal vte'n	6	6	9	3
– gemiddeld salaris	x € 1,-	31 000	41 833	43 444	1 611
– totale uitgaven	x € 1000,-	186	251	391	140
Totaal militair personeel	x € 1000,-	14 077	18 401	14 314	– 4 087

Overige personele uitgaven	Eenheid	Realisatie 2002	Begroting 2003	Realisatie 2003	Vershil
– inhuur tijdelijk personeel	aantal mensjaren	26,0	26,0	20,0	– 6
– gemiddelde uitgaven per mensjaar	x € 1,-	97 192	17 538	99 800	82 262
– totale uitgaven	x € 1000,-	2 527	456	1 996	1 540
– overige persoonsgebonden personele uitgaven	aantal vte'n (bp en mp)	673	769	699	– 70
– gemiddeld per vte	x € 1,-	3 470	3 505	3 124	– 380
– totale uitgaven	x € 1000,-	2 335	2 695	2 184	– 511
Andere volumegegevens: Overige uitgaven	x € 1000,-	2 335	220	77	– 143
Totaal overige personele uitgaven	x € 1000,-	7 197	3 371	4 257	886

Materiële uitgaven	Eenheid	Realisatie 2002	Begroting 2003	Realisatie 2003	Vershil
– overige persoonsgebonden materiële uitgaven	aantal vte'n (bp en mp)	673	769	699	– 70
– gemiddeld per vte	x € 1,-	6 223	1 454	3 249	1 795
– totale uitgaven	x € 1000,-	4 188	1 118	2 271	1 153
Totaal toegelicht bedrag	x € 1000,-	4 188	1 118	2 271	1 153
Andere volumegegevens: – kleine bedrijfsmatige investeringen	x € 1000,-	11 366	8 667	4 751	– 3 916
– overige materiële uitgaven	x € 1000,-			4 505	4 505
Sub-totaal	x € 1000,-	11 366	8 667	9 256	589
Totaal materiële uitgaven	x € 1000,-	15 554	9 785	11 527	1 742
Totaal uitgaven	x € 1000,-	54 632	50 685	50 372	– 313

Kengetallen en volumegegevens niet-beleidsartikel 90 Algemeen Onderdeel Pensioenen en Uitkeringen

Militaire en Nabestaandenpensioenen	Eenheid	Realisatie 2002	Begroting 2003	Realisatie 2003	Vershil
– aantallen in uitkeringsjaren	aantal	4 096	4 538	4 530	8
– bedrag per uitkeringsjaar	x € 1,-	8 358	6 702	6 907	– 205
– toegelicht begrotingsbedrag	x € 1000,-	34 233	30 415	31 288	– 873

Militaire diensttijdpensoenen	Eenheid	Realisatie 2002	Begroting 2003	Realisatie 2003	Vershil
– aantallen in uitkeringsjaren	aantal	24 994	25 196	24 740	– 456
– bedrag per uitkeringsjaar	x € 1,-	13 427	12 690	13 880	1 190
– toegelicht begrotingsbedrag	x € 1000,-	335 598	319 743	343 397	23 654
Kapitaaldekking nominale bijdrage	x € 1000,-	64 529	46 375	27 239	– 19 136
Totaal militaire diensttijdpensoenen	x € 1000,-	400 127	366 118	370 636	4 518

Militaire Invaliditeitspensoenen	Eenheid	Realisatie 2002	Begroting 2003	Realisatie 2003	Vershil
Invaliditeitspensoenen ex-dienstplichtigen < 65 jaar					
– aantallen in uitkeringsjaren	aantal	6 723	6 442	6 309	– 133
– bedrag per uitkeringsjaar	x € 1,-	5 155	5 166	5 382	215
– toegelicht begrotingsbedrag	x € 1000,-	34 658	33 282	33 954	672
Invaliditeitspensoenen beroeps < 65 jaar					
– aantallen in uitkeringsjaren	aantal	909	960	977	17
– bedrag per uitkeringsjaar	x € 1,-	5 894	5 755	6 456	701
– toegelicht begrotingsbedrag	x € 1000,-	5 358	5 525	6 308	783
Invaliditeitspensoenen ex-dienstplichtigen >= 65 jaar					
– aantallen in uitkeringsjaren	aantal	5 195	4 895	3 940	– 955
– bedrag per uitkeringsjaar	x € 1,-	2 966	4 466	5 429	963
– toegelicht begrotingsbedrag	x € 1000,-	15 406	21 861	21 391	– 470
Invaliditeitspensoenen beroeps >= 65 jaar					
– aantallen in uitkeringsjaren	aantal	2 056	369	1 224	855
– bedrag per uitkeringsjaar	x € 1,-	6 899	9 802	7 761	– 2 041
– toegelicht begrotingsbedrag	x € 1000,-	14 185	3 617	9 500	5 883
Arbeidsongeschiktheidspensoenen 65+					
– aantallen in uitkeringsjaren					
– bedrag per uitkeringsjaar					
– toegelicht begrotingsbedrag			9 467		– 9 467
Arbeidsongeschiktheidspensoenen < 15%					
– aantallen in uitkeringsjaren	aantal	2 500	2 708	2 704	– 4
– bedrag per uitkeringsjaar	x € 1,-	798	842	704	– 138
– toegelicht begrotingsbedrag	x € 1000,-	1 994	2 281	1 904	– 377
Bovenwettelijke Arbeidsongeschiktheid					
– aantallen in uitkeringsjaren	aantal	2 042	1 394	1 032	– 362
– bedrag per uitkeringsjaar	x € 1,-	2 488	3 563	4 262	699
– toegelicht begrotingsbedrag	x € 1000,-	5 080	4 967	4 398	– 569
Suppletiereregeling					
– aantallen in uitkeringsjaren	aantal	513	365	467	102
– bedrag per uitkeringsjaar	x € 1,-	7 096	3 625	5 242	1 617
– toegelicht begrotingsbedrag	x € 1000,-	3 640	1 323	2 448	1 125
Totaal militaire invaliditeitspensoenen	x € 1000,-	80 321	82 323	79 903	– 2 420

¹ deze uitgaven zijn verantwoord onder de diensttijdpensoenen

Uitkeringswet gewezen militairen	Eenheid	Realisatie 2002	Begroting 2003	Realisatie 2003	Vershil
- aantallen in uitkeringsjaren	aantal	10 440	10 856	11 283	427
- bedrag per uitkeringsjaar	x € 1,-	38 490	36 232	37 725	1 493
- toegelicht begrotingsbedrag	x € 1000,-	401 840	393 334	425 646	32 312
Overige artikelonderdelen					
- sociale zorg	x € 1000,-	5 851	5 978	6 090	112
- overige uitkeringen	x € 1000,-	6 185	6 099	6 487	388
- reserve-overdracht	x € 1000,-	10 393	7 624	14 047	6 423
- veteranenbeleid	x € 1000,-	449	550	1 040	490
Sub-totaal	x € 1000,-	22 878	20 251	27 664	7 413
Totaal	x € 1000,-	939 399	892 441	935 137	42 696

14. BIJLAGE 4: SALDIBALANS

Saldibalans per 31 december 2003 (EUR1000)

1)	Uitgaven ten laste van de begroting	7 403 901	2)	Ontvangsten ten gunste van de begroting	229 894
3)	Liquide middelen	37 682	4a)	Rekening-courant RHB	7 157 505
4)	Rekening-courant RHB	0	6)	Ontvangsten buiten begrotingsverband	121 752
5)	Uitgaven buiten begrotingsverband	67 568			
7)	Openstaande rechten	0	7a)	Tegenrekening openstaande rechten	0
8)	Extra-comptabele vorderingen	73 813	8a)	Tegenrekening extra-comptabele vorderingen	73 813
9a)	Tegenrekening extra-comptabele schulden	0	9)	Extra-comptabele schulden	0
10)	Voorschotten	2 395 017	10a)	Tegenrekening voorschotten	2 395 017
11a)	Tegenrekening garantieverplichtingen	0	11)	Garantieverplichtingen	0
12a)	Tegenrekening openstaande verplichtingen	4 840 948	12)	Openstaande verplichtingen	4 840 948
13)	Deelnemingen	2 420	13a)	Tegenrekening deelnemingen	2 420
	Totaal	14 821 349		Totaal	14 821 349

Toelichting behorende bij de saldibalans van het ministerie van Defensie per 31 december 2003 (alle bedragen x EUR1000, tenzij anders vermeld).

ad 3. Liquide middelen.

Het saldo op de saldibalans bedraagt EUR 37 682 en bestaat uit de volgende saldi:

Kasbeheerders	29 301
Concernrekeningen	0
Valutarekeningen	8 381
Totaal	37 682

De verdeling is als volgt:

Kas	9 512
Bank	28 170
Totaal	37 682

ad 5. Uitgaven buiten begrotingsverband (Derdenrekeningen vordering).

Het saldo op de saldibalans bedraagt EUR 67 568.

Als criterium voor de toelichting naar grootte van vorderingen geldt een grensbedrag van > EUR 2 500. Hieronder volgt voor zover van toepassing per defensieonderdeel een specificatie.

Koninklijke landmacht

Een contract van EUR 4 700 betreft de verrekening van de salariskosten van Nederlands personeel in dienst van US/ 254th Base Support Battalion te Schinnen in Limburg. Het saldo betreft de bij de VS in rekening gebrachte salariskosten tot en met maart 2003. Diverse doorbelaste salariskosten worden door USAREUR betwist. In 2003 hebben diverse besprekingen niet tot een oplossing geleid. In 2004 zullen op hoger niveau onderhandelingen met de Verenigde Staten plaatsvinden om deze slepende problematiek op te lossen.

Een contract van EUR 3 800 betreft de verrekening van de salariskosten van Nederlands personeel in dienst van US/ 254th Base Support Battalion te Schinnen in Limburg. Het saldo betreft de bij de VS in rekening gebrachte salariskosten vanaf april 2003.

Een contract van EUR 6 400 betreft de verrekening van de salariskosten van het POMS-personeel van de Koninklijke landmacht met USAREUR. Dit bedrag dient gesplitst te worden in een bedrag van EUR 4 000 en een bedrag van EUR 2 400. Het eerste bedrag betreft boekingen over de jaren vóór 2003. Dit saldo wordt in 2004 uitgezocht. In 2003 hebben diverse besprekingen niet tot een oplossing geleid. In 2004 zullen op hoger niveau onderhandelingen met de Verenigde Staten plaatsvinden om de slepende problematiek op te lossen. Het resterende saldo van EUR 2 400 betreft reguliere salariskosten over 2003.

Defensie interservice commando

Wat betreft een contract met het college van zorgverzekeringen, met een saldo van EUR 2 700, is het wachten op de verkrijging van een accountantsverklaring. Verwachte ontvangst in 2004.

Twee contracten met de defensie agentschappen DGW&T en DTO inzake salariskosten, waar respectievelijk EUR 9 300 en EUR 9 100 van te ontvangen is per 31-12-2003.

Uitgaven buiten begrotingsverband groter dan EUR 500 gedaan in 2002 of eerder welke in 2003 nog niet werden terugontvangen.

Koninklijke landmacht

Een bedrag van EUR 2 900 te ontvangen van 254th BSB Schinnen. Dit betreft salariskosten die betwist worden door USAREUR.

Diverse vorderingen inzake salariskosten POMS-personeel voor een bedrag van EUR 4 000, die betwist worden door USAREUR.

Over bovenstaande twee onderwerpen zijn in 2003 diverse besprekingen gevoerd die niet tot de gewenste oplossing hebben geleid. In 2004 zullen op hoger niveau onderhandelingen met de Verenigde Staten plaatsvinden om de slepende problematiek op te lossen.

Koninklijke luchtmacht

Een vordering van EUR 540 is een restant van onderzoek in EPAF-verband naar het Helmet Mounted Cueing Display. De vorderingen voor het resterende bedrag zullen in 2004 worden ingesteld.

Een bedrag van EUR 900 betreffende uitgaven op het Kamp van Zeist inzake het aldaar gehouden proces tegen de verdachten van de terroristische aanslag boven het Schotse Lockerbie. Definitieve afwikkeling vindt plaats in 2004.

Een bedrag van EUR 1 452 betreffende de bijdrage van de civiele medegebruiker van vliegbasis Twenthe, Enschede Airport Twenthe (EAT) voor het verzwaren van de start- en landingsbaan. De vordering is ontstaan in augustus 2001. Van medio 2002 tot medio 2003 verkeerde EAT in surseance van betaling. Gezien het feit dat in de periode na het opheffen van de surseance van betaling en privatisering nauwelijks enige vooruitgang is geboekt om EAT te bewegen over te gaan tot het betalen van de vordering, is deze kwestie voorgelegd aan de landsadvocaat.

ad 6. Ontvangsten buiten begrotingsverband (Derdenrekeningen schuld).

Het saldo op de saldibalans bedraagt EUR 121 752.

Dit bedrag bestaat voornamelijk uit af te dragen loonheffing en sociale lasten. Een klein bedrag (< EUR 5) staat als waarborgsom geregistreerd van schietverenigingen die gebruik maken van de schietterreinen van de Koninklijke landmacht.

Het saldo voor de invulling van pseudo-waivers is eind 2003 nihil.

ad 7. Openstaande rechten.

Het saldo op de saldibalans bedraagt EUR 0.
Voor zover aanwezig zijn deze posten opgenomen onder het bedrag van extra-comptabele vorderingen. Er wordt hiervoor geen aparte administratie gevoerd.

ad 8. Extra-comptabele vorderingen.

Het saldo op de saldibalans bedraagt EUR 73 813.

Opgave van vorderingen per 31 december 2003:

Aard van de vordering	Bedrag
Vorderingen op de Verenigde Naties	6 243
Vorderingen NSK marine	4 557
Vorderingen NSK landmacht	3 186
Vorderingen NSK luchtmacht	1 850
Vorderingen NSK marechaussee	540
Exploitatiekosten buitenlandse mogendheden	16 765
Schadeverhaal	988
Aanrijdingen/aanvaringen	737
Km diversen	10 457
Belastingdienst teruggaaf BTW KM	2 109
Samenwerkingsverband met België	9 115
Aruba Kustwacht (inclusief deel BZK)	7 866
Materiële aanschaffingen KL	3 374
Materiële aanschaffingen KLu	4 515
Tegoed KI van agentschap DGW&T	7 200
Overige gemeenschappelijke zaken	3 339
Dico CMH/MRC	5 943
Diversen	4 333
Subtotaal	93 117
Af: openstaand op rekeningen buiten begrotingsverband, zg. derden-rekeningen	- 19 304
Balanssaldo extracomptabele vorderingen	73 813

Opmerkingen:

Bij de *Koninklijke marine* zijn op grond van het besluit in de Ministerraad medio 2003 met brief nummer IRF 2003-2531 d.d. 15 december 2003 vorderingen voor een totaalbedrag van EUR 9 994 buiten invordering gesteld. De sanering van deze vorderingen maakt deel uit van de financiering van de Kustwacht voor de Nederlandse Antillen en Aruba. Daarnaast zijn vorderingen voor een totaalbedrag van EUR 12 038, die waren voldaan door het ministerie van Binnenlandse zaken en Koninkrijksrelaties (BZK), eveneens op grond van het hierboven vermelde besluit buiten invordering gesteld.

Door de KM zijn vorderingen ingesteld op de Raad van Ministers van de Nederlandse Antillen en de Directeur Financiën van Aruba met betrekking tot de Kustwacht voor de Nederlandse Antillen en Aruba. Een aantal van deze vorderingen is door het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties voldaan aan de KM en zijn daarmee voor de KM afgedaan. Er is echter overeengekomen dat de KM de schuldpositie van de Nederlandse Antillen en Aruba volledig blijft registreren. Eén en ander betekent dat deze bedragen alsnog als extracomptabele vorderingen geregistreerd blijven als vordering op de Directeur Financiën van Aruba in het besef dat, als dit geld ontvangen wordt, het onverwijld doorgesluisd dient te worden naar het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK).

Het gaat om de volgende nog resterende vorderingen met een totaalbedrag van EUR 4 164:

- een vordering uit 2001 op de Directeur Financiën van Aruba van EUR 2 239.

- een vordering uit 2002 op de Directeur Financiën van Aruba van EUR 1 925.

Vredesoperaties: In 2003 is een claim op de VN inzake de UNMEE-operatie naar aanleiding van besprekingen met de VN als oninbaar afgedaan voor een bedrag van USD 0,9 miljoen.

Als criterium voor de toelichting naar grootte van vorderingen geldt een grensbedrag van > EUR 2 500. Hieronder volgt, voor zover van toepassing, per defensieonderdeel een specificatie.

Koninklijke marine

Een vordering, ingesteld in 2002, op de Belastingdienst Grote Ondernemingen van EUR 2 109 vanwege de terug te vorderen BTW over verstrekte en gerepareerde helikopteronderdelen van aan boord gestationeerde helikopters. Ontvangst wordt binnenkort verwacht.

Een vordering, ingesteld in 2000, op de Directeur van Financiën van Aruba van EUR 2 918 vanwege het aandeel in de exploitatie-/investeringskosten van de Kustwacht voor de Nederlandse Antillen en Aruba, die niet reeds door het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties is voldaan. Gelet op de liquiditeitspositie van de Directeur Financiën van Aruba wordt verwacht dat de afwikkeling van deze vordering verdere vertraging zal ondervinden.

Koninklijke landmacht

Een vordering van EUR 7 200 betreft een schulderkenning van november 2001 van het Defensie-agentschap DGW&T aan de KL die als overgangsmaatregel is overeengekomen bij de totstandkoming van de nieuwe verrekensystematiek inzake de dienstverlening voor «Ingenieursdiensten». De DGW&T heeft deze verplichting voor onbepaalde tijd per 1 januari 2001 als schuld erkend. Deze schuld dient bij een vroegtijdige bedrijfsbeëindiging te worden vereffend.

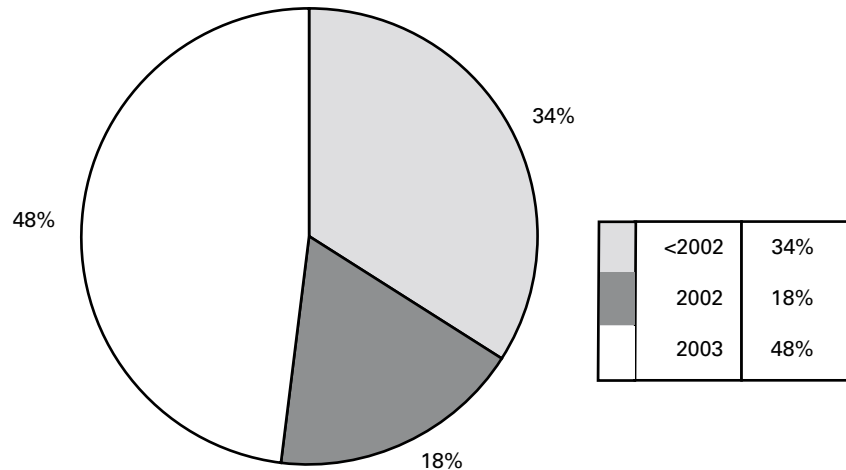
Vredesoperaties

Een vordering op de VN, ingesteld in 1995, voor een bedrag van EUR 2 800 betreft de operatie UNTAC in Cambodja.

Verdeling vorderingen naar ouderdom

De verdeling van de extra-comptabele vorderingen naar ouderdom is hieronder in een grafiek weergegeven.

Ouderdom vorderingen in miljoenen euro's (ultimo 2003)

Totaal EUR 73,98 miljoen.

Vorderingen groter dan EUR 500 die zijn ingesteld vóór 2002. Hieronder volgt, voor zover van toepassing, per defensieonderdeel een specificatie.

Algemeen

Een vordering uit 1997 op Simon Engineering van EUR 589 (£ 360). Een procedure tegen de Lloyds Bank in zake betaling van de bankgarantie heeft geen resultaat opgeleverd. Een verhaalsmogelijkheid op Simon Engineering is onderzocht, maar het verhaalsrecht wordt minimaal geacht. In samenwerking met de KLu, die ook een procedure tegen Simon Engineering heeft lopen, wordt geprobeerd alsnog een deel te verhalen.

Koninklijke marine

Een vordering van EUR 785 op de Directeur van Financiën van Aruba. Dit betreft het aandeel in de exploitatielasten van de Kustwacht voor de Nederlandse Antillen en Aruba over 1999. De vordering is ingesteld in oktober 1999. Deze vordering is nog niet door het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties voldaan. Gelet op de liquiditeitspositie van de Directeur van Financiën van Aruba wordt verwacht dat de afwikkeling van deze vordering vertraging zal ondervinden.

Koninklijke landmacht

Een vordering op de Duitse overheid van EUR 500. Volgens het Duitse Bauamt is dit bedrag verrekend met andere projecten. Dit blijkt echter niet uit de door de KL verstrekte informatie. De oplossing in deze kwestie duurt langer dan eerder was aangenomen.

Vredesoperaties

Drie vorderingen op de VN voor een totaalbedrag van EUR 2 279 met betrekking tot de inzet van UNTAC Cambodja. De vorderingen zijn door de VN erkend, doch wanneer ontvangst plaatsvindt is onbekend; dit is afhankelijk van de liquiditeit van de VN.

ad 9. Extra-comptabele schulden.

Het saldo op de saldibalans bedraagt EUR 0.

ad 10. Voorschotten.

Het saldo op de saldibalans bedraagt EUR 2 395 017. De voorschotten zijn gewaardeerd tegen de op het moment van verstrekking geldende koers.

Voorschotten naar ouderdom:

De verdeling van de voorschotten naar ouderdom is vermeld in onderstaande tabel.

(bedragen x EUR 1,0 mln.)								
Jaar van ontstaan	Algemeen	P&U	KM	KL	KLu	Vrops	Overigen	Totaal
1999	0,7	0,2	71,2	9,9	122,2	1,1	0,0	205,3
2000	0,7	0,0	31,3	2,1	25,2	4,1	0,0	63,4
2001	6,2	0,0	43,5	36,7	55,2	2,7	0,0	144,3
2002	10,2	0,0	101,8	51,3	185,4	9,7	0,1	358,5
2003	60,8	947,0	237,2	73,6	277,1	9,9	17,9	1 623,5
Totaal	78,6	947,2	485,0	173,6	665,1	27,5	18,0	2 395,0

De post «Overigen» bestaat uit de defensieonderdelen Dico (EUR 17,2 miljoen) en de KMar (EUR 0,8 miljoen).

Ten opzichte van de stand t/m 31-12-2002 is een bedrag verrekend van EUR 1 692,3 miljoen. In 2003 zijn voorschotten verstrekt voor totaal EUR 1 711,9 miljoen, waarvan in 2003 reeds werd verrekend EUR 88,5 miljoen. De totale mutatie in de voorschottenstand ten opzichte van 2002 komt daardoor uit op – EUR 68,9 miljoen.

Als criterium voor de toelichting naar grootte van voorschotten geldt een grensbedrag van > EUR 25 000. Hieronder volgt, voor zover van toepassing, per defensieonderdeel een specificatie.

USZO-voorschotten.

De declaraties van de Uitvoeringsinstelling Sociale Zekerheid voor Overheid en Onderwijs (USZO) met betrekking tot de post-actieven zijn voor een bedrag van EUR 1 018 672 als voorschot betaald en in de financiële verantwoording 2003 als extracomptabele voorschotten (qua ouderdom volledig opgenomen in 2003) over de defensieonderdelen als volgt verdeeld:

Algemeen	EUR 3 537
Pensioenen en uitkeringen	EUR 946 993
Koninklijke marine	EUR 17 665
Koninklijke landmacht	EUR 36 553
Koninklijke luchtmacht	EUR 8 210
Koninklijke marechaussee	EUR 480
Defensie Interservice Commando	EUR 5 234

Algemeen

De declaraties met betrekking tot de regeling Ziektekostenvoorziening Defensie (ZVD) en de declaraties van de Stichting Ziektekostenverzekering Krijgsmacht (SZVK) zijn in de saldbalans verwerkt als extra-comptabele voorschotten voor een totaal bedrag van respectievelijk EUR 40 972 en EUR 7 250 (qua ouderdom volledig opgenomen in 2003). De definitieve vaststelling van het te verrekenen bedrag zal plaatsvinden in 2004.

Koninklijke marine

Een voorschot van EUR 46 600 staat open in verband met de modernisering van 10 P-3C Orion maritieme patrouillevliegtuigen.

Een voorschot van EUR 37 900 staat open in verband met het opstarten van de productielijn en de verwerving van twintig NH-90 helicopters.

Een voorschot van EUR 54 100 staat open in verband met de verwerving van sonar-C2-systemen ten behoeve van de mijnenbestrijdingsvaartuigen (IMCMS).

Een voorschot van EUR 30 200 staat open in verband met de verwerving van Evolved Seasparrow Missiles (ESSM) en Warhead Compatible Telemeters (WTC) voor de Luchtverdedigings- en Commandofregatten.

Leveringen en verrekening van bovenstaande voorschotten is conform de schema's die opgenomen zijn in de contracten.

Koninklijke landmacht

Een voorschot van EUR 35 000 staat open ten behoeve van de Gill Antitankwapen-systemen van de firma Rafael in Israël. De leveringen en verrekeningen vinden plaats tot en met 2005, hetgeen conform het oorspronkelijk leverschema is.

Een voorschot van EUR 47 400 staat open ten behoeve van de aanschaf van de FENNEK lichte bewakings- en verkenningvoertuigen bij het consortium Arbeitsgemeinschaft KMW/SP Aerospace & Vehiclesystems en RDM Holding. De eerste leveringen zijn vertrapd; overleg over nieuw leverschema is gaande.

Koninklijke luchtmacht

Een voorschot van EUR 47 400 staat open ten behoeve van de Midlife Update (MLU) Productiefase F-16. Dit bestaat voor het grootste gedeelte uit «progress payments», die door de USAF aan leveranciers zijn verstrekt plus administratieve kosten. Op basis van opleveringsverklaringen vinden regelmatig verrekeningen plaats. Momenteel liggen opleveringsverklaringen voor ten bedrage van EUR 38 400, waarvoor onderbouwingen aan de USAF zijn gevraagd.

Een openstaand voorschot van EUR 9 700 dat is verstrekt aan MD Douglas via de FMS-procedure ten behoeve van de aanschaf van Apache-gevechtshelicopters. De levering van de laatste helikopter heeft medio 2002 plaatsgevonden. In 2003 is een aanzienlijk deel (EUR 238 700) verrekend. Het resterende deel zal naar verwachting in 2004 worden verrekend.

Openstaande voorschotten voor een totaal bedrag van EUR 200 000 voor deelname aan de SDD-fase van het JSF-programma. De basis voor de verrekening is opgenomen in het met de Amerikaanse overheid overeengekomen Financial Management Procedures Document (FMPD) en het

Klu-verificatieplan. De Audit Dienst Defensie (ADD) heeft inmiddels ingestemd met de door de Klu voorgestelde werkwijze van verrekening. In samenwerking met de ADD zal de wijze van verrekening worden voorgelegd aan de ARK.

Een nog openstaand voorschot van EUR 17 900 inzake een vervolgbestelling F-16. Vanwege de complexiteit en omvang van de destijds afgesloten contracten is de verwachting dat de afdoening van deze voorschotten nog enige tijd in beslag zal nemen.

Een nog openstaand voorschot van EUR 57 900 voor de follow-on-Support F-16. Het betreft technische ondersteuning van het wapensysteem waarbij leveringen zullen plaatsvinden tot medio 2008.

Een nog openstaand voorschot van EUR 35 000 voor de follow-on-Support Apache. In overleg met DMKLu worden voorstellen aan de US Army gedaan om het saldo te verlagen via het temporiseren van nog te verrichten betalingen en het verrekenen van nog te ontvangen «delivery listings».

Een nog openstaand voorschot van EUR 27 700 voor M3 Hardware voor de F16. Geleidelijke verrekening van het voorschot, op basis van te ontvangen opleveringsverklaringen, zal in de komende jaren plaatsvinden.

ad 11. Garantieverplichtingen.

Het saldo op de saldibalans bedraagt EUR 0. Voor de garantieverplichtingen wordt geen separate administratie gevoerd. Aanwezige garantieverplichtingen worden opgenomen onder de balanspost openstaande verplichtingen.

ad 12. Openstaande verplichtingen.

Het saldo op de saldibalans bedraagt EUR 4 840 948. De met termijncontracten afgedekte verplichtingen zijn opgenomen tegen de betreffende termijnkoers.

De niet op termijn afgedekte US\$-verplichtingen zijn gewaardeerd tegen de door het ministerie van Financiën voor 2003 voorgeschreven koers van EUR 1.

Bij de nieuw aangegane verplichtingen is uitgegaan van de methode van het opnemen in de rekening van zowel de positieve als negatieve bijstellingen van oude verplichtingen. Daar waar nieuw aangegane verplichtingen negatief zouden uitvallen is deze stand op nihil gesteld, waardoor voor die artikelen (op VBTB-niveau) wel een negatieve bijstelling is opgenomen.

Verplichtingen 1/1/2003	5 164 150
Aangegane verplichtingen in verslagjaar	7 314 894
Subtotaal	12 479 044
Tot betaling gekomen in verslagjaar	7 638 096
Openstaande verplichtingen per 31/12/2003	4 840 948

Als bijlage is gevoegd een blad met de opbouw van de garantieverplichtingen.

Als criterium voor de toelichting naar grootte van openstaande verplichtingen geldt een grensbedrag van > EUR 50 000. Hieronder volgt, voor zover van toepassing, per defensieonderdeel een specificatie.

Koninklijke marine

Een verplichting van EUR 539 500 inzake het starten van de productielijn en de verwerving van twintig NH-90 helikopters. De leverancier is NAHEMA. Levering vindt plaats van 2007 t/m 2012.

Een verplichting van EUR 81 600 inzake de modernisering van 10 P-3C Orion maritieme patrouillevliegtuigen. De overeenkomst is via de FMS-procedure met de Amerikaanse overheid gesloten. De oplevering vindt plaats van 2004 t/m 2008.

Een verplichting van EUR 82 500 inzake de verwerving van sonar-C2 systemen ten behoeve van de mijnenbestrijdingsvaartuigen (IMCMS). De leverancier is Atlas Elektronik GmbH in Duitsland. Het betreft een samenwerkingsverband met België. Daarom is van het totale bedrag van de openstaande verplichting een bedrag van EUR 30 228 buiten begrotingsverband geregistreerd.

Een verplichting van EUR 126 800 inzake de verwerving van Landing Platform Dock 2 (LPD-2). De overeenkomst is gesloten met de Koninklijke Schelde Groep. Het project eindigt in 2007.

Koninklijke landmacht

Een verplichting van EUR 355 900 inzake het Fennek-contract voor levering van 410 lichte verkennings- en bewakingsvoertuigen. De overeenkomst is gesloten met het speciaal hiervoor opgerichte consortium Arbeitsgemeinschaft/Kraus-Maffei Wegmann/SP aerospace & vehiclesystems en RDM Holding. Deze overeenkomst dateert van december 2001. De laatste levering is in 2007 gepland. De levering van de eerste voertuigen heeft vertraging opgelopen. Inmiddels zijn twee voertuigen geleverd. Na overeenstemming over een nieuw leverschema zullen deze wijzigingen in de begroting worden verwerkt.

Een verplichting van EUR 113 800 inzake het Gill-contract voor levering van 2 433 Antitankwapen-systemen. De overeenkomst is gesloten met de firma Rafael in Israël. Deze overeenkomst is in juli 2001 ondertekend. De laatste levering is in 2005 gepland.

Een verplichting van EUR 57 400 inzake de levering van Trekker-Oplegger-Combinaties en trekkers 400kn en 650 kn. De overeenkomst is gesloten met DAF-Trucks. Deze overeenkomst dateert van december 2002. De laatste levering is gepland in 2006.

Een verplichting van EUR 176 900 betreffende de Nadere Overeenkomst integrale werkplek KL. De leverancier is het Defensieagentschap DTO te Maasland. In november 2003 is een nieuw contract afgesloten die het oude contract vervangt (de looptijd liep tot 2009). De looptijd van het nieuwe contract is van 1-1-2003 tot en met 31-12-2008. Deze aanpassing leidde tot een neerwaartse bijstelling in het oude contract van EUR 35 000.

Een verplichting van EUR 386 200 voor het 155 mm Self Propelled Artillery System. Deze order valt onder het MOU Pzh2000 NL Duitsland/Nederland.

De leverancier is Kraus Maffei Wegmann GmbH. De gehele order moet nog geleverd worden met leverdata van 2004 tot en met 2009.

Een verplichting van EUR 59 100 betreffende de aanschaf van TACTIS (Tactisch Indoor Simulatie Systeem). De leverancier is Thales Training and Simulation. De leveringen zijn gepland voor 2004 tot en met 2007. Er is een initieel voorschot betaald van EUR 5 500 in 2003.

Een verplichting van EUR 25 600 betreffende een onderhoudscontract voor de hierboven vermelde Indoor Simulatiesystemen. De looptijd van dit onderhoudscontract is 15 jaar.

Een verplichting van EUR 142 300 betreffende de aanschaf van 515 wissellaadsystemen. De leverancier is Scania. De data van levering lopen van 2004 tot en met 2006. Een initieel voorschot van EUR 9 600 werd in 2003 betaald.

Koninklijke luchtmacht

Een verplichting van EUR 78 000 met betrekking tot follow-on support F-16 (FMS case NE-D-QBK) Het gaat hier om uiteenlopende activiteiten ter ondersteuning van de instandhouding van de F-16. Het betalingsschema loopt tot en met 2008.

Een verplichting met een totaalwaarde van EUR 557 900 inzake de Nederlandse bijdrage aan de SDD-fase van het JSF-programma (vervanging F-16). De totale Nederlandse bijdrage bedraagt \$ 800 miljoen. Van deze bijdrage wordt \$ 750 miljoen rechtstreeks betaald aan de Amerikaanse overheid en \$ 50 miljoen aan leveranciers, die rechtstreeks door Nederland worden ingeschakeld voor JSF-gerelateerde opdrachten. De openstaande verplichting ad EUR 557 900 (prijsspeil 2003) wordt in de periode 2004 tot en met 2012 betaald.

Een verplichting van EUR 90 100 inzake de verbetering van de doelaanwijzing en richtmiddelen van de AH-64D door middel van de aanschaf van de benodigde modificatiekits en reservedelen, het uitvoeren van de modificatie zelf en de bijbehorende ondersteuning binnen het project MTADS (WBW). Het contract is in december 2003 getekend.

ad 13. Deelnemingen.

Het saldo op de saldibalans bedraagt EUR 2 420.

Naam van de onderneming: Eurometaal N.V.

Wijze van deelneming: aandelen.

Het ministerie van Defensie is per 31 december 2003 in het bezit van 13,3 % van de aandelen (2 666 stuks). De waarde bedroeg, uitgedrukt in de oorspronkelijke aankoopprijs, 13,3 % van EUR 18,2 miljoen = EUR 2,420 miljoen.

Specificatie Garantieverklaringen per 31 december 2003 (RDB 5.8)

Beleidsartikel	Basis voor het aangaan van garantieverplichtingen	Aard van de verbintenis	Gegarandeerd bedrag	Verleende garanties	Looptijd	Openstaande garantieverplichtingen per 31-12-2002	Mutatie garantieverplichtingen	Openstaande garantieverplichtingen per 31-12-2003
90	Derde wijzigingsovereenkomst op de Raamovereenkomst betreffende Eurometaal N.V. d.d. 19 maart 1990	Borgstelling in verband met aan te gane geldleningen, 1/3 deel van maximaal EUR 2 723. Onder aantekening dat in geval het maximumbedrag van EUR 2 723 niet voldoende mocht blijken, betrokken partijen over een eventuele verhoging van dit bedrag nader met elkaar in overleg zullen treden.	EUR 908	Borgstelling ten behoeve van Eurometaal N.V. voor de door genoemde vennootschap op te nemen geldleningen ter verdere financiering van de vennootschap.	Doorlopend	EUR 363	nihil	EUR 363
90	Overeenkomst met de Vereniging Verbond van Verzekeraars	Regeling van de verhouding tussen Defensie en de Vereniging met als doel om de belemmeringen die Defensieambtenaren in het maatschappelijk verkeer ondervinden als gevolg van uitsluitingsclausules bij levensverzekeringen, gekoppeld aan de financiering van een woning, weg te nemen.	Niet nader geregeld		Onbepaald	P.M.	P.M.	P.M.

15. BIJLAGE 5: LIJST MET AFKORTINGEN

Lijst van afkortingen

ABIB	=	Analyse en Beoordelingsinstrument Interne Beheersing
ABP	=	Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds
AC	=	AanmeldCentra
ACCS	=	Air Command and Control System
ADD	=	AuditDienst Defensie
AEHF	=	Advanced Extreme High Frequency
AGS	=	Alliance Ground Surveillance
AHRS	=	Attitude Heading Reference System
AMAR	=	Algemeen Militair Ambtenaren Reglement
AOCS	=	Air Operations Control Station
APAR	=	Active Phased Array Radar
AR	=	Algemene Rekenkamer
ARBO	=	ARBeidsOmstandigheden
ASD	=	Arbeidsmarkt en Scholing Defensie
ASG & MTMC	=	Ace Support Group & Military Transport Management Command
ATARES	=	Air Transport and Air Refuelling Exchange of Service
AVI	=	Afdeling VerbindingsInlichtingen
AWACS	=	Airborne Early Warning and Control System
BBE(K)	=	Bijzondere BijstandsEenheid (Krijgsmacht)
BBT	=	Beroepspersoneel-Bepaalde-Tijd
BIMS	=	Bureau Internationale Militaire Sportwedstrijden
BKAC	=	Bosnia Kosovo Air Component
BLS	=	Bevelhebber der LandStrijdkrachten
BMC4I	=	Battlefield Management Command, Control, Communication, Computerisation and Intelligence
BOT	=	Beroeps-Onbepaalde-Tijd
BRD	=	BondsRepubliek Duitsland
BSB	=	Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten
BSOA	=	Beleidsvoorbereiding, Specialistische Onderzoeken en Adviezen
BTW	=	Belasting Toegevoegde Waarde
BZK	=	Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
CAMS	=	Centrum voor Automatisering van Missioncritical Systems
CAO	=	Collectieve ArbeidsOvereenkomst
CBMS	=	Centraal Bureau Militaire Salarissen
CBRN	=	Chemisch, Biologisch, Radiologisch en Nucleair
CDS	=	Chef DefensieStaf
CDV	=	Competitieve DienstVerlening
CIMIC	=	Civil-Military Cooperation
CIV	=	Contra-Inlichtingen en Veiligheid
CKMARNs	=	Commandant van het Korps Mariniers
CMH	=	Centraal Militair Hospitaal
COKL	=	Commando Opleidingen Koninklijke Landmacht
COLPRO	=	COLlective PROtection
CRC	=	Crowd and Riot Control
CSE	=	Conventionele Strijdkrachten in Europa
CTM	=	Centrum voor Technologie en Missieondersteuning
CTG	=	Commander Task Group
CUP	=	Capability Upkeep Programme
CVP	=	Concept Validation Phase

CZMCARIB	=	Commandant der ZeeMacht in het CARIBisch gebied
CZMNED	=	Commandant der ZeeMacht in NEDerland
DAR	=	Directie Accountancy Rijksoverheid
DARIC	=	Dienst Archieven-, Registratie- en InformatieCentrum
DAVB	=	Dienst Arbeidsvoorwaarden Beleid
DCBC	=	Defensie CrisisBeheersingsCentrum
DCI	=	Defense Capabilities Initiative
DFEZ	=	Directie/Directeur Financieel-Economische Zaken
DGFC	=	Directoraat-Generaal Financiën en Control
DGW&T	=	Dienst Gebouwen, Werken en Terreinen
DHO	=	Defensie Horeca-Organisatie
DICO	=	Defensie Interservice Commando
DICTU	=	Defensie ICT Uitvoeringsorganisatie
DIS	=	Documentaire InformatieSystemen
DJZ	=	Directie Juridische Zaken
DKDB	=	Dienst Koninklijke en Diplomatieke Beveiliging
DMB	=	Defensie MilieuBeleidsnota
DMC	=	Defensie Materieel Codificatiecentrum
DMP	=	Defensie Materieelkeuze Proces
DS	=	DuelSimulatoren
DTO	=	Defensie Telematica Organisatie
DVVO	=	Defensie Verkeers- en VervoersOrganisatie
DWS	=	Defensie Werving en Selectie
EATCC	=	European Air Transport Coordination Cell
EBS	=	Eigentijds BegrotingsStelsel
ECAP	=	European Capability Action Plan
ECPA	=	EC Police Assistance Project in Albania
ECW	=	Elektronische Centrale Werkplaats
EF	=	Enduring Freedom
EHF	=	Extreme High Frequency
EOD	=	ExplosievenOpruimingsDienst
EOV	=	Elektronische OorlogsVoering
EPAF	=	European Participating Air Forces
ERP	=	Enterprise Resource Planning
ESSM	=	Evolved SeaSparrow Missile
EU	=	Europese Unie
EUMM	=	European Union Monitor Mission
EUPM	=	European Union Police Mission
EUSC	=	EU Satellite Center
EVDB	=	Europees Veiligheids- en DefensieBeleid
EZ	=	Economische Zaken
EZB	=	EnkelZijBand
EZB	=	Elektronische ZelfBescherming
FABB	=	Financiële Aanspraken en Beheer Buitenland
FACE	=	Fatigue Analyses Combat Evaluation
FEDMAC	=	FEDeration Mine Action Centre
FGBAD	=	Future Ground Based Air Defence
FIMAB	=	Financieel- en MaterieelBeheer
FLR	=	Forces of Lower Readiness
FMPD	=	Financial Management Procedures Document
FMS	=	Foreign Military Sales
GGW	=	Groep Geleide Wapens
GO	=	Geneeskundig Onderzoek
GOC	=	GrensOverschrijdende Criminaliteit
GPS	=	Global Positioning System
GTK	=	Gepantzerd Transport Krafftahrzeug

GWI	= GevechtsWaarde Instandhouding
HGIS	= Homogene Groep Internationale Samenwerking
HLG	= HeadLine Goals
HOV	= Hydrografische OpnemingsVaartuigen
HRF	= High Readiness Forces
HRF(L)HQ	= High Readiness Forces (Land) HeadQuarters
HUMINT	= HUMAn INTelligence
HUMS	= Health and Usage Monitoring System
HV	= Helderheid Versterkend
ICT	= Informatie- en CommunicatieTechnologie
IDL	= Instituut Defensie Leergangen
IDP	= Integraal DefensiePlan
IKS	= Instituut Keuring en Selectie
ILS	= Instrument Landing Systems
INMARSAT	= INternational MARitime SATellite
IOT	= GelInstrumenteerd OefenTerrein
ISAF	= International Security and Assistance Force
ISOOC	= International Staf Officers Orientation Course
IVD	= Inlichtingen- en Veiligheidsbehoefte Defensie
IVIO	= Instituut Voor Individuele Ontwikkeling
IVZ	= Integrale VeiligheidsZorg
JADC	= Joint Air Defence Centre
JADS	= Joint Air Defence School
JIATF- EAST	= Joint Inter Agency Task Force East
JSF	= Joint Strike Fighter
KCT	= Korps CommandoTroepen
KFOR	= Kosovo FORce
KIM	= Koninklijk Instituut voor de Marine
KL	= Koninklijke Landmacht
KLU	= Koninklijke Luchtmacht
KLUIM	= Koninklijke Luchtmacht Implementatie Middenlaag
KM	= Koninklijke Marine
KMA	= Koninklijke Militaire Academie
KMAR	= Koninklijke MARechaussee
KMSL	= Koninklijke Militair School Luchtmacht
KSG	= Koninklijke Schelde Groep
KTOMM	= Koninklijk Tehuis voor Oud-Militair en Museum Bronbeek
Bronbeek	Bronbeek
KW(C)NA/A	= KustWacht(Centrum) Nederlandse Antillen en Aruba
KWNED	= KustWacht NEDerland
LCF	= Luchtverdedigings- en CommandoFregat
LCKLU	= Logistiek Centrum Koninklijke Luchtmacht
LLCW	= LeerLing CursusWeken
LLVU	= LeerLing VliegUren
LO/S	= Lichamelijke Oefening en Sportorganisatie
LPD	= Landing Platform Dock
LRO	= Landelijke Roll-Out
LSOP	= Landelijk Selectie- en Opleidingscentrum Politie
LTBF	= Long-Term Build-up Forces
LTD	= Leergang Topmanagement Defensie
LTF	= Lead-The-Fleet
LUH	= Light Utility Helicopter
LUTRA	= LuchtTRANsport
LVS	= LuchtVerkenningsSysteem
MACC	= Mine Action Coordination Centre

MALE	= Medium Altitude Long Endurance
MAPE	= Multinational Advisory Police Element
MARNSBAT	= MARIerSBATaljon
MASS	= Military Approach and Surveillance System
MCW	= Mechanische Centrale Werkplaats
MGFB	= Militair Geneeskundig Facilitair Bedrijf
MILSAT-COM	= MILitaire SATelliet COMmunicatie
MIVD	= Militaire Inlichtingen- en VeiligheidsDienst
MJO	= MeerJaarlijks Onderhoud
MLU	= MidLife Update
MOE	= Midden- en Oost-Europese (landen)
(-LANDEN)	
MOOC	= Marine OnderOfficierenClub
MOOZ	= Wet Medefinanciering Oververtegenwoordiging Oudere Ziekenfondsverzekerden
MOU	= Memorandum Of Understanding
MPA	= Maritiem PatrouilleVliegtuig
MRAT	= Medium Range Anti-Tank
MRC	= Militair Revalidatie Centrum
MRSA	= Methicilian Resistant Staphylococcus Aureus (ziekenhuisbacterie)
MTADS	= Modernized Target Acquisition and Designation System
MTMD	= Maritime Theatre Missile Defence
MTV	= Mobiel Toezicht Vreemdelingen
MWHQ	= Mobile War Head Quarter
NAFIN	= Netherlands Armed Forces Integrated Network
NATCO	= NATionaal Commando
NATRES	= NATionale REServe
NAVO	= Noord-Atlantische VerdragsOrganisatie
NBC	= Nucleair, Biologisch en Chemisch
NDOC	= Nato Defence Orientation Course
NESRADS	= Netherlands Short Range Air Defence System
NIMCIS	= Nieuwe generatie Mariniers Communicatie- en InformatieSystemen
NLR	= Nationaal Lucht- en Ruimtevaartlaboratorium
NOC	= Nato Orientation Course
NRF	= Nato Response Force
NSK	= Nieuw Salarissysteem Krijgsmacht
NVIP	= Navo Veiligheids InvesteringsProgramma
OC	= OpleidingsCentrum
OCCAR	= Organisme Conjoint de Coopération en matière d'ARmement
OCKMAR	= OpleidingsCentrum Koninklijke MAREchausee
OCMGD	= OpleidingsCentrum Militair Geneeskunde Diensten
OGS	= Operationele GereedheidsStatus
OKM	= Opleidingen Koninklijke Marine
OTC	= Opleidings- en TrainingsCentrum (Rijden)
(RIJDEN)	
OTC (MAN)	= Opleidings- en TrainingsCentrum (Manoeuvre)
OVSE	= Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa
P&O	= Personeel en Organisatie
PAC	= Patriot Advanced Capability
PADT	= Programma-Aansturing van Defensieonderzoek bij TNO

PAM	= Project Aanpassing Mijnenbestrijdingscapaciteit
PAMECA	= Police Assistance Mission of the European Community to Albania
PCC	= Prague Capability Commitment
PIP	= Product Improvement Programme
PNVS	= Pilot Night Vision System
PO	= Psychologisch Onderzoek
POMS	= Prepositional Organizational Material Sites
PRTL	= PantserRups Tegen Luchtdoelen
PSA	= Personeels- en SalarisAdministratie
PSA	= Purchase and Service Agreement
RDM	= Rotterdamse Droogdok Maatschappij
RDO (TNO)	= Raad voor Defensie-Onderzoek (TNO)
REB	= Regulerende Energie Belasting
RF	= Reaction Force
RGD	= RijksGebouwenDienst
RPV	= Remotely Piloted Vehicles
RSOM	= Reception, Staging and Onward Movement
RVOI	= Regeling van de Verhouding tussen Opdrachtgever en adviserend Ingenieursbureau
SACEUR	= Supreme Allied Commander Europe
SAR	= Search And Rescue
SCC	= Sealift Coordination Cell
SDD	= System Development and Demonstration
SFOR	= Stabilization FORce
SG	= Secretaris-Generaal
SHAPE	= Supreme Headquarter Allied Powers Europe
SHORAD	= SHORt Range Air Defence
SMP	= Soldier Modernisation Programme
SMT	= Structuurschema Militaire Terreinen
SOSTAR	= Stand-Off Surveillance Target Acquisition Radar-equipment
SRAT	= Short Range AntiTank
SZVK	= Stichting ZiektekostenVerzekering Krijgsmacht
TACTIS	= TACTische Indoor Simulatie
TADS	= Target Acquisition and Designation System
TBM(D)	= Theatre Ballistic Missile (Defence)
TFF	= Task Force Fox
THG	= Tactische Helikopter Groep
TITAAN	= Theatre Independent Tactical Army and Airforce Network
TL	= Tactische Luchtmacht
TMD	= Tactical Missile Defence
TNO	= Nederlandse organisatie voor) Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek
TTO	= TussenTijds Onderhoud
UAV	= Unmanned Aerial Vehicle
UKW	= UitKeringsWet gewezen militairen
UMS	= Unit MensenSmokkel
UNFICYP	= United Nations Peacekeeping Force In Cyprus
UNIPTF	= United Nations International Police Task Force
UNMEE	= United Nations Mission in Ethiopia/Eritrea
UNTAC	= United Nations Transitional Authority in Cambodia
UNTSO	= United Nations Truce Supervisory Organisation
URAV	= Unmanned Reconnaissance Aerial Vehicles
USAREUR	= United States ARmy EUROpe

USArmy	=	United States Army
USD	=	Unit Synthetische Drugs
USZO	=	Uitvoeringsinstelling Sociale Zekerheid voor Overheid en Onderwijs
UTD	=	Uitbesteding Telematica Diensten
UWV	=	Uitvoeringsinstelling WerknemersVerzekeringen
VAE	=	Verenigde Arabische Emiraten
VBTB	=	Van Beleidsbegroting tot Beleidsverantwoording
VIR	=	Voorschrift Informatiebeveiliging Rijksoverheid
VN	=	Verenigde Naties
VS	=	Verenigde Staten
VTE	=	VolleTijdsEquivalent
VUT	=	Vervroegde UitTreding
VW	=	Verkeer en Waterstaat
WAO	=	Wet op de ArbeidsOngeschiktheid
WCT	=	Warhead Compatible Telemeters
WEAG	=	Western European Armaments Group
WEU	=	West-Europese Unie
WIV	=	Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten
WOO	=	Wetenschappelijk Onderzoek en Ontwikkeling
WTZ	=	Wet op de Toegang tot Ziektekostenverzekeringen
WW	=	WerkloosheidsWet
ZBO	=	Zelfstandig BestuursOrgaan
ZVD	=	ZiektekostenVoorziening Defensiepersoneel
ZVO	=	ZiektekostenVoorziening Overheidspersoneel